

Date Printed: 04/22/2009

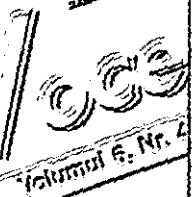
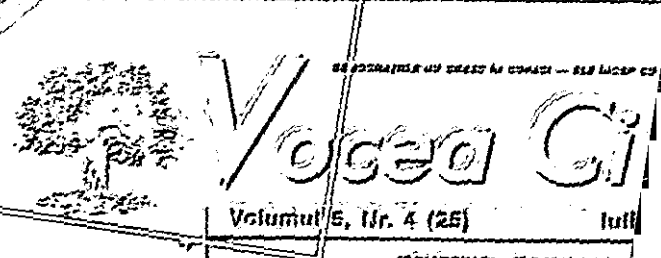
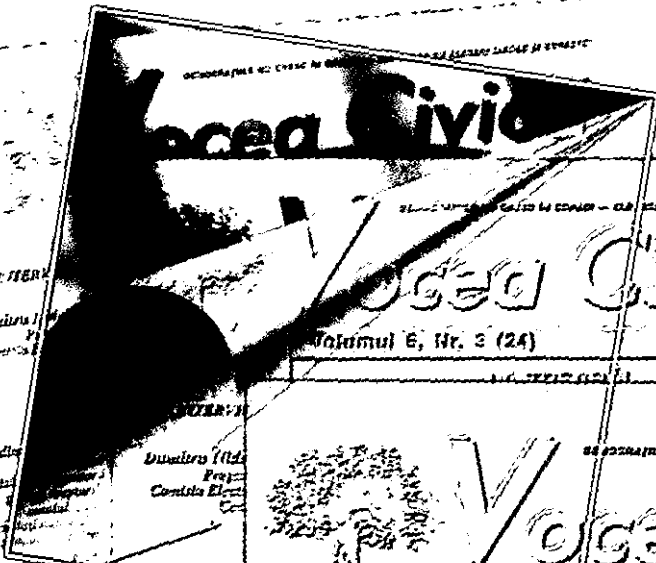

JTS Box Number: IFES_67
Tab Number: 73
Document Title: Vocea Civica
Document Date: 2001
Document Country: Moldova
Document Language:
IFES ID: CE01170

* 9 5 3 5 B D 2 2 - 5 A 3 4 - 4 8 8 D - 9 D A E - F A 1 B A 0 9 6 C 8 F 1 *

Vocea Civică

Interviu cu
Oraza Nănilă
Președinta
Partidului Social-
Democrat
(pag. 2)

Interviu cu
Mădălina
Căpăruș
Președinta
Comisiei Electorale
Centrale
(pag. 3)

Interviu cu
Mădălina
Căpăruș
Președinta
Comisiei Electorale
Centrale
(pag. 3)

Interviu cu
Mădălina
Căpăruș
Președinta
Comisiei Electorale
Centrale
(pag. 3)

Interviu cu
Mădălina
Căpăruș
Președinta
Comisiei Electorale
Centrale
(pag. 3)

Igor Dujan:
Războierii
electorali
(pag. 4)

TRIPTIC ESTIVAL

Adeptarea, în ziua de 31 iulie, a legii cu privire la formarea Populației Măști nu este un act pur formal. Interzicerea vânzării de țigări de către persoanele care nu au împlinit vârsta de 18 ani este o măsură necesară pentru a proteja sănătatea tinerilor. Această măsură este în concordanță cu legislația europeană și reprezintă un pas important în direcția reducerii consumului de țigări în rândul populației tinere.

Că alegerea liberă și corectă nu constituie decât una din condițiile unei forme democratice de conducere și organizare a societății, este o idee care trebuie să fie înțelesă și acceptată de toți cetățenii. În acest sens, este necesar să se realizeze o educație civică care să ajute la formarea unei conștiințe democratice și să contribuie la creșterea nivelului de participare civică a cetățenilor. Acest lucru este posibil numai dacă fiecare cetățean este conștient de drepturile și îndatoririle sale față de societate și este dispus să participe activ la viața publică.

Momentul cel mai favorabil al votului constituie o condiție de bază pentru realizarea unei democrații. Este important să se asigure că procesul electoral este transparent și corect, iar că alegătorii sunt informați și conștienți de importanța votului lor. În acest sens, este necesar să se realizeze o educație civică care să ajute la formarea unei conștiințe democratice și să contribuie la creșterea nivelului de participare civică a cetățenilor.

Redactor: *Gabriel Mumjiev*

Coperta: *Mihai Bacinschi*

Design: *Tamara Chitoroagă*

Caricaturi: *Alexandru Dimitrov*

Traducere din limba engleză, franceză și rusă: *Gabriel Mumjiev*

© Fundația Internațională pentru Sisteme Electorale, 2000

© Centrul pentru Dezvoltarea Democrației Participative, 2000

Cîndva, cînd foșgăiala de astăzi va lăsa loc unei liniști prielnice bilanțurilor necesare, buletinului informativ "Vocea Civică" i se va recunoaște locul pe care graba, deseori neproductivă, îl face nu suficient de vizibil astăzi. Într-o piață de publicații prea partizane spre a găsi de suficiente ori tonul și abordarea potrivite problemelor cu care se confruntă Republica Moldova, într-o mare de suspiciuni și deficit aproape cronic de bună-credință, "Vocea Civică" alege să rămîină o privire netulburată de pasiuni politice, interese economice, orgolii de doi bani.

Dedicată lumii complexe a procesului electoral, chestiunilor de administrație publică și autogovernare locală, încurajării și consolidării societății civile - inclusiv apariției și supraviețuirii unei presei cu adevărat independente - , "Vocea Civică" a rezistat și rezistă cu brio să "dea lecții". Tot ce continuă să facă este să se apropie cu un ochi limpede, cu bună-credință și profesionalism de chestiuni fundamentale pentru perioada de tranziție în care se află Republica Moldova.

Încruntării sumbre și tonului inchizitorial ce minează prea multe din instituțiile presei moldovenești (fie ea presă văzută, auzită sau "doar" scrisă) "Vocea Civică" le-a preferat, de la bun început, dezbateră deschisă, cordială, la obiect. Ca să nu mai spun că, prin harul uriaș al unui grafician ca Alex Dimitrov, buletinul informativ al IFES-Moldova aduce un ingredient foarte necesar lumii tensionate a dezbaterilor - umorul. Acesta din urmă, atunci cînd este de excelentă calitate, cum este cazul desenelor lui Dimitrov, are harul de a atenua măcar o parte din tensiuni, de a produce o vital-necesară infuzie de cumsecădenie, de relativism înțelept, într-o lume bîntuită pînă la pierzanie de certitudini încruntate și, finalmente, imbecile.

A mea a fost doar ideea publicării acestui buletin informativ. În primii lui cinci ani de apariție, n-am fost decît *primus inter pares*, adică, acela purtînd responsabilitatea finală a calității acestei publicații. Fără munca devotată a unor oameni încă tineri sau foarte tineri - Tamara Chitoroagă, Ina Gutium, Margareta Mămăligă, Angela Avornic, Silvia Rusnac, Igor Boțan, Gabriel Mumjiev, Igor Munteanu, Vladimir Gurin, Victor Gane, Victor Băieșu, Andrei Bardari - Vocea Civică n-ar fi rămas decît un proiect și atîta tot.

Antologia de astăzi este un pas prin care "Vocea Civică" este supusă unui prim test al timpului. Sînt convins că rezultatul va fi mai mult decît încurajator. Și asta va constitui un imbold important atît pentru IFES-Moldova, aflată astăzi sub bagheta unui profesionist de talia lui Charles Lasham, cît și pentru colectivul Centrului pentru Dezvoltarea Democrației Participative, organizație neguvernamentală locală ce va continua și desăvîrși, sînt sigur, efortul la care s-a angajat Fundația Internațională pentru Sisteme Electorale -IFES cînd a deschis biroul său din Republica Moldova în urmă cu aproape șapte ani.

Primului director al IFES-Moldova și celui ce a avut ideea să lanseze Vocea Civică nuri rămîine în aceste momente decît să-și exprime profunda grațitudine față de cei care au dat și continuă să dea viață acestui atît de util buletin informativ.

Dorin Tudoran

Washington, D.C.
5 noiembrie 2000

Cuvînt înainte

Am urmărit cu mare interes de-a lungul ultimului deceniu dezvoltarea democrației și societății civile din Moldova. Deschiderea unui birou IFES în 1994 în Moldova și eforturile susținute ale membrilor personalului nostru au avut un impact considerabil asupra procesului de promovare a democrației în această țară. Una din contribuțiile cele mai mari ale IFES-Moldova este buletinul ei informativ "Vocea Civică".

Această antologie de texte oferă cititorului, prin paginile "Vocii Civice", "gustul" celor realizate în Moldova pe tărîmul reformelor și proceselor democratice. Interviuurile, comentariile și analizele diferitor experți privitoare la situația politică și electorală au fost o prezență permanentă pe paginile "Vocii Civice". Toate aceste materiale oferă o viziune istorică unică asupra unor situații prin care inevitabil trece o țară aflată în tranziție spre o democrație autentică și economia de piață.

Publicația IFES-Moldova a fost întotdeauna de o calitate foarte înaltă, dar ea nu se mulțumește cu performanțele realizate și încearcă să fie și mai bună. Inserarea caricaturilor deosebit de talentate ale lui Alexandru Dimitrov în *Vocea Civică* este un exemplu elocvent în acest sens. Sper să vă placă și să vă fie de folos lectura acestei antologii. Dacă ea va stîrni interesul dvs pentru și mai mult, atunci vă invit să vizitați pagina de Internet a IFES-Moldova (www.ifes.md) unde veți putea găsi edițiile complete, din 1998 pînă la numărul curent, ale "Vocii Civice" în versiunea electronică.

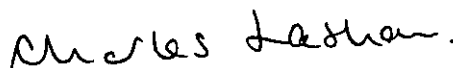
Richard Soudriette

Președinte
Fundația Internațională
pentru Sisteme
Electorale (IFES)

11 decembrie 2000.
Washington, D.C.

Primul număr al buletinului informativ "Vocea Civică" a fost publicat în 1995 și tirajul lui s-a limitat atunci la 600 de copii într-o singură limbă. Astăzi, "Vocea Civică" apare în două limbi: română și rusă. Peste 1600 de persoane o primesc și noi știm că ele o împart cu alții. De asemenea, "Digest"-ul vă oferă acces la publicația noastră. Cine ar fi crezut în 1995, cînd germeul ideii era de-abia formulat, că circuitul ei va fi atît de larg. Cine ar fi crezut atunci că progresul tehnologic ne va oferi posibilitatea să plasăm versiunea electronică a "Vocii Civice" pe pagina noastră de Internet (www.ifes.md) care poate fi acum accesată în toată lumea de oricine este interesat.

Eu sper că veți aprecia "Digest"-ul și vă încurajez să-l împărțiți cu alții. "Vocea Civică" este o publicație excelentă și ea merită cea mai largă răspîndire.

Charles Lasham

Director de proiect
IFES-Moldova
28 noiembrie 2000.
Chișinău.

Editoriale de Dorin Tudoran

- + Ce este societatea civilă? (pag. 8)
- + Cine se teme de sondaje? (pag. 9)
- + Efect întârziat (pag. 10)
- + Jumătăți de casă (pag. 12)
- + Animalul politic (pag. 13)
- + Transparența (pag. 14)
- + Instrumentele (pag. 15)
- + Independenții (pag. 16)
- + Deopotrivă (pag. 17)
- + Mass Media (pag. 18)
- + Filantropia nu salvează România! (pag. 19)
- + Reforma (pag. 20)
- + Impas (pag. 21)
- + Dileme (pag. 22)
- + Codul (pag. 23)
- + Coerență (pag. 24)
- + 38 + 5 (pag. 25)
- + Algoritmul tergiversării (pag. 26)
- + Iarna (pag. 27)
- + Îngeri și birocrați (pag. 28)
- + La treabă! (pag. 29)
- + Triptic estival (pag. 30)
- + Cureaua (pag. 31)
- + Musca și căciula (pag. 32)
- + Democrație afumată (pag. 33)
- + Cuptor (pag. 34)
- + Treizeci (pag. 35)

Editoriale de Charles Lasham

- + Introducere (pag. 36)
- + Revocarea primarilor și fraudele electorale (pag. 37)

Interviuri

- + Petru Lucinschi, Președinte al Parlamentului, (pag. 38)
- + Emil Loteanu, Candidat independent la Președinție (pag. 42)
- + Maricica Livitchi, Candidat independent la Președinție (pag. 45)
- + Vladimir Voronin, Candidat la Președinție din partea PCRM (pag. 47)

Cuprins

- + Anatol Plugaru, Candidat independent la Președinție (pag. 48)
- + Vsevolod Ciernei, Redactor-șef adjunct, revista "Săptămîna" (pag. 49)
- + Iurie Roșca, Co-Președinte, Convenția Democrată (pag. 50)
- + Valeriu Matei, Vicepreședinte al Parlamentului (pag. 51)
- + John Todd Stewart, Ambasadorul SUA în Moldova (pag. 53)
- + Dumitru Diacov, Președinte al Parlamentului (pag. 55)
- + Mircea Snegur, Președinte, Alianța pentru Democrație și Reforme (pag. 56)
- + John Ashcroft, Membru al Comisiei Senatului SUA pentru politică externă, comerț, știință, transport și probleme juridice (pag. 58)
- + Jim Talent, Președinte al Comisiei Congresului SUA pentru problemele micului business (pag. 59)
- + Alexandru Canțîr, Președinte al Comitetului pentru Libertatea Presei din Moldova (pag. 61)
- + Natalia Izdebschi, Șefa secției înregistrarea partidelor, organizațiilor social-politice și obștești, Ministerul Justiției (pag. 63)
- + Dimitrii Ciubașenco, Redactor-șef, Ziarul "Moldavskie Vedomosti" (pag. 64)
- + Constantin Tănase, Director, Grupul de presă "FLUX" (pag. 66)
- + Dumitru Nidelcu, Peședinte, Comisia Electorală Centrală (pag. 68)

Alegeri

- + Ce înseamnă să falsifici alegerile (pag. 70)
- + Standardizarea legislației electorale a Moldovei, Igor Boțan (pag. 71)
- + Care sînt standardele observării alegerilor?, Thomas Carothers (pag. 74)
- + Comportament electoral, Igor Boțan (pag. 76)
- + Alegerea sistemelor electorale, Stephen Holmes (pag. 78)
- + Reverberații electorale, Igor Boțan (pag. 80)
- + Primaries (alegeri primare), Igor Boțan (pag. 83)
- + Rusia și noul ei Președinte: înapoi spre... viitor?, Paul S. DeGregorio (pag. 86)
- + Partidele și alte organizații social-politice, Igor Boțan (pag. 87)
- + Comparați și judecați, Charles Lasham (pag. 91)
- + De unde vin durerile noastre de cap?, Igor Boțan (pag. 93)
- + Proporțional la pătrat, Igor Boțan (pag. 97)

Societatea Civilă

- + Rolul partidelor în procesul de constituire a sistemului politic din Republica Moldova, Vlad Darie (pag. 102)
- + Partidele politice în societatea moldovenească, Aurel Cepoi (pag. 103)
- + Partidele politice și procesele electorale, Pierre Brechon (pag. 104)
- + De cîte partide politice are nevoie Moldova?, Igor Boțan (pag. 105)

- + Efectele reînregistrării partidelor politice, Igor Boțan (pag. 109)
- + Baza sceptică a democrației, Roland N. Stromberg (pag. 112)
- + Libertatea cuvîntului în SUA: aspecte istorice, Kenneth Janda, Jeffrey M. Berry și Jerry Goldman (pag. 113)
- + Cele cinci principii de bază ale unei comunități prospere, Michael K. Briand (pag.115)
- + Kant și societatea civilă, James Schmidt (pag. 116)
- + Sectorul trei și globalizarea, Anthony Giddens (pag. 118)
- + Ce înseamnă acreditarea pentru sectorul non-profit?, Andrew Kingman (pag. 119)
- + De ce democrația nu este un cuvînt de ocară, Mathew Gandal și Chester E. Finn, Jr. (pag. 121)

Mass Media

- + Mass media în campaniile electorale, Sandra Coliver & Patrick Merloe (pag. 123)
- + Mass Media din Moldova: între partizanatul politic și jurnalismul liber, Constantin Marin (pag. 126)
- + Problemele reflectării campaniilor electorale în emisiunile informative, Sandra Coliver & Patrick Merloe (pag. 129)
- + Presa tînără și presa de tineret, Paul Strutzescu (pag. 132)
- + Televiziunea și alegerile, Ellen Mitskevicz & Charles Firestone (pag. 133)
- + Mass media în America, S.Robert Lichter, Stanley Rothman & Linda S.Lichter (pag. 134)
- + Accesul la informație în Republica Moldova, Alexandru Canțir (pag. 136)
- + Crearea unor mijloace de informare în masă libere și independente, David Webster (pag. 138)
- + Rolul mijloacelor de informare în masă într-un stat democratic, George A. Krimsky (pag. 139)
- + Relațiile dintre mass media, nemulțumirea politică și comportamentul electoral, Bruce E. Pinkleton, Erica Weintraub Austin și Kristine K. Fortman (pag. 141)
- + Mass media în campaniile electorale, Bruce E. Pinkleton, Erica Weintraub Austin și Kristine J. Fortman (pag. 142)

Integrare UE

- + Integrarea țărilor din Europa Centrală și de Est în structurile Uniunii Europene, John Bell (pag. 144)
- + Reforma sistemului juridic în Europa Centrală și de Est, G.H.Baker (pag. 145)
- + Integrarea europeană și administrația publică, Jacques Fournier (pag. 147)
- + Reconstruirea Balcanilor, Bob Bonwitt (pag. 148)
- + Pentru ce s-a luptat în Europa de Est ?, Philip Dine (pag. 149)

Ce este societatea civilă?

Definițiile nu lipsesc. Dimpotrivă, sînt prea multe, sporind uneori confuzia în care se află cei care de-abia buchisesc primele pagini ale abecedarului politic-social. De la Aristotel și al său *politike koinonia*, devenit în latină *societas civilis*, pînă la cei ce descifrează astăzi traiectoriile pe care sînt angajate țările proaspăt ieșite de sub cupola de fier a totalitarismului, definirea societății civile constituie un efort neîntrerupt. Să amintim doar cîteva din numele de referință ce și-au pus amprenta pe definirea și redefinirea societății civile: Kant, Fichte, Hume, Ferguson, Paine, Hegel, Hobbes, Locke; Jean Cohen și Andrew Arato, Ernest Gellner și Ralf Dahrendorf.

Societatea civilă este o societate liberă creată de oameni liberi - spune una din definiții. Cuprinde acest portret al societății civile suficiente detalii pentru înțelegerea realității ce se află în spatele definiției? Pentru unii - da, pentru alții - nu. Singur nivelul cunoștințelor social-politice determină accesul ori lipsa de acces la înțelegerea conceptului de societate civilă.

Dacă ar fi să alegem o altă definiție, ceva mai cuprinzătoare, a societății civile, ne-am oprit la următoarea: Societatea civilă este o formă de societate istoric dezvoltată, evoluată, care presupune existența unui spațiu social în care oamenii se află în competiție deschisă unii cu ceilalți în cursa atingerii și acumulării valorilor de care sînt interesați.

Spațiul la care se referă definiția de mai sus se constituie ca o zonă independentă, aflată

în afara influențelor paternaliste ale celor doi poli majori ai societății: statul și familia.

Aceasta nu înseamnă că valorile urmărite de oameni într-o societate civilă bine articulată în toate segmentele ei neagă valorile apărute de stat și de familie. Valorile societății civile sînt complementare valorilor ale căror garanți se constituie statul sau familia. Cu cît societatea civilă este mai puternică, cu atît mai deschisă este societatea în întregul ei. Dimpotrivă, lipsa ori imaturitatea societății civile determină apariția societăților închise. Totalitarismul nu este decît triumful definitiv asupra societății civile. Contribuțiile lui K.R.Popper ori cele ale elevului său George Soros la discutarea rolului societății deschise rămîn de mare actualitate.

Printre valorile fundamentale pe care le asigură societatea civilă se numără individualismul, piața liberă și pluralismul. Precondiția existenței societății civile este un *consens normativ* al membrilor ei. El privește ordinea morală și socială. Opusul societății civile este *societatea administrată*. Ea lucrează prin excludere. Societatea civilă lucrează prin includere, prin coexistență. În numerele viitoare ale buletinului nostru vom publica opinii diverse privind societatea civilă. Rămîne la latitudinea dvs, stimați cititori, de a vă pronunța cu privire la absența, existența, robustețea ori fragilitatea societății civile în Moldova. Nici democrațiile, nici societățile civile, nu se nasc mature. În fazele lor incipiente, ele seamănă cu un nou născut care învață mai întîi să se ridice în picioare, iar apoi să pășească.

Interdependențele între existența societății civile și cea a democrației constituie și ele un bun obiect de studiu. Democrațiile nu cresc în copaci - ele încep cu alegeri libere și corectele spune motto-ul buletinului nostru. De aceea, primul număr al acestei publicații trimestriale este dedicat integral lumii alegerilor.

Pe curînd. ■

(Vocea Civică nr.1, ianuarie-martie 1995)

Cine se teme de sondaje?

Exact cei ce se tem de observatori locali - în timpul alegerilor, de presă liberă - tot timpul anului, de dialog - în orice moment și de parteneriat social - după ce ajung la putere. Altfel spus, cei cărora ideea de transparență le provoacă insomnii mai teribile decât spectrul unui cutremur de gradul 10 pe scara Richter. De observatori locali se tem deși, spun ei, n-ar fi nimic de ascuns; de presă liberă - îndrăgostiți fiind de propria presă; de dialog - ei știu totul mai bine decât oricine; de parteneriat social - pentru că *Puterea nu se împarte, dragă colega*.

Printre bunurile de care totalitarismele îi lipsesc pe oameni se află și *opinia*. Mai ales opinia. Dreptul la ea, la libera ei circulație, la transparența pe care o impune climatului social. Ființa totalitară știe totul și se socotește singura îndreptățită la opinie și emiteria ei

Sondajele - fie ele sociologice, fie de opinie - se constituie în barometre ce indică vectorii generali ai atmosferei politice și sociale. Atunci când instrumentele folosite sînt direcționate cu o anumită insistență asupra detaliilor, sondajele se constituie chiar în termometre ce indică *temperatura socială*. Sondajele independent realizate nu urmăresc cîștigarea de puncte pentru un partid politic sau altul, ori subminarea

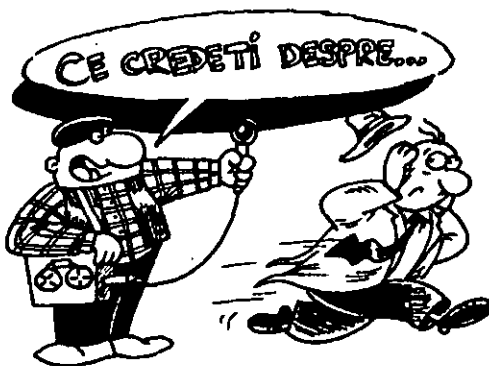
intereselor formațiunilor politice aflate la putere. Cu toate acestea, de prea multe ori, atunci cînd rezultatele unui sondaj nu sînt tocmai pe gustul cuiva, reacțiile necontrolate apar. În antichitatea europeană, mulți aducători ai știrilor proaste erau uciși imediat după rostirea neplăcutelor vești. Acolo unde sechelele comportamentului totalitar n-au dispărut cu totul, autorii de sondaje independente continuă a fi ținte ale intoleranței. Chiar și în acest an 1995, an internațional al toleranței; inclusiv al toleranței față de adevăr.

Cui îi este utilă cunoașterea stării de spirit a electoratului?

Tuturor - de la omul politic la analistul politic, de la observatorul intern la cel străin, de la ales la alegător. Lumea modernă este un univers al interdependențelor. De aceea, omul politic autentic nu își poate permite luxul de a spune *Nu mă interesează ce crede norodul*. Cum nici norodul nu e bine să creadă că orice ar gîndi el nu are nici o importanță pentru omul politic.

Majoritatea analiștilor politici ce studiază realitățile lumii posttotalitare din Europa Centrală, de Est și fosta Uniune Sovietică susține că în țări de felul Republicii Moldova clasa politică ar fi compusă în prezent din cel puțin două categorii de actori. Prima ar fi alcătuită din oameni care s-au mai aflat la putere într-un regim de tristă amintire. Pînă a reveni în structurile actualei puteri, astfel de oameni au trăit - unii pentru cîteva zile doar, alții pentru cîteva luni ori ani - teama că vor plăti pentru trecutul lor nu tocmai glorios.

A doua categorie ar fi formată din oameni care, cu ani în urmă, nici nu cutezau să spere că într-o zi ar putea deveni importanți actori politici. O vreme, astfel de oameni au nutrit iluzia că evoluția evenimentelor va face imposibilă reîntoarcerea pe scena politică a celor din prima categorie menționată. Dar

nici teama celor dinții, nici iluziile celorlalți nu au ținut prea mult, căci legile politicului sînt ceva mai complicate decît hîrjoana între teamă și iluzii. Și pentru unii, și pentru ceilalți, rezultatele sondajelor sociologice, de opinie, ar trebui să constituie folositoare prilejuri de a afla despre societatea în care trăiesc mai mult decît știu ori, cîteodată, mai mult decît își închipuie că știu.

În ceea ce privește electoratul, rezultatele unor asemenea sondaje ar trebui să ajute fiecare alegător să înțeleagă că nu este singur cu grijiile, frămîntările ori speranțele, revoltele ori chiar disperările sale. Că dincolo de neliniștea ogrăzii proprii, există neliniștea ogrăzii colective. Și că adevărul vorbeii din bătrîni *Cum îți așterni, așa vei dormi* nu este în cazul lor, al alegătorilor, niciodată mai percutant decît atunci cînd aleg un președinte de stat, un parlamentar, un primar, un consilier municipal ori raional ș.a.m.d.

Un sondaj nu este un verdict. Un sondaj nu poate pretinde a fi ultimul cuvînt în materie de descifrare a mișcării vectorilor sociali și politici. Rezultatele unui sondaj depind de prea multe elemente pentru ca ele, rezultatele lui, să fie luate drept literă de evanghelie.

Într-un mecanism social ideal, rezultatele sondajelor sociologice ori de opinie ar trebui să aibă impact asupra conștiinței ambelor elemente: *ales* și *alegător*. Știm bine însă că nu există mecanisme sociale ideale ci doar societăți mai mature ori mai puțin mature, societate civilă mai dezvoltată ori societate civilă abia la început etc.

Unul din semnele maturității clasei politice ca și al maturității electoratului este reacția în fața sondajelor și a rezultatelor acestora. Comportamentul față de realizatorii de sondaje independente este un alt semn. Chiar unul foarte elocvent. ■

(Vocea Civică nr. 2, aprilie-iunie 1995)

Efect întîrziat

Alegerile locale desfășurate în acest an în Republica Moldova au constituit un test important pentru întreaga societate, de la legiuitor la alegător. În pofida unui număr destul de mare de iregularități depistate în ziua alegerilor (mai bine spus în zilele alegerilor, căci procesul alegerii reprezentanților în organismele puterii locale s-a prelungit pînă la 9 iulie), atît observatorii străini, cît și cei locali, au menționat în rapoartele lor că asemenea neajunsuri nu au fost de natură să afecteze fundamental rezultatele acestor alegeri. Concluzia aproape unanimă a fost aceea că alegerile locale din Republica Moldova pot fi considerate libere și desfășurate într-un spirit de corectitudine. Totuși, aceste alegeri au provocat - atît înaintea desfășurării lor, cît și ulterior - o serie semnificativă de comentarii negative, nemulțumiri și acțiuni menite să indice mai ales slăbiciunile pachetului legislativ pe baza căruia au fost organizate. Evident, degeaba se desfășoară corect niște alegeri, dacă baza legislativă pe care se sprijină ele este improprie.

Trei sînt legile ce formează acest pachet legislativ: *Legea cu privire la alegerile locale*, *Legea privind administrația publică locală* și *Legea privind organizarea administrativ-teritorială a Republicii Moldova*. Toate trei au stîrnit critici dintre cele mai diverse, și atunci cînd se aflau doar în stadiu de proiect, și atunci cînd au devenit legi în toată puterea cuvîntului. Majoritatea parlamentară însă nu a ținut cont de critici, sugestii ori recomandări și a determinat desfășurarea alegerilor locale pe baza unui cadru legislativ foarte controversat.

În cadrul seminarului internațional *Autoadminstrarea locală - standardele*

modernizării, organizat de biroul fundației noastre din Chișinău în zilele de 27-29 ianuarie 1995, s-a înregistrat un număr record de critici la adresa acestui pachet legislativ. Semnificativ a fost - și rămîne - faptul că mulți dintre cei ce au adus în dezbateri slăbiciunile legilor respective erau specialiști din străinătate, oameni cu nimic implicați în competiția politică locală. Dar nici acest lucru nu a dat de gîndit majorității parlamentare moldovenești. Așa cum indică și afișul seminarului respectiv, Parlamentul Republicii Moldova trebuia să fie co-organizator al acelei întîlniri. O nervozitate parlamentară de ultim moment a făcut ca forul legislativ moldovenesc să nu mai gireze co-organizarea seminarului. În ceea ce ne privește, considerăm că a fost o decizie neinspirată, căci, așa cum spunea un mare înțelept al lumii antice, nu poți învăța nimic, niciodată, dacă stai de vorbă, întotdeauna, doar cu cei ce sînt tot timpul de aceeași părere cu tine. În acest număr al buletinului nostru informativ sînt publicate recomandările făcute legiuitorilor moldoveni de dl. Paul DeGregorio, expert electoral american, care a lucrat în biroul nostru din Chișinău timp de o lună. Dacă adăugăm la toate acestea comentariile, observațiile și recomandările conținute de rapoartele altor observatori străini și locali, se consolidează convingerea că legislația în baza căreia s-au desfășurat alegerile locale din Republica

Moldova necesită numeroase îmbunătățiri spre a fi adusă la standardele acceptate pe plan internațional.

Deși prea tîrziu pentru asigurarea unui cadru legislativ potrivit alegerilor locale din 1995, o parte a autorităților de la Chișinău a început să considere foarte serios necesitatea modificării legislației respective. Să reamintim cîteva indicii. La 7 iunie a.c., dl. Dumitru Diacov, pe atunci șef al comisiei parlamentare pentru relații externe a Parlamentului, declara agenției BASA-Press că printre angajamentele asumate de Republica Moldova în legătură cu aderarea la Consiliul Europei figurau și "ajustarea legislației noastre la cea europeană la capitolele: rolul procuraturii în societate, autoadministrarea locală, numirea judecătorilor, alegerile locale, semnarea Convenției CE privind drepturile omului". La 7 iulie a.c., după desfășurarea la Chișinău a seminarului *Reforma administrării publice - operă a întregii națiuni*, serviciul de presă al președinției menționa, printre altele, că "atunci cînd după scrutin se numesc prin decret prezidențial 92 de primari de comune și sate, este necesară revizuirea legii despre alegeri." În momentul scrierii acestui editorial, Curtea Constituțională a Republicii Moldova se pregătește să analizeze sesizarea înaintată de fracțiunea parlamentară "Unitatea Socialistă" referitoare la caracterul neconstituțional al unora din prevederile Legii privind administrația publică locală.

Graba de a impune un pachet de legi extrem de discutabil s-a dovedit o bombă cu efect întîrziat. Salutînd preocupările de a îndrepta ce a fost croit strîmb, să sperăm că zicala *Mai bine mai tîrziu, decît niciodată* își va dovedi și de data aceasta validitatea. ■

(Vocea Civică nr. 3, iulie-septembrie 1995)

Jumătăți de casă

Mai întâi au fost fronturile. Firește ale salvării - naționale, regionale, planetare etc. Dar mai ales ale salvării personale. Cum bine se vede, numărul celor ce s-au salvat este impresionant. Nici n-ai spune că i-a pândit cândva vreun pericol. Supraviețuiesc politic cu o vigoare de invidiat. Nu puțini din ei viețuiesc înfinit mai bine decât cei de furia și pedeapsa cărora se temeau. Furia a trecut, și asta-i bine. Pedeapsa n-a venit. Unii cred că și asta-i bine. Alții cred că, mai degrabă, asta-i rău. Mă rog, păreri și păreri.

Mai apoi, au apărut casele. Comune, cum aiffel? Mai ales comune, mai ales ale tuturor. Dar cum a dat, din nou, gerul ori arșița, cîte cineva a început să observe că, deși comune, deși ale tuturor, aceste case nu prea au acoperiș - unele; nu prea au geamuri la ferestre - altele; nu prea toți pereții - destule din ele; nu prea sînt nici încăpătoare. Lumină - ioc. Apă curentă - pe spongi. Într-un cuvînt, comune, ale tuturor, prea multe dintre aceste case sînt

ridicate doar pe jumătate. Și așa o amenință să rămîna.

În schimb, cele personale cresc într-o zi cît cele comune într-un deceniu.

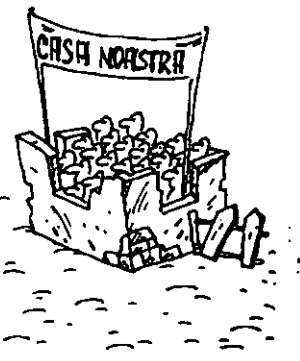
Cresc așa de repede și de trainic de te întrebi dacă sînt case ori bunkere, case ori castelașe, case ori pălățele. Te întrebi dacă proprietarii lor sînt și ei oameni ca toți ceilalți cărora le vorbesc de casa comună, a tuturor, ori niscaiva faraoni construindu-și piramide albe pentru zile negre.

Mereu perfectibile, democrațiile sînt și ele niște construcții, niște case. Celor ridicate doar pe jumătate, analiștii politici le-au găsit nume pe măsură - *democraduras* și *dictablandas*. În funcție de cît de multe cărămizi ale dictaturii se amestecă printre cărămizile democrației, ori cît de puține cărămizi ale liberalizării sînt încorsetate printre pietroaiele represiunilor de un fel ori de altul. Chiar, oare ce nume li s-ar potrivi acestor "democrați" împinzind lumea cu jumătăți de case?

La cumpăna dintre anul ce pleacă și cel ce vine, să ne dorim, stimați cititori, sărbători fericite, cu sănătate și belșug, un an nou cu cît mai puține case ridicate doar pe jumătate.

La mulți ani!■

(Vocea Civică nr. 4, octombrie-decembrie 1995)

Animalul politic

1994 - alegeri parlamentare. 1995 - alegeri locale. 1996 - alegeri prezidențiale. Iată un calendar electoral nu tocmai obișnuit pentru o țară unde, pînă nu demult, alegerile nu însemnau nimic și pentru motivul că rezultatele erau cunoscute înainte chiar de desfășurarea "alegerilor".

Fiecare tip de alegeri - locale, parlamentare, prezidențiale - își are propria fizionomie, propria strategie. Cît de bine este înțeles un asemenea adevăr de oamenii politici și electoratul unei țări aflate la început de drum este dificil de estimat în acest moment. Tot ce se poate spune este că există încă destul de multe necunoscute ce așteaptă să fie descifrate de ambii termeni ai ecuației - candidat și alegător.

Există analiști pentru care verbul pivot al politicii este *a comunica*, adică - *interacțiunea umană*. Din punctul lor de vedere, această interacțiune poate fi una oficială sau una neoficială, una verbală sau una de altă natură, publică sau particulară. Nu contează. Ce pare a conta, după un asemenea punct de vedere, este capacitatea de a comunica permanent, în orice condiții, puterea de a-i face pe ceilalți să interpreteze ceea ce spui, să cîntărească mesajul pe care îl trimiți și să acționeze potrivit ecurilor pe care dorești să le sfîrșească mesajul recepționat. Asemenea analiști îl invocă pe Aristotel, care s-a referit în lucrările sale *Politica* și *Retorica* la înrudirea naturală dintre politică și comunicare. În cea dintîi, ne reamintesc ei, filozoful afirma că, dintre toate animalele, doar oamenii sînt înzestrați cu darul vorbirii, iar în cea

de a doua, analizînd sistematic discursul, filozoful spunea că studiul retoricii, în sens strict, se ocupă de căile persuasiunii. Astfel, conchid analiștii politici la care ne referim, acum mai bine de douăzeci și trei de secole cineva descoperă că politica și capacitatea de a comunica merg mîna în mîna, deoarece ele constituie componente esențiale ale naturii umane.

Cînd astăzi se afirmă despre un om politic că este un *animal politic*, acesta este un compliment, înseamnă că avem de-a face cu un politician autentic. Care simte, știe, și găsește căile de a comunica. Dimpotrivă, cînd despre un om politic se spune că nu este un animal politic, înseamnă că omul cu pricina nu va avea niciodată probabil onvergura să joace un rol principal pe scena politică.

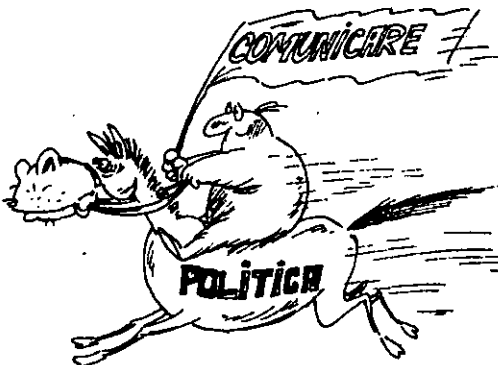
Te naști animal politic ori poți deveni unul? Iată o întrebare căreia cu greu i se poate răspunde. Sigur, spre a scăpa de complicații, răspunsul cel mai ușor și expeditiv ar fi că te naști, și gata. Dar înfîmplările istoriei dovedesc că, uneori, chiar și cei ce nu păreau la o primă vedere născuți astfel au devenit animale politice. Cum? Cînd? Prin ce miracol sau prin ce șansă? Puțin mai contează.

Nu este nici o îndoială că, aflați în fața unor asemenea întrebări, analiștii pe care-i menționam și citam la începutul acestor rînduri ar răspunde fără nici o ezitare că momentul în care astfel de oameni au reușit să devină animale politice este acela cînd au învățat să comunice și să stăpînească foarte bine claviatura subtilă, complicată și plină de riscuri a interacțiunii umane.

Alegerile prezidențiale ce se vor desfășura în acest an în Republica Moldova - cu tot specificul locului - nu vor putea, cred eu, să ocolească acest scenariu. Rezultatul lor va depinde în mare măsură de capacitatea candidaților - nativă ori dobîndită - de a comunica, de a fi în centrul unui moment cheie al interacțiunii umane.

Rămîne de văzut cine se va dovedi, în Republica Moldova, animalul politic al anului 1996. ■

(Vocea Civică nr. 1 (5), ianuarie-martie 1996)

Transparența

Transparența joacă un rol fundamental printre atributele unei societăți democratice, deschise. Pentru societățile închise, nedemocratice, ea constituie unul din pericolele mortale. O simplă șoaptă politică, *Glasnosti*, s-a transformat în grogarul totalitarismului comunist ce se întindea de la Zidul Berlinului pînă în Kamciatka. Privind retrospectiv, aproape că nu-ți vine să crezi că uruitul asurzitor ce a învăluit prăbușirea acestui colos cu picioare de lut a fost provocat de o subțire geană de lumină - *Glasnosti*.

Toată lumea știa că împăratul e gol, dar a fost nevoie ca un stilet de lumină, *Glasnosti*, să sfișie draperia de după care se dădea monarhul roșcovan, pentru ca și slujitorii săi cei mai credincioși să se frece la ochi sub apăsarea realității despuiate. Au trebuit și ei să recunoască, măcar pentru o vreme, că mantia monarhului era confecționată nu din catifea, ci din slogane mai străvezii decît aripa fluturelui, că pantalonii împăratului nu erau țesuți din lînă cea mai fină, ci din lozinci recondiționate la nesfîrșit, că ghetuțele bietului moșneguț nu din piele de căprioară erau meșterite, ci din foi de ceapă. Despre imperiala lenjerie de corp, mai bine n-am pomeni - era confecționată chiar din pielea temutului moloh.

Ce se poate spune despre transparență, în cazul acelor societăți ce nu și-au creat, încă, toate șansele de a deveni democrații - *democraduras* - ori de a se distanța suficient de

o dictatură - *dictablandas*? Pentru amîndouă aceste forme - aparținînd zic-se zodiei tranzițiilor - transparența reprezintă un fel de hîrtie de turnesol. Este de ajuns să șoptești încă o dată *Glasnosti*, și hîrtia capătă culoarea care-ți indică încotro s-ar putea îndrepta societatea cu pricina. Altfel spus, de după colț ar zîmbi chipul fragil al democrației, ori ar rînji mutra încrunțată a dictaturii - depinde de cum au fost amestecate

cărămizile mai vechi și cele noi în construcția pe care o testezi.

Una din uneltele transparenței este dialogul. Responsabil dar neînhibat, matur dar nu convențional, luminînd dar nu cu intenția de a acuza. Cum 1996 este încă un an electoral în viața posttotalitară, să sperăm, a Republicii Moldova, ne-am gîndit că n-ar fi lipsit de folos să dialogăm cu reprezentanții ai instituțiilor majore din această țară - Președinția, Parlamentul și Guvernul. Împlinirea - dar nu ea singura - face ca tocmai acești reprezentanți ai acestor trei instituții să fie considerați de mulți analiști politici locali ori străini, dar nu numai de ei, drept cei mai probabili candidați majori la funcția supremă în stat. Aceasta chiar dacă unul sau altul din cei trei înalți demnitari nu a anunțat deschis pînă acum că va candida ori nu.

În același timp, numeroasele diferențe tranșante de poziții între șeful statului, pe de-o parte, și președintele Parlamentului și premierul țării, pe de altă parte, nu mai constituie un secret. De aceea, ne-am propus sări invităm la dialog, adresîndu-le un set de întrebări aproape identice. Din foarte multe motive, am fi dorit să publicăm toate răspunsurile în același număr al buletinului nostru informativ. Din păcate, tipărim doar interviurile ce au putut fi realizate pînă la termenul la care trebuia să tipărim acest număr al *Vocii Civice*. Regretăm că agenda extrem de încărcată a dlui prim-ministru Andrei Sangheli l-a împiedicat să ne acorde interviu solicitat. Vom face loc cu plăcere, oricînd, în paginile buletinului nostru informativ unui interviu cu Excelența Sa.

Pe măsură ce formațiuni politice majore își vor înainta candidații la funcția supremă în stat, vom încerca să propunem acestor personalități politice dialoguri de felul celor publicate în acest număr al buletinului nostru, cu speranța că în felul acesta cititorii noștri vor avea șansa de a asculta cît mai multe din vocile implicate în competiția electorală a anului 1996.

Ne-am bucura să primim din partea cititorilor noștri opinii referitoare la răspunsurile invitațiilor noștri. În felul acesta, circuitul dialogului între cei ce aleg și cei ce candidează s-ar rotunji considerabil. ■

(*Vocea Civică* nr. 2 (6), aprilie-iunie 1996)

La democrație? Parban-an, Paris, Editions Alain Moreau

Instrumentele

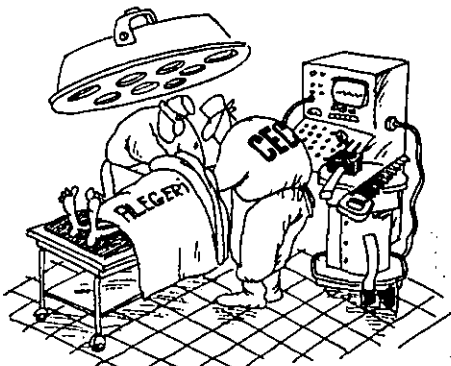
Ce ați spune de un general care își trimite soldații la luptă fără arme și muniție? Dar de un arbitru care dă startul unei partide de fotbal, deși din teren lipsesc mingea și porțile? Dar de un bec, care în loc de filament are o luminare? Și ce ați crede despre un dirijor care dă semnul de începere al unui concert, deși membrilor orchestrei le lipsesc instrumentele?

O să vă întrebați ce au toate aceste întrebări cu alegerile prezidențiale din Republica Moldova. Au. Și iată de ce.

Astăzi, 6 august, ziua scrierii acestor rânduri, organismul desemnat să administreze un proces electoral foarte complicat - Comisia Electorală Centrală - se află exact în situația soldaților, fotbaliștilor, becului și instrumentiștilor invocați mai sus. De ce? Să o luăm pe rând.

Mai întâi, pentru că bugetul necesar administrării acestor alegeri - șaisprezece milioane lei - practic nu există. De existat, există un cont în bancă, deschis pentru Comisia Electorală Centrală. Dar în cont nu s-a vărsat nici o lețcaie. Așadar, ne aflăm încă o dată într-o situație de tip caragialesc - e sublim, dar lipsește cu desăvârșire.

Apoi, deși această Comisie Electorală Centrală a fost însărcinată cu un mandat extrem de important, ea are deja greutăți substanțiale în a îndeplini ce îi cere mandatul respectiv. Fiindcă, spre deosebire de Comisiile Electorale Centrale ce au administrat desfășurarea

alegerilor parlamentare, 1994, și a celor locale, 1995, această Comisie Electorală Centrală dispune de foarte puține instrumente de lucru. Mesajul transmis de legiuitori e clar: CEC aplică legea, nu o interpretează.

În principiu, aceasta și este menirea unei asemenea comisii. Dar ce te faci, când legea pe care trebuie să o aplici este marcată de slăbiciuni fundamentale, când destul de multe paragrafe ale ei sînt confuze, când din ea lipsesc detalii absolut obligatorii?

Tot în principiu, dar mai ales în practică, într-un asemenea caz, Comisia Electorală Centrală trebuie investită de Parlament cu puterea de a suplini lipsurile legii prin emiterea unor decizii, elaborarea unor instrucțiuni etc. Or, dreptul de a folosi aceste instrumente fundamentale este foarte restrîns în cazul comisiei de care vorbim. Și atunci, cum își închipuie legiuitorii moldoveni că va fi capabilă această instituție - Comisia Electorală Centrală - să-și îndeplinească mandatul?

Comisia Electorală Centrală s-a adresat deja Parlamentului, semnăndu-i o bună parte din dificultățile ce îi grevează activitatea. Dacă nu mă înșel, răspunsul la această întîmpinare va sosi abia după ce legiuitorii vor reveni din vacanța parlamentară - începutul lunii septembrie. Vacanță plăcută, dar ce ar trebuie să facă pînă atunci membrii Comisiei Electorale Centrale?

Pentru ca întrebarea să nu rămîină prea de tot retorică, și spre a face puțin haz de necaz, iată o soluție. Să între și ei într-un soi de vacanță, să stea acasă și să privească la televizor noua Olimpiadă ce a început în Statele Unite - Jocurile Olimpice ale persoanelor handicapate fizic - Olimpiada Invalizilor. Spectatorul potrivit, la Olimpiada potrivită. Fiindcă, fără instrumentele necesare, Comisia Electorală Centrală nu poate fi nimic altceva decît o instituție lovită de invalidități multiple.

Nu are nimeni o altă soluție pentru ieșirea din acest impas major? ■

(Vocea Civică nr.3 (7), iulie-august 1996)

Independenții

Aproape pretutindeni, șansele lor de a câștiga Președinția sînt foarte reduse. Să recunoaștem însă că, împotriva acestei realități descurajatoare pentru mulți dintre ei, candidații independenți sînt, cel puțin uneori, sarea și piperul unor astfel de alegeri.

În absența chingii ideologice, pe care o implică orice apartenență la un partid ori la o alianță politică, independenții au un spațiu de manevră de invidiat. Ei pot vorbi infinit mai liber decît candidații reprezentînd interese de partid. Pot răspunde mult mai deschis la întrebări pe care aceștia din urmă sînt obligați, din motive de tactică și strategie de partid, să le ocolească. Pot lansa atacuri în toate direcțiile, căci dacă n-au prea mari șanse de a câștiga, nici de pierdut nu prea au ce - își spun mulți dintre ei. Altfel spus, legile ce guvernează discursul electoral al unui candidat reprezentînd un partid ori o alianță politică sînt mult mai rigide decît cele ce orînduiesc discursul candidatului independent.

Totuși, cît de independent poate fi un candidat independent? Independent față de ce? De cine?

În orice caz, independența lui nu față de adevăr trebuie să se manifeste. Dimpotrivă, dacă ar fi să numesc cea mai mare dintre libertățile pe care și le poate permite un independent, aceasta ar fi chiar... dependența neclintită față de adevăr. El nu are de ce minți - nici direct, nici prin omisiune; nici prin promisiuni deșarte, nici prin învinuiri nedrepte. Marele lui avantaj rămîne acela de a spune adevărul și numai adevărul - despre el însuși

ca și despre ceilalți. Odată încălcat acest imperativ, independentul își năruie toate șansele de a deveni un candidat plauzibil.

Și în cazul independenților, o mai mare libertate poate fi înțeleasă cum trebuie ori anapoda. Teama alegătorului de oriunde că votînd un independent este egal cu a-și irosi votul poate fi amplificată de un discurs nu tocmai bine articulat al independenților. A spune tot ce îți trece prin cap nu înseamnă, neapărat, a dovedi că ești liber și cu totul independent. A arăta cu degetul la toți candidații unor partide ori ai unor alianțe politice nu este, în mod necesar, un semn al unei superiorități reale. Iar a obține doar ceea ce se înțelege prin *voturile nemulțumirii* nu este mai niciodată de ajuns spre a câștiga asemenea alegeri. Cu alte cuvinte, chiar dacă diferită de strategia unui candidat al unui partid ori al unei alianțe politice, strategia unui independent trebuie să existe, să fie evidentă și coerentă, să inspire alegătorului sentimentul că un asemenea candidat nu participă la alegeri doar pentru că este foarte nemulțumit cu starea în care au adus o țară sau alta reprezentanții partidelor ori alianțelor politice, ci că este capabil chiar să câștige, iar apoi să determine schimbări fundamentale în bine.

Dacă este adevărat că, aproape pretutindeni, oamenii nu prea au încredere în partidele politice, aceasta nu înseamnă că, în mod automat, au încredere în candidații independenți. Altfel, istoria electorală a lumii moderne ne-ar oferi cu mult mai multe cazuri în care un independent a câștigat prezidențialele.

Acest număr al buletinului nostru informativ are drept invitați și trei aspiranți la calitatea de candidat independent pentru alegerile prezidențiale ce se vor desfășura în Republica Moldova la 17 noiembrie. Este dreptul cititorilor *Vocii Civice* de a hotărî dacă opiniile acestor competitori sînt convingătoare ori nu, dacă discursul lor electoral - așa cum poate fi descifrat chiar și numai prin prisma unor dialoguri - este suficient de puternic pentru a-i face să fie cu adevărat competitivi. Sigur, votul va fi răspunsul cel mai direct la o asemenea întrebare. Nu însă și singurul. De aceea așteptăm opiniile cititorilor noștri despre ce, cum și cît propun asemenea candidați. ■

(Vocea Civică nr.4 (8), septembrie-octombrie 1996)

Deopotrivă

Hărmălaia alegerilor a trecut. A trecut, sperăm noi, și anotimpul acuzațiilor tenebroase și necontrolate ce au lipsit această campanie electorală de *fair play*-ul pe care-l presupune orice competiție, oricât de crâncenă ar fi ea. Spun *anotimpul*, căci, încă de la începutul ei, campania electorală s-a transformat într-un teribil război al nervilor. Și el s-a întins pe durata câtorva luni, riscând să epuizeze ca totul rezervele de răbdare și înțelegere ale unui electorat și așa sleit de grijile pe care trebuie să le înfrunte zilnic.

Învinși și învingători deopotrivă trebuie să-și revină la normalitate. Evident, unele metode l-a care s-a apelat, unele acuzații lansate, unele procedee - mai degrabă proprii unui năprasnic război de gherilă, decât unor alegeri - au lăsat urme considerabile. Sigur, nu toate rănilile se vor închide foarte repede. Dar problemele care apasă Republica Moldova sînt prea mari pentru ca forțele politice - învinși și învingători deopotrivă - să-și poată permite luxul de a continua să se hărțuiască reciproc.

O rază de speranță că normalitatea își poate reveni în drepturi s-a și arătat. Două au fost elementele ce au ajutat-o să prindă contur. Primul - tonul reconfortant-conciliator al celei dintîi declarații de după victorie făcute de noul președinte ales, dl Petru Lucinschi. Al doilea - gestul cavaleresc al învinsului, președintele în funcție, dl Mircea Snegur, care, în pofida dezamăgirii produse de înfrîngere, a găsit puterea și timpul ca - înainte de a pleca spre Lisabona pentru a participa la Conferința OSCE - să-i facă o

vizită dlui Petru Lucinschi pentru a-l felicita și a-i ura succes în îndeplinirea mandatului încredințat de electorat.

Stabilitate-Ordine-Bunăstare a constituit sloganul electoral al dlui Petru Lucinschi. Acum, acest triplu deziderat trebuie să devină preocuparea de cîmpății a tuturor forțelor democratice de pe eșichierul politic al Republicii Moldova. Căci, nefăptuirea stabilității, ordinii și bunăstării nu va constitui doar eșecul administrației Lucinschi, ci, deopotrivă, un păcat al tuturor forțelor politice față de cetățenii greu încercați ai acestei țări.

Bineînțeles, în funcție de propriile credințe politice, economice și sociale, fiecare nucleu politic își păstrează libertatea de a numi căile pe care le consideră cele mai indicate pentru înfăptuirea stabilității, ordinii și bunăstării. La urma urmelor, aceasta și este regula de bază a pluralismului politic. Dar ce nu-și pot permite învingătorii și învinșii deopotrivă, fără a fi penalizați de istorie și de electorat, este neonorarea promisiunilor făcute țării. Fiindcă, indiferent de numele candidatului ce și-a ales drept slogan electoral acest triplu deziderat, *Stabilitate-Ordine-Bunăstare*, ce altceva pretinde orice nucleu politic democratic al țării că dorește pentru oamenii ei decât stabilitate, ordine și bunăstare? De aceea, începînd cu 2 decembrie 1996, *Stabilitate-Ordine-Bunăstare* nu mai este doar un slogan politic al unui candidat, ci, deopotrivă, o datorie a tuturor aceluia ce - singuri și nesiliți de nimeni - afirmă că vorbesc în numele intereselor tuturor cetățenilor acestei țări.

Nerespectarea acestui angajament benevol asumat - reprezentarea și apărarea intereselor fundamentale ale tuturor - nu se sfîrșește niciodată cu învinși și învingători, ci numai cu învinși. Întotdeauna. Oriunde. Deopotrivă.

La cumpăna dintre acest agitat an 1996 și cel în care toți cetățenii Republicii Moldova și-au investit speranțele lor de mai bine, 1997, IFES-Moldova urează fiecărui cetățean al acestei țări - și tuturor deopotrivă - să devină un învingător! ■

(Vocea Civică nr.5 (9), noiembrie-decembrie 1996)

Mass Media

În urmă cu patru ani, americanii au aniversat un sfert de mileniu de la nașterea lui Thomas Jefferson, cel de al treilea Președinte al Statelor Unite și unul din cei mai stimați șefi ai executivului american. Ca scriitor și gazetar, am fost impresionat mai ales de reamintirea unor episoade legate strict de presă și libertatea ei, în general de libertatea de a fi altfel decât ceilalți și de a exprima liber opinii diferite de ale altora - indiferent cine ar fi acești ceilalți. Într-un cuvânt, dreptul la alteritate.

Înainte de a deveni Președinte al Statelor Unite, Jefferson făcea o afirmație care poate face fericit și astăzi orice gazetar: *De-ar fi să decid dacă trebuie să avem un guvern fără ziare sau ziare fără un guvern, nu aș ezita nici o clipă să prefer cea de a doua alternativă.*

Ceea ce nu tocmai mulți membrii ai mijloacelor de informare în masă de astăzi ar fi fericiți să-și amintească este o altă afirmație a lui Jefferson, după ce acesta petrecuse deja șase ani în Casa Albă: *Astăzi, nimic din ce poți citi într-un ziar nu poate fi crezut. Însuși adevărul provoacă suspiciune prin simplul fapt că este afirmat de un vehicol atât de poluat ca presa.*

În ciuda nemulțumirii față de presa timpului său, Jefferson nu a trădat niciodată propria filozofie față de libertatea presei. Într-o scrisoare trimisă unui prieten, el afirma: *Deplor starea de putrefacție în care au ajuns ziarele, ca și mîrșăvia, vulgaritatea și spiritul înclinat spre neadevăr al celor ce scriu aceste gazete.... Aceste orduri viciază rapid gustul public. Cu toate acestea, este un rău împotriva căruia nu există remediu. Căci libertatea noastră depinde*

de libertatea presei. Iar aceasta din urmă, libertatea presei, nu poate fi limitată fără a sfîrși prin a o pierde.

Dar nu toți federaliștii au împărțit punctul de vedere al lui Thomas Jefferson. De aceea, în 1798, Congresul a aprobat ceea ce s-a numit *The Sedition Act*. Din acel moment, orice neadevăr, orice comentariu malițios despre președintele țării ori membrii Congresului devenea o infracțiune. Nu doar ironia soartei a făcut ca tocmai Vicepreședintele Statelor Unite - în acel timp chiar Thomas Jefferson - să nu fie apărat prin această lege împotriva abuzului prin minciună, dezinformare etc.? Cu toate acestea, atunci cînd a devenit președinte, Jefferson i-a grațiat pe toți cei care fuseseră condamnați pe baza faimosului *Sedition Act*. Mai mult, în discursul inaugural al mandatului său de președinte, Jefferson și-a reiterat respectul necondiționat atât pentru opinii diferite de ale sale, cît și pentru orice eroare comisă prin exprimarea unei opinii: *Sîntem cu toți republicani - sîntem cu toți federaliști. Dacă există printre noi oameni care ar dori dizolvarea Uniunii sau schimbarea formei de stat republicane, haideți să-i lăsăm în pace, să rămîm printre noi ca niște monumente dovedind că orice eroare conținută de o opinie se bucură de asigurarea că poate fi tolerată acolo unde rațiunea rămîne liberă să combată o asemenea eroare.*

În *Nova Revoluție Americană* a început, 1970, Jean-Francois Revel scria următoarele: *Prima revoluție informațională a fost aceea care a stabilit libertatea presei și a comunicării pe calea scrisului. Pînă acum, doar un număr limitat de țări au fost atinse de această revoluție.*

Devotamentul neîntreput arătat de Thomas Jefferson libertății presei a constituit un fel de *sui-generis* Magna Charta, grație căreia presa americană a devenit a patra putere în stat. Cum își folosesc puterea astăzi, pretutindeni în lume, mediile de informare în masă este o altă poveste. Deseori, una extrem de alarmantă, una ce trebuie să ne pună serios pe gînduri. Este și motivul pentru care acest număr al buletinului nostru e consacrat, aproape integral, problemelor mijloacelor de informare în masă; inclusiv ale celor din Republica Moldova. ■

(Vocea Civică nr.1 (10), ianuarie-februarie 1997)

Filantropia nu salvează România!

- studiu de caz -

Prima oară, România postdecembristă urma să fie salvată de Frontul Salvării Naționale. Acesta din urmă însă a avut grijă să salveze doar aparențele - rubașca sub care luase ființă a fost stilizată repejor în ie.

Mai apoi, salvarea României postdecembriste trebuia să vină din partea monarhiei. Și n-a venit. S-a avut toată grija ca instituția abolită abuziv cu decenii în urmă să nu aibă nici o șansă de a fi repusă în drepturi. Azi, aprigi monarhiști de ieri slujesc cu devotament absolut forma constituțională pe care o denunțau alaltăieri. Cum s-ar zice, monarhiști, monarhiști, da' brânza-i pe bani. Și aceștia - fie că e vorba de costelivul dolar american, fie că e vorba de megaleul românesc - tot de la republică vin.

Pe urmă, România urma să fie salvată de PDSR. Nu a fost. Dimpotrivă, în pofida înfiripării unora din instituțiile statului de drept, statul creat de PDSR a devenit atât de nedrept, încât cetățenii lui de rînd nu înțeleg cum de a putut PDSR-ul să-i salveze atât de bine pe domnii Temeșan și Cataramă, dar n-a avut nici o șansă în a-i ajuta pe alde Vasilescu, Ionescu, Protopopescu și toți

ceilalți peste douăzeci și trei de milioane de escu.

Acum este rîndul CDR-ului și aliaților ei politici să salveze România. Adică, ce a mai rămas din ea. Și după cum se vede, respirația artificială pe care o administrează cabinetul Ciorbea la nivel macro și micro ambulatoriu nu e treabă ușoară.

Ce au toate acestea cu ONG-urile românești? În general cu ONG-urile?

Simplu. Ele trebuie să învețe că sloganurile, rimele reușite, nu produc miracole. Și mai trebuie să accepte că ajutoarele de tip filantropic - indiferent de forma pe care o îmbracă - nu sînt eterne. Că ele, aceste organizații neguvernamentale, trebuie deja să știe cum să supraviețuiască financiar în ziua în care anumite robinete se vor închide.

Filantropia este necesară ca aerul. În același timp, prelungită peste limite rezonabile, devine contraproductivă, conducînd la un proces de infantilizare a beneficiarilor ei.

România nu poate fi salvată decît de România. Integrarea ei în NATO nu depinde de cîți români-americieni pot arăta președintelui Emil Constantinescu, la aeroportul Otopeni ori la Nădlag, o copie a scrisorii de susținere adresată Casei Albe. Tot așa, organizațiile neguvernamentale românești nu pot supraviețui decît grație propriilor capacități de a-și asigura existența - de la costuri operaționale și dezvoltarea de proiecte la cultivarea de parteneri serioși.

Este un adevăr valabil pentru organizațiile neguvernamentale de pretutindeni. ■

(Vocea Civică nr.2 (11), martie-aprilie 1997)

Reforma

Se uită, deseori, că reforma nu este sau nu ar trebui să fie un efort de moment, ci un mecanism cu articulații diverse ce trebuie acordate în așa fel, încât întreg angrenajul să devină cu adevărat eficient. Una din greșelile cele mai frecvent înregistrate în țări în tranziție de la un sistem autoritar la o democrație autentică, de la un centralism excesiv la delegarea puterii și obligațiilor la nivel local este ceea ce, sintetic, se poate numi *cîrpăceală*. Strategiei de ansamblu îi sînt preferate soluții rapide, care să atenueze, ici și colo, un dezastru, rețetele temporare se eternizează. Repercusiunile nu înfrîie să apară - prelungirea *sine die* a înfăptuirii tranziției, o cronicizare a impasurilor ce nu-și găsesc rezolvare, starea de nesiguranță permanentă a societății.

După un prim ciclu electoral desfășurat în condiții diferite de cele impuse de un regim dictatorial, Republica Moldova are încă foarte multe obstacole de învins în drumul ei spre o democrație autentică. Alegerile însă,

oricît de libere și echitabile, nu rezolvă ceea ce ține de mandatul primit de la electorat de către aleși. Altfel spus, încetineala demersurilor legislative sau blocarea unor secvențe ale reformei în viața practică anulează, în bună măsură, șansele de mai bine.

Se apropie un al doilea ciclu electoral, chiar dacă unora li se pare că pînă la viitoarele alegeri parlamentare mai este o veșnicie. Nu mai este, și într-un anume sens, aceste alegeri bat deja la ușă. Numirea unei Comisii Electorale Centrale cu activitate permanentă și alcătuirea unui Cod electoral universal, care să înglobeze și să standardizeze întreaga legislație referitoare la alegeri, au devenit priorități de prim ordin, dacă se dorește ca următorul ciclu electoral să fie, calitativ, unul mult superior celui încheiat prin alegerile prezidențiale de anul trecut.

Priorități de același rang, însă, le constituie reîmpărțirea teritorială și reforma din administrația locală. Fără ele, repet, alegerile ce vor urma, oricît de libere și echitabile, nu vor conduce la soluționarea problemelor ce grevează încă mersul Moldovei spre o democrație solidă. Există opinii din cele mai diverse în legătură cu felul în care ar trebui rezolvate aceste priorități. Există voci ce avertizează, pe bună dreptate probabil, că este nevoie de precauție în luarea unor decizii de această magnitudine. Cum există și voci care, tot pe bună dreptate probabil, acuză tărăgănarea nesănătoasă a rezolvării acestor chestiuni. Ceea ce mi se pare evident rămîne faptul că vremea reformelor prin cîrpeală, prin peticire a trecut. A sosit vremea reformei de conținut. Și ea începe prin... reformarea mentalităților ce frînează algoritmul firesc pe care ar trebui să-l aibe schimbarea.

A sosit chiar de ieri...■

(Vocea Civică nr.3 (12), mai-iunie 1997)

Impas

În general, clasa politică din Republica Moldova acceptă ideea că a sosit timpul reformelor necesare ieșirii țării din impasurile în care se află. Dar cînd se discută detaliile înfăptuirii acestor reforme, diversitatea opiniilor este aproape deconcertantă. Un proverb american spune că *Dumnezeu se află în detalii*, și cred că există foarte mult adevăr în această vorbă.

Mai înfri liniștea mașinării politice a fost tulburată de opinia dlui Dumitru Diacov, pe atunci vicepreședinte al legislativului, după care Parlamentul actual nu mai este reprezentativ și se află în imposibilitate de a oferi legi pe baza cărora reformele de mult așteptate să prindă viață. Așadar, considera dl Dumitru Diacov, organizarea de alegeri parlamentare anticipate este o necesitate de neocolit, dacă se dorește, cu adevărat, înfăptuirea reformelor și onorarea unor obligații asumate față de organisme internaționale.

Părerile dlui Diacov nu au găsit prea mulți sprijinitori printre parlamentari, opiniile Domniei sale au fost combătute cu aplomb și, în ultimă instanță, dl Diacov a pierdut funcția de vicepreședinte al Parlamentului.

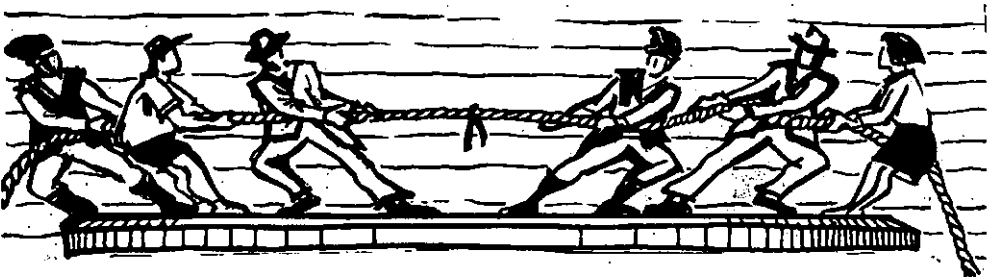
În momentul scrierii acestui editorial, o altă opinie a declanșat reacții din partea elitei politice. Este vorba de apelul adresat de președintele Parlamentului, dl Dumitru Moțpan, președintelui țării, guvernului, partidelor și formațiunilor politice, țării. Opinia dlui Moțpan este că Parlamentului de azi ar fi bine să i se prelungească mandatul. Organizarea de alegeri parlamentare în 1998, consideră Domnia sa, nu ar fi de dorit

din mai multe motive. Unul ar fi acela că ar accentua actualele dispute politice. Avantajele amînării acestor alegeri ar consta, printre altele, în răgazul oferit legislativului de a elabora cît mai multe legi fundamentale de care țara are nevoie pentru înfăptuirea reformelor și în organizarea simultană a alegerilor parlamentare și a celor locale. Astfel, s-ar economisi fonduri importante.

Replicile date apelului dlui Moțpan sînt de mai multe feluri. Primează, firește, cele ce au un caracter strict politic. Cum Constituția prevede că prelungirea activității Parlamentului nu este acceptabilă decît în caz de război sau calamități, criticii dlui Moțpan îi cer președintelui Parlamentului să recunoască public că partidul de guvernămînt, al cărui președinte este, a falimentat țara. Practic însă, probabilitatea ca dl Moțpan să dea curs unei asemenea invitații este exclusă. Și atunci?

Atunci, impasul creat și menținut din rațiuni politice riscă să se prelungească, iar declarațiile elitei politice din Republica Moldova referitoare la necesitatea înfăptuirii reformelor vor continua să aibă un caracter strict enunțiativ. Între alegeri parlamentare anticipate și alegeri parlamentare amînate se naște un hău în care speranțele pentru înfăptuirea reformelor vitale se prăbușesc cu o viteză vertiginoasă. Polemica stearpă între *prea devreme* și *prea tîrziu* poate răpi șansele de mai bine ale unei țări în care și așa cotele speranței nu sînt neapărat foarte înalte. ■

(Vocea Civică nr.4 (13), iulie-august 1997)

Dileme

S-a spus, pe bună dreptate, că numai imbecilii au certitudini. Ceilalți muritori, de la oamenii obișnuiți la genii, se străduiesc zi de zi să facă față dilemelor de toate felurile. Nimeni nu recunoaște că este un imbecil, dar foarte mulți se comportă ca și cum ar fi milionari în certitudini. Iată un paradox a cărui rezolvare nu mi se pare neapărat iminentă.

Considerată de mulți drept cel de al treilea sector al societății și identificată de alții prin comunitatea organizațiilor guvernamentale, societatea civilă constituie un subiect de fructuoase dispute teoretice. Uneori diferențele de opinii cu privire la conturul și menirea ei sînt atît de substanțiale, încît cineva a numit societatea civilă "sectorul cunoscut-necunoscut". În vreme ce unii consideră societatea civilă cu totul străină politicii, alții o desemnează drept componentă fundamentală a politicului.

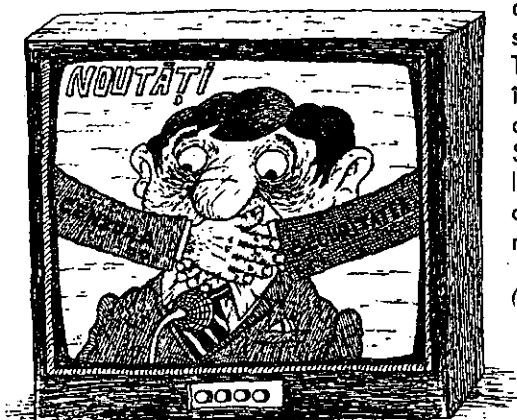
La un capăt al spectrului acestor aprecieri se află, de exemplu, ceea ce azi se numește *Scaunul lui Bradley*. Într-o conferință ținută, în 1995, la Washington, în cadrul Clubului Național al Presei, William Bradley, pe atunci senator, spunea că "Guvernul și

piața nu sînt suficiente pentru a constitui o civilizație. Trebuie să existe, de asemenea, un sector civil sănătos și robust, un spațiu în care legăturile unei comunități pot să înflorească. Guvernul și piața reprezintă doar două din cele trei picioare ale unui tripied. Fără cel de al treilea picior, constituit de societatea civilă, scaunul nu are stabilitate și nu poate asigura sprijinul necesar pentru o Americă energetică."

În schimb, Goran Hyden, profesor de științe politice la Universitatea statului Florida, consideră că "societatea civilă este aceea parte a societății care face legătura între cetățeni, ca indivizi, și viața publică, îi conectează la stat. Cu alte cuvinte, societatea civilă reprezintă fațeta politică a societății." Indiferent pe care din aceste două poziții se situează, analiștii politici consideră presa drept unul din instrumentele vitale pentru afirmarea societății civile.

În Republica Moldova există o Lege a secretului de stat, dar nu există și o lege care să definească informația de interes public. Teoretic, accesul la o astfel de informație există. Practic, însă, acest acces nu este asigurat. Tribunalele continuă să primească plîngerii dintre cele mai diferite, dar nu se cunosc prea multe cazuri de sesizare a violării dreptului la informație. Tocmai societatea civilă trebuie să se aplece în spatele unei inițiative legislative care să asigure dispariția acestei discrepanțe. Secretul de stat nu poate exclude accesul la informația de interes public. Acolo unde o face, democrația nu este una suficient de robustă.■

(*Vocea Civică nr.5 (14), septembrie-octombrie 1997*)

Codul

Încă de la deschiderea biroului său în Republica Moldova, ianuarie 1994, fundația noastră a recomandat elaborarea și adoptarea unui Cod electoral și înființarea unei Comisii Electorale Centrale cu activitate permanentă. Argumentele în baza cărora am făcut această recomandare au fost de mai multe ori menționate în paginile buletinului nostru, încât nu are rost să le reluăm. Important este că la acest sfârșit de an 1997, Republica Moldova are un asemenea cod, iar Comisia Electorală Centrală cu activitate permanentă va fi alcătuită.

La 8 octombrie a.c., Parlamentul aproba, în unanimitate, Codul electoral într-o primă lectură. Amendamentele cerute nu au fost nici puține, nici ușor de reconciliat între ele și cu spiritul general al codului. La 21 noiembrie, cu 67 de voturi pentru și 5 împotrivă, codul a fost adoptat, în a doua lectură, de legiuitorii moldoveni. Iar la 6 decembrie, președintele Petru Lucinschi a promulgat, prin decret prezidențial, Codul electoral.

Sînt de domeniu public diferențele de atitudine între Președinție și Parlament cu privire la *cum ar fi trebuit* să arate acest cod. Dar indiferent de deosebirile între aceste poziții, a căror discutare nu face obiectul editorialului de față, important credem noi

rămîne că standardizarea legislației electorale este fapt împlinit. Îmbunătățirile codului vor veni. Sigur, de dorit este ca ele să fie rodul unor negocieri dominate de calm și luciditate.

Fundația noastră, prin experții americani ce au participat la elaborarea codului, și-a exprimat rezervele față de varianta "o țară, o singură circumscripție electorală." Dar, cum se spune, "Omul propune, Dumnezeu dispune." Și, fără îndoială, în cazul de față, Parlamentul este instanța supremă.

N-ar fi echitabil să nu menționăm aici și numele celor ce au trudit la elaborarea acestui cod. Dacă dl Victor Cecan, în calitate de președinte al Comisiei Juridice a Parlamentului, a coordonat alcătuirea codului și l-a prezentat Parlamentului, experții Ion Creangă, Alexandru Cobzaru, Andrei Funieru și Cornel Gurin au fost cei care au lucrat zi de zi la acest important document legislativ. Aș dori să menționez și numele experților fundației noastre care au colaborat la alcătuirea codului, începînd cu prezentarea lui în prima formă și discutarea detaliilor cu reprezentanți parlamentari și neparlamentari ai spectrului politic din această țară - Daniel Finn și Paul DeGregorio. În sfârșit, dar nu în ultimul rînd, fundația noastră are toate motivele să-i

mulțumească dlui Igor Boțan, Coordonator principal de programe în cadrul biroului IFES-Moldova, pentru cum a reprezentat-o în acest complex și nu lipsit de capcane proces de elaborare a unui act legislativ fundamental.

Dumneavoastră, tuturor cititorilor noștri, vă dorim un 1998 plin de satisfacții! ■

(Vocea Civică nr.6 (15), noiembrie-decembrie 1997)

Coerență

Sub o formă sau alta, mai toate forțele politice aflate în competiție electorală pentru alegerile parlamentare din 22 martie afirmă că schimbarea este necesară. Firește, prin schimbare nu toți purtătorii de cuvânt ai acestor forțe înțeleg același lucru, dar schimbarea este indicată drept o condiție *sine qua non* a dezvoltării acestei țări.

De asemenea, totalitatea forțelor politice angajate în campania electorală acuză partizanatul mijloacelor de informare în masă, uitând să precizeze dacă se referă numai la cele bugetate de stat sau și la celelalte - independente ori organe de presă ale unui partid sau ale altuia.

Unisonul domină și în ceea ce privește nevoia de a depăși etapa "vârsării lăturilor în stînga și în dreapta", spre a cita pe unul din invitații acestui număr al buletinului nostru informativ. Mai greu este de înțeles pe ce parte trebuie depășită această stare. Pe stînga, riscînd să superi dreapta, sau pe dreapta - riscînd să nemulțumești stînga. De aceea, probabil, totul rămîne un simplu deziderat.

Greu de găsit forță politică pentru care să nu fie o certitudine faptul că are un program clar și absolut realizabil. Totuși, sondajele de opinie indică un procentaj foarte ridicat al celor care nu știu ce să răspundă la întrebări legate, în fond, de asemenea programe. Undeva, mesajul către electorat este gîtuit.

Pacificarea progresivă, de care vorbește un alt colaborator al buletinului nostru, n-ar trebui înțeleasă, restrictiv, aparținînd doar domeniului militar. O societate ținută în șah de orgolii nu se poate așeza, este incapabilă să producă la nivelul resurselor și pe măsura nevoilor membrilor ei. Anarhismul politic a fost întotdeauna foarte priceput să repete sloganul *Prin alegeri vi se întinde o cursă!* N-a fost, însă, niciodată în stare să indice o alternativă plauzibilă care să poată înlocui alegerile.

Prea multă lume consideră că desfășurarea unor alegeri libere și corecte este suficientă ieșirii unei țări dintr-un impas ori altul. Or, dacă asemenea alegeri constituie, într-adevăr, o condiție fundamentală pentru schimbări în bine, ele nu le garantează, cum simpla existență a democrației nu garantează un nivel de trai foarte ridicat. Există alte două elemente ce determină calitatea și ritmul unor eventuale schimbări în bine. Primul este moștenirea rămasă dintr-o perioadă de stagnare. Al doilea - expertiza ce este adusă de forțele ce preiau conducerea. Eșecul de proporții al coaliției de guvernămînt din România dovedește cu tristă prisosință acest adevăr simplu. Ceea ce părea imediat după acele alegeri libere și democratice din 1996 doar o cacofonie doctrinară s-a dovedit un impas mult mai profund.

În lipsa coerenței, totul se reduce la simple acuzații preelectorale și la scuze postelectorale.■

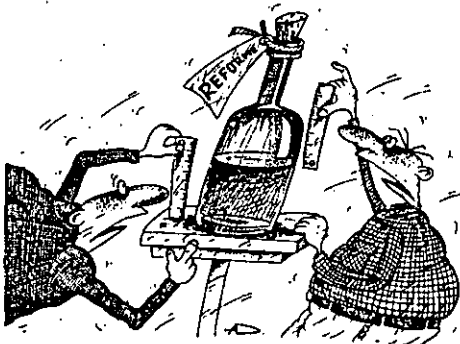
(Vocea Civică nr.1 (16), ianuarie-februarie 1998)

38 + 5

În primele săptămîni de după alegerile din 22 martie, eforturile multora s-au concentrat asupra transformării procentajelor obținute de partidele și mișcărilor politice intrate în noul Parlament în scoruri la care au pierdut sau au cîștigat alegerile unii sau alții. Nu puțin timp a fost dedicat și previziunilor privind dezastrele ce ar urma să se producă în funcție de fizionomia viitoarei coaliții parlamentare și guvernamentale.

Timp de o lună, prin cele nouăsprezece procente obținute la alegeri, Blocul pentru o Moldovă Democratică și Prosperă a devenit *brokerul* politic ce urma să încline balanța. Dl Dumitru Diacov, care își pierdea poziția de vicepreședinte al fostului Parlament pentru că propunea alegeri anticipate pe motivul că vechiul Parlament devenise nerepresentativ și factor de împiedicare a reformelor, a devenit președintele legislativului. În schimb, PDAM-ul a rămas în afara Parlamentului, plătind prețul eroziunii politice și penalizările pentru nereușite profund acuzate de electorat.

Alianța pentru Democrație și Reforme s-a născut greu. Cei ce au votat pentru forțele ce o compun se întrebă încă dacă această dificilă naștere s-a datorat scrupulelor de a se constitui o coaliție cu adevărat viabilă, sau simplelor orgolii în stare de perpetuă inflamare. Singură

prestația acestei alianțe parlamentare și de guvernămînt poate da un răspuns exact la această dilemă.

Refuzarea unui post de vicepreședinte al Parlamentului de către Partidul Comunist indică dorința colegilor dlui Voronin de a se constitui mai degrabă în opoziție parlamentară, una constructivă cum a declarat liderul PCM, decît să-și asume vreo răspundere alături de o guvernare în care nu crede deloc. Tot singură prestația alianței de centru-dreapta urmează să confirme sau nu credința unui editorialist, după care comuniștii "s-au transformat din marii cîștigători în marii învinși ai acestor alegeri".

Rezultatul alegerilor a mai indicat și că puțini din cei care cereau schimbarea sistemului electoral ar fi putut accede în noul Parlament, dacă propunerea lor ar fi fost acceptată. Încă o dovadă că un sistem electoral, în sine, nu decide totul și nu conduce la rezolvarea întregului spectru de probleme. Codul electoral, deși perfectibil în multe privințe, s-a dovedit un important pas înainte, iar activitatea Comisiei Electorale a fost pe măsura așteptărilor față de o instituție de acum cu activitate permanentă.

Ca întotdeauna, unii văd jumătatea goală a sticlei, ceilalți - jumătatea plină. Electoratul rămîne însă cel care va ști ce gust are conținutul sticlei. Altfel spus, timpul rămîne să decidă dacă avem de-a face cu o simplă alianță politică, așa cum afirmă anumite voci, sau cu începutul unei reconcilierii - cum speră altele. Singurul lucru sigur în momentul scrierii acestui editorial este că primele două ședințe ale Parlamentului au durat doar 38 și, respectiv, 5 minute. Ceea ce, chiar în total, înseamnă mai puțin decît un monolog al lui Florin Piersic. E de bine? E de rău? N-ar fi rău, totuși, să fie de bine...■

(Vocea Civică nr.2 (17), martie-aprilie 1998)

Algoritmul tergiversării

Sînt puține cuvintele ce apar cu mai multă frecvență în discursul oamenilor politici din Republica Moldova decît *reformă*. Tot ce ține de comunicarea informației multiplică pînă la sațietate prezența acestui cuvînt. Cu toate acestea, nimic nu este mai deplîns în Moldova decît absența reformei. Oare de ce? Să fie, cumva, vorba de himerizarea de care vorbea cîndva Vladimir Bukovski? Simpla rostire a cuvîntului nu poate înlocui realitatea pe care o reprezintă el la nivel lingvistic.

Aproape nimeni nu pare a se mai îndoi de necesitatea reformei teritorial-administrative și de modificarea legislației privind administrația publică locală. Asta în teorie. Dar în practică? Ei bine, în practică lucrurile se dovedesc mult mai complicate. Atît de invocata descentralizare nu pare pe tot atît de dorită pe cum ne-ar lăsa să înțelegem atîtea și atîtea declarații. Evident, o asemenea reformă constituie un pas fundamental, și el trebuie gîndit cu atenție. Cadru general și detaliile acestui proces necesită cîntărirea tuturor elementelor ce intră în joc. Numai că precauția înseamnă ceva, iar tergiversarea - cu totul altceva. Această reformă nu are cusurul de a se produce prea devreme. Dimpotrivă.

Cei care consideră imperfecte cele două proiecte de lege - cel privind organizarea administrativ-teritorială și cel privind administrația publică locală - nu se înșeală. Pe de altă parte, tărăgănarea realizării

reformei teritorial-administrative nu garantează, deloc, că atunci cînd se va hotărî înfăptuirea ei legea respectivă va fi, neapărat, mai bună. Există suficiente motive de a crede chiar contrariul, fie și pentru motivul că politizarea elaborării legislației respective poate deveni precumpănitoare. Or, și în momentul de față, multe din impasurile ce stau încă în calea reformei par să țină mai degrabă de rațiuni ale politicii de partid decît de chestiuni de fond ale reformei. O acumulare de tensiuni politice suplimentare ar putea afecta chiar spiritul și rostul viitoarelor alegeri locale. Compromiterea acestora din urmă s-ar putea dovedi un trist epilog.

Republica Moldova s-a bucurat în ultimii ani de aprecieri pozitive pentru curajul și tenacitatea dovedite în realizarea unor schimbări de fond. E o credibilitate obținută cu eforturi imense și cu prețul unor necazuri sociale defel neglijabile. Cu atît mai mult ar fi nedrept să se risipească un asemenea capital.

Un alt cuvînt invocat din ce în ce mai des este *algoritm*. La ultimele alegeri parlamentare, două treimi din electoratul acestei țări au votat nu pentru vreun algoritm, ci pentru forțele politice ce s-au angajat să înfăptuiască anumite reforme. Algoritmul pe baza căruia s-au stabilit participarea și contribuția la guvernare este doar un instrument. Acolo unde algoritmul devine scop în sine, șansele reformei se îpuținează. Democrații mai bine consolidate decît cea moldovenească au plătit deja prețul unei astfel de erori. Nota de plată pe care ar putea să o atragă după sine practicarea unui algoritm al tergiversării s-ar putea dovedi una exorbitantă pentru Republica Moldova. Este vorba de un risc ce poate fi încă evitat. Și speranța noastră este că va fi. ■

(Vocea Civică nr.5 (20), septembrie-octombrie 1998)

Iarna

O vorbă românească din bătrâni spune că bunul gospodar își face iarna căruță și vara sanie. Iarna a sosit devreme în Republica Moldova și sania nu prea se vede. Peste stratul de gheață ce a acoperit mai toate drumurile nu se văd decât derapaje dintre cele mai îngrijorătoare. Omul de rând se întreabă, încă o dată, ce au făcut peste vară gospodarii pe care i-a investit cu votul lui. Cu atât mai mult, cu cât dacă în plină iarnă e greu să vadă sania în care se mișcă reformele de care are nevoie țara, peste vară nici căruța nu era de văzut. Altfel, numărul Mercedesurilor, BMWurilor, Volvourilor și altor bijuterii pe patru roți în care călătoresc unii gospodari este în creștere.

Iarna acestui an, spun destui meteorologi, s-ar putea dovedi în regiune cea mai dură din ultimii treizeci de ani. După cum a început și cât de devreme a sosit, s-ar putea ca previziunea cu pricina să se adevărească. Cum se va ieși din această iarnă - energetic și politic - e greu de prognozat. Energetic, pentru Moldova iarna a debutat cu un dezastru ce a trebuit să fie recunoscut public. Ce se poate face, la ce preț și cât de repede pentru ca locuitorii acestei țări să nu ajungă în primăvară cu totul sleiți este o întrebare la

care răspunsurile oferite pînă acum de cei în drept nu plesnesc de optimism. În numărul pe noiembrie 1998 al revistei *U.S. News & World Report*, Christian Caryl se întreabă dacă Rusia de azi nu se află cumva în situația Germaniei de la începutul anilor '30, cînd, din ce în ce mai depășitul președinte Paul von Hindenburg netezea venirea la putere, în 1933, a lui Adolf Hitler. Similitudinile între realitățile Germaniei anilor '30 și cele ale Rusiei anilor '90 nu sînt semnalate pentru prima oară, și chiar dacă astfel de analize nu pot convinge de identitatea absolută a cazurilor de care se ocupă ele au darul de a pune serios pe gînduri. Cu atât mai surprinzător este teoria, susținută chiar de lideri ai presei independente, pledînd pentru instaurarea unei dictaturi... cumsecade în Moldova. Amînate nepermis de mult, reforma administrativ-teritorială și existența unei legi potrivite pentru instaurarea, *de facto*, a administrației publice locale sînt cauze fundamentale ale impasului în care se află astăzi Republica Moldova. A tergiversa în continuare aplicarea acestor reforme nu înseamnă nimic altceva decît a împușina șansele unei redresări autentice. Unde buget local nu e, nimic nu e; cu atât mai puțin democrație. Gesturile de filantropie venite din afara țării nu pot rezolva criza internă. Iar îndepărtarea omului de rând de la discutarea și înțelegerea reformelor este calea cea mai sigură spre acutizarea crizei. Thomas Jefferson nu se înșela deloc cînd credea că o națiune nu poate fi în același timp și liberă și ignorantă.

Dorim tuturor cetățenilor Republicii Moldova ca iarna aceasta să le fie un sfetnic bun. Fiindcă altfel, s-ar putea ca urările *La Mulți Ani!* și *Sărbători fericite!* să sune mai degrabă ironic, dacă nu chiar cinic. Cu așa ceva nu trebuie glumit. ■

(Vocea Civică nr.6 (21), noiembrie-decembrie 1998)

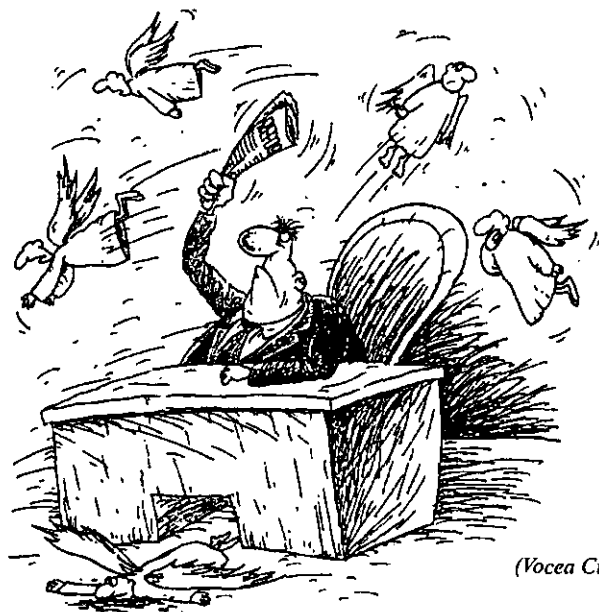
Îngeri și birocrați

James Madison, unul din părinții fondatori ai Constituției americane, credea că "Dacă oamenii ar fi îngeri, nu ar mai fi nevoie de nici un guvern." Gîndul lui Madison a fost considerat drept o concepție "fățiș pesimistă cu privire la natura umană", un semnal avertizînd că, "atunci cînd este vorba de putere, nu poți avea încredere în oameni." De aici și pîrghiile create de sistemul american prin care să se verifice cum este folosită puterea încredințată celor aleși.

Celălalt model de guvernare democratică, reamintește un analist de talia lui Fareed Zakaria, este cel produs de Revoluția Franceză, model bazîndu-se pe o mai mare încredere în "fondul bun al ființei umane". Ideea de bază ar fi că "atîta vreme cît oamenii sînt sursa puterii, aceasta trebuie să fie nelimitată pentru ca oamenii să poată crea o societate echitabilă."

Indiferent care din aceste modele a fost adoptat, orice guvernare democratică se bazează pe o administrație. Cînd ramurile acestei administrații tind să dea mai multă atenție aspectelor formale decît celor de fond, ele sînt percepute de cetățean drept birocrații. Iar cînd lucrurile merg foarte prost, omul se găsește între o utopie (îngerul) și o caricatură grotescă a administrației (birocrațul).

La ora scrierii acestor rînduri, două sînt evenimentele de prim interes. Primul, formarea cabinetului Ion Sturza. Al doilea, stabilirea zilei de 23 mai drept dată a alegerilor locale. Printre altele, se așteaptă un plus de transparență în activitatea executivului. Un cetățean neinformați este un simplu locuitor. Votul dat în necunoștință de cauză nu e cu nimic mai bun decît absentismul. Un acces real la informația de ordin public ar putea diminua excesul de procedee reprobabile la care s-a recurs în campaniile anterioare.

Cît privește importanța alegerilor locale, mai ales privită prin prisma declanșării reformei teritorial-administrative și a intrării guvernării locale în drepturile ei firești, nu trebuie uitat că lumea de astăzi este una a interdependențelor. Descentralizarea rămîne o condiție majoră pentru a fi considerat un partener serios în orice proces de integrare. Spune-mi ce administrație locală ai, pentru a-ți spune cine ești. Adică, pentru a afla ce șanse ai să intri în rînd cu lumea. ■

(Vocea Civică nr.1 (22), ianuarie-februarie 1999)

La treabă!

Recent încheiatele alegeri locale generale nu s-au deosebit prea mult de cele desfășurate în urmă cu patru ani. Cîștigătorii consideră că ar fi putut înregistra succese ceva mai substanțiale. Cei care au pierdut consideră că explicația eșecului ar sta mai ales în matrapazlucurile comise de adversarii politici. Reprezentanții mijloacelor de informare în masă au deplîns comportamentul multora dintre candidați. Aceștia din urmă au acuzat partizanatul înfocat al reprezentanților celei de a patra puteri în stat.

Cu puțin înaintea zilei alegerilor, șeful Departamentului pentru Combaterea Crimei Organizate și Corupției aducea grave acuzații împotriva unui vicepreședinte al Parlamentului. La rîndul său, vicepreședintele respectiv indica în prezența generalului cu pricina nu un apărător al legii, ci o persoană care comite abuzuri cu legea în mînă. Așa se face că, în ziua alegerilor, electoratul arăta asemeni unui boxer, împleticindu-se în ring, sub loviturile de pumn primite și de la adversar, și de la arbitru, și de la comentatorii de radio și televiziune, și de la o parte a spectatorilor, și de la te miri cine altcineva. Așadar, nimic deosebit.

Dacă a existat o particularitate, ea a fost dată de desfășurarea referendumului consultativ în aceeași zi cu alegerile locale generale. Există voci care consideră că în felul acesta

atenția și răbdarea electoratului - și așa tocate mărunț de ghilotina ingredientelor piperate ale campaniei electorale - au fost măcinate cu totul. Mulți observatori au remarcat că buletinele de vot au creat suficiente dificultăți alegătorilor.

Chișinăul are, în sfîrșit, un primar general ales și nu unul numit. A mirat, într-o oarecare măsură, faptul că dl Serafim Urechean a acumulat doar 51,05%, cînd, cu toată indulgența, despre contracandidații Domniei sale cu greu se poate spune că ar fi avut parte de o campanie electorală. Lucrurile s-au desfășurat de așa manieră în timpul perioadei de campanie încît învingătorul părea cunoscut dinaintea zilei alegerilor.

Comisia Electorală Centrală s-a aflat, continuă să se afle, și cred că se va afla pentru multă vreme sub tirul unor critici dintre cele mai severe. Curtea Constituțională riscă să devină o instanță căreia i se va cere să stabilească pînă și dacă după orele 18.00 este... constituțional să se spună tot "Bună ziua" sau trebuie trecut la "Bună seară". Ce lipsește din acest tablou vibrant pare a fi tocmai esențialul. Și anume, că munca pentru care au candidat peste 35.000 de oameni și au fost aleși 629 de primari și 6402 consilieri de toate nivelurile trebuie începută. Se încumetă cineva, fără a consulta Curtea Constituțională, să facă invitația: "La treabă, oameni buni!"? ■

(Vocea Civică nr.3 (24), mai-iunie 1999)

Triptic estival

Adoptarea, în ziua de 31 iulie, a Legii cu privire la fundații de către Parlamentul Republicii Moldova este unul din puținii pași reali întreprinși în anii din urmă pentru dezvoltarea celui de al treilea sector al societății. Pentru noi satisfacția este cu atât mai mare, cu cât inițiativa întocmirii acestei legi a aparținut biroului IFES din Moldova. Dacă și Codul fiscal va fi revizuit de asemenea natură încât să reglementeze detalii ce, deocamdată, rămân obscure în activitatea fundațiilor, atunci se va putea vorbi, cu adevărat, de stabilirea unui cadru juridic de care activitatea unor asemenea instituții avea nevoie ca de aer.

Că alegerile libere și corecte nu constituie decât una din condițiile fundamentale ale instaurării unui climat democratic o dovedesc și impasurile semnificative înregistrate după consumarea alegerilor locale generale din această primăvară. A fost nevoie de peste două luni pentru ca primăria orașului Chișinău să își stabilească echipa de conducere. Primarul General ne-a lăsat să înțelegem că impasul s-a datorat, exclusiv, boicotului organizat de consilierii aleși prin vot liber și corect, în vreme ce mulți dintre acești consilieri afirmă că vinovăția i-a aparținut, integral,

dului Urecheanu. Greu de știut, cu precizie, cum stau lucrurile. Dacă se știe ceva, și încă foarte sigur, este că orașul trece prin clipe extrem de grele, că nu poate face față, în chip decent, nici crizelor energetice, nici haosului. Nimeni nu știe cine este răspunzător de bulibășala ce stăpânește capitala de pe malul Bîcului, toți cei votați fiind interesați, pare-se, numai de stabilirea "zonelor de influență", nu și de stabilirea răspunderii față de cetățeni.

Momentul cel mai fierbinte al verii continuă să-l constituie polemicele iscate de proiectul de Lege pentru modificarea Constituției. Și în acest caz se discută mai mult despre redistribuirea puterii și mai puțin despre asumarea responsabilităților. Așa cum, în sine, nici un sistem electoral nu este superior celorlalte, tot așa e greu de crezut că, în sine, un sistem constituțional poate asigura cel mai bine rezolvarea problemelor arzătoare. Totul este o chestiune de context social, economic, cultural și politic. Altfel spus, totul ține de mentalitate. Parlamentară ori prezidențială, o republică nu-și poate rezolva problemele majore, atîta vreme cît există iluzia că totul poate fi rezolvat dintr-un singur cabinet sau doar din cîteva. Exemplul corupției este poate cel mai ilustrativ în acest sens. Atîta vreme cît, de la vlădică la opincă, în loc să respecte legile țării fiecare muritor consideră că el este cel care stabilește ce e și ce nu e moral, corupția prosperă. Soluția, în asemenea situații, e una și foarte veche - unde-i lege, nu-i tocmeală. În locul polemicilor nesfîrșite privind ce este ori nu o mîină curată, toată lumea ar trebui să accepte că, atunci cînd legea este sfidată, cătușile trebuie să fie puse pe orice fel de mîini, indiferent dacă la încheietura lor se află un ceas *Rolax* de aur, sau unul de tinichea *Победа*. Altfel, totul doar e vorbărie. ■

(Vocea Civică nr.4 (25), iulie-august 1999)

Cureaua

După unii, acesta este obiectul ce poate fi strâns la nesfârșit fără nici o problemă. De aceea le recomandă altora: *Strângeți cureaua!* Că pe curea nu mai e loc de nici o gaură, pare să nu conteze prea mult. În timpul ultimei campanii electorale nu doar acuzațiile reciproce cele mai vitriolante ale competitorilor au abundat ci și promisiuni dintre cele mai gogonate. Larma bătăliei electorale s-a stins de mult. La ușa alegătorilor nu mai bat promisiunile. Bate iarna. Cu grijile ei deloc mărunte.

Cine va gestiona problemele anotimpului rece? Cei 629 de primari și 6402 consilieri de toate nivelurile investiți prin votul electoratului. Au ei cum să-și îndeplinească mandatele încredințate? Iată o întrebare la care îndemnul cu strânsul curelei s-ar putea să ajute exact cât o frecție cu spirit aplicată unui picior de lemn. Raportul între responsabilitățile organelor puterii locale și posibilitățile practice de a le îndeplini constituie o fractură periculoasă. Atâta vreme cât Legea cu privire la finanțele publice va continua

să aibă o aderență destul de superficială la realitate, constatarea unui primar care consideră că felul în care sînt orînduite lucrurile astăzi constituie o cale sigură de a compromite însăși ideea de putere locală nu trebuie să șocheze pe nimeni.

În urmă cu cîteva săptămîni, discutînd cu un primar din Polonia, mi-am reamintit o anecdotă din timpul nașterii *Solidarității*. Enervată de insistențele unui lider sindical, o înaltă oficialitate de la Varșovia îi recomanda celui ce-i reprezenta acolo pe cei oboșiți să li se tot sugereze că trebuie să strîngă cureaua să nu întindă prea mult coarda, fiindcă aceasta poate plesni. Liderul sindical l-a întrebat pe înaltul oficial: "*Știi cumva cum face o coardă care plesnește.*" "*Ei, cum face?*" a întrebat, arogant, înaltul oficial. "*Gddaaaaansk!*", a venit prompt răspunsul.

Jocul de-a strânsul curelei doar peste mijlocul și așa istovit al altora nu este o idee prea bună.■

(*Voce Civică nr.5 (26), septembrie-octombrie 1999*)

Musca și căciula

În numărul 5 (9), august 1999 al revistei *În* oamenilor de afaceri din Republica Moldova, OBSERVATOR ECONOMIC, dl. Valeriu Reniță, primar de Suruceni, își continuă o mai veche pledoarie în favoarea instaurării unui regim autoritar în Moldova. Primul gospodar al Surucenilor explică de ce crede că țara poate fi scoasă din criză doar de un "far bun" sau, mai pe șleau spus, de un dictator luminat.

Asemenea opțiune este o chestiune ce îl privește personal pe dl Reniță. Numai că Domnia sa simte nevoia să mă amestece în "lovitura de catifea" cu care cochetează afirmând că l-aș fi făcut praf pentru o asemenea opțiune politică într-un număr al buletinului nostru informativ. Tot ce scriam (*Vocea Civică*, volumul 4, Nr.6 (21) noiembrie-decembrie 1998) era: *Cu atât mai surprinzătoare este teoria, susținută chiar de lideri ai presei independente, pledând pentru instaurarea unei dictaturi... cumsecade în Moldova. Atît - fără nume și fără a intra în detalii. Dar, musca nu se simte bine pînă nu atrage singură atenția că se află pe căciulă, de unde și cunoscuta vorba românească.*

Că dl Reniță consideră că *la dragostea neprefăcută de țară* trebuie raportate, așa, otova, *atît credința într-un dictator bun și înțelept, cît și cea de democrație* este iarăși o mărturisire ce îl privește personal. Ce mă face să fiu mai mult decît atent la modul în care își "conceptualizează" de data aceasta demersurile ideologice dl Reniță este faptul că publicația în care își asumă asemenea idei apare cu sprijinul financiar al Fundației Euroasia și al USAID. Contribuabil american fiind, mă simt ușor stînjinit să văd că banii plătiți de mine drept impozite către stat sînt folosiți și pentru pledoarii în favoarea dictaturilor. Dacă nu mă înșel, dl Reniță a beneficiat și de o substanțială călătorie de studii în Statele Unite. Nu cred în exportul și importul de democrație, dar, parcă aș spune că spre a descoperi paradigma salvatoare a *dictatorului luminat* nu era nevoie de traversat Atlanticul. Slavă Domnului, la Chișinău se poate sugere, în continuare și confortabil, la țîța unor dictaturi cu *chip uman*.

Deși un parlamentar nu are dreptul pe timpul mandatului la alte venituri decît indemnizația respectivă, pe cînd candida pentru Parlament dl Reniță afirma cam imprudent că intenționează să renunțe la indemnizația de parlamentar. Tot ce a obținut cu o asemenea campanie electorală a fost 0.183% din votul alegătorilor. Sper că primarul de Suruceni nu va fi surprins niciodată în mîna dreaptă cu biciul și în mîna stîngă cu felinarul, doar pentru a ne convinge cît de sincer crede în soluția "dictatorului luminat". Nu atît ideile dlui Reniță pun pe gînduri, ci tocmai sinceritatea lor.

La Mulți Ani și Sărbători fericite tuturor! ■

(*Vocea Civică* nr.6 (27), noiembrie-decembrie 1999)

Democrație afumată

În Moldova, oamenii dispar fără urmă, înghițiți parcă de pământ. Tot ce poți afla despre asemenea victime este nimic;

În Moldova, cei care-și plătesc factura pentru consumul de gaze sau electricitate sînt deconectați de la rețelele de distribuție, în vreme ce energofagii de stat, care nu își achită datoriile cu anii, rămîn conectați din "motive strategice";

În Moldova, gropile de pe carosabil concurează în desime cu pistrii lui Antoșka și în adîncime cu Groapa Marianelor, iar capacele de canal dispar, ziua în amiaza mare, cu viteza luminii;

În Moldova, mai nimeni nu poate înțelege cum sînt folosiți banii veniți din ajutoarele, împrumuturile și creditele externe;

În Moldova, foști înalți demnitari de stat, intrați în politică cu doar cinci lei în buzunar, se retrag în afaceri cu capitaluri aiuritoare;

În Moldova, un salariat cu o retribuție lunară de 120 de lei își ridică în trei luni un pălățel de o jumătate de milion de dolari.

În vremea aceasta, reprezentanții Poliției își fac semn să tragi mașina pe dreapta, pentru a te întreba dacă ai geamurile „afumate”. S-ar părea că a fost descoperită, în sfîrșit, cauza tuturor netrebnițiilor ce lovesc în soarta moldoveanului de rînd. De aceea s-a luat istorica, monumentală decizie de a se scoate în afara legii lucruri absolut legale pretutindeni: zonele parasolar din parbrizul mașinilor și geamurile fumurii, dar perfect transparente.

În vremea aceasta, doar două categorii de moldoveni călătoresc, nederanjate de nimeni, nu în spatele unor geamurii fumurii, dar perfect transparente, ci în spatele unor geamuri de un negru prin care nu se poate zări absolut nimic: aleșii poporului și țarevicii lumii interlope.

Numai că, atunci cînd, pe de-o parte, aleșii poporului se ascund de privirile alegătorilor în spatele geamurilor negre ca smola ale autoturismelor germane de lux, iar, pe de altă parte, aceiași aleși decid că mașina moldoveanului de rînd nu are voie să aibă geamuri fumurii, dar perfect transparente, afumată nu este sticla, ci însăși democrația.

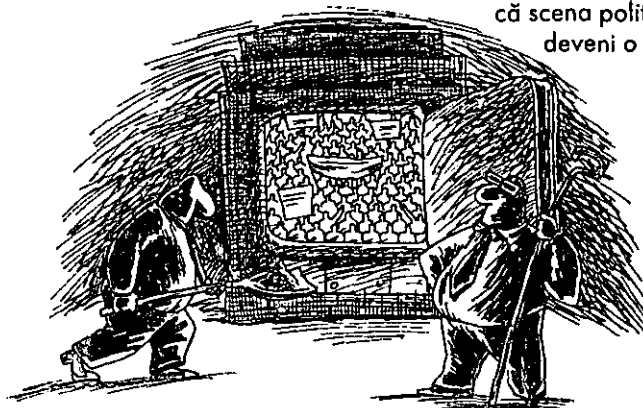
Asemeni democrației din cunoscuta fabulă, nici transparența fumurie nu e pentru căței. Cu toate acestea, îmi permit să întreb: încercă cineva să afle unde a dispărut, în ziua de 29 decembrie 1999, colegul nostru Andrei Bardari? Menționez că nu era înalt demnitar de stat ori parlamentar. Nu era nici măcar membru al vreunui grup de tip mafiot. Era un moldovean de rînd, harnic și corect. Un om cumsecade, tată a trei copii. În mod tragic și nedrept, a devenit victimă a democrației afumate. În vremea aceasta, reprezentanții Poliției continuă să-ți facă semn să tragi pe dreapta, pentru a te întreba dacă ai geamurile „afumate”. Există, totuși, vreo șansă ca pe dreapta să fie trasă, definitiv, tocmai această democrație afumată ce lasă în spatele ei din ce în ce mai multe victime nevinovate?■

(Vocea Civică nr.1 (28), ianuarie-februarie 2000)

Cuptor

Nu știu dacă, din punct de vedere meteorologic, acest iulie își va onora reputația de *Lună a lui Cuptor*, dar nu încapă nici o îndoială că, din punct de vedere politic, Chișinăul va arăta, în următoarele aproximativ opt luni, asemeni unei platforme siderurgice în cuptoarele căreia mîini harnice se vor grăbi să înteească focul ceas de ceas. Că produsul final al unui asemenea avînt stahanovist va arăta mai bine sau mai rău decît ce li s-a oferit pînă acum cetățenilor acestei țări de către tînăra democrație moldovenească, este greu de prezis.

O primă verificare a cuptoarelor politichiei a fost încercată încă din aprilie. Deși amenințată - de acum permanent - de lipsa cronică a energiei electrice, gazului metan și motorinei, capitala și-a găsit „combustibilul alternativ” ideal - studențimea. În avalanșa de dezacorduri între forțele politice cu privire la motivele demonstrațiilor studențești a existat, totuși, un consens: s-a afirmat într-un patriotic unison că studenții au fost manipulați. Ca de atîtea ori, însă, politicienii au fost incapabili să precizeze totuși de către cine au fost instigați și manipulați studenții. „Logic”, nu?

Curtea Constituțională va avea mult de lucru. Ideile cu privire la diverse forme de guvernămînt mai potrivite decît cea de acum nu lipsesc. Cum nu lipsesc nici ideile privind un sistem electoral mai potrivit realităților politico-sociale ale țării decît cel în vigoare. Ca să nu mai spun că nu lipsesc deloc suspiciunile cu privire la motivele pentru care fiecare parte aflată în plin proces de a determina modificări semnificative începînd cu Legea Supremă, Constituția, și terminînd cu felul în care să ajungă în Parlament cei ce trebuie să dea țării un cadru legislativ potrivit.

Mijloacele de informare în masă sînt și ele luate în colimator, dacă nu ar fi să ne gîndim decît la foarte discutata necesitate de reformare a Companiei de Stat „TeleRadio-Moldova”. Presa scrisă se vaită încă o dată de imposibilitatea de a-și cîștiga independența, afită vreme cît sponsorizările nu vin decît cu condiționări politice. Și printre politicieni și printre oglinzile lor, jurnaliștii, se simt regrupări, realinieri, faceri și defaceri de alianțe. Aceste fluxuri și refluxuri vor continua. În tot acest timp, reforma administrației publice/guvernării locale s-a împotmolit. Adăugînd la toate acestea multe din parodiile legislative, nu e greu de prevăzut că scena politică moldovenească va deveni o plită foarte încinsă. Cine va cîștiga, e greu de ghicit. Cine va pierde, e sigur: cele cîteva milioane de oameni, care, indiferent de numele cîștigătorilor pierd an după an, zi după zi, speranță după speranță. ■

(Vocea Civică nr.2 (29), martie-aprilie 2000)

Treizeci

Pentru o publicație ce apare o dată la două luni, treizeci de numere tipărite înseamnă o mini-istorie. Între martie 1995, când *Vocea Civică* debuta de fapt ca un trimestrial în limbile română și rusă, și iunie 2000, buletinul nostru informativ a dat mărturie despre toate preocupările majore înregistrate în domeniile ce țin de activitățile IFES în Republica Moldova. Începând, firește, cu texte dedicate instituției alegerilor pînă la interviuri cu primarii noi aleși, am încercat să fim la zi. Și, mai ales, să respectăm obiectivitatea pe care ne-o impune însuși statutul fundației noastre. Nu a fost neapărat un traseu foarte simplu, căci unul din tristele obiceiuri ale

acestui loc este de a nu crede, decît rareori, în obiectivitate. Subiectivități surescitate și politizarea celui mai mărunț gest fac din viața unei publicații un examen foarte greu de suportat și de trecut. Cu atît mai mult ne-au bucurat ecurile foarte pozitive pe care le-am primit în legătură cu ținuta publicistică a buletinului nostru.

Din motive electorale și din tot ce decurge implacabil din ele, anul 2000 s-a arătat, încă de la începutul lui, unul foarte dificil. Lupta politică, deseori coborînd chiar sub nivelul rigolei, marchează deja viața de zi cu zi a Moldovei. Pînă în decembrie, timpul alegerilor prezidențiale, încleștările politice vor atinge nivele paroxistice. De aceea, după aproape șapte ani de activitate în Republica Moldova și după mai bine de cinci ani de apariție a buletinului nostru informativ, acum, cînd mandatul meu la Chișinău ia sfîrșit, doresc celor ce vor continua să publice *Vocea Civică* un singur lucru: *Curaj!*

Dumneavoastră, stimați cititori, vă mulțumesc pentru atenția acordată de-a lungul anilor editorialelor din această pagină și vă doresc numai bine. Noului editoralist - *Curaj și răbdare!*

(*Vocea Civică* nr.3 (30), mai-iunie 2000)

Introducere

Aceasta este prima mea contribuție în cadrul buletinului informativ "Vocea Civică" pe care o fac în calitate de nou Director de proiect al biroului IFES din Moldova.

Dorin Tudoran a plecat. Cunoscându-l de mai bine de opt ani, îmi dau seama cât de dificil este să-i ții pasul. Cu toate acestea, voi face tot ce mi stă în puteri ca să mențin standardele înalte de activitate ale biroului.

Ce să spun despre mine? Pe scurt, am lucrat în domeniul alegerilor timp de 28 ani în Marea Britanie unde am reușit să obțin funcția de președinte al Comisiei Electorale Centrale din municipiul Liverpool. Dețin o diploma britanică în administrarea alegerilor. De asemenea, am fost unul din cei 11 Coordonatori principali regionali din Marea Britanie responsabil de cei peste 5,5 milioane de alegători din nord-vestul Angliei în timpul alegerilor europene.

Din 1989, am participat la organizarea și desfășurarea alegerilor și întreprins activități legate de procesele electorale din 22 de țări din Europa de Est, Asia, America Centrală, America de Sud și Africa. Responsabilitățile mele în Europa de Est au inclus observarea din partea IFES și Biroului Marii Britanii pentru Afaceri Externe și Commonwealth a alegerilor din Bulgaria, Albania, Armenia, Kosovo, Estonia, Ungaria, România.

Mă aflu pentru prima oară în Moldova. Îmi încep munca aici în condiții avantajoase datorate activității prodigioase desfășurate de către echipa de lucru a IFES. Atât timp cât mă voi afla aici voi fi martor la anumite schimbări și iată că deja în prima săptămână a aflării mele în Moldova au avut loc schimbări constituționale.

Munca pe care trebuie să o fac aici o privesc ca pe o provocare. Cu asistența acordată de către Agenția Statelor Unite pentru Dezvoltare Internațională IFES va continua să contribuie în mod pozitiv la procesul de democratizare din Moldova. Îmi face o plăcere deosebită să particip și eu la el. ■

Charles Lasham.

(Vocea Civică nr.4 (31), iulie-august 2000)

Revocarea primarilor și fraudele electorale

Dreptul de a rechema primarii reprezintă o experiență nouă pentru mine. De mai bine de trei decenii am de-a face cu alegerile și cu toate că învăț ceva nou practic din fiecare proces electoral, acest drept de care se bucură acum cetățenii moldoveni s-a dovedit a fi o surpriză deosebit de interesantă pentru mine. Voi aveați puterea de a alege și revoca. În Marea Britanie lucrurile stau cu totul altfel. Legislația nouă a permis cetățenilor din Londra să-și aleagă un primar propriu. Acest drept s-ar putea să fie extins și asupra orașelor principale ale țării. Și totuși, restul primarilor nu sînt direct aleși de către cetățeni în această funcție. Mai întii sînt aleși (direct de către cetățeni) consilierii, apoi consiliul alege pe unul din membrii săi în funcția de primul cetățean pe un termen de un an. Publicul nu are un cuvînt de spus în alegerea primarului și cetățenii nu pot să desfășoare un referendum pentru a scăpa de primar, spre deosebire de aceste locuri. Cetățenii se bucură de acest drept în unele state din SUA.

Dreptul respectiv este un instrument de temut și de aceea trebuie folosit cu precauție. În paginile acestui număr al "Vocii Civice" președintele Comisiei Electorale Centrale răspunde la întrebările noastre privitoare chiar la acest subiect. Observarea referendumului de revocare a primarului din comuna

Ciolacu Nou, județul Bălți, a fost o experiență deosebită pentru mine și prima *gustare* a democrației în acțiune de aici. Sînt bucuros să recunosc că nu am fost martor la nimic grav și ziua s-a scurs foarte pașnic cu cei peste 50 de procente din alegători care veniseră să-și aleagă un primar nou.

În ziua de 21 septembrie a.c., am luat parte la o ședință de instruire a unui grup de tineri și entuziaști observatori locali care a avut loc la sediul Ligii pentru apărarea drepturilor omului din Moldova (LADOM).

Scopul principal al observării este de a vedea dacă alegerile au fost desfășurate în conformitate cu legea. Observatorii pot detecta fraude electorale și este de datoria lor să raporteze încălcările observate. Au existat rapoarte privitoare la presupuse fraude electorale comise la recente alegeri din Iugoslavia în care, se spune, că sute, dacă nu chiar mii de buletine de vot dinainte "votate", au fost găsite în urnele de votare înaintea alegerilor. Ca să nu spun mai mult, aceasta pune sub semnul îndoielii rezultatele acelor alegeri. Dar, bineînțeles, așa ceva se poate întîmpla oriunde. În Rusia planează dubii asupra corectitudinii modului în care a fost ales

Președintele Putin, pentru că acolo s-a descoperit că au "votat" sute de mii de alegători născociți. În SUA orașul Chicago era renumit - subliniez faptul că era - pentru fraudele electorale ce se comiteau acolo. În Marea Britanie cea mai obișnuită fraudă electorală este aceea cînd anumiți indivizi interceptează buletinele de vot trimise prin poștă către persoane în etate sau cu handicap și votează din partea lor fără permisiunea acestora. Un consilier a fost prins chiar la locul crimei. El a fost judecat și condamnat la închisoare pentru fărădelegea comisă. În Irlanda de Nord este popular un banc după care candidatul care a cîștigat alegerile, undeva în discursul său victorios, spune: "Acum plec la cimitir ca să-mi mulțumesc alegătorii". Tot în Irlanda se mai spune: "Cine votează devreme acela votează des". Este adevărat că acest tip de fraudă electorală este comis tot mai rar.

Pentru a reglementa aceste lucruri este necesar ca în primul rînd să existe o lege care să interzică acțiunile ce intră în categoria fraudelor electorale. În al doilea rînd, este necesară existența unui proces de raportare a încălcărilor legii. În al treilea rînd, de îndată ce asemenea acțiuni sînt relatate, este necesar să se pornească o procedură de investigare în

care publicul poate avea încredere și care s-ar solda cu aducerea vinovatului în fața justiției. În fine, este necesar să existe pedepse destul de serioase care să-l facă pe potențialul infractor să se gîndească de două ori înainte de a comite crima. ■

(Vocea Civică nr.5 (32), septembrie-octombrie 2000)

Romeo Schifco

"Marea dificultate întâmpinată de societatea protodemocratică este aceea că valorile iau ființă mult mai greu decît procesul politic"

Petru Lucinschi,
Președintele Parlamentului RM

Dorin Tudoran: *Excelență, februarie 1994 și aprilie 1995 - adică primele alegeri parlamentare la care au participat mai multe partide și, respectiv, alegerile locale - reprezintă puncte de referință în ținăra biografie a eforturilor Republicii Moldova de a se constitui într-o societate cu adevărat democratică. Ce ne puteți spune despre experiența electorală acumulată de țara dvs în ultimii doi ani?*

Petru Lucinschi: Un stat democratic și de drept poate fi doar acel stat în care poporul se guvernează singur. Această axiomă și-a găsit reflectare în articolul 2 al Constituției Republicii Moldova, care stabilește că "suveranitatea națională aparține poporului Republicii Moldova, care o exercită în mod direct și prin organele sale reprezentative" și că "nici o persoană particulară, nici o parte din popor, nici un grup social, nici un partid politic sau altă formațiune obștească nu poate exercita puterea de stat în nume propriu. Uzurparea puterii de stat constituie cea mai gravă crimă împotriva poporului."

În acest sens, o importanță majoră o are dreptul electoral ca o totalitate de norme juridice ce reglementează relațiile sociale ce țin de participarea cetățenilor la formarea autorităților publice și la soluționarea celor mai importante probleme ale societății și ale statului.

S-ar părea că cele menționate nu pot fi contestate. Cu atât mai mult că, permanent, chiar și în anii de tristă faimă a regimului totalitar, se vorbea de participarea oamenilor la alegeri. Anume că se vorbea. Dar de la vorbe pînă la faptă e o cale nu chiar atât de scurtă. Despre ce fel de alegeri putea fi vorba în condițiile cînd "alegerile" aveau loc pînă la alegeri? Cei înaintați erau și aleși. Nu împlător oamenii spuneau că participă la

votare și nu la alegeri. Și aveau, din păcate, dreptate.

Dreptul electoral, ca și multe alte drepturi, ca și democrația în general, avea mai mult un caracter deformat.

Iată de ce aveți perfectă dreptate, considerînd alegerile din ultimii ani ca puncte de referință în ținăra biografie a statului nostru. Anume la alegerile din februarie 1994 și aprilie 1995 electoratul nostru a avut acces la o nouă legislație și practică electorală, care subliniază tendința noastră de a lua calea ireversibilă a democratizării și prosperării sociale.

DT: *Dacă legislația ce a guvernat desfășurarea alegerilor parlamentare din 1994 a fost considerată de majoritatea experților străini ca întrunind rigorile cerute de standardele internaționale în domeniu, legislația ce a reglat desfășurarea alegerilor locale a fost considerată, de aceiași experți, cu mult sub nivelul aceluiași standarde. Mai mult, dacă sugestiile, recomandările făcute de asemenea experți, în dorința îmbunătățirii legislației pentru alegerile parlamentare au fost primite cu interes și analizate cu atenție, sugestiile și recomandările privind legislația alegerilor locale au fost primite cu dezinteres, suspiciuni și chiar cu o anumită iritare de o parte din factorii responsabili. În schimb, Curtea Constituțională a Republicii Moldova a analizat cu atenție și interes recomandările făcute de fundația noastră și decizia ei din 25 octombrie 1995 dovedește că sugestiile noastre erau întemeiate.*

Cum vă explicați atitudinile atât de diferite ale unora dintre legiuitorii față de sugestii și recomandări venite din partea unor specialiști străini, oameni care nu sînt implicați deloc în competiția electorală din Republica Moldova, nu țin, cum se spune, cu un partid sau altul?

PL: Problema abordată de dvs e complexă și la ea nu poate fi găsit un răspuns univoc. O perioadă de tranziție e poate cea mai anevoioasă și contradictorie perioadă. Germeii unei noi gândiri, ai descoperirii libertății și limitelor ei ne frământă pe fiecare în parte.

Puterea socială este pusă periodic în litație, pentru ca, prin competența celor mai eficienți dintre noi, ea să servească interesului majoritar.

În această ordine de idei, un loc major revine legislației electorale. Se știe că fiecare națiune are nevoie de un sistem electoral croit în conformitate cu cultura și mediul ei specific. În plus, găsirea unui sistem adecvat constă și într-un număr de practici și proceduri care s-au dezvoltat pe parcursul anilor. Din păcate, asemenea practici nu avem. De aici, probabil, rezultă lacunele și erorile noastre în legislație. Aș mai menționa și faptul că marea dificultate întâmpinată de societatea protodemocratică este aceea că valorile iau ființă mult mai greu decât procesul politic.

N-au putut să nu-și lase amprentele și grupările de interese, uneori chiar diametral opuse. Personal, am analizat cu atenție recomandările făcute de IFES și consider că multe din ele vor servi drept temelie la elaborarea unui Cod Electoral al Republicii Moldova, act care ar încadra și soluționa toate problemele ce țin de constituirea instituțiilor reprezentative ale statului.

Ne satisface și reacția respectivă a Curții Constituționale a Republicii Moldova, printre atribuțiile căreia un loc major revine controlului constituționalității legilor în statul nostru.

În ceea ce privește atitudinea față de sugestiile și recomandările venite din partea unor experți străini, ea nu poate fi decât una: de a le examina minuțios, trecându-le prin prisma constituțională a statului nostru. Apropo, Republica Moldova, la nivel constituțional, recunoaște prioritatea reglementărilor internaționale față de cele interne. Și nu numai le recunoaște. Intrarea noastră în ONU, Consiliul Europei, alte organisme internaționale ne obligă la realizarea practică a acestor reglementări.

DT: Anul 1996 este și el un an electoral. Alegerile prezidențiale anunță o competiție fierbinte. Cum vi se pare în acest moment

atmosfera preelectorală? Care sînt, în opinia Excelenței Voastre, semnele de bun augur? Dar cele nu tocmai liniștitoare? Cum v-ați dori să vedeți desfășurate campaniile electorale și alegerile prezidențiale?

PL: Sfârșitul anului 1996 ne va chema din nou la sectoarele electorale pentru a desemna șeful statului. Alegerile democratice întotdeauna anunță competiții fierbinți. Aceasta e și firesc. Fiecare candidat se raportează la fenomenul electoral dintr-un punct de vedere subiectiv: cu patimi, cu pasiuni, cu dorințe personale, cu anumite platforme pentru viitor etc. Și deși campania electorală nu s-a declanșat, cred că anume așa va fi.

Sînt sigur doar de una: de rezultatele acestei campanii electorale în mare măsură va depinde finalizarea procesului de tranziție spre o autentică viață democratică. Sînt mai mult optimist și nu vreau să cred că ar fi posibile unele excese.

Ce aș dori să văd la viitoarea campanie electorală? În primul rînd, libertate a opiniilor și corectitudine.

E cunoscut faptul că pentru a fi cu adevărat libere și democratice, competițiile electorale trebuie să corespundă unor condiții distincte:

- votul să fie universal;
  - votarea să fie liberă și secretă, fără intimidare;
  - alegerile să se desfășoare în timpul prescris și în conformitate cu regulamentul de desfășurare a lor;
  - toate grupările sociale, partidele politice să fie libere de a înainta candidaturi;
  - perioada campaniei să fie suficient de lungă pentru a permite tuturor candidaților să-și expună platformele;
  - să se asigure o supraveghere strictă a alegerilor;
  - toate partidele și toți cetățenii să accepte rezultatele oficiale ale alegerilor.
- Consider că legislația noastră va putea garanta respectarea acestor condiții. Cu atât mai mult că, după cum se știe, conform Constituției Republicii Moldova, rezultatul alegerilor urmează să fie confirmat de Curtea Constituțională, chemată să stea la straja Constituției și să contribuie la supremația ei.

DT: Alegerile constituie un proces continuu, chiar dacă nu se desfășoară în fiecare zi. Ele

Interviu

sînt o instituție. De aceea, foarte multe țări au Comisii sau Birouri Electorale Centrale permanente. Rolul lor este de a perfecționa instituția alegerilor, de a face transparent procesul electoral, de a consolida încrederea electoratului în alegeri. Nu ar fi oare timpul formării unui asemenea organism și în Republica Moldova?

PL: Ați abordat o problemă extrem de importantă. De altfel, cîțiva ani în urmă și la noi a activat o asemenea Comisie Centrală permanentă. Deși în prezent o asemenea comisie nu există, simt că ar trebui să se încerce și la noi formarea ei. În sarcina ei ar trebui să intre întreaga organizare și întregul control al alegerilor. În acest caz, ar trebui să pornim de la experiența statelor avansate și de la recomandările specialiștilor în materie, inclusiv a specialiștilor Fundației Internaționale pentru Sisteme Electorale. Credem că problema în cauză va fi studiată minuțios în timpul lucrului asupra Codului electoral al Republicii Moldova, necesitatea adoptării căruia a fost subliniată anterior. O asemenea comisie ar avea posibilități mult mai mari pentru organizarea întocmirii listelor electorale, pentru pregătirea unor documente de interpretare a legislației electorale, pentru înaintarea unor propuneri ce țin de îmbunătățirea legislației în vigoare etc.

DT: *Ce știți despre activitatea biroului fundației noastre din Chișinău și cum considerați această prezență a noastră în țara dvs? Care credeți că ar fi principalele direcții pe care trebuie să se concentreze activitatea noastră în anul electoral 1996?*

Ar fi necesară, în anii ce vin, prezența noastră aici? Vă întreb acest lucru, cunoscut fiindu-mi interesul Excelenței Voastre și al altor factori de decizie din Republica Moldova pentru reclădirea unei societăți civile și consolidarea unui puternic sector neguvernamental.

PL: E cunoscut faptul că Fundația Internațională pentru Sisteme Electorale este un centru vital la care poate apela orice națiune care caută asistență în vederea dezvoltării unui proces electoral solid. Acest proces este esențial pentru stabilirea și menținerea unei forme democratice de guvernămînt. IFES este angajată în sprijinirea

unor alegeri libere și corecte ca expresie a voinței poporului.

Deși biroul fundației dvs la Chișinău activează relativ nu demult, ceea ce ați dovedit să faceți e o dovadă în plus a unui ajutor dezinteresat. Pe lângă acordarea unei asistențe tehnice directe, dvs ați fost și sunteți un centru pentru difuzarea de informații referitoare la orice aspect al sistemelor electorale. Nu putem să nu vă mulțumim și pentru ajutorul survenit din partea dvs în ceea ce privește avizarea legislației noastre electorale și multiplele forme de colaborare a dvs cu factorii de decizie de la noi.

Sperăm într-o colaborare fructuoasă cu biroul fundației dvs. O asemenea colaborare și pe viitor ne va permite să armonizăm legislația și practica noastră cu standardele internaționale.

DT: *Asemeni efortului de constituire a unei societăți democratice, și presa din țara dvs - mai ales cea independentă - se află la început de drum, căutîndu-și profilul. Ce credeți despre rolul pe care l-a jucat presa, în general mass media, în timpul alegerilor parlamentare și locale? Cum vedeți rolul, responsabilitatea presei în anul electoral 1996? Există ceva anume de care presa ar trebui să se țină deoparte în acest an dar și în general?*

PL: Libertatea presei este garantată expres de către Constituția Republicii Moldova. Legat de aceasta este stipulată și libertatea de informare, adică dreptul fiecăruia de a se informa nestîrjit din sursele generale accesibile. Libertatea mass media și cea de informare sînt premisele necesare ale unei democrații reale. Dacă nu se pot obține informații decît din surse guvernamentale, nu se pot forma opinii independente referitoare la situația politică.

Oricum, nu trebuie neglijat faptul că mass media reprezintă o putere considerabilă la formarea opiniei publice. Nu înfîmplător, în societatea contemporană mass media poate fi numită pe drept cuvînt a patra putere în stat pe lângă cea legislativă, executivă și juridică. Această putere o simțim în fiecare zi și, indiscutabil, cu atît mai mult în timpul campaniilor electorale. Anume aici apare în mod accentuat interesul cetățeanului în ceea ce privește informarea sa în legătură cu alegerile. Un interes sporit apare și din partea

partidelor și formațiunilor politice ce-și propun drept scop acumularea capitalului politic respectiv.

Bineînțeles, în jurul discuțiilor despre libertatea mass mediei se pune și problema responsabilității. După cum există abuzul de putere, există și abuzul de libertate. Cine are libertatea de a informa, deține și libertatea de a dezinforma. Iată de ce Constituția Republicii Moldova stabilește că "dreptul la informație nu trebuie să prejudicieze măsurile de protecție a cetățenilor" și că "mijloacele de informare publică, de stat sau private, sînt obligate să asigure informarea corectă a opiniei publice." Acest lucru nu trebuie uitat fiindcă, în timpul alegerilor parlamentare și locale precedente, s-au evidențiat, din păcate, unele excese ale presei care atacau direct persoane fizice și juridice. Sper că asemenea excese nu se vor repeta și mass media va respecta acele principii unanime recunoscute în materie de informație: exactitatea, onestitatea, discreția și, desigur, corectitudinea.

DT: *În prezent, nu sînteți membru al nici unui partid politic. Speculațiile privind pregătirea candidaturii dvs la funcția de Președinte al republicii le-ați răspuns, pînă acum, nici cu un Nu categoric, nici cu un Da limpede. Într-un interviu acordat săptămînalului "Flux" - Nr.9 (40), 1 martie 1996 - afirmați, printre altele: "Nu-mi imaginez că poți deveni președinte doar la cererea și cu susținerea unui grup de oameni care ar spune: <Uite, noi avem bani, avem posibilitatea să creăm structuri și trebuie să pornim campania aceasta.> Pentru o asemenea cotitură în viață, trebuie totuși să existe o necesitate cît de cît obiectivă." A început sau nu să se contureze o asemenea necesitate? Ne aflăm cu șapte - opt luni înaintea alegerilor prezidențiale și lucrurile ar trebui, cred eu, să fie limpezi pentru oricine ar analiza posibilitatea de a intra într-o asemenea competiție.*

Dacă v-ați hotărît să faceți acest pas, ați rămîne un candidat fără partid, independent adică, ori v-ați alătura unui partid în a cărui platformă politică vă regăsiți cele mai multe din propriile credințe și idealuri?

PL: Sînt tentat să cred că în scrutinul prezidențial este absolut insuficient să te bucuri de susținerea doar a unui partid. Este necesară

o alianță a forțelor politice. În mod real noi putem asigura liniștea în țară, cînd fiecare din cele aproape patruzeci de partide rîvnește să ajungă la putere. Dacă în Moldova, conform formulei clasice, ar fi constituite principalele forțe politice, atunci mai lesne mi-ar fi venit să răspund la întrebarea dvs. În acest context aș mai adăuga următoarele: pînă la demararea oficială a scrutinului nu e prea bine să tulburăm apele în societate...

DT: *Ce opinie aveți despre Legea alegerilor prezidențiale, elaborată și aprobată în 1991? Poate ea să guverneze alegerile prezidențiale din acest an sau are nevoie de modificări majore?*

PL: În legătură cu problema abordată de dvs aș vrea să vă aduc la cunoștință faptul că alegerile prezidențiale din acest an vor fi guvernate de o nouă lege. De altfel, Parlamentul Republicii Moldova a și inițiat lucrul în acest domeniu. Proiectul legii noi cu privire la alegerile prezidențiale a și fost deja adoptat în prima lectură și va fi obiect de discuție în timpul cel mai apropiat.

DT: *În interviul menționat ceva mai devreme mărturiseați că, după opinia dvs "în politică, prietenia este un nonsens.../Te poți pomeni, după ani de suprasolicitare din partea <prietenilor>, în situația în care nu mai are cine-ți da un telefon."*

Dacă, dintr-un motiv ori altul, ați ieși din viața politică, ce v-ați dori să faceți? Care ar fi satisfacțiile majore dar și deziluziile profunde ce ar însoți încheierea unei asemenea vieți politice? Altfel spus, vi-l puteți imagina pe Petru Lucinschi în afara politicii?

PL: Dar dvs, avînd familie, copii, vă puteți imagina existența fără această familie, fără acești copii?

DT: *Exceleență, vă mulțumesc pentru acordarea acestui interviu și doresc Domniei voastre, Parlamentului pe care îl conduceți și țării dvs numai bine.*

Chișinău, 19 aprilie 1996

(Vocea Civică nr.2 (6), aprilie-iunie 1996)

"Toată speranța la cei din ștreang"

Emil Loteanu,
candidat independent la Președinție

Dorin Tudoran: *Stimate dle Loteanu, vă este cunoscut faptul că foarte mulți dintre admiratorii operei dvs cinematografice au fost surprinși de decizia dvs de a candida la funcția supremă în stat. Chiar dvs, în Apelul către alegătorii Moldovei, spuneți: "Niciodată, nici măcar în vis, nu mi-am dorit postura unui șef de stat." Deci, cât de surprins a fost Emil Loteanu de hotărârea luată de... Emil Loteanu?*

Emil Loteanu: Stimat domn, a fost un gest spontan, un reflex corespunzător felului meu de existență. O parte din semenii mei se află la fundul prăpastiei, o altă parte continuă să alunece. Un exod în plină creștere lasă în urma sa goluri intelectuale de neacoperit - pleacă cei mai buni - de toate vârstele - ingineri, doctori, muzicieni, savanți, oameni de artă...și în special tinerii...

Rămân țărani retribuiți pentru munca lor la nivel de epocă feudală.

Am întins o mână - afița tot.

Fără a calcula șansele de succes.

DT: *Mijloacele de informare în masă din Moldova vorbesc, în general, despre cei trei candidați majori - dnii Mircea Snegur, Andrei Sangheli și Petru Lucinschi - și restul competitorilor. Ce credeți despre această optică?*

EL: Mijloacele de informare în masă aparțin celor trei. Un solitar Mesager'11 deservește pe dl Valeriu Matei, iar încă vreo două publicații fac criză de isterie la capitolul *Maculatura și barda*.

"Fără o presă liberă nu poate exista o țară liberă", citez din *doamna de fier*, suava Margaret Thatcher. Nici un ziar din Moldova nu s-a încumetat să publice un singur rând din *Apelul* meu către alegătorii Moldovei, nici un rând din *Scrisoarea deschisă*, către cei trei demnitari de frunte ai țării, în care propuneam instituirea unui cotidian independent - sub înalta lor oblaudire - o zonă neutră, mai bine

oxigenată, ferită de agresivitate, stil bombastic și insuficiență intelectuală.

Blocajul modestei mele persoane este perfect în tot largul mijloacelor de informare în masă - de la TV și radio pînă la cotidienele de culoare mov...

La rîndul meu, am avut deosebita plăcere să descopăr un inexpugnabil aliaj de frică, lașitate și servilism adînc infiltrat în osatura presei autohtone. Aștept un răspuns din partea președintelui țării pe care l-am invitat, alături de cei doi coechipieri ai săi - speakerul Parlamentului și primul ministru - să discutăm la o masă rotundă - ce se întîmplă cu țara? Cred că am acest drept moral. Ani de zile, zeci la rînd, am purtat numele Moldovei prin lume, am scos la lumina zilei sute de talente, iar acești fii și fiice născuți pe această palmă de pămînt au scînteiat în constelația valorilor artistice universale.

Pentru prima dată vreau să afirm cu toată duritatea că nu întreaga rezervă de materie cenușie a țării aparține celor trei majori și că inteligența, bunul simț propriu omului de rînd ar trebui să-i oblige la un dialog perpetuu cu cei care și-au cîștigat dreptul de a cîntări adevărul prin îndelungate strădani. Și fiindcă sînt păstrat de domniile lor în fruntea "listei negre", ca în "vremurile bune", de ieri am înapoiat modesta decorație care mi s-a conferit pentru a mă decomplexa total și a ieși din acest simulacru de armonie socială.

Vreau, tot pentru prima oară, cu toată seriozitatea, să le amintesc că atunci cînd domniile lor ne descătușau tainele marxismului, stigmatizau manifestările așa-zis naționaliste și vînau tineretul credincios în incinta bisericilor - că eu, alături de colegii mei am creat "Poienile Roșii" și "Lăutarii", filme care de trei decenii rămîn aceleași ca și convingerile autorilor lor! De aceea, domnii mei, protestez vehement contra legii electorale zămislite în trei și pentru cei trei, operă de căpătîi a triumviratului care a adus țara la dezastru economic, degradare morală și teroare administrativă. Un căluș pus

În gura celor ce nu au partide, mijloace de informare, limuzine, elicoptere, benzină, bani - adică tot ce se poate acumula acolo sus - unde setea de putere se transformă în manie. În Moldova problemele primordiale sînt cele economice! Stafia spectrului politic este manipulată pentru a abate atenția de la o realitate care cere prea multă iscusință și profesionalism - calități pe care guvernul actual nu le deține, din păcate. Și atunci, facem politică, speriem lumea și ne adunăm la discuții interminabile, cum zic consătenii mei: "la Vadul Proștilor". Acolo e bine!... Acolo e de noi!

DT: *Care considerați a fi avantajele și dezavantajele unui candidat independent la funcția de șef al statului?*

EL: Există numai dezavantaje. Dar ele pot fi depășite în cazul unui duel electoral cinstit. Acest lucru nu s-a dorit de la bun început. Legea electorală a paralizat pentru candidații independenți accesul la TV, radio și presă, invocînd arbitrara decizie de a prezenta în prealabil 20 000 de semnături. În condițiile terorii administrative de la noi această "votare deschisă" este un act inuman, neconstituțional și ar trebui să constituie obiectul unei analize juridice internaționale. Cei trei majori au obținut numărul dublu, ba chiar și întreit în mai puțin de zece zile! Să analizăm miracolul: Mii de demnitari oficiali, de toate rangurile, au fost antrenați cu tot cinismul posibil în această așa-zisă campanie electorală. Fără a avea o imaginație de Sherlock Holms putem calcula timpul necesar pentru a obține, fizic, semnătura cetățeanului, umblînd din poartă în poartă, în sute și mii de case, apartamente, cătune, sate, orașele și orașel! Batem la poartă, sunăm la ușă, intrăm în discuție, convingem persoana, căutăm buletinul, aplicăm semnătura, coborîm în stradă etc. Mai apoi lista este dusă la primărie, primarul stă cu ștampila umedă și tot suflă în ea să nu se usuce cumva, mașina așteaptă cu motorul pornit, apoi țîșnește în direcția centrului raional... Ca în filmele cu desene animate - fără nici un impediment! Nu sînt un secret la ora actuală indicațiile primite de comisiile electorale raionale care au controlat și validat în cîteva rînduri listele cu semnăturii! Pe urmă - procesul final - în capitală. Priviți fotografiile și reportajele din mass-media. Radiosesele chipuri pe ambele părți ale procesului ceremonial! Și toate acestea în numele saltului de panteră făcut de cei trei candidați majori către platoul televiziunii și microfonul electoral. Trăiască

zidul chinezesc de 20000 de semnături, ridicat prin harnicul efort al celor trei majori demnitari împreună cu democraticul nostru Parlament, mereu setos de libertate, egalitate și fraternitate. Abia peste o lună Partidul Forțelor Democratice a reușit să acumuleze pentru dl V.Matei numărul de semnături necesar validării. Campania electorală, vertiginos desfășurată de cei trei, era demult în plină fierbere! Cît privește candidații independenți... De ce v-ați deranjat, domnilor dregători și făcători de legi cu introducerea în statutul electoral a noțiunii de "candidat independent" ?... De ce ați lansat sintagma "drepturi egale" ? Cum v-a permis inteligența nativă să comiteți asemenea gafe de care vor rîde curcile milenului trei?

Și, totuși, pentru mine personal, această incursiune electorală rămîne o experiență de neuitat, iar cele peste 10 000 de iscălituri o victorie morală fără de preț. Plecăciuni pînă la pămînt tuturor celor ce n-au ezitat să-mi acorde încredere și autograful, încolțiți de rețeaua de informatori atît de bine pusă la punct în "Sanghelia Felix"... (Nimic comun cu numele dlui prim-ministru, o pură coincidență sonoră...)

E încă strîmb de tot edificiul supranumit stat independent și democrat. Iar legea electorală aduce un pic a lovitură de stat, efectuată în mînuși de catifea..

DT: *Apelul dvs este axat, în bună măsură, pe o invitație făcută atît electoratului, cît și actualilor lideri ai țării - "Treziți-vă!" Cine și de ce considerați că... doarme atît de profund?*

EL: Statutul social al acestui fragment de Europă după opinia mea este: "sclavagismul administrativ". Șeful rămîne dătătorul de pîine, el îți indică cum și cînd să respiri și, bineînțeles, cu cine să votezi. Eu sînt martorul ocular al teroarei dezlănțuite la nivel rural aici în Moldova. Pronsal "trezirii" din nefericire este mai puțin potent decît speram eu. Am străbătut asemeni lui Mahatma Ghandi, pe jos, o mare parte a Moldovei. Nu drumul m-a obosit, ci starea de adîncă tristețe și disperare a acestui popor care m-a răsfațat cu prosoape alb-imaculate și colaci arămii mulți ani de-a rîndul, cînd veneam la ei cu filme, versuri, spectacole și emisiuni TV. Mizeria desfigurează, domnul meu, atît trupul cît și sufletul... Am cunoscut somnul flămîndului pe acest sol nesfîrșit de bogat, astăzi, acum. Iar pentru cei de sus, există un Dumnezeu și o datorie... Somnul lor ar trebui să fie neliniștit.

Interviu

Două țări trăiesc paralel într-o singură țară și se adoarme, bineînțeles, diferit...

DT: *Dacă ar fi să sintetizați în câteva fraze prin ce se deosebește oferta dvs față de cele propuse de ceilalți candidați - fie ei majori ori numai... candidați pur și simplu - cum ar suna acest rezumat?*

EL: Promovarea la toate posturile-cheie a Gospodarilor, adică a indiscutabililor lideri-profesioniști. Excluderea "nomenclaturii" din ierarhia socială și administrativă. O spun, eu, cel care strigă: "opriți isteria anticomunistă!". Instaurarea unui regim de cea mai dură și logică economie, de sus pînă jos. Imediata promulgare a legii despre mijloacele de informare în masă și garanție absolută pentru puterea a patra: presă, radio, televiziune. O permanentă conlucrare cu poporul prin aceste mijloace de informare în masă, cultivarea sentimentului de OM Liber și Stăpîn al țării. Impozitul scăzut și diferențiat, lichidarea oricăror privilegii, orientarea spre un tip suedez de socialism, transformarea armatei în institut de maturizare fizică, instruire școlară, contribuție socială - instrument elitist și defensiv. Armonie etnică și sfințită securitate pentru toți cetățenii țării. Imediata reducere a monumentului aparat de stat și instituirea demisiei și termenului de control pentru demnitarul de stat de la președinte la ultimul șef de sector administrativ.

DT: *Nimeni nu se poate îndoi, cred eu, că Emil Loteanu cunoaște bine realitățile și oamenii acestei țări. Există însă și părerea că perspectiva din care cunoaște faptele și oamenii Emil Loteanu este una proprie sensibilității artistice, în vreme ce cunoașterea pe care se bazează activitatea unui om politic este oarecum una diferită. Ce credeți despre un asemenea raționament?*

EL: Am exercitat mai toată viața funcția de om politic - cu toate vîntățile binemeritate și succesele binecunoscute. Eroarea celor ce confundă stereotipul de "om politic" cu cel de "conducător" va fi plătită încă multă vreme și foarte scump! Nu există meserie de conducător! Partidul comunist a ratat și pierdut o întregă epocă istorică încercînd să promoveze tipul de conducător crescut artificial și aspru școlit în academiile "roșii". Liderul (omul politic) se naște din spiritul de autosacrificiu și maturitate profesională. Colegul meu de vocație, Ronald Reagan, a

demonstrat cu brio acest lucru. Noi încă plătim în masă apăsătorul sentiment de necesitate a conducătorului de turmă (ciobanul, zootehnicianul, agronomul) și pînă nu tresărim la sunetul harapnicului nu ne simțim bine echilibrați...

Spectacolul Vieții este mult mai complicat și mai dur. Eu sînt prin născare regizor. Cu toate inconvenientele pentru cei chemați să ia parte la magistralul spectacol al Vieții. Dar...fiecare popor își merită conducătorul, destinul - plata pentru biletul în rai sau iad. Acest lucru trebuie repetat pe toate undele și poate nu în zadar ultimul meu film - suspendat în aer de realitatea economică moldovenească - se întitulează "Toată speranța la cei din ștreang". De altfel, acasă la el Emil Loteanu nu a fost întotdeauna, tradițional purtat prin flacăra ca o eprubetă în cadrul unei interminabile experiențe. M-am întors cîteva zile în urmă din Franța unde am beneficiat de o caldă primire a filmelor mele și unde am văzut o notă biografică prezentată de un critic de artă autohton. Criticul se vîita de paloarea profesională a două filme: "Un accident la vîntătoare" și "Ana Pavlova".

Primul a fost selecționat de comisia franceză pentru deschiderea festivalului internațional de film de la Cannes, iar cel de-al doilea a obținut la festivalul din Oxford premiul pentru cel mai bun film străin. Mediocritatea de la noi este necruțătoare. Succesul trebuie pedepsit. Nulitatea urcată în jilt și ridicată la rang de valoare socială. Acesta este, cu rare excepții, mecanismul folosit de sistemul comunist bine practicat și astăzi. Fiii, fiicele, nepoții și nepoatele au inundat ambasaderele Moldovei, instituțiile internaționale, spațiul bursier; "Mercedes-urile" (pe cap de locuitor) întrec Occidentul. Ca la noi la nimenea...

DT: *Ați spus alegătorilor căroră v-ați adresat ce veți face dacă veți fi ales. Eu v-aș întreba ce va face Emil Loteanu în continuare dacă nu va deveni șef al statului?*

EL: Stimate domn, voi contempla un trist apus de soare și poate voi reuși să mai creez ceva bun, pe hîrtie, sau pe ecran; voi scrie "Cu pumnul în gură" - roman electoral... Și voi spera...

DT: *Vă mulțumesc.* ■

1 octombrie 1996, Chișinău.

(Vocea Civică nr.4 (8), septembrie-octombrie 1996)

"cei trei candidați din conducerea de vîrf au instaurat un regim de ocupație electorală"

Maricica Livitchi,
candidat independent la Președinție

Vocea Civică: *Stimată dnă Livitchi, care sînt, în opinia dvs, avantajele și dezavantajele unui candidat independent în cursa electorală pentru funcția de președinte al republicii?*

Maricica Livitchi: Dezavantajele unui candidat independent constau în primul rînd în concepția insuflată de mulți guvernanți și multe ziare potrivit căreia dacă candidatul independent nu s-a vîndut, atunci a fost cumpărat; dacă nu se subordonează unui partid, atunci depinde de un clan; dacă nu este legat cu nimeni din interiorul țării, atunci neapărat cu altcineva din afara ei. Poporul, fiind sărăcit și înșelat din toate părțile, are tot temeiul să creadă în cele numite mai sus. În ceea ce mă privește personal, nu mi s-au înaintat pînă în prezent asemenea acuzații. Al doilea dezavantaj ar fi faptul că acei candidați cocoțați în fotolii de stat consideră că se vor afla acolo pînă la moarte și privesc candidații independenți ca pe niște inși ce aspiră la destituirea lor din înaltele funcții. În consecință, toți cei trei candidați din *conducerea de vîrf* au instaurat un regim de ocupație electorală (ca să nu-i spunem militară) în orașe, sate, societăți pe acțiuni (mai bine zis colhozuri și sovhozuri), întreprinderi, diverse organizații, instituții și tot ce le cade în mînă, tot ce pot trage sub dinșii. Totul se face nu prin convingeri, dar prin amenințări, nu din respect față de guvernantul care astăzi se mai află la putere, dar din frica că și mîine poate să rămîină tot în același scaun. Din aceste motive ne ciocnim pe teren de ostilitatea autorităților locale în ceea ce privește întîlnirile cu publicul larg și strîngerea semnăturilor. Există, de asemenea, o frică a electoratului și, mai ales, a autorităților locale, a conducătorilor de toate rangurile, că dacă ei nu vor susține candidaturile *reale*, urmează a fi pedepsiți. Un candidat independent mai are și dezavantajul că nu dispune de un sistem, un bloc electoral, care s-ar folosi de toate pîrghiile statale, așa cum procedează guvernanții, făcînd uz de finanțe, transport, presă, televiziune. Pe cînd eu sînt susținută de persoane particulare, care, pur și simplu, mă simpatizează, ajută și se sacrifică. Spun că se sacrifică, fiindcă persoanele respective nu pretind la avantaje,

posturi și sînt date afară din posturile pe care le ocupă, amenințate.

Unul din avantajele candidatului independent este faptul că el nu se simte legat de programele partidelor și nu va fi obligat să satisfacă cerințele liderilor numeroaselor mișcări obștești, care, deși își spun apolitice, s-au inclus în modul cel mai activ în campania de susținere a celor ce profită astăzi de putere. Astfel ei riscă puțin, dar au să rîvnească la multe. Candidatul independent va da darea de seamă doar poporului. Întrucît nu este subordonat intereselor de partid, el va avea posibilitatea de a ține cont doar de doleanțele maselor muncitoare și nu de principiul *eu te-am susținut, acum a venit rîndul tău*. Dar ce reprezintă astăzi partidele noastre? Să luăm doar cazul partidului de guvernămînt, PDAM. Liderii l-au împărțit în trei fracțiuni pentru a-i susține pe cei trei candidați ai *conducerii de vîrf*. Chipurile dumnealor dispun de o bogată experiență de guvernare. În viziunea mea și a multora, pentru o asemenea experiență care a transformat mica Moldovă într-o mare Sicilie, ei ar trebui să stea pe bănci necăpușite și nu în fotoliul prezidențial. Eu nutresc speranța că membrii de rînd ai multor partide și, în special ai PDAM, în cele din urmă vor vota pentru candidatul independent, dar nu pentru cine le poruncesc liderii. Invalizii cunosc bine ce și cît am făcut, ce fac astăzi pentru ei, și au încredere că pe viitor am să fac și mai mult. Invalizii, de asemeni, știu bine că dacă actualul președinte n-a făcut nimic pentru ei în ultimii patru ani, apoi pe viitor nici nu au la ce să se aștepte. Cam așa ar sta lucrurile în realitate cu candidații *cei reali*. Așa-zisele opinii angajate și cumpărate, din ziare și alte surse informative, nici pe departe nu coincid cu cele de pe teren. Acolo am întîlnit doar sărăcie, mizerie, disperare, blestem, lacrimi și speranța de a scăpa țara de așa *conducători de vîrf și candidați reali*.

VC: *Pînă în acest moment, presa locală de toate culorile vehiculează estimări potrivit cărora șansele dvs de a cîștiga alegerile prezidențiale sînt foarte mici. De aici și opinii care susțin că înaintarea candidaturii dvs la funcția de președinte al republicii urmărește răpirea unui*

Interviu

număr mai mic sau mai mare de voturi din zestrea unui candidat cu șanse reale în primul scrutin. Ce opinie aveți despre aceste estimări?

ML: Nu numai șansele mele, dar ale tuturor candidaților independenți, sînt diminuate de presă, sondaje, de tot ce este în mîna guvernanților. Cei trei nu admit nici într-un fel că cineva ar mai putea obține rezultate favorabile în scrutin. Între ei s-a încins o luptă destul de murdară și dăunătoare. Au împărțit ei între ei nu doar ziarele, posturile de radio, televiziunea, dar și organizațiile, întreprinderile, setele, raioanele și orașele, ca pentru *independenți* să nu rămîna nimic. Eu pot numi o asemenea conduită drept o miopie politică care aduce mari prejudicii nu atît candidaților independenți, cît întregului popor ce nu se lasă antrenat în lupta celor trei și poate alege cu totul pe altcineva, poate anume din acei candidați independenți, pe care mass media, dirijată de sus, astăzi nu le dă șanse și speranțe. Opiniile potrivit cărora eu aș urmări scopul de a *răpi voturi* sînt de probă mizerabilă. De ce un candidat independent, fie și cu șanse mici, trebuie să *răpească* voturi? Eu sînt în țara mea, sînt copilul poporului meu și de ce la o adică eu *răpesc*, dar cel care se află astăzi la putere *NU răpește*. În toți acești ani au dirijat țara, au adus-o la fundul prăpastiei și tot ei sînt *obiectivi, fideli, reali*, iar pe lîngă acestea li se mai *răpesc* și voturi. Halal de așa *opinii*. Apoi de ce din *zestrea* candidaților *reali*? Din care *zestre*? Cine le-a dat această *zestre*? Poporul și-a dat bine seama cum au ajuns la putere actualii guvernanți, cum s-au înzestrat și cu ce *zestre* a rămas cel ce muncește, omul constituit. Opinia mea despre aceste *estimări* ar fi că cei ce ne-au condus pînă acum ar trebui să răspundă în fața legii de rezultatele guvernării lor, dar nu să umble acum cu promisiuni, cu minciuni....

Anume frica de răspundere pentru cele făptuite ira și împins la lupta pentru fotoliul de președinte al republicii. De ce nici unul din candidații-guvernanți nu-și dă demisia măcar pe perioada alegerilor? Sînt convins că în cazul în care își vor da demisia nimeni n-ar mai vota cu ei, nimeni nu-i va mai considera candidați *reali*. Se va vota în favoarea lor atît timp cît ei se vor afla la putere și vor avea posibilitatea să amenințe, să sperie, să înșele.

VC: *Prin ce se deosebește programul dvs electoral de cele ale altor candidați înregistrați pînă în prezent ?*

ML: Programul meu nu face uz de fraze cu șiretlicuri, nu promite dar garantează îndeplinirea celor scrise. Garantez că voi demisiona peste un an de președinție, dacă nu voi întoarce tuturor depunerile bănești în banca de economii și nu voi

achita pensiile. Și nu doar demisia, dar și răspunderea în fața judecății pentru greșelile mele în fața poporului și a lui Dumnezeu. Programul meu se deosebește esențial de celelalte. În primul rînd, el prevede promovarea unei politici economice care va aduce nu doar la ridicarea nivelului de trai al populației, dar și la dezvoltarea culturii, științei și creșterea prestigiului țării noastre în lume. Cetățeanul nostru va trăi astfel încît va fi mîndru de țara sa, își va găsi destinul aici, în Patria sa, de care astăzi îi este rușine a vorbi. Munca și nu mita va constitui sursa principală de existență a tuturor. Ne putem permite să trăim mult mai bine, fiindcă sîntem o țară bogată și nu săracă, așa cum o prezintă guvernanții. Creditele din străinătate vor fi folosite pentru necesitățile majore ale țării, și nu în interesul băncilor comerciale particulare. Veniturile de la producerea vinurilor, băuturilor tari vor reveni statului, pentru că acesta trebuie să dețină monopolul asupra producerii și realizării lor. Tot statul va deține monopolul și în ramura tutunăritului.

O mare economie va aduce și lichidarea armatei, reducerea aparatului polițist, care nu face față necesităților luptei cu corupția și criminalitatea. În schimb, polițiștii vor primi un salariu de ministru și vor sluji țării, dar nu vor fi legați cu structuri criminale și mafioate. Fără piedici vor primi cetățenii dublă compatrioții noștri din România, Rusia, Ucraina, SUA..., care doresc să facă investiții, donații și alte ajutoare pentru Patria lor mică - Moldova. Le vom permite să cumpere și pămînt aici, dar pentru a construi școli, institute, spitale, întreprinderi de prelucrare etc.

Se prevede o reducere a ministerelor pînă la 7, lichidarea multor departamente, ambasade, consulate. Există sisteme de dirijare și prezentare a intereselor țării mult mai ieftine decît cele răspindite în prezent. Drept senzație poate apărea și faptul că cei vinovați pentru reținerea salariilor, pensiilor, vor fi trași la răspundere prin judecată, nu pentru a da explicații, dar pentru a restitui prejudiciile materiale și morale. Cea mai mare senzație va fi faptul că, în conformitate cu programul meu, funcțiile de stat vor fi ocupate după principii de competiție, dar nu împărțite pe la cumătri, rude, prieteni și afaceriști. De activitatea desfășurată în calitate de funcționar public, persoana respectivă va da darea de seamă periodic și în public. Cei care se vor dovedi că nu fac față posturilor pe care le ocupă, vor fi concediați fără înfrîziere. Acest lucru va fi valabil de la vîlădică pînă la opincă, adică de la conducătorii de rang mic pînă la miniștri, prim-ministru și președinte.

VC: *Vă mulțumim.* ☐

23 septembrie 1996, Chișinău.

(Vocea Civică nr.4 (8), septembrie-octombrie 1996)

"Nu poți întoarce înapoi nici măcar cursul unui pîrîiaș, damite un rîu sau viața"

Vladimir Voronin,
candidat la Președinție din partea PCRM

Vocea Civică: *Stimate dle Vladimir Voronin, actuala campanie electorală este însoțită de numeroase scîndări în rîndurile principalelor partide politice din republică. În ce măsură acest fenomen este caracteristic formațiunii pe care o reprezentați?*

Vladimir Voronin: Procesele dinamice, uneori și contradicțiile care sînt inerente vieții interioare de partid a unui șir de formațiuni și mișcări, sînt destul de legitime în opinia mea. După actualele alegeri prezidențiale multe din partide și mișcări își vor înceta cu desăvîrșire existența. Acest lucru este firesc, întrucît majoritatea lor au fost alcătuite în mod artificial pentru a servi anumite interese.

În formula sa clasică "partid" înseamnă o formă politică de exprimare a intereselor cetățenilor. Ce reprezintă însă partidele noastre? Care le este ideologia? Care le sînt chemările? Programele lor sînt complet necunoscute nu numai majorității absolute a oamenilor, ci și membrilor acestor partide. Conținutul însuși al acestor programe nu prezintă nimic altceva decît o îngrămădire de cuvinte și termeni obscuri, sau lozinci primitive de felul "vom strînge și prelucra întreaga recoltă", "vom obține împuterniciri mari pentru președintele nostru" etc.

Dat fiind că au fost create sub auspiciile unor "lideri" concreți și în scopul servirii intereselor lor, asemenea partide vor dispărea în neantul politic împreună cu acești "lideri".

Spre deosebire de genul de partide menționate mai sus, PCRM dispune de o concepție ideologică integră conținutul căreia este îndreptat spre realizarea unei echități sociale pentru toți oamenii muncii. De fapt, acest lucru constituie elementul unificator de bază al diferitor straturi sociale din jurul partidului comunistilor. Astfel, prezența unor opinii diverse în cuvîntările comunistilor, în timpul examinării chestiunilor de tot felul, nu indică scîndări și contradicții în sînul partidului, ci dimpotrivă, o atitudine creatoare și o mare responsabilitate din partea fiecăruia din noi față de starea de lucruri și autoritatea partidului.

VC: *Ce le-ați răspunde oponenților dvs care invocă argumentul potrivit căruia exploatați pe parcursul campaniei electorale nostalgia unor grupuri de cetățeni pentru vremurile de odinioară?*

VV: Mai înainte de toate le-aș recomanda acestor oponenți să facă cunoștință cu Platforma preelectorală a candidatului la Președinție din partea PCRM. Ea cuprinde printre altele următorul fragment: "...Să nu-i credeți pe oponenții noștri care afirmă la fiecare colț de stradă: comunistii intenționează să ne reîntoarcă în trecut!"

Nu poți întoarce înapoi nici măcar cursul unui pîrîiaș, damite un rîu sau viața. Noi nu optăm pentru socialismul de ieri, noi chemăm lumea înainte, spre un socialism adevărat și refăcut, al tuturor oamenilor muncii, spre adevăratele sale valori. Socialism nu înseamnă dogme atrofiate sau modele abstracte elaborate de teoreticieni. El mai presupune și reforme. Vreau doar să precizez: reforme pentru și în numele omului, nu însă pe contul cetățenilor simpli, așa cum procedează actualii "reformatori". Ceea ce nu vrea să spună că renunțăm la trecutul nostru. Intenționăm să recuperăm și să valorificăm tot ce-a fost mai bun în trecut.

VC: *Prin ce se deosebește programul dvs electoral de cele ale altor candidați înregistrați pînă în prezent?*

VV: Din păcate, n-am avut posibilitatea să fac îndeaproape cunoștință cu programul vreunui candidat. Din acest motiv nu vă pot spune prin ce se deosebesc. Sînt de părerea că o asemenea analiză ține mai mult de competența specialiștilor : politologi, sociologi etc.

VC: *Vă mulțumim. ■*

2 octombrie 1996. Chișinău.

(Vocea Civică nr.4 (8), septembrie-octombrie 1996)

"Consider că instaurarea ordinii, lupta cu criminalitatea organizată, corupția aparatului de stat, sînt astăzi principalele probleme ale țării"

Anatol Plugaru,
candidat independent la Președinție

Vocea Civică: *Stimate dle Anatol Plugaru, care sînt, în opinia dvs, avantajele și dezavantajele unui candidat independent în cursa electorală pentru funcția de președinte al republicii ?*

Anatol Plugaru: Avantajele: independența, libertatea în acțiuni, manevre, acorduri electorale, postelectorale etc. Anume un candidat independent are cele mai multe și mai mari șanse (și drepturi, de asemenea) să devină un adevărat *conducător, arbitru* - dar nu unealtă, instrument, figură de joc în mîinile regizorilor de partid, mișcare, castă, bloc etc. Cu atît mai necesară și importantă este această independență în perioadele de tranziție de la o formă de organizare social-economică la alta. Dezavantaje: toate cele de ordin tehnico-organizatoric, inevitabile în lipsa unor structuri de partid, sindicat etc. Se compensează prin eforturile bine cumulate, combinate, ale tuturor celor *nelegați de cineva*... Nu prea mare importanță au în situația cînd partide serioase în republică aproape că nici nu există ca, de altfel, și în cazurile cînd au bani îndeajuns...

VC: *Pînă în acest moment presa locală de toate culorile vehiculează estimări potrivit cărora șansele dvs de a cîștiga alegerile prezidențiale sînt foarte mici. De aici și opinii care susțin că înaintarea candidaturii dvs la funcția de președinte al republicii urmărește răpirea unui număr mai mic sau mai mare de voturi din zestrea unui candidat cu șanse reale în primul scrutin. Ce opinie aveți despre aceste estimări?*

AP: Estimările cu pricina vin din redacțiile și ștaburile celor trei cu scopuri bine determinate și, trebuie să recunoaștem, aduc și roadele respective. Dar roadele obținute de pe un sol sec, istovit nu pot fi suficiente pentru biruință în cazul în care atît electoratul, cît și candidații se împart în două tabere:

a) candidații și electoratul Puterii - foarte puțini la număr în ambele cazuri;

b) candidații și electoratul porniți împotriva acestei Puteri slabe, bolnave, impotente și compromise; restul electoratului...

Din momentul divizării (iar el s-a produs din clipa în care au intrat în luptă Plugaru, Voronin, Matei etc.), șansele celor trei vor scădea vertiginos (și ireversibil) cu eliminarea probabilă a *candidaților de bază* chiar din primul tur de scrutin.

Așadar, înregistrarea candidaților enumerați (dar nu numai) schimbă radical situația. Se schimbă cu locurile și *răpitorii* de voturi...

VC: *Prin ce se deosebește programul dvs electoral de cele ale altor candidați înregistrați pînă în prezent ?*

AP: Prin patru factori (hotărîtori după părerea mea):

a) consider că instaurarea ordinii, lupta cu criminalitatea organizată, corupția aparatului de stat, sînt astăzi principalele probleme ale țării;

b) declar ca sarcină de bază și consider că numai din momentul instaurării ordinii devine posibil *procesul de restituire a enormelor pagube materiale pricinuite cetățenilor* de către actuala putere, care de fapt a vîndut țara și oamenii ei;

c) anunț schimbarea actualelor priorități ideologice din viața social-culturală și de stat prin susținerea pe toate căile a ideilor raționalismului și patriotismului;

d) pregătesc condiții favorabile de activitate în primul rînd pentru producătorii locali de mărfuri și servicii, garanții solide pentru investițiile străine *convenabile* țării - în primul rînd pe baza unei politici clare, corecte, flexibile și previzibile.

VC: *Vă mulțumim.* □

23 septembrie 1996, Chișinău.

(Vocea Civică nr.4 (8), septembrie-octombrie 1996)

"Toată presa a fost angajată pe baricade"

Vsevolod Ciomei,
redactor-șef adjunct, revista "Săptămîna"

Vocea Civică: *Cum apreciați activitatea mijloacelor de informare în masă pe parcursul campaniei prezidențiale?*

Vsevolod Ciomei: Nu cred că ar fi corect să mă apuc să dau aprecieri, din moment ce m-am aflat în interiorul procesului. Aprecierile le poate da cineva din afară, de la o parte, un observator imparțial și neimplicat. De aceea, nu vreau să-mi expun altfel aprecierile decît prin felul în care fac gazetărie.

VC: *Cît de bine a reușit presa să-și îndeplinească funcția de informare în campania prezidențială?*

VsCn: Presa pur și simplu și-a abandonat funcția de informare, înlocuind-o cu propagandă în favoarea unui candidat și în defavoarea altuia (sau tuturor celorlalți). Iar propaganda presupune de multe ori și dezinformarea.

VC: *Mai mulți observatori străini au declarat că în Republica Moldova presa este foarte politizată și departe de a fi independentă. Ce credeți despre această opinie?*

VsCn: Cea mai mare parte a presei este într-adevăr foarte politizată, publicațiile și ziaristii identificîndu-se uneori pînă peste limita absurdului cu un scop politic, cu o linie politică, cu adorarea unei personalități politice. Cît privește independența... e o problemă destul de complicată: independența în raport cu cine sau cu ce? În raport cu statul este independentă presa de opoziție, dar ea nu este independentă de partidele pe care le reprezintă. În raport cu partidele politice este independentă presa "nimănu", dar ea nu este independentă față de o anumită opțiune pe care o

împărtășește redacția. Deci, cînd punem problema independenței, e cazul să specificăm față de cine sau de ce, fiindcă o independență absolută este pur și simplu imposibilă.

VC: *Cît de imparțial și obiectiv a prezentat presa - atît cea declarat-independentă, cît și cea de stat - campania prezidențială?*

VsCn: N-a prezentat-o nici imparțial, nici obiectiv, deoarece toată presa a fost angajată pe baricade. Altă problemă e profesionalismul presei - fiindcă, de fapt, nu lipsa independenței cariază presa noastră (ca și pe cea românească, de altfel), ci nivelul de la genunchiul broaștei al profesionalismului. Pentru că nu lipsa independenței transformă informația în bîrfă, comentariul în suită de înjurături, polemica în șir de calomnii, ci neajutorarea ziaristului semidoct în fața imperativelor propriei meserii. Și în același timp, aproape toți ziaristii se plîng de lipsa libertății presei, ce să faci cu libertatea, cînd nu poți face nimic în cadrul meseriei? Parcă dacă eliberezi un sclav timpit, el devine genial? Nu, el devine doar un timpit liber. Și poate că libertatea unui timpit e mai nocivă pentru societate și lume decît sclavia lui. Presa angajată (declarat sau nu) există în toată lumea, dar înjurăturile și minciunile pe centimetru pătrat de pagină de ziar ca în spațiul românesc cred că rar unde mai găsești...

VC: *Vă mulțumim.* ■

4 februarie 1997, Chișinău.

(Vocea Civică nr.1 (10), ianuarie-februarie 1997)

"Convenția Democrată din Moldova propune un program foarte clar și realizabil sub toate aspectele"

*Iurie Roșca,
Co-Președinte, Convenția Democrată*

Vocea Civică: *Stimate dle Roșca, ce factori ar putea să împiedice buna desfășurare a actualei campanii electorale?*

Iurie Roșca: Ca și ceilalți reprezentanți ai Convenției Democratice din Moldova (CDM), consider că pentru buna desfășurare a oricărui scrutin, cu excepția celui prezidențial, desigur, șeful statului nu trebuie să susțină nici o formațiune politică sau bloc electoral care-și dispută între ele electoratul.

În fine, dar nu în ultimul rând, printre factorii care vor împiedica desfășurarea normală a campaniei electorale vreau să menționez și parțialitatea mijloacelor de informare în masă de stat. Mă refer în primul rând la televiziune și la publicațiile sponsorizate de guvern, ce vor mediatiza cu prioritate formațiunile aflate în prezent la putere sau partidele satelite ale actualei guvernări. Plus posibilele fraude la urne.

VC: *Prin ce se deosebește actuala campanie electorală de cele precedente?*

IR: Dacă în 1994, partidele de orientare democratică au participat dispersat la scrutinul parlamentar, nereușind să găsească o modalitate de aliniere pentru a cotracara venirea la putere a foștilor comuniști, atunci anul acesta, trecând peste ambițiile înguste de partid și ghidați exclusiv de interesul majorității populației de a trăi într-o societate deschisă valorilor europene, formațiunile prooccidentale vor merge în alegeri în cadrul CDM. Este adevărat că, în preajma alegerilor prezidențiale din 1996, aceste forțe au încercat să se coalizeze în cadrul Mișcării Civice "Pro Snegur", însă realizarea în practică a obiectivelor propuse de către ex-președintele Snegur și forțele politice care l-au susținut la 1 decembrie 1996 presupunea o mai bună organizare, în baza unor principii expuse mult mai clar și mai accesibil păturilor largi ale populației.

VC: *Care considerați a fi avantajele și dezavantajele Convenției Democratice în campania pentru alegerile parlamentare?*

IR: CDM propune un program foarte clar și realizabil sub toate aspectele. De asemenea, un avantaj îl constituie buna organizare în teritoriu. Începând cu 19 iunie - data când s-a constituit - au fost organizate adunări de lansare a blocului în toate raioanele republicii. Aceasta a contribuit foarte mult la aducerea la cunoștința alegătorului a componenței și programului CDM. În perioada de până la constituirea blocului liderii formațiunilor care nu au aderat la CDM ne incriminau graba cu care doream să coalizăm toate forțele democratice. Sînt absolut sigur că, dacă n-ar fi existat opoziția lor față de formarea blocului și am fi reușit constituirea CDM imediat după 1 decembrie 1996, am fi obținut mult mai multe avantaje în raport cu partidele de sînga. Tărăgănarea aderării la bloc pînă în toamna lui 1997, așa cum o dorea PFD, ar fi echivalat cu trecerea noastră în anonim. De asemenea, s-a reușit constituirea unei echipe de tineri profesioniști în domeniul economiei, științelor juridice etc., care sînt în stare să realizeze programul pe care și-l propune CDM.

VC: *Care sînt reperele principale ale mesajului electoral al Convenției Democratice către alegători?*

IR: Reperele principale ale programului sînt înglobate în cele trei principii pe care CDM le va promova: Dreptatea, Credința și Modernitatea. Pe plan intern acestea se vor materializa prin decomunizarea definitivă a societății, care poate fi obținută, în primul rând, prin împrăștierea efectivă a întregii populații, accentul fiind pus, desigur, pe trecerea pămîntului în averea țăranilor și a intelectualilor de la sate. CDM își propune

"Tergiversarea reformei administrativ-teritoriale ne poate aduce foarte mari prejudicii."

Valeriu Matei,
Vicepreședinte al Parlamentului

(Continuare, interviu cu I. Roșca)

drept scop de bază reformarea actualei structuri teritorial-administrative și alinierea ei la cele mai avansate modele occidentale, precum și la actele internaționale referitoare la autonomia locală. Proiectele de lege în acest domeniu, prezentate în Parlament de către adepții președintelui Lucinschi, erau într-o contradicție totală cu normele europene, de aceea deputații CDM s-au pronunțat împotriva lor. Crearea unor condiții adecvate pentru exercitarea dreptului la libera exprimare, prin formarea unui cadru juridic corespunzător care să asigure libertatea presei, ar constitui un alt mijloc de decomunizare a Republicii Moldova. Deblocarea și continuarea reformelor economice în baza principiilor unei economii libere de piață; lupta cu corupția, precum și implementarea unei dreptăți sociale, materializată în asigurarea pentru toți cetățenii a mijloacelor necesare unui trai decent; reformarea învățământului și introducerea în școli a unor programe de studiu moderne la nivelul celor mai performante sisteme europene; reforma în armată, Ministerul de Interne, precum și reformarea structurilor de securitate ale statului în conformitate cu necesitățile țării și cu modelele occidentale în aceste domenii, vor fi prezente în activitatea CDM. Garantarea drepturilor omului pentru toți cetățenii, fără nici o discriminare - unul dintre obiectivele primordiale ale CDM - va asigura înregimentarea Republicii Moldova în rândul țărilor civilizate. De asemenea, de o atenție deosebită se va bucura dezvoltarea pe toate planurile a culturii naționale.

VC: Vă mulțumim. ■

16 februarie 1998, Chișinău.

(Vocea Civică nr.1 (16), ianuarie-februarie 1998)

Vocea Civică: În luna iulie se va încheia mandatul dlui John Todd Stewart ca ambasador al Statelor Unite ale Americii în Republica Moldova. Cum ați caracteriza relațiile dintre Republica Moldova și SUA în acești ultimi trei ani și prezența ambasadorului Stewart la Chișinău?

Valeriu Matei: Cred că relațiile dintre țările noastre au cunoscut în ultimul timp o amplificare benefică pentru ambele părți, mai ales pentru Moldova. Această amplificare sau intensificare a relațiilor s-a datorat în mare parte activității dlui ambasador John Todd Stewart. Într-adevăr, atât în cercurile politice, cât și în cele culturale americane, a crescut simpatia pentru Moldova, deși nu sîntem suficient de cunoscuți. Am avut prilejul să fiu invitat în SUA la începutul lunii februarie anul curent. Din contactele pe care le-am avut cu reprezentanții Congresului american, Departamentului de Stat și ai Băncii Mondiale mi-am dat seama de atenția care ni se acordă și doza de speranță pe care ei o au față de noi, deși diminuată de faptul că reformele de aici nu au fost promovate într-un ritm susținut. Oricum, am remarcat acolo existența unei simpatii față de Moldova.

Vreau să sper că noul ambasador care va sosi la Chișinău va continua aprofundarea ansamblului de relații dintre SUA și Moldova ceea ce este un factor foarte important și necesar pentru noi, aflați pe calea de integrare europeană și în structurile continentale de securitate.

VC: Există opinii care susțin că în cazul alegerilor locale ar trebui folosit sistemul circumscripțiilor uninominale și nu cel proporțional așa cum prevede Codul

Interviu

electoral în forma lui actuală. Cît de justificate credeți că sînt aceste opinii?

VM: Cred că sînt justificate doar parțial, pentru că alegerile primarilor se desfășoară practic în baza circumscripțiilor uninominale. Cît privește consilierii raionali și cei locali, e foarte greu să vorbești despre criterii unimomiale, căci în acest caz este posibil să se confrunte consilieri din partea aceleiași formațiuni politice. Cetățenii optează atît pentru un anumit program politic cît și, bineînțeles, pentru anumiți candidați concreți. În cazul alegerilor locale, cel de al doilea factor contează mai mult decît în alegerile generale. De aceea, eu m-aș pronunța în favoarea păstrării actualului sistem electoral prevăzut de Codul electoral, elaborat, de altfel, și cu contribuția IFES. Cît privește alegerile generale, noi ne-am spus opinia înainte de adoptarea Codului electoral.

VC: *Dacă dintr-un motiv sau altul Legea privind reforma administrativ-teritorială nu va fi adoptată pînă la începerea campaniei pentru alegerile locale din primăvara anului viitor, ar putea acest fapt determina amînarea lor?*

VM: Consider că reforma respectivă trebuie neapărat promovată. Noi vom opta pentru ea și cred că vom avea în acest sens sprijinul tuturor colegilor noștri din Alianța pentru Democrație și Reforme (ADR). În tot cazul, aceasta a fost una din prevederile programatice la constituirea ADR. Tergiversarea reformei administrativ-teritoriale ne poate aduce foarte mari prejudicii. Reforma trebuie realizată odată cu modificarea legislației privind administrația publică locală și este de dorit să se introducă modificări chiar în Constituție, adică să se includă în ea prevederi referitoare la drepturile organelor de administrație publică locală care în prezent sînt lipsă.

VC: *Atît în campania pentru alegerile prezidențiale, cît și în cea pentru alegerile parlamentare au fost enunțate opinii potrivit cărora toate tipurile de alegeri ar trebui desfășurate concomitent. Care este punctul dvs de vedere în această chestiune?*

VM: Și în cazul reformei administrativ-teritoriale poate ar fi oportun ca toate alegerile să se desfășoare în același an. Aș enunța o ipoteză potrivit căreia, să zicem, în anul 2000, la sfîrșitul lui mai, să aibă loc alegerile locale, iar în toamna aceluiași an să aibă loc alegerile prezidențiale și cele generale pentru ca să nu mai existe acest decalaj între alegerile locale, alegerile generale și cele prezidențiale, decalaj care nu este benefic pentru evoluția societății.

VC: *Conform vechilor legi electorale și actualului Cod electoral formarea alianțelor și coalițiilor rămîne o prerogativă a organelor de vîrf ale conducerii partidelor și formațiunilor politice. Există opinii care susțin că ar trebui aduse modificări în actele legislative în așa fel încît să se permită organizațiilor de partid din teritoriu să se bucure și ele de aceeași prerogativă în cazul alegerilor locale. Ce credeți despre asemenea puncte de vedere?*

VM: În general, cred că e necesar să revedem Legea cu privire la partide și organizații social-politice în vederea constituirii unor partide politice mai reprezentative și care, într-adevăr, s-ar bucura de sprijinul unor segmente mai importante ale electoratului. Alianțele se fac totuși între partide și dacă există adversități la nivel central, spre exemplu, sau în cadrul general al relațiilor dintre aceste partide, este absurd ca la nivel local între ele să se stabilească alianțe. Această multitudine de partide și formațiuni social-politice denotă o anumită tendință la actuala etapă de clarificare, sau mai bine zis, de stratificare a spectrului politic și nicidecum nu reprezintă un element obiectiv al unei evoluții spre normalitate. Doar în cazul în care vom opera modificările de rigoare, se vor constitui acele cîteva formațiuni politice ce vor reflecta întreaga gama programatică, toate doctrinele politice.

VC: *Vă mulțumim.* ■

29 mai 1998, Chișinău.

(Vocea Civică nr. 3 (18), mai-iunie 1998)

"În procesul de reformă economică și politică, principalele ingrediente ale succesului sînt inteligența, expertiza, voința neclintită și răbdarea."

John Todd Stewart,
Ambasadorul SUA în Moldova

Dorin Tudoran: *Excelență, după trei ani petrecuți în Moldova ca șef de misiune, în luna iulie veți părăsi Chișinăul. Care considerați că au fost schimbările majore petrecute în Republica Moldova în acești ultimi trei ani?*

John Todd Stewart: Cea mai importantă schimbare pe care am văzut-o a fost creșterea sentimentului de încredere în forțele proprii printre cetățenii Moldovei - sentimentul că ei, atît colectiv cît și individual, sînt capabili să supraviețuiască și în cele din urmă să prospere într-o societate unde se respectă valorile democrației și pieței libere, o societate deschisă către restul lumii. Încrederea în forțele proprii se manifestă fizic în construcțiile ce pot fi văzute atît în Chișinău, cît și la țară. Pe plan politic ea s-a manifestat în ultimele alegeri parlamentare cînd alegătorii au avut de descifrat un buletin de vot incredibil de complicat și au optat, prin o majoritate de două treimi, pentru partidele ce au promis să accelereze reformele politice și economice.

DT: *Asistența americană oferită Republicii Moldova în timpul mandatului dvs este considerată, de mulți, una substanțială. V-am ruga să indicați domeniile în care credeți că asistența americană a avut impactul cel mai însemnat.*

JS: Consider că aducem o contribuție semnificativă prin programele americane de asistență, dar este încă prea devreme să considerăm vreunul din aceste eforturi drept un succes. De exemplu, programul de privatizare în masă s-a terminat odată cu convertirea bonurilor patrimoniale în acțiuni ale întreprinderilor. Succesul acestui program se va adevăra însă doar atunci cînd acele întreprinderi vor putea să aducă deținătorilor acțiunilor lor profituri importante. Proiectul "Pămînt", cea mai ambițioasă inițiativă a USAID, se mișcă rapid înainte, dar succesul lui va fi real doar atunci cînd pămîntul va fi privatizat în întregime, cînd proprietarii ce-și cultivă pămîntul vor putea să

cîștige venituri bune de pe urma muncii lor, iar alți proprietari vor avea posibilitatea să arendeze ori să-și vîndă loturile la prețuri echitabile. Cu sprijinul nostru a fost elaborată o bună legislație fiscală, dar programul va avea succes doar atunci cînd contribuabilii vor respecta noua legislație.

DT: *Există și domenii în care, deși vizibilă, asistența americană nu a condus la atingerea unor rezultate nesatisfăcătoare? Care ar fi motivele?*

JS: În procesul de reformă economică și politică, principalele ingrediente ale succesului sînt inteligența, expertiza, voința neclintită și răbdarea. Cît privește primele două, ele există cu prisosință în Moldova, dar atunci cînd un program nu reușește să producă rezultate imediate se aud prea des remarci descurajante. Împrejurările diferă de la caz la caz, așa încît pot sugera doar că atît funcționarii de stat, cît și cetățenii simpli, să identifice cauzele unei anumite tergiversări și să încerce să le îndepărteze. Cîteodată, pe lîngă voință neclintită și răbdare, este necesar și un dram de curaj.

DT: *După ce în 1993 a întocmit o estimare a situației din această țară, în ianuarie 1994 IFES a deschis un birou la Chișinău cu finanțare USAID. Programul nostru a inclus asigurarea de asistență în domenii diverse ca alegerile, educație civică, întărirea sectorului neguvernamental, reforma administrației locale, dezvoltarea mijloacelor independente de informare în masă etc. Care ar fi după dvs realizările majore ale proiectului nostru și care ar trebui să fie obiectivele cheie ale unei viitoare prezențe IFES în Republica Moldova?*

JS: Adoptarea noului Cod electoral, alcătuit cu sprijinul considerabil al IFES, a fost cu certitudine una din realizările majore ale Parlamentului trecut. Codul oferă Guvernului Moldovei posibilitatea de a dezvolta și folosi expertiza și

mecanismele necesare organizării și desfășurării alegerilor viitoare în concordanță cu standardele internaționale, fără asistență străină. Un alt pas de o importanță crucială va fi dezvoltarea guvernării locale și regionale în urma adoptării de către Parlament a unui legi organice care să reglementeze acest domeniu. După mine, cetățenilor Moldovei trebuie să li se ofere sprijinul necesar creării unor administrații regionale și locale capabile să le satisfacă cerințele și doleanțele.

DT: *Unul din privilegiile de care m-am bucurat, alături de mulți contractori americani prezenți în Republica Moldova, este acela de a ști că ați Excelența voastră, cât și dna Stewart, sînteți foarte preocupati de bunăstarea cetățenilor acestei țări. Există un mesaj anume pe care ați dori să-l transmiteți moldovenilor prin intermediul buletinului nostru informativ?*

JS: Se întîmplă uneori să fiu întrebare de ce Statele Unite desfășoară în Moldova un program de asistență atât de mare (cel de al doilea ca mărime în spațiul țărilor CSI în raport cu populația) în lipsa unor interese strategice majore, resurse energetice importante sau a vreunei comunități moldo-americane mari în Statele Unite. Un motiv ar fi faptul că Moldova a reușit pînă în prezent să se folosească excepțional de bine de asistența acordată, iar altul, și mai important, este că americanii, deopotrivă atît cei ce lucrează aici, cît și cei ce se află doar în vizită, consideră că cetățenii Moldovei sînt niște oameni extraordinari, minunați. Soția mea Georgia și eu știm că acest aspect al caracterului național nu se va schimba, așa încît singurul meu sfat ar fi ceea ce am menționat anterior: voință neclintită, răbdare și, uneori, un dram de curaj.

DT: *În sfîrșit, vă rog să-mi permiteți să vă mulțumesc pentru sprijinul permanent, îndrumarea atentă și încrederea nezdruccinată pe care le-ați arătat biroului nostru din Chișinău. Vă dorim dvs și dnei Stewart mult noroc pentru anii ce vin, oriunde vă veți afla și orice ați decide să faceți. Excelență, a fost o deosebită plăcere și onoare de a lucra în Moldova în timpul mandatului dvs.*

JS: Vă mulțumesc și eu, domnule. Vă mulțumim dvs și Fundației Internaționale pentru Sisteme Electorale, IFES, pentru activitatea pe care o desfășurați și vă urez mult succes pe viitor. ■

15 iunie 1998, Chișinău.

(Vocea Civică nr. 3 (18), mai-iunie 1998)

Dorin Tudoran: *Excelență, în luna iulie se va încheia mandatul dlui John Todd Stewart ca ambasador al Statelor Unite ale Americii în Republica Moldova. Ați avut numeroase contacte cu Domnia sa. Cum ați caracteriza relațiile dintre Republica Moldova și SUA în acești ultimi trei ani și prezența ambasadorului Stewart la Chișinău?*

Dumitru Diacov: Mai întîi de toate aș vrea să subliniez faptul că Excelența sa dl John Todd Stewart și-a îndeplinit misiunea de ambasador al Statelor Unite ale Americii în Republica Moldova, valorificînd toată experiența sa diplomatică la care se adaugă și contribuția întregului corp diplomatic al ambasadăi americane din Moldova. Trebuie să menționez că existența Moldovei ca stat independent este legată în foarte mare măsură de dezvoltarea unor relații cît mai bune cu țările lumii. În această ordine de idei aș accentua importanța pe care o acordăm relațiilor noastre cu "țara tuturor posibilităților". Remarcabil este faptul că SUA nu se arată indiferentă față de problemele cu care ne confruntăm. Este vorba aici atît de problemele politice (retragerea trupelor armate străine de pe teritoriul Moldovei), cît și de cele economice. Excelența sa dl J.T. Stewart a sprijinit de la bun început implementarea proiectului-pilot "Pămînt" în cele 72 întreprinderi agricole. Domnia sa a susținut rugămîntea Guvernului Moldovei de a ni se acorda din partea Guvernului SUA ajutor financiar pentru continuarea reformei agrare. Sînt convins că multiplele noastre contacte cu dl ambasador au contribuit considerabil la dezvoltarea relațiilor dintre statele noastre cu atît mai mult cu cît interesul a fost reciproc. În ceea ce privește relațiile comerciale dintre țările noastre ne încurajează faptul că din 1995 Moldova se numără printre statele ce beneficiază de Clauza națiunii celei mai favorizate. În felul acesta, exportatorii din Moldova

"Moldova a făcut și face, depunând eforturi uriașe, progrese în promovarea democrației și reformei economice..."

Dumitru Diacov,
Președintele Parlamentului

sînt scutiți în întregime sau parțial de taxele de import pentru produsele moldovenești ce se exportă pe piața SUA. Putem spune cu toată certitudinea că dl ambasador este una din personalitățile ce au contribuit real la derularea reformelor în Moldova. Doresc să-i mulțumesc pe această cale și să-mi exprim deosebita recunoștință pentru aportul său la lărgirea și aprofundarea relațiilor de prietenie și colaborare dintre SUA și Moldova. Îi doresc mult succes și sănătate.

DT: *Care considerați a fi fost realizările majore ale acestor ultimi trei ani în care asistența pe multiple planuri oferită de SUA prin intermediul USAID - de la reformă electorală la privatizare - s-a făcut simțită în țara dvs ?*

DD: Este imposibil de subestimat asistența acordată Moldovei de către Guvernul SUA. Numai în anul financiar 1997 Congresul SUA a aprobat suma de 26,85 milioane de dolari drept asistență tehnică pentru Moldova. Este dificil să numim vreun domeniu în care nu s-ar fi simțit, mai mult sau mai puțin, ajutorul american. Vreau să salut disponibilitatea SUA de a oferi Moldovei sprijinul atât de necesar afirmării valorilor democratice. Asistența americană s-a simțit cel mai mult în sfera reformelor economice și sectorului energetic.

DT: *Care considerați a fi domeniile în care, deși asistența americană a fost prezentă, scopurile unor astfel de proiecte nu au fost încă atinse la nivelul așteptărilor?*

DD: Desigur, scopurile unor proiecte nu au fost atinse la nivelul așteptărilor din diferite motive de ordin economic și politic. Oricum, rezultatele obținute au datul de a inspira un mare optimism. Ieșirea Moldovei din criză este condiționată, nu în ultimul rînd, de susținerea valorilor unei societăți deschise, a culturii politice și democrației adevărate. Cunosc foarte bine eforturile susținute pe care fundația dvs le-a depus în această direcție și consider că societatea noastră le va da cea mai înaltă prețuire.

DT: *Ce așteptați de la viitorul ambasador al Statelor Unite în Republica Moldova și cum vedeți, pentru anii viitori, asistența americană oferită țării dvs prin USAID?*

DD: Aștept aceeași amabilitate și profesionalism de care a dat dovadă Excelența sa dl. ambasador Stewart. Sînt convins că vom menține cu ambasada relații bune, așa cum au fost întotdeauna. Sper ca prin concursul ei și al USAID să consolidăm relațiile privilegiate de parteneriat între țările noastre și să deschidem calea mai multor investitori americani ce cred în viitorul Moldovei și sînt convinși că se poate face afaceri și obține profituri aici. Moldova a făcut și face, depunând eforturi uriașe, progrese în promovarea democrației și reformei economice.

DT: *Vă mulțumim. ■*

9 iunie 1998, Chișinău.

(Vocea Civică nr. 3 (18), mai-iunie 1998)

"Alianța pentru Democrație și Reforme a fost formată pentru soluționarea problemelor de interes național-general"

Mircea Snegur,
Președinte, Alianța pentru Democrație și Reforme

Dorin Tudoran: *Stimate dle Snegur, procesul de alcătuire a guvernului a fost unul anevoios și lung. Credeți că acest lucru se datorează lipsei de experiență a partidelor politice moldovenești în formarea coalițiilor; lipsei unor prevederi constituționale care să reglementeze expres astfel de situații, sau altor factori?*

Mircea Snegur: Într-adevăr, s-a vorbit mult că procesul de alcătuire a guvernului a fost unul anevoios și lung. Avînd o natură mai mult emotivă, aceste păreri aveau la bază dorința populației de a vedea reformele deblocate și de a se trece de la vorbe la fapte. Dacă am compara perioada și procesul de formare a guvernului nostru de coaliție cu perioadele și procesele de formare a guvernelor de coaliție din țările cu democrații avansate, vom vedea că Moldova, la acest capitol, s-a înscris în limitele firești, ba chiar a realizat și performanțe. Altfel pentru populație, cît și pentru partidele noastre, perioada ce s-a scurs între alegeri și formarea guvernului, a constituit un examen serios. Acesta ne-a învățat că trebuie să fim gata să lucrăm în coaliție, căci un guvern de coaliție este ceva nou pentru Moldova, iar partidele ce au format alianța de guvernămînt au demonstrat că știu să se conformeze intereselor naționale, că pot mînuși asemenea instrumente politice ca dialogul, consensul și compromisul. Perioada de alcătuire a guvernului de coaliție a fost o serioasă și necesară lecție de cultură politică. Pe viitor, necesitatea coalizării forțelor politice în numele interesului național poate apărea din nou, iar experiența noastră în acest domeniu se va dovedi cu siguranță binevenită.

DT: *În ultima campanie electorală și imediat după ea au existat opinii care au susținut necesitatea modificării Constituției, afirmînd că anumite principii ce stau la baza ei nu asigură separarea puterilor în stat, că împuternicirile unor instituții ale puterii nu sînt suficiente etc. Ce credeți despre aceste opinii?*

MS: Da, asemenea opinii se fac auzite la anumite intervale de timp, fiind legate indisolubil de procesele de democratizare a societății și

reformare a economiei. Nu există constituții ideale. În dependență de situații concrete, unii și aceeași oameni se înțimplă să aibă poziții diametral opuse - într-un caz ei afirmă că împuternicirile de care se bucură ramurile puterii sînt suficiente (chiar prea de tot), iar în altul ei se pronunță (direct sau indirect) pentru modificări constituționale. Problema ține, probabil, mai mult de o anumită cultură politică și mai puțin de calitatea Constituției.

Noi am adoptat o Constituție și trebuie să învățăm să acționăm în limitele ei. Dorința de perfecționare a Constituției poate să apară numai din respectul pentru ea. În caz contrar, la temelie acestei dorințe vom găsi motive ce nu au nimic în comun cu politica.

DT: *Mai mulți lideri politici și experți au afirmat că în absența unei reîmpărțiri teritorial-administrative reformele economice și sociale din Moldova sînt sortite fie eșecului, fie unui curs lent și ineficient. Care este punctul dvs de vedere în această chestiune?*

MS: De fapt, reîmpărțirea teritorial-administrativă nu poate fi doar un instrument de realizare a reformelor. Ea este chiar o parte componentă a reformelor și urmează a fi concepută ca una multilaterală și atotcuprinzătoare. Astăzi, majoritatea oamenilor politici și de stat nu mai pun la îndoială necesitatea schimbărilor în domeniul teritorial-administrativ. Este important să fim înțelegi clar - noi nu dorim o schimbare doar de dragul schimbării.

Delegarea împuternicirilor și pîrghiilor puterii centrale către puterea locală, austeritatea bugetară, dinamizarea proceselor economice și sociale și a politicilor vamală și fiscală - iată doar cîteva obiective pe care le urmăm în perspectiva reîmpărțirii teritorial-administrative a țării.

DT: *În pofida faptului că acordul de constituire a coaliției de guvernămînt pe care o conduceți a fost prevăzut pentru un termen de patru ani, unele din importanțele personalității politice din cadrul coaliției și-au exprimat părerea că ar fi oportun ca viitoarele alegeri parlamentare să fie desfășurate anticipat, în anul 2000, odată cu cele*

prezidențiale. Credeți că partidele ce formează ADR vor reuși până atunci să se prezinte în fața electoratului cu realizări și performanțe de natură să le îmbunătățească pozițiile?

MS: Cum e și firesc, după fiecare scrutin electoral oamenii sînt în drept să ceară de la aleșii investiți cu pîrghiile puterii acțiuni concrete și urgente pentru realizarea celor promise. Programul de guvernare cuprinde acțiuni operative nepopulare și necesită noi sacrificii din partea populației. Pe cît de dificilă este promovarea reformelor, pe atît e de necesară. Responsabilitatea pentru guvernare este pe cît de onorabilă, pe atît de riscantă. Ne-am ciocnit de o multitudine de probleme: plata salariilor către bugetari, a pensiilor și indemnizațiilor, achitarea datoriilor externe, relansarea economiei, reducerea procentajului de șomaj și multe altele. În calitatea mea de președinte al ADR, mă văd obligat să fac tot ce-mi stă în putință pentru a organiza și mobiliza partenerii de coaliție în vederea unei activități constructive și reformatoare.

Sînt sigur că în aceste condiții grele, fiind bine informată despre acțiunile noastre, societatea va ști să aprecieze la justă valoare maturitatea fiecărui partid, inclusiv cea a partidelor care alcătuiesc ADR.

Cît privește prima parte a întrebării: sînt și eu de acord că acest regim aproape non-stop de desfășurare a alegerilor nu e tocmai binevenit și constituie o povară grea pentru întreaga țară. Între alegeri trebuie să existe, în mod necesar, o pauză pentru activități concrete și clarificări. Din păcate, tributul plătit politicului este prea costisitor și adesea prea ineficient pentru societatea noastră. Ideal ar fi ca alegerile parlamentare să se desfășoare concomitent cu cele prezidențiale pentru ca apoi, la un interval de doi ani, să desfășurăm și alegerile locale. Un asemenea regim electoral ne-ar oferi o mai mare stabilitate politică și noi posibilități de planificare a activităților pe termen lung, mediu și scurt.

DT: Convenția Democrată a sprijinit ideea de modificare a Legii cu privire la partide și alte organizații social-politice, în special ridicarea numărului de membri pînă la 10 000 pentru ca partidul să poată fi înregistrat. Există însă alte opinii care susțin că acestea ar putea să încalce dreptul cetățenilor la asociere și că e necesar de a se face o diferență între numărul de membri de care trebuie să dispună un partid pentru a fi înregistrat și numărul de membri pe care același partid trebuie să-l aibă pentru a putea participa la competiția electorală. Care este punctul dvs de vedere în această chestiune?

MS: În democrație, motivația oricărui partid este de a participa la alegeri pentru a obține mandatul ce i-ar permite realizarea programului său. Experiența noastră demonstrează că doar partidele cu un număr mare de membri și simpatizanți au șorți de izbîndă în alegeri. Partidele-satelit sînt de fapt niște grupuri de influență, create în scopul promovării la putere a unor persoane, și mai puțin în scopul realizării unui program de guvernare. În acest context, acțiunile îndreptate spre consolidarea partidelor și lărgirea ariei lor de influență mi se par benefice. Firește, ideea de modificare a Legii cu privire la partide și alte organizații social-politice urmează a fi discutată pe larg și va constitui, la rîndul ei, un serios examen atît pentru partide, cît și pentru întreaga populație. Oricum, modificările propuse sînt de natură să impulsioneze procesele de democratizare, să ne aducă în albia unui pluripartitism real. Ele nu vor leza, nici pe departe, dreptul cetățenilor la asociere - există Legea cu privire la organizațiile obștești care reglementează aceste chestiuni. Mai rămîne de văzut care ar fi cifra cea mai potrivită - 10 000, 8 000, sau chiar 5 000.

DT: Există opinii care susțin că, dacă în campania pentru alegerile locale din anul viitor partidele ce alcătuiesc actuala coaliție guvernamentală nu vor forma un bloc electoral comun și vor participa separat la alegeri, atunci longevitatea și eficiența coaliției ar fi puse sub semnul întrebării. Ce credeți despre aceste opinii?

MS: Există asemenea opinii. Avînd experiența a două scrutine electorale de înaltă tensiune, societatea noastră rămîne încă extrem de politizată. Ne așteptăm ca în alegerile locale factorul politic să domine mai puțin conștiințele. De obicei, în alegerile locale contează mai puțin apartenența politică și mai mult persoana concretă, raportată la o funcție anume. Să nu uităm că ADR a fost formată pentru soluționarea problemelor de interes național-general. Longevitatea și eficiența coaliției noastre nu pot depinde de tactica membrilor ei în viitoarele alegeri. Sensul acestor alegeri constă în dinamizarea reformelor la nivel local. Sînt convins: chiar dacă forțele politice ce alcătuiesc ADR vor participa separat la alegeri, candidații promovați de ei vor milita, în linii mari, pentru actualul program de guvernare. Deocamdată ne aflăm la nivelul supozițiilor. Forțele politice ce alcătuiesc ADR încă nu s-au pronunțat asupra tacticii lor în viitoarele alegeri. Deci, mai bine să așteptăm și să nu ne lăsăm pradă presupunerilor.

DT: Vă mulțumim.■

16 iulie 1998, Chișinău.

(Vocea Civică nr. 4 (19), iulie-august 1998)

"Libertatea exercitată în condițiile legii oferă cele mai bune posibilități de dezvoltare a unor valori cu adevărat democratice..."

John Ashcroft,
Membru al Comisiei Senatului SUA pentru politică externă, comerț, știință, transport și probleme juridice

Gabriel Mumjiev: *Stimate dle senator Ashcroft, care sînt la ora actuală problemele ce afectează relațiile dintre puterea federală și cea locală în Statele Unite ale Americii?*

John Ashcroft: În general, guvernul federal al Statelor Unite se ocupă de realizarea unor scopuri care sînt în mod clar de ordin național. De exemplu: politica externă, apărarea națională, politica economică națională și sistemul interstatat de transport. Dat fiind faptul că puterea federală depinde de cea locală și vice-versa, ambele pot avea anumite nemulțumiri firești una față de alta. Adesea, guvernul local pune pe bună dreptate problema implicării inadecvate și abuzive a guvernului federal în soluționarea unor chestiuni ce pot fi abordate cel mai bine doar la nivel local și de stat.

GM: *Care sînt dificultățile majore cu care se confruntă guvernarea locală?*

JA: Cele legate de apărarea populației de criminali și prevenirea crimelor, prestarea serviciilor de bază, inclusiv îngrijirea străzilor, drumurilor, școlilor etc. De altfel, toate aceste lucruri fac parte din atribuțiile puterii locale. Cînd guvernul federal sau cel de stat contribuie financiar la satisfacerea necesităților guvernelor locale, ultimele sînt obligate să respecte, odată cu acceptarea finanțării, anumite condiții (așa-numitele "strings"/corzi) dictate de partea federală.

GM: *Ce factori ar putea să asigure un guvern local puternic și eficient și totodată un echilibru între puterea federală și locală?*

JA: Guvernele locale trebuie să asigure o respectare reală și credibilă a legii în conformitate cu libertățile garantate de Constituția federală și Constituțiile statelor.

GM: *Procesul de tranziție spre o economie de piață și democrație autentică s-a dovedit foarte*

anevoios și dureros pentru majoritatea țărilor din Europa de Est și spațiul postsovietic. Ce factori ar putea să-l accelereze, să atenueze tensiunile sociale și economice din statele respective?

JA: Aceasta este în primul rînd o problemă de schimbare de atitudine. Un guvern democratic puternic poate fi întemeiat doar pe baza unei moralități adevărate. Trebuie să existe o respectare generală a drepturilor omului. Membrii oricărei națiuni trebuie să înțeleagă că au dreptul inalienabil la autoguvernare. Națiunile, întocmai ca și indivizii, prosperă atunci cînd belșugul lor provine din propria lor sudoare și propriile merite, cînd ele sînt independente și se bucură de libertatea de a-și făuri propriile destine. Libertatea exercitată în condițiile legii oferă cele mai bune posibilități de dezvoltare a unor valori cu adevărat democratice.

VC: *Credeți că SUA ar trebui sau nu să continue să ofere asistență țărilor în tranziție spre o economie de piață și democrație autentică?*

JA: SUA urmează să încurajeze tinerele democrații sub toate formele posibile. Trebuie să o facem, fiind conștienți că nu putem garanta succesul democrației în alte părți ale lumii. De asemenea, noi nu putem forța popoarele care caută să pășească pe făgașul democrației să-și înlocuiască viziunile și valorile cu cele americane.

VC: *Care sînt cele mai importante legi adoptate de către Senat în ultimii doi ani?*

JA: Senatul a discutat un număr mare de probleme în aceasta perioadă. Eu unul cred că cel mai important pas întreprins de Senat în ultimii doi ani a fost cel privind reducerea impozitelor pentru poporul american. Eu sper că vom putea să reducem în continuare povara crescîndă a impozitelor de pe umerii americanilor ce muncesc din greu.

"Alegerile garantează că guvernării au puterea de a governa doar pe baza consimțământului celor guvernați."

Jim Talent
Președinte al Comisiei Congresului SUA
pentru problemele micului business

(Continuare, interviu cu J. Ashcroft)

GM: Dat fiind faptul că tot mai multe țări încearcă sau au reușit deja să obțină armament nuclear, iar terorismul internațional este capabil să sfideze orice și pe oricine, ce factori credeți că ar putea asigura pacea în lume la ora actuală?

JA: Națiunile iubitoare de pace trebuie să fie de o intoleranță absolută față de terorism. În ultimii ani, tot mai multe națiuni și indivizi criminali au participat la proliferarea armamentului chimic, biologic și nuclear. Teroriștii au fost extrem de agresivi în încercările lor de a incita oamenii la violență. Mesajul Statelor Unite și altor națiuni pașnice trebuie să fie clar și răspicat: orice acțiune teroristă va fi pedepsită cu cea mai mare severitate și promptitudine.

GM: În cazul în care vă hotărâți să candidați pentru președinția SUA cum aveți de gând să câștigați încrederea poporului american pentru a obține victoria în alegeri?

JA: Cu toate că nu sînt candidat la funcția de Președinte al SUA, am luat deja în considerație posibilitatea de a candida pentru această funcție. Am călătorit prin toată țara pentru a discuta convingerile mele privitoare la politicile pe care trebuie să le promovăm. Mesajul meu a fost recepționat călduros. Voi lua o decizie finală în acest sens spre sfîrșitul acestui an.

GM: Vă mulțumim.

JA: Și eu vă mulțumesc. Vă rog să transmiteți poporului Moldovei urările mele cele mai calde. Apreciez preocuparea IFES-ului pentru politicile publice și voința fundației dvs de a încuraja dezvoltarea democrației în țări ca Republica Moldova. ■

12 septembrie 1998, Washington.

(Vocea Civică nr.5(20), septembrie-octombrie 1998)

Vocea Civică: Pe cine reprezintă membrii Congresului Statelor Unite ale Americii și care sînt drepturile și obligațiile lor?

Jim Talent: Membrii Congresului sînt aleși pe un termen de doi ani pentru a reprezenta interesele alegătorilor lor în capitala țării Washington. De exemplu, în cazul meu, aceasta include lupta pentru soluționarea problemelor majore cu care se confruntă circumscripția mea. Mă refer aici la promovarea și asigurarea bunei funcționări a proiectelor locale și la finanțarea adecvată a lucrărilor legate de îngrijirea digurilor. Dacă orașul St. Louis va mai avea vreodată de înfruntat o inundație de genul Marei Inundații din 1993, digurile de care dispune acum comunitatea vor fi destul de rezistente pentru a o proteja și în acest sens există destui bani federali care să asigure finanțarea proiectelor respective. Este foarte important pentru un congressman ales în cea de a doua circumscripție a statului Missouri să aibă cea mai mare grijă de soarta digurilor din orașul St. Louis.

Pe lîngă proiectele locale, un congressman urmează, de asemenea, să lucreze asupra politicilor de interes național. Drept exemplu poate servi reforma din 1996 a sistemului de protecție socială ceea ce a constituit o lovitură în cultura de dependență promovată pînă atunci.

Mă bucur nespus de mult de onoarea de a face tot ce-mi stă în puteri ca vocea poporului să fie auzită la Washington și eu unul iau foarte în serios responsabilitățile mele de congressman.

VC: Ce mijloace folosiți pentru a ține legătura cu alegătorii dvs și a fi la curent în permanență cu problemele și doleanțele lor?

JT: Alegătorii mei au fost întotdeauna foarte activi în această privință și m-au ținut la curent permanent cu problemele și doleanțele lor. Noi dispunem de două birouri: unul se află în circumscripție, iar altul la Washington. Alegătorii mei îmi telefonează de nenumărate ori, primesc din partea lor zeci de mii de scrisori

Interviu

cu privire la o varietate inimaginabilă de probleme. Eu obișnuiesc să acord atenția cuvenită fiecărei scrisori și fiecărui apel telefonic. Apariția Internetului i-a determinat pe alegătorii mei să-mi caute pagina de Internet (home page) ca să afle ce se mai întâmplă la Washington, cu ce mă ocup eu acolo și cum ar putea ei să se implice în toate acestea.

VC: Care sînt factorii majori ce asigură succesul în alegeri?

JT: Capacitatea candidatului de a oferi alegătorilor un mesaj clar privind problemele cu care aceștia se confruntă, de a ști foarte bine ce vor oamenii și ce-i neliniștește cel mai mult, precum și manifestarea unei atitudini respectuoase față de alegători.

VC: După ce criterii selectați membrii personalului care vă sprijină pe parcursul campaniei electorale?

JT: Încerc să conțez în special pe oamenii pe care-i cunosc de mai mulți ani și în care știu că pot avea încredere. Unii din ei au experiență politică, alții de-abia fac primii pași în acest domeniu. Cheia succesului este să găsești oameni onești, disciplinați și încrezători în propriile lor forțe.

VC: Care sînt elementele de bază ale strategiei electorale?

JT: Toate instrumentele necesare popularizării mesajului candidatului: televiziunea, radioul, afișele electorale, întîlnirile cu alegătorii, poșta, Internetul etc. Candidatul trebuie să propage același mesaj clar și consistent în toate mijloacele de informare în masă.

VC: Ce rol joacă alegerile în SUA?

JT: Alegerile garantează că guvernării au puterea de a guverna doar pe baza consimțămîntului celor guvernați.

VC: Ce le-ați dori cititorilor "Vocii Civice"?

JT: Pace și bunăvoință, libertate și prosperitate. Domnul să-i binecuvînteze.

VC: Vă mulțumim. ■

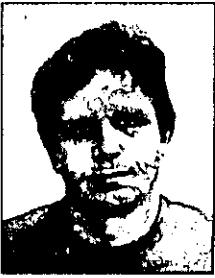
8 decembrie 1998, Washington.

(Vocea Civică nr.1 (22), ianuarie-februarie 1999)

Vocea Civică: În cursul anului trecut un grup de lucru a elaborat un studiu privind situația accesului la informația publică în Moldova și un proiect de Lege privind liberul acces la informația publică. Care sînt scopurile și importanța acestor documente?

Alexandru Canțir: Aș vrea mai întîi să reamintesc că grupul de lucru la care v-ați referit a fost format din jurnaliști și experți ai Comitetului pentru Libertatea Presei din Moldova (CLPM) și IFES-Moldova, precum și din alți jurnaliști locali. Acest grup, înainte de a purcede la elaborarea documentelor în cauză, a supus deja unei analize riguroase anumite aspecte ale situației privind accesul la informația de interes public. Această analiză urma a fi amplificată și încadrată într-un studiu al cărui scop era oferirea unei perspective imparțiale asupra adevăratei stări de lucruri în domeniul respectiv. Alcătuirea studiului și proiectului de lege au fost sprijinite financiar de către fundația Soros-Moldova în urma unui proiect comun al CLPM și IFES-Moldova.

În Moldova nu există deocamdată o lege care să asigure accesul liber la informația deținută de autoritățile statului și să ofere cetățeanului procedurile clare de obținere a acesteia. Prevederile din legislația curentă - atîtea cîte există la ora actuală - nu sînt cunoscute în măsura cuvenită și nu sînt sprijinite de instrumente ori mecanisme practice. Infrastructura necesară prin care instituțiile posesoare de informație ar comunica cu cetățenii abia urmează a fi creată. Scopurile studiului sînt foarte firești. Unul din ele a fost acela de a stimula printr-o analiză - atît cît a fost în puterile unui grup de jurnaliști - preocuparea de a schimba ceva în situația în care societatea noastră mai e bolnavă de secretomanie. Care cetățean cu iluzia că se bucură de splendorile societății civile moldovenești nu a avut parte de privirea suspicioasă cu care îl pironește de sub un ghișeu sau un birou cutare sau cutare funcționar, atunci cînd a îndrăznit să rostească "vreau să știu..."? În așa domenii lucrurile se schimbă spre bine, de regulă, foarte și foarte încet. Cu un studiu al situației

"În Moldova încă se mai menține un control excesiv al statului asupra informației publice."

Alexandru Canțir,
Președinte al Comitetului pentru Libertatea Presei din Moldova

accesului la informația publică, chiar cu o lege în mână care să-l asigure (oare câte legi sînt cu adevărat operante în Moldova?), nu faci decît un prim pas. Chiar atunci cînd, la un moment dat, a trebuit să punem punct monitorizării cazurilor de limitare a accesului la informația publică ce urmau a fi menționate în studiu, am avut împreună cu colegii mei, și mai avem încă, senzația unui lucru neterminat. Pentru că un studiu de acest fel, o analiză a cazurilor de încălcare a dreptului nostru de a ști ce fac cei care ne guvernează trebuie să se desfășoare non-stop. Căci, chiar fiind sancționată insistent prin mediatizare, boala celor aflați la guvernare de a îngădi accesul la informația publică recidivează. Nu demult, de exemplu, fostul premier a decis să dea afară presa de la ședințele guvernului, pentru că, vedeți dvs, miniștrii se jenează să pună la punct treburile țării în fața jurnaliștilor.

Mai telegrafic spus, grupul de lucru și-a propus să analizeze legislația Moldovei și practicile curente din cadrul instituțiilor statului din perspectiva asigurării accesului la informația publică. Am mai pregătit, așa cum ați menționat în întrebarea dvs, un proiect de lege cu privire la accesul liber la informația publică care, după ce va fi trecut prin exigențele juriștilor, ar putea fi propus parlamentarilor pentru examinare și adoptare. Proiectul, de altfel, se află deja pe masa subcomisiei Legislativului pentru mass media, urmînd ca după operarea unor modificări ce se vor crede de cuviință, să se treacă la procedurile firești de adoptare.

VC: Pe baza căror materiale s-a alcătuit studiul și proiectul de lege?

AC: După cum am spus mai înainte, grupul de lucru a analizat în primul rînd numeroase legi, regulamente, instrucțiuni etc. Nu mă pot reține de a nu remarca aici că ușor plictisitoare a devenit de a citi textele seci ale actelor normative se compensează din plin prin faptul că este extrem de interesant să descoperi cu cîtă ingeniozitate uneori legiuitorul sau alcătuitoarea de regulamente de funcționare internă "dribleză" prevederea constituțională privind dreptul inalienabil al cetățeanului de a fi informat în legătură cu treburile publice.

În afară de aceasta, am procedat la anumite studii de caz, la analiza procedurilor concrete prin care la diferite instituții de stat sînt sau nu oferite cetățeanului informațiile sau documentele solicitate. Ne-au fost de un real folos cele cîteva sondaje sociologice cu aceeași problematică, realizate în ultimii ani. Bineînțeles, nu a fost de prisos experiența noastră practică de jurnaliști. Legislația și practicile de asigurare a accesului la informația publică din țările cu tradiții democratice ne-au ajutat să ne punem la punct optica prin care am privit lucrurile. De asemenea, am monitorizat prin selecție informațională modul în care a evoluat preocuparea autorităților, presei, a organizațiilor neguvernamentale față de problematica respectivă pe parcursul ultimilor ani.

VC: Care sînt principalele concluzii ale studiului?

AC: O concluzie general împărtășită de majoritatea observatorilor locali și străini este că în Moldova încă se mai menține un control excesiv al statului asupra

Interviu

informației publice. "Psihoza secretului" și lipsa de pregătire civică și juridică a populației este o altă concluzie edificatoare. Accesul public la documente, transparența și deschiderea nu au devenit încă o regulă strictă în procesul de legiferare, în felul în care formațiunile politice, clasa politică în general, își realizează scopurile.

VC: *De care principii s-au condus autorii în elaborarea proiectului Legii privind liberul acces la informația publică?*

AC: De mai multe, evident. Dar cred că e suficient să menționez doar unul singur, cuprins în Principiile de la Johannesburg: "Oricine are dreptul să obțină informații de la autoritățile publice, inclusiv informații în legătură cu siguranța națională. Nu pot fi impuse restricții ale acestui drept pe motive de siguranță națională decât dacă guvernul poate demonstra că restricțierea a fost prevăzută prin lege și necesară într-o societate democratică pentru apărarea unui interes legitim legat de siguranța națională".

VC: *Cît de receptivi credeți că sînt funcționarii publici și cetățenii simpli la ideea promovării unui acces cît mai larg la informația publică?*

AC: Este dificil să dai un răspuns clar și exhaustiv la această întrebare. Eu cred că dacă e să-i chestionăm atît pe funcționarii publici, cît și pe cetățenii simpli, vom fi surprinși să aflăm cît de diferit înțeleg oamenii accesul la informația publică, dacă în general înțeleg despre ce e vorba. E o chestiune de mentalitate și nu m-aș sfii să spun: chiar de integritate morală. Promovarea accesului la informația publică merge mîna-n-mîna cu promovarea conștiinței civice, responsabilității civice și statului de drept. Ce folos că un cetățean ar avea acces la informația publică, dar nu i-ar păsa în schimb nici cît negru sub unghie de ea, și ar aștepta în continuare "indicații" de la cei "de sus" ce să facă, cum să trăiască, pe cine să iubească, sau pe cine să urască. Procesul de schimbare a mentalității este cel mai

dificil, iar sfîrșitul lui nu-l vede deocamdată nimeni.

Cred că nu este corect să se contrapună funcționarii publici, în calitate de deținători ai informației publice, celorlalți cetățeni. Lucrurile nu pot fi privite doar în alb și negru. Să nu uităm că primii pot plăti cu adevărat "cu capul" în cazul în care nu și-au ținut gura, chiar dacă informația pe care au făcut-o publică era *publică* și cetățenii aveau tot dreptul s-o știe. Imperfecțiunea cadrului nostru legislativ oferă destul spațiu pentru tot felul de mișcări represive. Timpurile secretomaniei sovietice nu sînt chiar atît de îndepărtate. Observăm cum anumite segmente ale societății noastre, chiar dacă nu sînt deloc numeroase, încep să conștientizeze acut necesitatea unui acces real la informația publică. Cetățeanul de rînd, mai ales cel din zonele rurale, se întrebă tot mai des cum se face că pe fundalul sărăciei copleșitoare din jur, capitala, de exemplu, este împînzită cu automobile de lux și localuri în care numai intrarea costă mai mult decît salariul anual al unui învățător sau medic, ca să nu mai vorbesc de costul consumației și altor plăceri oferite în aceste localuri. Cetățeanul de rînd se întrebă tot mai mult în legătură cu direcțiile în care au luat-o creditele străine, pe care tot copiii și nepoții lui vor trebui să le ramburseze. Cineva mi-ar putea replica: mare scofală că ai obținut informația, și acum ce-ai să faci cu ea? I-aș răspunde că mi-a pus o întrebare bună, dar că e necesar să încercăm să răspundem la ea *cu toții*, dacă ne dorim cu adevărat un stat democratic de drept, unde *toți* au drepturi egale și *toți* sînt egali în fața legii. Dacă, dimpotrivă, tot fînjim după indicații și instrucțiuni de sus și vărsăm lacrimi de dor sovietic, atunci într-adevăr nu e nevoie de acces la informația publică, cu atît mai mult de cel liber...

VC: *Vă mulțumim.* ☐

9 februarie 1999, Chișinău.

(*Vocea Civică nr.1 (22), ianuarie-februarie 1999*)

"substratul" fundațiilor este elementul "pasiv": capitalul

Natalia Izdebschi,
Șefa secției înregistrarea partidelor, organizațiilor
social-politice și obștești, Ministerul Justiției

Vocea Civică: *Cît de importantă este Legea cu privire la fundații pentru evoluția ulterioară a sectorului trei din Moldova?*

Natalia Izdebschi: Înainte de a răspunde la întrebarea dvs aș vrea să fac un scurt istoric al acestei legi. Proiectul inițial al Legii cu privire la fundații a fost elaborat de către IFES-Moldova. Însă, unele instituții de stat, inclusiv Ministerul de Justiție, au considerat că este necesar ca proiectului respectiv să fie îmbunătățit substanțial. La inițiativa Ministerului de Justiție și cu sprijinul financiar al fundației SOROS-Moldova a fost format un grup de lucru ai cărui membri au lucrat intens la îmbunătățirea și definitivarea proiectului. Din acest grup au făcut parte Victor Volcinschi, Galina Bostan și Iliia Trombișchi care a și prezentat drept inițiativă legislativă noul proiect al Legii cu privire la fundații în Parlament în 1997. Atunci această lege a fost adoptată în prima lectură. Înainte de a fi prezentat în Parlament pentru adoptarea în cea de a doua lectură, noul proiect a fost discutat pe larg în cadrul a două mese rotunde, organizate de către fundația SOROS-Moldova. La aceste reuniuni au participat reprezentanți ai organizațiilor neguvernamentale (ONG-urilor) și diverși experți în domeniul respectiv. Ulterior, după ce grupul de lucru a analizat toate obiecțiile și sugestiile propuse în cadrul celor două mese rotunde, proiectul a fost prezentat în Parlament pentru a fi adoptat în cea de a doua lectură. Fără îndoială, adoptarea acestei legi constituie un act de o mare importanță pentru îmbunătățirea și completarea cadrului juridic ce reglementează viața sectorului trei. Mai mult, elaborarea și adoptarea unui act legislativ care ar reglementa activitatea fundațiilor au fost prevăzute în articolul 5 al Legii cu privire la asociațiile obștești. De aceea,

adoptarea Legii cu privire la fundații este într-un fel o victorie dublă pentru sectorul neguvernamental din Moldova.

Pînă la intrarea în vigoare a Legii cu privire la asociațiile obștești activitatea ONG-urilor a fost reglementată prin Regulamentul cu privire la asociațiile obștești, aprobat prin hotărîrea din 08.09.92 a guvernului. Acest regulament făcea posibilă constituirea fundațiilor, dar nu stabilea nici o distincție între asociații obștești și fundații.

Legea cu privire la asociațiile obștești definea fundația drept o formă organizatorico-juridică a asociației obștești ceea ce nu reflectă corect natura juridică a fundațiilor. De fapt, ele reprezintă o asociație care reprezintă o asociație a persoanelor. La baza asociațiilor se află elementul viu, uman, pe cînd "substratul" fundațiilor este elementul "pasiv": capitalul. În consecință, modul în care activează asociațiile obștești se va deosebi de cel al fundațiilor. De exemplu, profilul activităților desfășurate de asociațiile obștești se poate schimba mai lesne în raport cu nevoile momentului. Se pot opera destul de repede anumite modificări în statutul asociației, programului ei de lucru etc. În cazul fundației lucrurile nu stau așa de simplu: voința fondatorului fundației este imprimată în statutul ei și chiar dacă fondatorul dispare, modificările în statutul fundației pot fi operate doar cu aprobarea instanței de judecată. Legea cu privire la fundații se referă în principal la patrimoniul destinat realizării scopurilor specificate de fondator în statut. În cazul asociațiilor obștești, legea se referă în principal la grupul de indivizi care constituie asociația. Trebuie să menționez aici faptul că Legea cu privire la filantropie și sponsorizare permitea doar în parte constituirea unor fonduri de binefacere, acestea fiind definite potrivit art. 5 al legii respective drept o formă de activitate a

"Dincolo de Chișinău "undele" acestor fricțiuni și discuții nu ajung"

Dimitri Ciubașenco,
Redactor-șef, Ziarul "Moldavskie Vedomosti"

(Continuare, interviu cu N. Izdebschi)

organizațiilor filantropice al căror patrimoniu este alcătuit din mijloacele financiare și materiale ale fondatorilor. De aceea, Ministerul de Justiție a înregistrat pînă în prezent fundații de binefacere. La ora actuală, avem 70 de fundații, însă marea lor majoritate sînt, de fapt, asociații obștești al căror patrimoniu se află sub valoarea stabilită de Legea cu privire la fundații. Potrivit dispozițiilor finale ale legii respective, toate fundațiile înregistrate pînă la intrarea în vigoare a acesteia urmează să se reînregistreze în termen de un an. De asemenea, toate organizațiile necomerciale care nu sînt fundații, dar în a căror denumire este conținut cuvîntul "fundație" vor fi obligate să-l excludă din denumire în termen de un an.

VC: Care este patrimoniul inițial necesar pentru constituirea unei fundații?

NI: Acesta este constituit din mijloacele materiale și/sau financiare transmise fundației de către fondator/fondatori și care nu poate avea o valoare mai mică de 200 salarii minime. Mai mult, patrimoniul fundației nu poate fi utilizat în interesul fondatorilor, al membrilor organelor ei de conducere și angajaților ei.

VC: Vă mulțumim. ■

10 august 1999, Chișinău.

(Vocea Civică nr. 4 (25), iulie-august 1999)

Vocea Civică: Stimate dle Dimitri Ciubașenco, în ce măsură este angajată politic presa din Moldova și cum se răsfrînge acest lucru asupra situației social-politice?

Dimitri Ciubașenco: Presa din Moldova este extrem de angajată politic. De fapt, nici o publicație nu se poate lăuda că ar fi în același timp și viabilă economic, și independentă politic. Se știe că pentru a "lansa" un ziar obișnuit în Moldova este necesară o sumă de cel puțin 50 mii dolari SUA. Aceasta nu este o sumă considerabilă după standardele pieței internaționale, însă în condițiile țării noastre ea reprezintă o avere întregă. Jurnaliștii nu dispun de așa bani, investitorii străini nu investesc în piața moldovenească de mass media astfel încît se poate conta doar pe sprijinul sponsorilor locali - politicieni, membri de partid și oamenii de afaceri cu care sînt legați. Înțelegerile cu ei presupun întotdeauna compromisuri, conflicte de interese. Majoritatea sponsorilor de ziare nu înțeleg cum se poate ca în publicațiile pe care ei le sprijină să apară și alte opinii decît ale lor, ca să nu mai vorbesc de opinii critice la adresa sponsorilor înșiși. De aceea, există asemenea noțiuni ca "presa lui Lucinschi", "presa lui Diacov", "presa lui Roșca", "presa lui Snegur"... Și pentru a avea o imagine mai mult sau mai puțin obiectivă a ceea ce se întîmplă în politica moldovenească, un ziar sau două nu sînt suficiente - trebuie să le citești pe toate. Eu unul cred că partizanatul politic al presei practice nu are vreun impact considerabil asupra situației social-politice. Tirajele ziarelor sînt așa de mizerabile încît toate discuțiile în contradictoriu, demascările și scandalurile din presă nu sînt altceva decît fundalul pe care se desfășoară "reglările de conturi" politice din interiorul Chișinăului. Dincolo de Chișinău "undele" acestor fricțiuni și discuții nu ajung. Nu presa influențează situația, ci mai degrabă situația influențează presa. Lipsa de structură, de claritate, iar uneori chiar și înfrîngerea crasă a sistemului politic local de partid generează acea presă angajată politic și prostită pe care o știm cu toții. Nu există vreo ieșire rapidă din situația respectivă. Va trebui să mai treacă încă mulți ani pînă politicienii moldoveni vor realiza că o presă cu

adevărat independentă nu le este un dușman sau un instrument de luptă cu oponenții, iar jurnaliștii vor putea să cucerească treptat pentru ei mai multă libertate și să se deprindă a lucra în condiții de independență, fără acea cenzură lăuntrică teribilă.

Cea mai bună ieșire care ar asigura o avansare și dezvoltare puternică a presei ar fi venirea investitorului străin care să lanseze măcar un singur ziar popular, independent și viabil din punct de vedere economic. În timp scurt, celelalte publicații ar fi nevoite să se "raporteze" la ea. Din nefericire...

VC: *Cetățeanul are dreptul la informație. Jurnalistul are dreptul la opinie. Funcționarul public are dreptul ca onoarea să nu-i fie lezată. Cum ar trebui tratate laturile acestui "triunghi" ca punctele de intersecție să se simtă "confortabil"?*

DC: Mai înfii de toate, e nevoie de bunăvoință și înțelegere. Afiit timp cît ele vor lipsi unghiurile acestui triunghi vor fi întotdeauna strîmbe. Dacă ele există, atunci problemele pot fi rezolvate destul de simplu. Eu cred că discuțiile pe marginea faimosului articol din Codul civil sînt în mare parte artificiale. Acest articol este în sine destul de normal și asigură dreptul cetățeanului la informație, al jurnalistului - la opinie, al funcționarului public - la apărare. Este o altă chestiune atitudinea jurnaliștilor și a "eroilor" materialelor lor față de articolul în cauză și modul în care ei îl aplică. Aici opiniile pot fi de o diversitate foarte mare. De exemplu, ziarul nostru nu ascunde faptul că se află în opoziție față de Președintele Moldovei, Petru Lucinschi. Noi considerăm că el este un președinte rău și nu obosim să repetăm acest lucru din număr în număr. Dacă președintele ar fi dorit, el ar fi găsit o sută de pretexte pentru a ne acționa în judecată. El nu a făcut-o. În același timp, în rubrica "Vîtrezviteli" (Centrul de dezintoxicare), cu referință la conducătorii Centrului orășenesc de dezintoxicare, noi am comunicat că doi din "clienții" acestui centru s-au dovedit a fi muncitorii fabricii "lonel" care după ce au primit, în sfîrșit, leafa după o pauză îndelungată, s-au îmbătat de bucurie și au nimerit acolo. Drept rezultat, directorul fabricii ne-a acționat în judecată, declarînd că muncitorii ei primesc leafa în mod regulat. Noi i-am propus directorului să publice în paginile noastre orice text de dezmințire, însă ea a refuzat - judecată și gata. Adesea jurnaliștii știu dinainte că ei trec de limita indicată în Codul civil, dar ei o fac inconștient, considerînd acest pas drept unul justificat: bosu' a dat ordin ca pe oponenții să fie aruncate tot felul de zăcăie și murdării, promițînd că va achita, dacă va fi nevoie, amenda judecătorească. Pe de altă

parte, orice persoană al cărui nume a fost menționat în ziar poate încerca să cîștige prin judecată cîteva sute de dolari. Pentru unii aceasta a devenit chiar un fel de *business*. Totul se reduce la bunul simț. Îmi pare rău că el le lipsește și jurnaliștilor, și funcționarilor publici, dar aceasta nu are nici o legătură cu Codul administrativ.

VC: *Care sînt criteriile pe baza cărora trebuie formulată diferența între "informație" și "afirmație"?*

DC: Diferența reiese din interpretarea (după orice dicționar) însăși a acestor două cuvinte; informația este știre, afirmația - opinie. Însă, modul de abordare pe baza căruia poți acționa în judecată pentru informație, iar pentru opinie nu, mi se pare neînțemeiat. Informația poate fi veridică sau mincinoasă, opinia - întemeiată sau ofensatoare.

Dacă un ziar scrie: "Noi credem că Ivanov este un timpit", aceasta este o opinie. Dacă, însă, el comunică "Petrov a declarat că Ivanov este un timpit", aceasta va fi informație. Dar, și într-un caz, și în altul, Ivanov s-ar putea să se simtă ofensat și să acționeze ziarul în judecată. Problema nu constă în aceea dacă e vorba de informație sau afirmație, ci în faptul dacă redacția va reuși să demonstreze în instanța de judecată dacă Ivanov este un timpit cu adevărat. Noi, cei de la "Moldavskie Vedomosti" avem o atitudine extrem de negativă față de un fenomen frecvent înfîlnit în Moldova, cel al reglărilor de conturi între diferite ziare.

VC: *A fost lansată ideea creării unei organizații de breaslă care să se ocupe de conflictele de ordin profesional în care sînt implicați jurnaliștii. Ce probleme presupune crearea unei asemenea organizații?*

DC: Eu nu cred că acum în Moldova poate fi creată o organizație profesională care să soluționeze conflictele dintre jurnaliști. Adică, de creat ea poate fi creată, dar ea nu va fi viabilă tot așa cum nu este viabilă și nu se bucură de autoritate în ochii jurnaliștilor Uniunea Jurnaliștilor din Moldova. Cel care intenționează să creeze o asemenea organizație trebuie să reușească următorul lucru: autoritatea ei, neafilierea politică și imparțialitatea urmează a fi recunoscute de către toți jurnaliștii, căci, altminteri, ea nu are nici un sens. Dar aceasta este foarte greu de realizat - dacă, în general, așa ceva e posibil - în condițiile în care mijloacele de informare în masă sînt împărțite după criteriile de partid și lingvistice.

VC: *Vă mulțumim.* ■

28 februarie 2000, Chișinău.

(Vocea Civică nr.1 (28), ianuarie-februarie 2000)

"Este imposibil ca într-o societate bolnavă justiția să fie sănătoasă."

Constantin Tănase,
Director, Grupul de presă "FLUX"

Vocea Civică: *Stimate dle Tănase, ați afirmat într-unul din editorialele dvs că presa "echidistantă", "liberă", și "independentă" este un mit și că există doar presă angajată politic. Care este atunci diferența dintre presa angajată politic și cea de partid?*

Constantin Tănase: Diferența este foarte mare. Un ziar de partid execută în definitiv comanda politică a partidului, care are un program, o doctrină. Ziarul de partid reflectă un spectru de idei și opțiuni mai înguste, are preferințe politice "specifice", el reflectă preponderent tematica "solicitată" de membrii și de simpatizanții partidului. Presa independentă națională, pe care eu o numesc, totuși, angajată politic - pentru că presa, prin definiție, înseamnă angajare într-o anumită politică, pentru că presa care "nu face politică" face prin aceasta tot un fel de politică - încercă să exprime un spectru cu mult mai larg de interese și opțiuni. De aceea, un asemenea ziar este citit de membrii și simpatizanții tuturor partidelor naționale. Un ziar independent este și trebuie să fie angajată politic - pe linia interesului național, el exprimă starea de spirit, frământările, doleanțele și interesele cititorului național, cum îl numim noi. Iar acesta poate fi și perezemist, și pefedist, și creștin-democrat, și liberal etc. Mai mult, un ziar care se pretinde a fi publicație națională pur și simplu nu poate fi neangajată politic. Poporul nostru încă nu și-a rezolvat toate problemele de ordin național ca să prefere o presă de tip occidental. Mai sîntem o provincie națională a Europei, iar provincia întotdeauna este pătimașă și angajată.

VC: *Cetățeanul are dreptul la informație. Jurnalistul are dreptul la opinie. Funcționarul public are dreptul ca onoarea sa nu-i fie lezată. Cum ar trebui potrivite laturile acestui "triunghi" ca punctele de intersecție să se simtă "confortabil"?*

CT: În primul rînd, trebuie să se respecte dreptul fiecărui "colț de triunghi", dacă e să reiau metafora dvs, astfel încît el să rămînă "colț de triunghi" și nu altceva. Lucrurile pot fi împăcate numai printr-o respectare foarte exactă a regulilor de joc. Presa are dreptul să pretindă de la funcționar accesul la informația de interes public. Funcționarul este obligat prin lege să respecte dreptul presei la această informație. Problema apare atunci cînd ziaristul nu poate beneficia de dreptul asigurat prin lege. O presă neinformată însă întotdeauna dezinformează. Nu cred că statul are de cîștigat din aceasta. Bineînțeles că pierde și cititorul, care într-un fel este manipulat. Problema trebuie pusă, probabil, astfel: funcționarul este statul și de aceea ar trebui să vorbim despre raporturile dintre presă și stat. În condițiile noastre, statul nu este interesat să aibă o presă liberă și cu adevărat independentă. Astfel, nu funcționarul X, ci statul nu dorește să pună la dispoziția presei informația solicitată. Noi trăim într-o societate unde lucrurile merg prost, într-o societate în care se recunoaște de la cele mai înalte tribune că structurile statului sînt criminalizate. Vă dați seama că aceste structuri nu oferă presei anumite informații. În situația creată, presa este pusă în fața unei dileme, ea trebuie să aleagă: ori merge pe calea unei ziaristici "cuminți", "fără probleme", sau acceptă riscul de a publica lucruri ce nu pot fi verificate pînă la capăt.

Aici și apare "contradicția internă" dintre meserie și morală. Meseria, codul deontologic spun "nu", iar bunul-simț și datoria morală spun "da". Să nu fim ipocriți - morală și etică profesională a ziarului nu întotdeauna coincid. Etica profesională nu-ți permite să publici un material dacă lipsește o sursă importantă, iar datoria morală te împinge să o faci, atunci cînd e amoral să taci, deoarece mai lipsește o sursă. Indiscutabil, lucrurile trebuie împăcate, noi ne străduim să le împăcăm și dacă uneori nu ne

reuşeşte, suportăm consecinţele. Există "zone" unde totul e clar şi pentru noi nu apar dileme. Mă refer la viaţa privată a persoanelor, inclusiv a celor publice. Aceasta este o zonă ce trebuie să fie protejată de lege. Cît priveşte celălalt aspect, care ţine de viaţa publică a funcţionarului, eu sînt părtaşul deciziilor "mai riscante". Dacă afară plouă şi nu vrei să fii ud, stai în casă şi priveşte ploaia de la geam. Dacă, însă, vrei să priveşti ploaia "de-acolo", din ploaie, dacă doreşti să afli de-i rece sau caldă, atunci trebuie să ieşi din casă şi să accepţi ca ploaia să te ude. Nu poţi doar să mergi prin ploaie, şi să rămîi uscat. Funcţionarul public, intrînd în viaţa publică, de fapt iese în ploaie. El trebuie să-şi asume riscul de a deveni obiectul atenţiei publice, a presei, el trebuie să înţeleagă că acele critici ce se aduc de către opinia publică şi de către presă fac parte din riscurile meseriei lui.

VC: Care sînt criteriile pe baza cărora trebuie formulată diferenţa între "informaţie" şi "afirmaţie"?

CT: Nu există asemenea criterii. Noi am încercat să facem un sondaj în publicaţia noastră şi să aflăm opinia celor mai reputeţi jurişti şi avocaţi din Chişinău vis-à-vis de această problemă. Toţi ne-au declarat, în mod unanim, că nici în plan juridic, nici în plan pur semantic, nu poate fi făcută o distincţie clară între informaţie şi afirmaţie. Orice afirmaţie este şi informaţie. Juriştii s-au declarat împotriva acelei modificări legislative în urma căreia termenul de "afirmaţie" a fost substituit prin "informaţie". În fond, e vorba de un joc de cuvinte, de o harababură creată în mod intenţionat, pentru a strangula presa şi a face dreptul la opinie cît mai simbolic. Articolul respectiv din Codul civil bagă în fiecare ziarist cîte un cenzor interior care este mult mai neînduplecat decît unul oficial, fie acesta redactor-şef sau altcineva. Ziaristul ajunge să se autocenzureze în sensul cel mai urt al cuvîntului, el devine nu prudent, ci fricos, poate chiar şi laş. Bineînţeles, eu nu pledez pentru aceea ca presa să fie scoasă de sub controlul legii. Trebuie să existe nişte prevederi normative foarte clare care să-l aperse pe cetăţean de *killerii* din presă, trebuie să existe restricţii dure atunci cînd e vorba de propagarea xenofobiei, a războiului, a violenţei etc., în restul cazurilor, legea trebuie să fie mai "tolerantă".

Eu cred că Moldova a rămas cu mult în urma ţărilor avansate în ceea ce priveşte libertatea

presei. Ceea ce avem astăzi - o societate deabusolată, un dezmăţ cumplit al lumii criminale, proporţiile uriaşe ale economiei tenebre - este şi o consecinţă a faptului că nu există o presă liberă cu adevărat. Dacă presa ar fi liberă, în pofida consecinţelor neplăcute care derivă dintr-o presă prea liberă, nu am fi ajuns în halul în care ne-am pomenit astăzi. Practic, statul este scos de sub controlul opiniei publice. Asta este. Şi de aceea, funcţionarul public ia mită, nu se respectă legile, onoarea şi demnitatea cetăţeanului.

Mai există un aspect dureros al problemei în cauză: cine face justiţia? Este imposibil ca într-o societate bolnavă justiţia să fie sănătoasă. Restul concluziilor le las pe seama cititorilor...

VC: A fost lansată ideea creării unei organizaţii de breaslă care să se ocupe de conflictele de ordin profesional în care sînt implicaţi jurnaliştii. Ce probleme presupune crearea unei asemenea organizaţii?

CT: În primul rînd, o asemenea organizaţie trebuie concepută ca un fel de sindicat care ar proteja material interesele ziariştilor din toată mass media. Acest "sindicat" ar putea crea un fond bănesc de care vor putea beneficia ziarele atunci cînd pierd procesele. Mă gîndesc că în cadrul unui asemenea "sindicat" ar putea fi discutate şi probleme care-i preocupă pe toţi ziariştilor, indiferent că lucrează în presa de partid, sau în cea independentă. De exemplu, asemenea probleme ca formarea bugetului, integrarea Moldovei în structurile europene, închiderea Arhivei, cetăţenia dublă, exodul cetăţenilor noştri în masă peste hotare etc., pot fi discutate de toţi ziariştilor, pentru că ele depăşesc cadrul ideologic al unui partid. Nu contează din ce partid faci parte cînd e vorba de integrarea Moldovei în structurile europene.

În cadrul unor astfel de discuţii ar apărea diferite alternative şi puncte de vedere care apoi să ia forma unor propuneri pentru a fi prezentate clasei politice. Prin aceasta, ziaristul ar avea şansa să iasă de sub teroarea comentatorului de acţiuni politice şi ar deveni un partener al politicianului în discutarea problemelor societăţii. Bineînţeles, crearea unei asemenea sindicat este la faza frumoaselor intenţii. Noi cu intenţiile totdeauna am stat bine...

VC: Vă mulţumim.■

24 februarie 2000, Chişinău.

(Vocea Civică nr.1 (28), ianuarie-februarie 2000)

„referendumul local privind revocarea primarului este unul dintre cele mai mari conflicte posibile într-o localitate”

Dumitru Nidelcu,
Președinte, Comisia Electorală Centrală

Vocea Civică: *Stimate dle Dumitru Nidelcu, după trecerea unui an de la alegerile locale observăm un fenomen foarte interesant. Pe de o parte, un număr impunător de primari își depun benevol mandatele, iar pe de alta, din inițiativa cetățenilor și a consiliilor locale se organizează referendumuri locale de revocare a unor primari. Cum apreciați acest fenomen?*

Dumitru Nidelcu: Totuși, eu nu l-aș numi fenomen, ci realitate firească. A trecut mai bine de un an de zile și au fost diferite cauze de a alege din nou alți primari. Din numărul lor trei au plecat din funcția de primar din pricina agravării sănătății, doi - și-au schimbat domiciliul, iar șase - în legătură cu incompatibilitatea funcției. Aș vrea să analizăm această chestiune mai amănunțit. Când și-au înaintat candidaturile la alegerile locale din 23 mai 1999, candidații electorali știau despre restricțiile respective din legislația curentă, dar după ce au fost aleși în funcția de primar, ei n-au dorit să abandoneze funcțiile anterioare. Așa au procedat: dnii Aurel Țopa din com. Țîrnova, județul Edineț, care lucra în calitate de director la școala polivalentă, Nicolae Hodorog din com. Șeptelici, județul Soroca, care își îndeplinea funcțiile la Inspectoratul transporturilor și comunicațiilor "Antai", Gheorghe Cojocar din com. Țibrica, Ungheni, lucrînd în calitate de revizor la Direcția economico-financiară Călărași. Fiind ales primar în com. Mereșeni, județul Lăpușna, dl Constantin Pascal n-a dorit să

se decică de postul de conducător la S.R.L. "Mereșagro". La fel a procedat și dl Ștefan Decuseară. După ce a fost ales primar al com. Cărpineni, județul Lăpușna, el n-a dorit să-și abandoneze lucrul de conducător al S.R.L. "Cărpineni". Eu consider că această situație este anormală. Odată ce au acceptat participarea la alegeri și au căpătat susținerea electoratului, câștigătorii alegerilor trebuie să îndeplinească voința alegătorilor. Mai mult, alegerea unui nou primar duce la cheltuieli suplimentare. În opinia mea, aceste surse financiare ar trebui să fie recuperate din contul celor care nu respectă doleanțele alegătorilor și propuneri în acest sens for fi înaintate Parlamentului. În ceea ce privește referendumurile locale privind revocarea primarului, ele pot fi inițiate conform Codului electoral după expirarea unui an de la intrarea primarului nou ales în funcție. La ora actuală, în Moldova au fost inițiate paisprezece referendumuri de acest fel dintre care șapte au avut loc deja. Șase referendumuri privind revocarea primarului au fost inițiate de către consiliile locale, iar opt referendumuri - de zece la sută din numărul cetățenilor cu drept de vot care domiciliază pe teritoriul unității administrativ-teritoriale respective și au constituit grupurile de inițiativă. Motivele de revocare în localități sînt diferite, dar unele cauze ca neîndeplinirea obligațiilor corespunzătoare, învinuire la repartizarea cotelor și a loturilor de pămînt, unele încălcări financiare și altele sînt aceleași pentru toate cazurile de

inițiere a referendumurilor privind revocarea primarului. Apartenența politică a primarilor din aceste paisprezece localități sînt următoarele: patru primari au fost aleși din numărul candidaților independenți, trei - din partea "Blocului comunistilor, agrarienilor și socialiștilor", trei - din partea Partidului Popular Creștin Democrat, doi - din partea blocului electoral "Alianța Centristă din Moldova" și doi - din partea Partidului Forțelor Democratice. În urma celor șapte referendumuri locale desfășurate au fost revocați primarii din com. Ciolacu Nou, județul Bălți și din satele Chircăiești și Volintiri, județul Tighina. În celelalte patru localități: comunele Corlăteni, Limbenii Noi și Sîngerei Noi, județul Bălți și comuna Negureni, județul Orhei, în legătură cu participarea la referendumuri a mai puțin de jumătate din numărul cetățenilor incluși în listele electorale, referendumurile au fost declarate nevalabile și ca rezultat primarii acestor comune n-au fost revocați.

VC: Unii experți consideră că procedura actuală de revocare a primarilor este una bună și binevenită. Alții sînt de părerea că ea trebuie revăzută. Ce credeți despre această problemă?

DN: Consider că procedura actuală de revocare a primarului e reușită. Au fost unele greutăți în privința înregistrării grupului de inițiativă și la prezentarea și verificarea listelor de subscripție. Conform articolelor 181 și 185 din Codul electoral acest lucru trebuia să-l înfăptuiască acea autoritate a administrației publice locale care era ierarhic superioară primăriei. Dar nu pretutindeni aceste determinări au fost aplicate uniform pe teritoriul țării. Ne confruntăm cu diferite tălmăciri ale consiliilor locale privitoare la această problemă. De aceea, la inițiativa Comisiei Electorale Centrale-Parlamentul a adoptat Legea nr. 1217-XIV din 31.07.2000 potrivit căreia înregistrarea grupului de

inițiativă și verificarea listelor electorale de subscripție sînt efectuate de către judecătoria de sector sau municipală în a cărei rază teritorială se află localitatea respectivă ("Monitorul Oficial" din 17 august 2000, nr. 102-105).

VC: Care sînt cele mai dificile probleme cu care se confruntă CEC în organizarea referendumurilor locale?

DN: Eu personal cred că referendumul local privind revocarea primarului este unul dintre cele mai mari conflicte posibile într-o localitate. Fiecare cetățean are opinia sa concretă referitoare la problema revocării și își apără aprig poziția. În cele mai multe cazuri referendumurile respective se desfășoară într-o atmosferă tensionată și această situație influențează negativ procesul de organizare și desfășurare a referendumurilor, precum și participarea alegătorilor. Este necesară o constituire foarte corectă a consiliilor și birourilor electorale care, la rîndul lor, urmează să îndeplinească cu strictețe cerințele legislației în vigoare. De asemenea, este necesar ca observatorii să observe modul în care se desfășoară referendumurile.

Sîntem ferm convinși că participarea primarului în funcție, în ziua referendumului, în calitate de observator, sau aflarea lui permanentă în secțiile de votare, influențează negativ alegătorii în ceea ce privește opțiunea lor pentru soluționarea într-un fel sau altul a problemei indicate în buletinul de vot. Astfel, pe viitor toate acestea fac necesară și modificarea respectivă a Codului electoral care în versiunea actuală permite asemenea situații.

VC: Vă mulțumim.

16 octombrie 2000, Chișinău.

(Vocea Civică nr. 5 (32), septembrie-octombrie 2000)

Ce înseamnă să falsifici alegerile

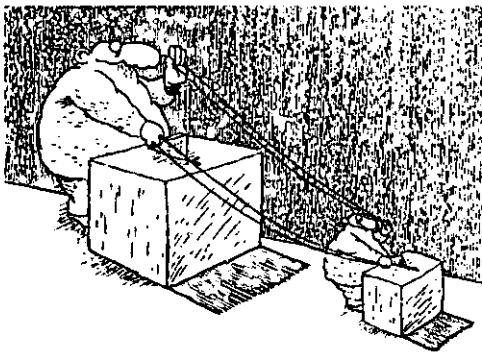
Caracteristici generale

Falsificarea alegerilor se caracterizează prin acțiuni, îndreptate spre încălcarea ordinii procesului de votare și completare a buletinelor de vot, precum și a procedurii stabilite pentru numărarea și confirmarea rezultatelor alegerilor sau înregistrarea alegătorilor.

Pe parcursul ultimului secol Congresul Statelor Unite și judecătoriile federale au emis următoarele principii constituționale:

- toți cetățenii au dreptul la vot;
- toți alegătorii au dreptul la o numărare onestă și echitabilă a voturilor lor;
- buletinele nevalabile *diminuează* importanța buletinelor valabile și de aceea nu sînt luate în considerație;
- fiecare alegător are dreptul la o opțiune personală și independentă în cadrul alegerilor;
- alegătorii au dreptul să nu participe la alegeri.
- este inadmisibil ca mita și intimidarea să influențeze rezultatul alegerilor;
- orice acțiune îndreptată spre încălcarea vreunui principiu din cele enumerate mai sus în scopul obținerii unor profituri și foloase personale, poate constitui o infracțiune care se pedepsește conform dreptului penal federal.

Încălcările neînsemnate legate de organizarea și desfășurarea campaniilor electorale, precum și inexactitățile comise în literatura de agitație, metodele la care recurg candidații pentru a-i determina pe adversarii lor politici să-și retragă candidaturile, ori incapacitatea membrilor comisiilor electorale de a asigura respectarea procedurii de votare, de regulă, nu cad sub

incidența legilor cu privire la falsificarea alegerilor.

Majoritatea cazurilor de falsificare a alegerilor au loc datorită tendinței de a obține pe căi ilegale o funcție în organele administrative locale. Astfel, escrocheria și falsificarea alegerilor deseori sînt legate de alte infracțiuni, ca mușamalizarea și ținerrea în secret a unor acțiuni ilegale, corupția în rîndurile organelor locale administrative și abuzurile de putere comise de către funcționarii publici.

Falsificarea alegerilor, de regulă, nu are loc în acele subunități administrative unde fracțiunea politică se bucură de o susținere largă a electoratului, întrucît în asemenea cazuri nu este nevoie să recurgi la tot felul de tertipuri și încălcări pentru a obține un post în organele locale ale puterii. Dimpotrivă, falsificarea alegerilor are loc cel mai des acolo unde se află în competiție acută fracțiuni politice egale ca forță și miza cea mai importantă este pusă pe cîștigătorul funcției de stat - așa cum se întîmplă la alegerile posturilor de *protecție* care constituie principala sursă a locurilor de muncă și a protejării acțiunilor ilegale.

În majoritatea statelor au fost adoptate legi despre alegeri, menite să reglementeze ordinea de funcționare a locurilor de votare, de înregistrare și identificare a alegătorilor, de întocmire a listelor de înregistrare, de eliberare și completare a buletinelor de vot, de utilizare a mecanismului de votare și numărare a voturilor. Fiecare stat își elaborează un sistem propriu de realizare a procedurilor menționate mai sus, încălcarea cărora este sancționată conform Codului penal al statului respectiv. Cu toate acestea încălcarea condițiilor procedurale ale votării nu este sancționată de organele federale de drept care se implică în cercetarea unui caz doar cînd e vorba de o infracțiune gravă în perioada electorală, ca mituirea, intimidarea sau falsificarea buletinelor de vot, infracțiuni ce ar putea influența rezultatele alegerilor. Examinarea de către anchetatori și procurori a cazurilor de încălcare a legilor statelor despre alegeri, trebuie să stabilească dacă infracțiunile în cauză au fost comise cu intenția de a submina legalitatea procesului electoral. Urnele de votare nesigilate sau completarea inexactă a

documentelor de votare nu constituie, de regulă, niște infracțiuni sancționabile conform normelor legislației federale, dar pot servi drept semnale ale prezenței unor asemenea infracțiuni.

Cele două categorii principale de falsificare a alegerilor

Toate cazurile de falsificare a alegerilor pot fi clasificate în două categorii: falsificare fără participarea alegătorilor și falsificare cu participarea alegătorilor. Modalitățile și metodele de cercetare a infracțiunilor electorale diferă de la caz la caz.

1. Falsificarea alegerilor fără participarea alegătorilor

Din această categorie fac parte cazurile când alegătorii nu participă nemijlocit la mașinațiunile respective. Un exemplu în acest sens ar putea servi faptul introducerii în urne a unor buletine false, astfel votează *sufletele moarte* sau *pacienții spitalelor private*. asemenea infracțiuni se sancționează conform normelor dreptului penal-procesual federal. Demonstrarea comiterii infracțiunilor de acest fel depinde în mare măsură de probele și mărturiile obținute pe parcursul procesului de votare, precum și de mostre de semnături ale unor persoane care au acces la utilajul pentru votare și, în consecință, posibilitatea de a-l folosi în scopuri personale. De regulă, asemenea infracțiuni sînt comise în felul următor:

- introducerea unor nume fictive în lista alegătorilor - fenomenul *sufletelor moarte* permite obținerea buletinelor *măsluite* care pot fi introduse apoi în urnele de vot;
- buletinele false - se votează în locul celor care n-au votat;
- buletinele sînt obținute sub pretextul votării pe la casele persoanelor cu handicap și completate de persoane terțe. Acest lucru este posibil, întrucît completarea buletinelor și votarea la domiciliu nu necesită prezența membrilor comisiilor electorale;
- falsificarea rezultatelor alegerilor.

2. Falsificarea alegerilor cu participarea alegătorilor

A doua categorie de infracțiuni electorale presupune participarea alegătorilor cel puțin într-o anumită măsură la procesul comiterii lor:

- cumpărarea lor;

- completarea buletinelor în lipsa alegătorului;
- intimidarea alegătorilor;
- *migrațiunea voturilor* - alegătorii care își schimbă locul de domiciliu;
- alegătorul este *ajutat* să decidă pe cine să voteze, opțiunea sa personală fiind ignorată și desconsiderată.

Pentru a demonstra comiterea acestor infracțiuni este nevoie de ajutorul și mărturiile acelor alegători ale căror buletine au fost folosite în scopuri ce contravin legii. Aici însă apare o problemă extrem de delicată. Alegătorii înșiși pot cădea sub incidența legii în calitate de copărtași la infracțiune. Cu toate acestea, dat fiind că alegătorii respectivi de cele mai multe ori sînt recunoscuți ca victime, Ministerul de Justiție îi absolvă de orice responsabilitate.

Lucrurile se complică cînd sînt examinate infracțiunile comise cu participarea alegătorilor. Orice fel de complicitate, oricît de mică, din partea alegătorului, poate diminua substanțial eficacitatea acuzării. Participarea în sine a alegătorului servește ca temelie pentru supoziția conform căreia votantul respectiv știa că încalcă legea.

Prezența ostentativă a alegătorului, în cazul în care altcineva îi completează buletinul, nu contestă posibilitatea comiterii infracțiunii, în schimb poate complica probele și mersul anchetei. Trebuie să mai menționăm că infracțiunile comise în acest fel presupun participarea reprezentanților celor mai vulnerabile pături sociale, așa cum sînt oamenii fără mijloace de existență, fără acces la instituțiile de învățămînt, adică acel gen de cetățeni care se supune cel mai ușor manipulărilor și intimidării. Astfel, cazurile în care alegătorul asistă la completarea buletinului său de o persoană terță necesită probe care să ateste că, fie infractorul a obținut buletinul alegătorului-victimă, recurgînd la metode criminale (mita sau amenințările), fie infractorul a completat buletinul fără acordul și participarea alegătorului însuși.■

(Textul de față reprezintă un fragment dintr-un set de materiale elaborate și oferite Fundației Internaționale pentru Sisteme Electorale de către un grup de experți de la Ministerul de Justiție al SUA. Toate drepturile sînt rezervate editorilor.)

(Vocea Civică nr. 4 (8), septembrie-octombrie 1996)

Standardizarea legislației electorale a Moldovei

Igor Boțan

După declararea suveranității și independenței Republicii Moldova în 1991, desfășurarea alegerilor în organele puterii de stat au loc în baza unor legi electorale adoptate doar cu puține luni înainte de ziua votării. O asemenea situație este normală pentru un prim ciclu electoral (alegeri prezidențiale, parlamentare și locale), când legile electorale se adoptă conform unui set de principii noi. Al doilea ciclu electoral a început cu revizuirea legislației și alegerile prezidențiale de anul trecut s-au desfășurat în baza unei legi noi, care a abrogat-o pe cea din 1991. Acum se discută intens despre cum să se desfășoare viitoarele alegeri parlamentare. Legea cu privire la alegerile locale adoptată după intrarea în vigoare a Constituției trebuie revăzută conform hotărârii Curții Constituționale din 6 noiembrie 1995. Guvernul a înaintat Parlamentului un nou proiect de lege privind alegerile locale. Așadar, se încearcă amendarea a ceea ce a fost făcut în grabă.

Membri ai fostei Comisii Electorale Centrale ce și-au exprimat opinii în buletinul nostru au arătat că legea privind alegerile prezidențiale conține un șir de inadvertențe și neclarități care o fac practic inaplicabilă pentru următoarele alegeri. Schimbarea permanentă a legislației electorale produce confuzii, iar funcționarii electorali nu pot valorifica o experiență deja acumulată. Clasa politică pare incapabilă să elaboreze strategii electorale de durată, iar Opoziția consideră că Puterea își creează, de fiecare dată înainte de alegeri, privilegii. Nu există condiții pentru desfășurarea concomitentă a două tipuri de alegeri ce ar asigura o sincronizare și o coerență mai mare a acțiunilor puterilor legislative și executive.

O soluție pentru depășirea acestei situații ar fi standardizarea întregii legislații electorale. Un obstacol serios în calea adoptării unei legislații electorale coerente este însă nesoluționarea conflictului transnistrean și

întârzierea reorganizării administrativ-teritoriale. Prima problemă cere găsirea unor soluții pentru asigurarea dreptului constituțional al cetățenilor din Transnistria de a alege și de a fi aleși. A doua o completează pe prima în ceea ce privește limitarea în alegerea sistemului electoral adecvat Moldovei, dată fiind imposibilitatea de a forma circumscripțiile electorale care să coincidă cu unitățile teritorial-administrative.

Răspunzînd mai multor solicitări oficiale, IFES a elaborat un proiect de Cod electoral pentru Moldova. Preocuparea principală a constituit-o structurarea documentului astfel încît partea generală să conțină noțiuni și prevederi comune pentru toate tipurile de alegeri, iar părțile speciale - prevederi referitoare la fiecare tip de alegeri și referendum. Astfel, în Codul electoral propus de IFES au fost păstrate aproximativ 70 procente din prevederile legislației electorale existente, asigurîndu-se continuitatea necesară. Un document aparte a fost elaborat în vederea instituirii unei Comisii Electorale Centrale cu activitate permanentă. După cum arată unele calcule și statistici, bugetul anual al unei asemenea comisii nu ar depăși 2 procente din costul unei campanii electorale. Cum frecvența alegerilor este de o dată la un an și jumătate, este necesară organizarea eficientă a activității unei asemenea comisii în perioadele dintre alegeri; atribuirea unor competențe suplimentare în domeniile educației electorale, organizării informaționale, selectării potențialilor funcționari electorali pentru perioadele electorale; stabilirea unor relații permanente cu organizațiile internaționale pentru schimburi de experiență; organizarea instruirii etc. Realizarea sistematică a acestor activități ar putea avea efecte ce ar justifica cheltuielile legate de funcționarea unei astfel de comisii permanente. Cel mai important câștig ar fi imparțialitatea unei asemenea comisii.

Alegerea sistemului electoral cel mai potrivit pentru Moldova este o problemă ce ține exclusiv de competența Parlamentului, de aceea proiectul elaborat de IFES a păstrat pentru alegerile parlamentare și locale sistemele electorale utilizate anterior. Pentru adaptarea proiectului IFES la condițiile specifice Moldovei, pe lângă Comisia Juridică a Parlamentului, a fost format un grup de lucru, care a pregătit documentul pentru a fi examinat de către deputați. După cum s-a comunicat deja în mass-media, la ora actuală există trei opțiuni referitoare la sistemul electoral pentru alegerea Parlamentului:

sistemul majoritar, sistemul proporțional într-o singură circumscripție națională și cel mixt cînd o parte din locurile din Parlament se distribuie în baza alegerilor din circumscripțiile electorale uninominale, iar cealaltă parte în baza listelor de partid într-o circumscripție națională.

Fiecare sistem electoral prezintă avantaje și dezavantaje în dependență de situația concretă a țării care le utilizează. Ne vom referi doar la acele sisteme care au fost discutate pe parcursul lucrului asupra proiectului Codului electoral.

Sistemul majoritar

Avantajele acestui sistem rezultă din simplitatea lui. În primul rînd, sînt votate personalități cunoscute în circumscripții uninominale. Astfel, efectul reprezentativității la nivel de circumscripție este asigurat într-un mod satisfăcător. Dar numai la nivel de circumscripție, fiindcă la nivel național, de reprezentare a forțelor politice în Parlament, acest sistem poate introduce o distorsiune serioasă. Am putea elucida acest lucru prin următorul exemplu. Să admitem că avem în competiție numai două partide față de care simpatiile sînt distribuite uniform în toate circumscripțiile uninominale -- 51 procente pentru primul și 49 procente pentru cel de al doilea. Evident că utilizînd sistemul majoritar am avea un Parlament în care toate locurile ar fi ocupate de reprezentanții primului partid, lăsînd în afară o forță de opoziție cam de același calibru. Aici apare problema modului de constituire a circumscripțiilor

electorale. Din cele 40 unități teritorial-administrative de nivelul doi vor trebui create 101 circumscripții uninominale, în conformitate cu numărul de locuri în Parlament. Ținînd cont de faptul că populația Moldovei, clasificată după anumiți parametri (etnic, lingvistic, ocupație etc.), care în mare măsură condiționează comportamentul electoral, nu este distribuită omogen, există riscul unor contestații permanente referitoare la limitele circumscripțiilor uninominale. O altă problemă a utilizării sistemului majoritar este cea a costului. Practic este imposibil de a evita desfășurarea celui de al doilea tur de scrutin într-o serie de circumscripții sau permanentizarea procesului electoral (sindromul ucrainean) cînd o serie de parlamentari acceptă posturi în Executiv, sau alegerile în cel de al doilea tur de scrutin sînt declarate nevalabile din cauza absenteismului. Al doilea tur de scrutin ar putea fi evitat prin metoda votului preferențial, însă aceasta ar cere mari eforturi pentru instruirea alegătorilor.

Sistemul proporțional

Cel mai mare avantaj al sistemului electoral proporțional este acela că permite reflectarea reală a forțelor politice în Parlament, care este ales în baza listelor partidelor sau blocurilor electorale. Dar acest grad de izomorfism depinde de pragul de trecere stabilit prin lege. Cu cît pragul de trecere este mai mic, cu atît acest grad este mai înalt. Totuși, pragul de trecere este un compromis bun, dacă este stabilit la un nivel rezonabil.

De exemplu, la alegerile parlamentare din 1994 au concurat 13 partide și blocuri electorale din care doar 4 au trecut pragul electoral, stabilit de lege la nivelul de 4 procente. Efectul a fost că 18 procente din voturile alegătorilor acordate partidelor mici au fost distribuite proporțional celor 4 partide ce au depășit pragul electoral. Distorsiunea nu s-a datorat atît sistemului electoral folosit, cît competitorilor politici înșiși. Sistemul proporțional favorizează partidele mari și presupune o conștiință politică foarte înaltă atît a competitorilor politici, cît și a alegătorilor. Unul din

neajunsurile esențiale ale acestui sistem este considerat a fi ruptura dintre alegător și deputați care poartă în fața alegătorilor o răspundere colectivă și nu individuală, ca în cazul alegerilor în circumscripțiile uninominale. Acest neajuns poate fi înlăturat parțial prin utilizarea sistemului proporțional în mai multe circumscripții plurinominale cu un număr rezonabil de alegători. De exemplu, întreaga țară ar putea fi împărțită în circumscripții electorale plurinominale comparabile cu municipiul Chișinău, care are aproximativ 20 procente din electoratul țării. Ele ar coincide cu unitățile teritorial-administrative de nivelul doi așa cum presupune legea actuală. Dar, neavînd reforma teritorial-administrativă realizată, s-ar putea forma cîteva circumscripții electorale plurinominale prin includerea mai multor raioane învecinate, pentru a le omogeniza din mai multe puncte de vedere cum ar fi numărul de alegători, reprezentativitatea din punct de vedere al problemelor regionale, economice etc. Includerea în aceste circumscripții administrativ-representative și a raioanelor limitrofe din Transnistria ar permite soluționarea participării cetățenilor din Transnistria la alegeri, problemă care rămîne deschisă în cazul utilizării sistemului majoritar. Pentru a evita necesitatea revizuirii legii electorale după soluționarea acestor probleme s-ar putea stipula în lege că după realizarea reformei teritorial-administrative, circumscripțiile electorale trebuie să coincidă cu unitățile teritorial-administrative. Un alt avantaj al sistemului proporțional este desfășurarea alegerilor într-un singur tur de scrutin și evitarea alegerilor parțiale, datorită existenței candidaților supleanți.

Sistemul mixt

Sistemul mixt ar elimina incertitudinile legate de reforma administrativ-teritorială și asigurarea dreptului de vot al cetățenilor din Transnistria, dar ar îngloba neajunsurile sistemelor majoritar și proporțional. ■

(Vocea Civică nr. 4 (13), iulie-august 1997)

Care sînt standardele observării alegerilor?

Thomas Carothers

Misiunile internaționale de observare a alegerilor se confruntă deseori cu probleme legate de standardele pe care trebuie să le aplice. În cadrul comunității internaționale este pe larg răspîndită opinia că alegerile pot fi limpede judecate conform standardului de "libere și corecte". Într-adevăr, ceea ce jurnaliștii, guvernanții, politicienii și alții așteaptă de la observatori în urma desfășurării unor alegeri importante dintr-o țară aflată în tranziție este un simplu răspuns la o întrebare de bază: "Au fost alegerile libere și corecte sau nu?" Este paradoxal, dar cu cît o delegație de observatori este mai experimentată și profesionistă, cu atît mai mult va ezita în a da un răspuns clar și neechivoc.

Dezvoltarea observării internaționale a alegerilor pe parcursul ultimilor zece ani a contribuit imens la răspîndirea ideii unor "practici de succes" pentru elaborarea criteriilor specifice de evaluare a competiției electorale. Cu toate acestea, există numeroase cazuri în privința cărora este încă destul de dificil să te pronunți categoric dacă acele alegeri au fost sau nu libere și corecte. Dacă modul de organizare și desfășurare a unor alegeri date satisface toate sau aproape toate cerințele, înseamnă că acestea au fost în mod cert libere și corecte; dacă acesta le-a încălcat aproape pe toate, este clar că alegerile nu au fost libere și corecte. Mai multe alegeri dintre cele ce au fost desfășurate în țări aflate în tranziție din punct de vedere politic, se situează undeva la mijloc. Nu există vreun răspuns prestabilit la întrebarea ce neajunsuri specifice urmează a fi observate, și cît de grave ele ar putea fi, înainte de a afirma că alegerile *nu au fost* "libere și corecte". De exemplu, ce-ar trebui să credem despre niște alegeri care, deși au fost în general bine organizate și desfășurate, s-au caracterizat prin tot felul de probleme legate de înregistrarea

candidaților, accesul inegal la mijloacele de informare în masă și incidente ocazionale dar serioase de hărțuire a partidelor de opoziție? Putem considera asemenea alegeri drept libere și corecte? Ce să spunem atunci despre niște alegeri cu o campanie relativ transparentă și echitabilă, dar nelipsită în ziua alegerilor de o dezorganizare administrativă gravă în câteva părți ale țării și de probe privind manipulări serioase la numărarea voturilor într-o regiune foarte importantă?

Nu există răspunsuri simple la aceste întrebări. Ideea că ar fi posibilă stabilirea unui standard clar de alegeri "libere și corecte" care ar permite o evaluare definitivă și profundă a procesului electoral din țările aflate în tranziție este o iluzie ce nu ajută la nimic. Concluzia lui Jorgen Elklit și Palle Svensson în acest sens este că: "Expresia *libere și corecte* nu poate să denote existența unui standard fix și universal al competiției electorale. Un astfel de standard pur și simplu nu există, iar complexitatea procesului electoral determină precaritatea oricărei noțiuni simpliste".

Mai multe organizații specializate în observarea alegerilor au ajuns la aceeași concluzie în urma unei lungi experiențe. Acolo unde alegerile sînt în mod vădit libere și corecte sau invers, organizațiile respective nu-și fac probleme în ceea ce privește calificarea lor. Cu toate acestea, cînd e

vorba de alegerile din țările aflate în tranziție, ele evită aceste cuvinte magice, preferînd să descrie aspectele pozitive și negative ale procesului electoral și lăsînd pe seama altora concluziile de rigoare. Ele mai degrabă și-ar permite să emită anumite aprecieri mai subiective și importante referitoare la măsura în care alegerile respective au reflectat voința poporului. Grupurile de observatori mai puțin experimentați și conștienți de complexitatea standardului "libere și corecte" sînt adesea dispuse să facă declarații pe care nu numai jurnaliștii le așteaptă cu sufletul la gură. Astfel, ei împiedică grupurile profesioniste de observatori să prezinte o imagine cît mai fidelă și realistă a unor alegeri complicate, pline de confuzii și neajunsuri.

O altă problemă este că observatorii internaționali se grăbesc adesea să exagereze gravitatea unei fraude electorale acolo unde nu e cazul și să neglijeze încălcări semnificative ce urmează a fi combătute în modul cel mai energic. Aceasta rezultă în parte din tendința observatorilor de a exagera importanța evenimentelor din ziua alegerilor și de a trece cu vederea alte neajunsuri ale procesului electoral. Bineînțeles, mai există și alte motive. Monitorizînd alegerile din țările cu slabe tradiții democratice, în special cele din Africa și fosta Uniune Sovietică, observatorii străini adesea iau următoarea atitudine: "Ce altceva ar fi putut să se întîmple aici?". Este extrem de important să încurajezi măcar prin cele mai modeste mijloace societățile în tranziție în eforturile lor de a construi o democrație autentică.

Pentru unele grupuri de observatori este extrem de dificil să-i critice pe acei guvernanți ce s-au grăbit să le deschidă larg ușa.■

(Textul de față reprezintă traducerea și adaptarea unor fragmente din lucrarea *The Observers Observed*. Revista *Journal of Democracy*, Vol. 8, No. 3, iulie 1997. Toate drepturile aparțin editorilor.)

(Vocea Civică nr. 1 (16), ianuarie-februarie 1998)

Comportament electoral

Igor Boțan

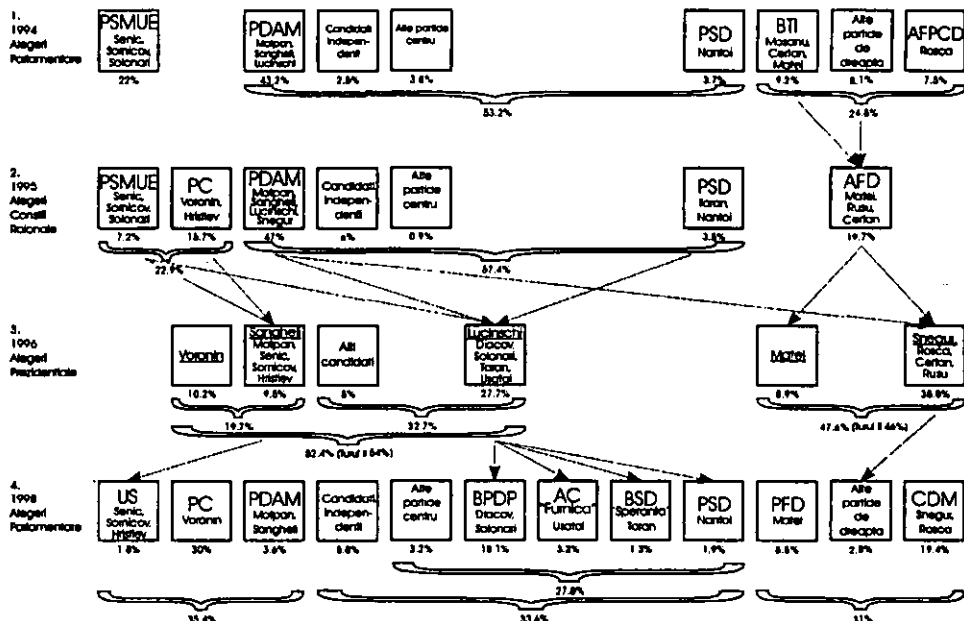
De regulă, sistemul electoral folosit pentru alegerea organelor reprezentative determină în mod decisiv comportamentul alegătorilor și al concurenților electorali, conducând la configurația organismelor alese. Tocmai de aceea, unii experți recomandă ca în constituții, pe lângă drepturile electorale ale cetățenilor, să se stipuleze care sistem electoral urmează a fi folosit. Aceasta pentru a nu admite schimbarea frecventă a sistemului. Se presupune că stabilitatea procesului electoral permite identificarea factorilor ce au un impact major asupra acestuia și menținerea lor într-un cadru legal bine definit. Drept scop servesc perfecționarea tehnologiilor electorale și previzibilitatea rezultatelor alegerilor. Exemplul Moldovei poate fi concludent în acest sens. Trei din cele patru campanii electorale pluripartite din Moldova s-au desfășurat în baza sistemului electoral proporțional: alegerile parlamentare din 1994 și 1998; alegerile în consiliile locale din 1995. Sistemul proporțional este remarcabil pentru încurajarea unor opțiuni mai nuanțate ale electoratului. Este adevărat că introducerea pragului de reprezentativitate de 4 procente reduce mai mult de 2/3 din spectrul nuanțelor politice moldovenești. O examinare a rezultatelor acestor alegeri, inserate în schema de mai jos, ne sugerează cum este motivat comportamentul alegătorilor de un șir de factori. Evident, în examinarea oricăror procese sociale exercițiile aritmetice sau schematice trebuie tratate cu o anumită doză de scepticism.

Să încercăm, deci, să înțelegem comportamentul alegătorilor, apelând la piramida motivațională a psihologului american Abraham Maslow. Teoria sa susține că motivația socială este ierarhizată, și în comportamentul lor oamenii, practic, nu pot sări de la o treaptă motivațională la alta, neglijând consecutivitatea. La baza ierarhiei se află necesitatea oamenilor de a avea siguranță fizică și economică, urmată de cea

a identificării propriei apartenențe (sociale sau de altă natură). Abia după aceasta comportamentul poate fi motivat de necesitatea afirmării unor valori mai nuanțate. Privite prin prisma statisticilor oficiale referitoare la situația economică și social-politică, rezultatele alegerilor ne lasă puține șanse de a pune la îndoială aplicabilitatea acestui model motivațional. Într-adevăr, în cele trei campanii electorale au învins formațiunile care au făcut oferte pentru satisfacerea necesităților menționate. În linii mari, formațiunile de stînga și centru stînga au pus accentul pe asigurarea securității economice și stabilității în condițiile tranziției, iar cele de dreapta, născute pe valurile mișcării de renaștere națională, au pus în prim plan valorile majore ale acestei mișcări. În acest sens, nu pare deloc uimitoare neglijarea constantă de către alegători a ofertelor doctrinare ale social-democrației, creștin-democrației și liberalismului. Promotorii valorilor doctrinare pure, necunoscute încă electoratului moldovenesc larg, nu au observat sau au desconsiderat faptul că acestea sînt asimilate gradual și persistă în programele electorale ale formațiunilor învingătoare, dar pentru o perspectivă mai îndepărtată, cînd electoratul va fi capabil să le recepționeze adecvat. Mă refer la trei din cele patru partide învingătoare în alegerile din 1998 care, pe lângă realizarea obiectivelor programatice, vor avea de făcut și educație civică. Pentru Partidul Comuniștilor (PC) problema are un sens invers. El trebuie să demonstreze potențialilor parteneri de coaliție că doctrina sa, acceptată de 1/3 din electorat, nu este depășită de noile realități și nu servește drept impediment în calea reformelor, a căror necesitate nu este contestată de liderii PC. Oricum, PC pare a fi unicul partid parlamentar doctinar a cărui ofertă programatică răspunde necesităților primare ale unui larg segment social. Aceasta i-a permis, după reapariția sa pe scena politică în 1994, să scoată treptat din circuit blocul Unitatea-Socialistă (US). Apoi, în 1998, și ceea ce mai rămăsese din Partidul Democrat Agrar (PDA)

COMPORTAMENT ELECTORAL

REPUBLICA MOLDOVA 1994 - 1998

după cîteva scizuni consecutive. Observăm că la alegerile în consiliile raionale din 1995 PC și US au acumulat în total practic același procentaj pe care US l-a înregistrat în alegerile din 1994. De asemenea, rezultatul înregistrat de Alianța Forțelor Democratice (AFD) se corelează foarte bine cu rezultatele înregistrate de partidele de dreapta în campania din 1994. Cît privește PDA, acesta și-a întărit în 1995 și mai mult pozițiile datorită creditului de autoritate primit din partea conducătorilor de prim rang.

În acest sens, rezultatele alegerilor prezidențiale din 1996 ne oferă o excelentă posibilitate de a percepe raportul lideri - formațiuni politice. În acest moment, partidele politice sînt asociate, în mare măsură, cu numele liderilor, inclusiv ale celor neoficiali. De aceea, comportamentul electoral trebuie văzut și prin prisma migrației liderilor politici. Exemplul PDA este cel mai convingător în acest sens. În 1994 și 1995 PDA, a propus programe de compromis, susținute de personalități ce dețineau cele mai importante funcții în stat.

Alegerile prezidențiale din 1996 au arătat gradul transferului de autoritate de la lideri către formațiuni. Tocmai de aceea, pentru liderii PC și Partidului Forțelor Democratice (PFD) care nu dețineau importante funcții publice campania din 1996 a avut o însemnătate majoră în reactualizarea popularității personale. În ajunul campaniei electorale parlamentare din 1998 aceste *ratinguri* ofereau principalul punct de reper în elaborarea platformelor electorale și întreținerea tratatelor cu potențialii parteneri de coaliții. Alegerile din 22 martie au arătat că popularitatea liderului Valeriu Matei coincide cu cea a formațiunii pe care o conduce. Cît privește PC, a fost confirmată realitatea că popularitatea partidului o depășește pe cea a liderului partidului respectiv. Probabil că este un lucru normal pentru un partid doctrinar. Vedem că la alegerile din 1995 și 1998 PC a acumulat 16% și respectiv 30% din voturi față de numai 10% pe care liderul partidului le-a obținut în 1996. Convenția Democrată (CD) și Blocul pentru o Moldovă Democratică și Prosperă (BMDP) au tras și ele maximum de profit din autoritatea liderilor. Toate aceste

lucruri par a fi extrem de importante pentru strategiile viitoarelor alegeri. De exemplu, urmărind oscilațiile simpatiilor electorale am putea încerca evaluarea ponderii transferului de autoritate de la liderii ce dețin importante funcții publice către propriile candidaturi sau formațiuni pe care le susțin. Pare că acest transfer oscilează în limitele a 10 - 15 procente și se corelează foarte strâns cu *fluiditatea* electoratului.

Această abordare schematică omite un șir de factori foarte importanți a căror pondere ar putea ieși în prim plan dacă va fi schimbat sistemul electoral, așa cum au propus unii lideri de partide în cadrul recente campanii electorale. Schimbarea sistemului, evident, nu va schimba motivația electoratului. Exemplul ultimelor alegeri parlamentare din Ucraina, desfășurate în baza sistemului mixt, oferă un model excelent de analiză. Confruntarea rezultatelor obținute în circumscripția națională, pe liste de partid, cu rezultatele obținute în circumscripțiile uninominale, unde sînt votate persoane, sugerează foarte clar direcția în care se vor mișca vectorii politici. Evident, din votarea în circumscripțiile uninominale (care funcționează după principiul - primul ia totul) au de cîștigat, mai întîi, partidele al căror *rating* se bazează nu atît pe carisma liderului cît pe atractivitatea principiilor doctrinare, apoi candidații ce vin cu propuneri populiste de rezolvare imediată a tuturor problemelor social-economice din circumscripția respectivă. Din acest punct de vedere, unele voci consideră că varianta optimă pentru Moldova ar putea-o constitui păstrarea sistemului proporțional adaptat la mai multe circumscripții electorale și excluderea pragului electoral de 4 procente pentru independenți. În felul acesta, s-ar putea încuraja dezvoltarea partidelor politice și s-ar atenua suspiciunea că accesul noilor actori la viața politică a societății este blocată. ■

(Vocea Civică nr. 2 (17), martie-aprilie 1998)

Alegerea sistemelor electorale

Stephen Holmes

Regulile complicate ce reglementează competiția electorală trebuie considerate printre cele mai importante instituții ale oricărui stat democratic. Separarea puterilor în stat garantează o guvernare limitată doar în raport cu alegerile generale periodice. Sarcina organizării unor asemenea alegeri este extrem de anevoioasă în special pentru societățile unde nici cetățenii simpli, nici persoanele cu funcții de răspundere, nu cunosc îndeajuns tradițiile democratice autentice.

Alegerea sistemului electoral a fost una dintre cele mai delicate și dificile probleme cu care s-au confruntat de la bun început țările postcomuniste. Modul în care sînt respectate drepturile electorale în statele respective au atras în mod constant atenția internațională. Au fost inițiate discuții ample în ceea ce privește modalitățile de prevenire a fraudelor electorale și finanțării ilegale a campaniilor electorale ale unor candidați. Legislația electorală este cea care contribuie în mare parte la formarea arenei politice și determină astfel claritatea ori obscuritatea alternativelor propuse judecății alegătorilor.

Cei care elaborează legile electorale în Europa de Est s-au confruntat și încă se confruntă cu realizarea unei sarcini paradoxale. Ei se văd obligați să soluționeze simultan probleme legate de legitimitatea puterii și guvernarea propriu-zisă. După cum au remarcat mai mulți comentatori, soluționarea unei probleme date face mai dificilă soluționarea altor probleme, în dependență de situația care caracterizează regiunea. Legitimitatea parlamentelor, guvernelor, legilor și politicilor depinde de măsura în care se asigură accesul real al grupurilor sociale importante la putere. Prin contrast, guvernarea presupune existența unui

cabinet stabil, sprijinit de o majoritate parlamentară clară, care este capabil să soluționeze conflicte, să implementeze hotărâri de ordin administrativ și să asigure respectarea unor legi consistente și politici coerente. Într-o societate afectată de convulsiile instabilității sociale și de multiple clivaje economice și etnice, este foarte greu să menții balanța între factorii majori ai puterii. De exemplu, eficiența și stabilitatea Guvernului pot fi obținute uneori pe seama diminuării rolului Parlamentului. Acest lucru ia amploare mai ales în Europa de Est unde atitudinile antiparlamentare și antipolitice devin tot mai frecvente și puternice, amenințând tot mai mult să deranjeze întregul proces de consolidare democratică.

Mai multe state din Europa de Est au adoptat sisteme electorale mixte (Albania, Ungaria, Lituania etc.), combinând "proporționalismul" cu "majoritarianismul" prin o varietate de tehnici. S-ar putea ca unii să fi înțeles greșit legea electorală a Germaniei și aceasta a determinat într-o măsură mai mare sau mai mică respectivul fenomen al "combinării". Dar la fel de

importantă a fost percepția, foarte răspândită în lume, potrivit căreia fiecare sistem ar avea avantaje importante unul față de altul. Reprezentarea proporțională este considerată de obicei drept un sistem care soluționează cel mai bine problemele legate de legitimitate, pe când sistemul mixt sau cel majoritar se asociază mai mult cu guvernarea. Autorii legilor electorale postcomuniste care au ales să unească două sisteme rivale au sperat de fapt să combine reprezentativitatea cu eficiența. Dar succesul acestei întreprinderi extraordinare a fost până acum mai mult iluzoriu.

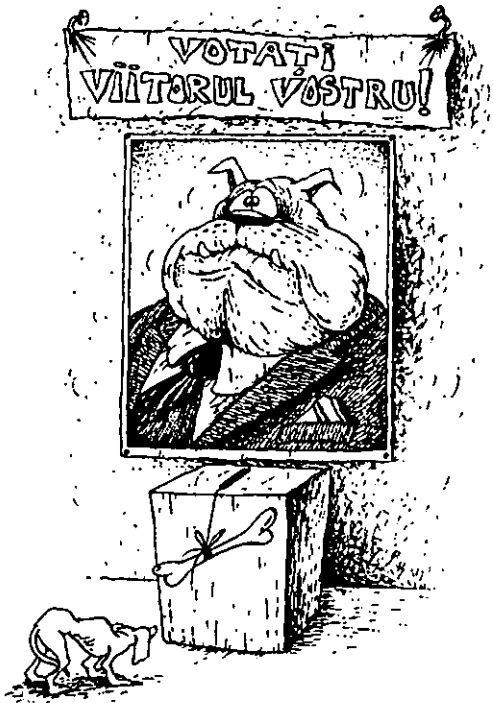
Deși Statele Unite și Marea Britanie au sisteme politice foarte diferite, amândouă folosesc sistemul mixt. Drept rezultat, sistemele lor ce presupun existența doar a două partide mari și puternice sînt asemănătoare. Dar sistemul de partide nu poate fi întemeiat numai pe legea electorală. În societățile postcomuniste turbulente, unde societatea civilă e mai mult o aspirație decît o realitate, regulile care elimină partidele mici pot raționaliza parlamentul, însă acesta riscă astfel să se înstrăineze de alegători. Într-un cuvînt, cu cît este mai mare coerența cu atît este mai mare izolarea legislativului de societate.

Deci, luînd în considerație situația generală din Europa de Est și cele expuse mai sus, ce sistem electoral este cel mai preferabil pentru această regiune: unul care ar favoriza partidele mari sau pe cele mici?

În condițiile sistemului proporțional cu un prag de trecere nesemnificativ, partidele mici negociază între ele după alegeri și formează coaliții după uși închise. Alegătorul poate avea absolută încredere că deputatul pe care l-a votat îi reprezintă cu adevărat interesele și aspirațiile. Realitatea însă s-ar putea dovedi alta, cu atît mai mult cu cît reprezintă o înțelegere la care s-a ajuns în spatele unor uși închise. ■

(Textul de față reprezintă traducerea și adaptarea unor fragmente din lucrarea *Designing Electoral Regimes*. Revista *East European Constitutional Review*, aprilie 1994. Toate drepturile aparțin editorilor.)

(Vocea Civică nr. 2 (17), martie-aprilie 1998)

Reverberații electorale

Igor Boțan

Reforma electorală inițiată în 1993 are după toate aparențele aceeași soartă ca și reformele din alte domenii ale vieții social-economice și politice. Discuțiile referitoare la schimbarea sistemului electoral n-au mai încetat de atunci, intensitatea lor crescând semnificativ mai ales în perioadele electorale și imediat după ele. Așa s-a întâmplat și după recenta campanie electorală pentru alegerea organelor autoadministrării publice locale. Un șir de formațiuni politice printre care Frontul Popular Creștin Democrat (FPCD), Partidul Național Liberal (PNL), Partidul Comuniștilor (PC), Mișcarea social-politică "Plai Natal" (MPL), precum și Comisia Națională pentru modificarea Constituției (CNMC) au lansat diverse inițiative de revizuire a sistemului electoral și de modificare a unor prevederi ale legislației existente.

Sistemul electoral nu este altceva decât mecanismul de desemnare a reprezentanților cărora poporul suveran le încredințează puterea. Evident, alegerea sistemului echivalează cu găsirea unui compromis între reprezentarea cât mai pleneră a opțiunilor politice și a teritoriilor pe de o parte și eficiența activității corpului legislativ, pe de alta. Ar fi util să vedem în ce măsură criteriile reprezentativității și eficienței au fost luate în vedere atunci când s-a adoptat legislația electorală, precum și în ce măsură sînt luate în considerație aceste criterii acum cînd se propun modificări. În orice caz, *Legea privind alegerea Parlamentului* adoptată în toamna anului 1993 pare să fi luat pe deplin în considerație principiile menționate mai sus. Principalele prevederi ale acelei legi erau următoarele: stabilirea numărului de 104 deputați (numărul de deputați a fost redus de la 380 la 104); desfășurarea alegerilor în circumscripții electorale cu mai multe mandate în baza listelor de partid; coinciderea hotarelor circumscripțiilor electorale cu cele ale județelor; includerea candidaților independenți în același buletin de vot alături de partide, blocuri electorale și organizații social-politice. Mai tîrziu, în 1994, noua Constituție a consacrat principiul mandatului reprezentativ pentru deputați, anulîndu-l pe cel imperativ. Toate aceste inovații făceau parte dintr-un sistem foarte bine

închegat din punct de vedere logic. Din păcate, acea logică depășea realitățile de atunci. Dacă ne vom aminti că în acea perioadă se discuta pe larg și necesitatea reformei administrației publice locale, înzestrarea acestora cu împuterniciri reale și resursele respective, vom înțelege că reforma electorală din 1993 urma să fie îmbinată organic cu cea a administrației publice locale și reorganizarea administrativă a teritoriilor. Aceasta urma să precizeze și să scotă în evidență responsabilitățile autorităților de diferite nivele față de problemele de ordin local și național, și să justifice, de asemenea, trecerea la sistemul electoral proporțional. Nu mai avea nici un sens menținerea vechiului sistem electoral majoritar în bază căruia deputatul era ales din partea unui număr de aproximativ 7000 de alegători din 5-7 localități. De obicei, candidații pentru funcția de deputat în organul legislativ național veneau cu programe ce țineau, mai degrabă, de competența organelor administrației locale (reparația drumurilor, construirea grădinițelor de copii etc). Anume de aici se trage și faimoasa problemă a relațiilor strînse dintre reprezentanții aleși în circumscripții uninominale și alegători care aveau dreptul de a-i revoca, dacă aceștia nu-și îndeplineau promisiunile electorale.

Noul sistem electoral presupunea ca dimensiunile circumscripției electorale pentru alegerea legislativului național să coincidă cu dimensiunile unui teritoriu cu parametri demografici, social economici și administrativi distincți (județul), și ca alegerea să aibă loc în baza listelor de partid pentru asigurarea unei reprezentativități maxime a opțiunilor politice. Din păcate, amînarea reformei administrației publice locale, precum și problema Transnistriei, au transformat concepția din 1993 într-un mutant ale cărui caracteristici negative nu pot fi trecute cu vederea: o singură circumscripție electorală națională; liste de partid alcătuite doar de conducerea centrală a partidelor; introducerea pragului electoral de 4 procente pentru candidații independenți (mai tîrziu, cînd a fost adoptat Codul electoral). Pe bună dreptate, efectele acestor modificări au fost de natură să provoace nemulțumirea multora: negarea reprezentării teritoriale în favoarea

reprezentării exclusiv politice astfel încât aproximativ 2/3 din deputați să reprezinte elita politică din Chișinău; descurajarea elitelor politice locale și favorizarea instaurării unor conduceri autoritare în interiorul partidelor; limitarea accesului în Parlament pentru candidații independenți. De aceea, nu sînt împlătoare propunerile de înlocuire a actualului sistem electoral, precum și cele ale MPL, orientate spre instituirea celei de a doua camere a Parlamentului în care să fie reprezentate teritoriile.

Propunerea CNMC de a schimba actualul sistem electoral cu unul majoritar se bazează pe argumentul că un astfel de sistem permite asigurarea unei relații mai strînse între alegători și reprezentanții lor. Problema care apare aici este cum poate fi evaluată această relație. Adică, ce se va întîmpla în cazul în care alegătorii vor fi nemulțumiți de activitatea reprezentantului ales în circumscripția lor. CNMC nu a propus schimbarea articolului 68 din Constituție care stipulează că orice mandat imperativ este nul. Deci, alegătorii nu vor putea apela la mecanismul de revocare. Deputații la fel ca și ceilalți cetățeni vor purta doar răspundere penală și administrativă în cazul în care vor încălca legea. Vedem că unica *pedeapsă* pe care alegătorii vor putea să o administreze deputatului este să nu-l mai aleagă la următoarele alegeri. Dar, o astfel de *pedeapsă* este caracteristică și pentru actualul sistem cînd alegătorii nu mai votează partidul care s-a bucurat de încredere, dar n-a reușit să schimbe situația spre bine. Este adevărat că unele grupuri din partidul falit pot suferi metamorfoze și apărea sub o altă flamură, însă este la fel de adevărat că un deputat falit poate apărea și concura într-o altă circumscripție electorală uninominală unde isprăvile lui privitoare la nerespectarea promisiunilor electorale nu sînt cunoscute. Vedem că așteptările unei relații mai strînse între electorât și reprezentanții săi în cazul alegerilor pe circumscripții electorale uninominale pot fi false. Apoi, există experiența Sovietului Suprem ales în 1990 în baza votului uninominal. Știm foarte bine că acel Parlament s-a autodizolvat în 1993, nefiind capabil să depășească impasul în care s-a pomenit, doar la expirarea a jumătate din termenul prevăzut de legislație.

Pot apărea și alte probleme. Un șir de studii ne confirmă că mesajele politice ale candidaților în circumscripțiile uninominale sînt preponderent

populiste. Aceasta poate fi un impediment serios pentru adoptarea unor acte normative nepopulare, dar extrem de necesare. De aceea, dacă va fi adoptat sistemul electoral majoritar este logic să fie susținute și propunerile referitoare la *delegarea legislativă și angajarea răspunderii Guvernului*. O altă problemă poate fi generată de propunerea CNMC de a micșora numărul de deputați pînă la 70. Micșorarea numărului de deputați are drept consecință mărirea dimensiunilor circumscripțiilor electorale. Experiența arată foarte clar că odată cu mărirea dimensiunilor circumscripției votul alegătorului se deplasează de la persoană spre simbol. Astfel, în cele două campanii electorale parlamentare din 1994 și 1998 în circumscripția electorală națională nici un candidat independent nu a putut fi ales. La alegerile locale din luna mai a.c. persoanele concrete au fost votate în proporție de 2 procente în circumscripțiile județene și respectiv 5 procente în circumscripțiile locale. Orice ar zice adepții sistemului majoritar despre preferința alegătorilor de a vota persoane concrete, statistica ne demonstrează că în condițiile în care în același buletin de vot figurează nume de partide și numele persoanelor concrete alegătorul votează în mod categoric pentru partide. Este adevărat: candidații cu cele mai mari șanse preferă să fie în capul listelor de partid, ci nu independenți. Dar acesta este dreptul oricui al candidaților de a alege cum să candideze, cît și al alegătorilor de a vota pentru cine le convine. De fapt, argumentul principal în favoarea micșorării numărului de deputați a fost de natură statistică și anume că în democrațiile occidentale un deputat reprezintă aproximativ 50 000 de alegători pe cînd la noi doar 24 000. Probabil ar fi corect ca acest factor numeric să fie corelat cu alți factori. Moldova, deși este o țară mică, are nevoie de un cadru legislativ la fel de bine dezvoltat ca și în țările mari, deci factorul numeric nu este cel mai relevant. Se pare că pînă în prezent Parlamentul nostru se descurcă destul de onorabil cu funcțiile sale de bază, inclusiv cu cea deliberativă. În conformitate cu unele statistici, 70 procente din deputați au semnat inițiative legislative. Este adevărat că aproximativ 80 procente din proiectele de legi sînt prezentate spre examinare de către Guvern, dar acest lucru este absolut normal.

În cazul alegerii sistemului electoral majoritar va persista problema reprezentării alegătorilor

din Transnistria. Proiectul de modificări propus de CNMC nu prevede că un anumit număr de locuri în Parlament poate fi rezervat pentru completarea lor în cadrul unor alegeri parțiale, atunci când va apărea această ocazie. Aici poate merita să fie studiată experiența Greciei. Articolul 51 din Constituția acestei țări stipulează că *numărul membrilor din Camera deputaților este stabilit prin lege; acest număr, însă, nu poate fi mai mic de 200 și mai mare de 300.*

Am văzut că atât actualul sistem electoral, cât și cel majoritar propus de CNMC, au numeroase neajunsuri, de aceea propunerea creștin-democraților de a introduce sistemul electoral mixt pare a fi un compromis rezonabil. În opinia lor acest lucru ar permite menținerea rolului partidelor în viața politică și ar oferi o șansă de a-și exprima opțiunea și celor ce se pronunță în favoarea votului pentru persoane concrete. Dacă va fi acceptat acest sistem atunci numărul mandatelor oferite listelor de partid se va micșora de două ori, iar dacă va fi acceptată și propunerea CNMC de a micșora numărul total de deputați până la 70, atunci listelor de partid le vor reveni doar 35 de mandate. De aceea este logică și propunerea de a majora pragul de reprezentare a partidelor, deoarece prețul unui mandat va fi de 2 - 3 procente de voturi, ci nu de un procent ca în prezent. Mai este și o altă problemă legată de introducerea sistemului mixt. Și anume dacă e bine să li se permită candidaților să concureze concomitent în circumscripții uninominale și în circumscripția națională pe listele de partid în același timp. În Rusia, de exemplu, această practică a sfârșit un șir de discuții atât de ordin teoretic, cât și practic. Liderii de partid participă și la alegeri în circumscripțiile electorale uninominale, și în fruntea listei de partid, servind drept *locomotivă* pentru camarazii din listă. De aceea, nu există nici o garanție că introducerea sistemului mixt nu va crea mari probleme. S-ar putea ca acesta să cumuleze neajunsurile sistemelor proporțional și majoritar, ci nu să le anihileze.

În sfârșit, merită să ne oprim și asupra propunerilor PNL înaintate în cadrul unei conferințe de presă. Propunerea care a avut cea mai mare rezonanță s-a referit la introducerea mandatului imperativ. Argumentul se axa pe *sporirea responsabilității deputaților față de propria formațiune pentru a-i împiedica să migreze cu ușurință dintr-un partid în altul*. Este greu să ghicești, dacă liberalii susțin și ei ideea

introducerii sistemului majoritar. Dacă nu, atunci propunerea lor se referă la mandatul imperativ pentru partide. Nu este o noutate. În campania electorală din 1998 o astfel de propunere a fost lansată de liderul Partidului Comuniștilor. Vedem că în zădar adepții *sfatului cu poporul* îi învinuiesc pe liderii de partid că aceștia n-ar avea încredere în popor, problema este că ei nu au încredere chiar și în colegii lor proprii.

Adevărata problemă este următoarea: Consiliul Europei recomandă cu insistență țărilor postcomuniste să evite introducerea mandatului imperativ pentru a nu admite dictatura unuia dintre partide când acesta obține majoritatea absolută în urma alegerilor. Probabil, liberalii au destulă imaginație pentru a analiza scenariu de dezvoltare a democrației în Republica Moldova, dacă după alegerile din 1994 Constituția, adoptată o jumătate de an mai târziu, ar fi presupus un astfel de mandat imperativ. Celelalte propuneri ale liberalilor nu sînt decît niște reverberații ale unor enunțuri făcute în perioadele electorale anterioare.

Din păcate, din torentul de propuneri lipsește doar cea de revenire la sistemul proporțional cu mai multe circumscripții electorale așa cum s-a stabilit în 1993, mai ales că s-a înlăturat una din barierele principale - a fost realizată reforma administrativ-teritorială și cea a administrației publice locale. Se pare că revenirea la varianta din 1993 ar asigura și o legătură mai strînsă între alegători și reprezentanții săi, menținînd rolul partidelor și sporind democratizarea vieții lor interne, și ar satisface și alte cerințe bazate pe principiile menționate mai sus. Dar cel mai mare avantaj al acestui sistem este că el oferă posibilitatea democratizării alegerilor și educării treptate a electoratului. Această perspectivă ar putea fi combinată cu cea de reducere a numărului de deputați. De exemplu, peste cîteva campanii electorale ar putea fi introdus votul preferențial, oferindu-li-se alegătorilor posibilitatea ca pe lângă exprimarea opțiunii politice, ei înșiși să stabilească ordinea candidaților în listele prezentate de partide. Dacă în listele din cele 12 circumscripții ar figura vreo 5 - 7 candidați, acest lucru n-ar fi atât de complicat. ☐

(Vocea Civică nr. 4 (25), iulie-august 1999)

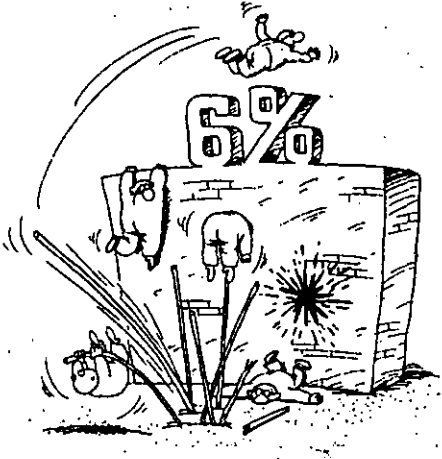
Primaries (alegeri primare)

Igor Boțan

În luna martie a.c., în Statele Unite ale Americii s-au desfășurat alegerile "primare" pentru desemnarea candidaților din partea partidelor politice. Candidații desemnați urmează să concureze în luna noiembrie în alegerile generale pentru funcția de Președinte al SUA. Alegerile primare au o semnificație dublă. Pe de o parte, alegătorii înșiși, nu liderii de partid, trebuie să decidă cine dintre candidații partidului lor preferat îi va reprezenta în competiția cu candidații partidelor rivale, iar pe de altă parte, aceiași alegători oferă partidelor posibilitatea de a identifica și "tatona", cu mult timp înainte de alegerile generale, problemele cele mai arzătoare cu care se confruntă electoratul și de a formula răspunsuri peotriva așteptărilor alegătorilor.

Este curios faptul că deși realitățile electorale din Statele Unite și Republica Moldova sînt cu totul diferite, anumite probleme de ordin electoral sînt totuși comune ambelor țări. Mă refer aici la finanțarea campaniilor electorale, sau mai degrabă a partidelor, în campaniile electorale, și la accesul candidaților la mijloacele de informare în masă. De fapt, cu același succes am putea spune că problemele menționate mai sus sînt caracteristice și pentru Rusia, Ucraina etc. Dacă alegerile primare sînt un mecanism excelent de evitare a crizelor interne de partid în perioada desemnării candidaților,

atunci problemele finanțării campaniilor electorale și accesului la mass media mențin temperatura ridicată a confruntărilor chiar în interiorul partidelor. Deși fiecare reprezentant al partidului care a decis să se lanseze în campania electorală poate desfășura activități de colectare a resurselor pentru fondul său electoral, aceste resurse întotdeauna vor fi mult mai mici decît cele pe care le deține partidul însuși. Problema este că legislația SUA reglementează foarte strict suma de bani pe care persoanele fizice și juridice o pot vărsa în fondurile electorale ale candidaților, și în același timp, practic, nu reglementează în nici un fel sumele de bani pe care marile corporații le pot vărsa în fondurile de partid. Această breșă legislativă a fost făcută prin o decizie chiar a Comisiei Electorale Federale care în 1978 a adoptat o decizie ce permitea marilor corporații și mișcărilor sindicaliste să doneze sume nelimitate de bani pentru așa numitul "party building", cu toate că începînd cu 1907 corporațiilor li se interzicea să finanțeze campaniile electorale, iar din 1947 acest lucru a fost interzis și mișcărilor sindicaliste. Bani pe care, începînd cu 1978 corporațiile le donează partidelor, sînt numiți în limba engleză drept *soft money*. Anumiți experți consideră că acești bani ar fi o formă atenuată de corupere a elitelor de partid care, în cazul victoriei candidaților lor, vor trebui să "răscumpere" serviciile financiare generoase. Primele semne de alarmă au apărut în 1988 cînd staff-urile electorale ale candidaților la președinție Dukakis și Bush au început colectarea banilor pentru ca apoi să-i folosească în propriile campanii electorale. De aici și rolul crucial al birocrațiilor de partid în influențarea victoriei unui sau altui candidat al partidului în alegerile primare. Nu este întîmplător faptul că problema respectivă a fost ridicată anume în cadrul discuțiilor dintre candidații democrați din acest an Bill Bradley și Albert Gore. Democrații au guvernat ultimii 8 ani, iar Al Gore a deținut în această perioadă funcția de Vicepreședinte al Statelor Unite și

Președinte al Senatului după cum prevede Constituția. Bradley înțelegea perfect pe cine îl susține burocrăția de partid, de aceea a și ridicat problema, arătând cu lux de amănunte cum lucrează acești *soft money*. Reacția lui Gore a fost imediată și favorabilă unei reforme cardinale a modului de finanțare a partidelor politice.

De asemenea, unii experți au accentuat faptul că accesul la mass media este în mare măsură condiționat de accesul la *soft money* pe care le controlează burocrățiile de partid. În mod surprinzător, Gore s-a arătat favorabil introducerii unor modificări în legislație, modificări ce ar permite egalarea șanselor de acces la mass media prin oferirea unei părți din timpii de antenă fără plată. Asta în opinia lui ar diminua și influența *soft money*.

Dacă necesitatea reformei finanțării partidelor nu este contestată de experți, atunci ultima propunere îi împarte în câteva tabere. Pe de o parte, această propunere este motivată prin faptul că odată ce statul își permite să reglementeze alte domenii de activitate ale business-ului privat, de ce n-ar putea face același lucru și în domeniul reflectării campaniilor candidaților, cu atât mai mult cu cât această reglementare se face în interesul cetățenilor cărora în acest fel li se oferă o informație mai amplă despre întreg spectrul politic angajat în alegeri. Pe de altă parte, propunerea respectivă nu se acceptă pe motiv că ar veni în contradicție cu Amendamentul nr.1 din Constituție care interzice Congresului să adopte vreo lege ce ar putea limita dreptul la libertatea cuvântului. Se mai argumentează că grija pentru interesele cetățenilor este una falsă în cazul dat, fiindcă nu se ia în considerație infrastructura informațională concretă. Și anume, dacă un anumit post TV decide să ofere zilnic 30 de minute pentru reflectarea campaniei electorale, atunci condiția de a o reflecta în mod egal l-ar face să împartă timpul respectiv între toți candidații. Drept rezultat, nimeni nu va reuși să-și expună plener viziunea măcar asupra uneia din problemele pe care a dorit să o discute în fața alegătorilor, lăsându-i pe aceștia nelămurii. Pe de altă parte, dacă s-ar lăsa la

latitudinea conducerii posturilor TV să decidă care candidați să participe la programe electorale, atunci aceasta ar duce la o distribuire firească a frecvenței apariției candidaților pe diferite posturi tot așa cum simpatiile cetățenilor se distribuie între diferite posturi. Această apropiere servește mult mai bine interesul public, fiindcă astfel se ia în considerație o anumită stare de lucruri; și ea nu este generată pur și simplu de o dorință abstractă de a servi acest interes public.

Modul nemijlocit de desfășurare a campaniilor electorale de natură să atragă atenția alegătorilor mai ales datorită discuțiilor publice la care participă candidații. Echipele de experți electorali mențin cea mai strânsă relație cu diferite instituții angajate în analiza proceselor de guvernare a țării. Anume aceste instituții formulează esența problemelor cu care se confruntă societatea și cauzele acestor probleme. În acest sens, nu putem să nu menționăm că principiile consfințite în Constituția Statelor Unite și Declarația de Independență, și acum, peste mai bine de 200 de ani, sînt principalele puncte de reper în argumentarea unor sau altor strategii. Bunăoară, republicanii atunci cînd critică actuala administrație guvernamentală pentru desfășurarea anumitor programe de interes național, sau pentru reglementarea legală a anumitor aspecte ale vieții sociale, fac trimitere la Constituție, care reglementează foarte strict împuternicirile Congresului și domeniile pe care activitatea legislativă le poate acoperi. Învinuirile ce li se aduc democraților sînt legate de imixtiunea burocrăției centrale în sfera de activitate ce ar trebui să aparțină în exclusivitate statelor și persoanelor particulare. Se consideră, de asemenea, că există primejdia lunecării activității Congresului pe terenul populismului, chiar dacă sînt disponibile destule resurse financiare pentru programe cu caracter de asistență socială. Primejdia mai vine și de la caracterul descurajator al imixtiunii statului în inițiativa particulară a cetățenilor și menținerea unor așteptări nemotivate din punct de vedere economic. Răspunsul democraților este că, în prezent, țara se bucură de o situație economică mult

mai bună decât acum 8 ani, iar politica administrației este îndreptată spre menținerea unui echilibru. Replica republicanilor este pe măsura acestor afirmații și anume: succesul economic a fost obținut în pofida și nu datorită eforturilor administrației centrale.

Totuși, există un spectru de probleme care îi face pe toți candidații, fără excepție, să le ia în considerație, deși soluțiile propuse sînt diferite și reflectă întru totul filosofia unui sau altui partid. Aceste probleme se referă la ocrotirea sănătății și prescrierea medicamentelor, educația în școli, taxele, impozitele și balansarea bugetului, economia și crearea locurilor de muncă, securitatea socială și moralitatea. Ele își găsesc o reflectare adecvată în campaniile candidaților, pentru că ating interesele fiecărui cetățean.

Cu toate neajunsurile sale, sistemul electoral american funcționează bine, fiindcă problemele ce-l frământă pe alegător sînt prezente întotdeauna pe agenda principalelor partide. Acest lucru contrastează foarte mult cu gradul în care elitele noastre politice înțeleg să ia în considerație și să se apropie de interesele electorale ale cetățenilor Moldovei. Diverse formațiuni politice moldovenești au vorbit mult și bine despre necesitatea apropierii reprezentanților lor de electorat, dar nu s-a reușit nimic pe acest tărîm. Dimpotrivă, ultimele modificări operate în Codul electoral ne demonstrează că partidele parlamentare sînt mai degrabă preocupate de neadmiterea altor potențiali concurenți în calitate de partide parlamentare. A fost de ajuns ca la alegerile locale din 22 mai 1999 social-democrații și liberalii să treacă de bariera simbolică de 4 procente ca partidele parlamentare să ia atitudine față de rezultatele respective. Este adevărat că parlamentarii au micșorat pragul de trecere pentru candidații independenți de la 4 la 3 procente, însă acest lucru puțin îi va încălzi pe independenți dintre care doar unul, în cele două campanii precedente, de-abia a reușit să depășească pragul de 1 procent. Evident, totul este motivat de necesitatea unei guvernări mai stabile, deși experiența celor două legislaturi arată foarte clar că

divergențele și scindările apar nu atît între fracțiuni, cît în interiorul lor. Așa au pățit-o Partidul Democrat Agrar și Convenția Democrată după scindarea cărora legislaturile respective au devenit nefuncționale. Probabil soluțiile nu sînt căutate acolo unde ar trebui. Așa a fost și cu necesitatea "salubrității" spectrului politic prin ridicarea numărului de membri necesari de la 300 la 5000 membri. Așa poate să se întimplă și acum, după aceste ultime modificări în Codul electoral.

Aici trebuie să remarcăm că trezește mari nedumeriri amendamentele legate de posibilitatea participării formațiunilor politice la campaniile electorale doar după doi ani de la înregistrare. După toate aparențele, nu există nici o justificare logică pentru stabilirea unor astfel de termeni, doar dacă aceștia nu sînt îndreptați împotriva cuiva anume. Dar, experiența arată foarte clar că atunci cînd regulile de joc se fac împotriva cuiva, au de suferit în cele din urmă exact acei care au încercat, vorba ceea, să-i sape altcuiva groapa. După toate probabilitățile, multe din partidele parlamentare vor avea de asudat pentru depășirea noului prag de 6 procente. Apropo, ultimele amendamente ar trebui testate cu concursul Curții Constituționale așa cum s-a procedat în Rusia acum patru ani după alegerile în Duma de Stat a Rusiei. Vom aminti cititorilor că la acele alegeri parlamentare, datorită pragului electoral de 5 procente, au rămas nereprezentate în Duma de Stat interesele ale aproximativ 49,5 procente din alegătorii ruși. Curtea Constituțională a Rusiei a adoptat atunci o hotărîre prin care a declarat că va califica alegerile nule în cazul în care mai mult de 50 procente din voturile acumulate în circumscripția federală (pe liste de partid) rămîn nereprezentate și distribuite printre partidele ce au trecut bariera electorală. Vedem că a existat un temei serios pentru o astfel de examinare de către Curtea Constituțională. Și la noi acest lucru poate deveni actual mai cu seamă că sistemul nostru este pur proporțional, ci nu mixt precum cel din Rusia.■

(Vocea Civică nr. 2 (29), martie-aprilie 2000)

Rusia și noul ei Președinte: Înapoi spre... viitor?

Păul S. DeGregorio

În ziua de 26 martie a.c., majoritatea alegătorilor ruși a optat pentru Vladimir Putin, fost spion al KGB-ului și fost reformator imediat după prăbușirea imperiului sovietic. Acest om urmează să îndeplinească funcțiile Președintelui Federației Ruse care se bucură de cele mai redutabile și depline pîrghii ale puterii de stat rusești. Ce înseamnă această opțiune a electoratului rus pentru viitorul Rusiei și cel al întregii lumi rămîne încă sub un mare semn de întrebare. Ea poate însemna o întoarcere spre trecut și, în același timp, un curs nou, neverificat, spre un tip diferit de democrație în mijlocul unei națiuni sfîșiate de contradicții și nenorociri.

În ultimul timp, am avut posibilitatea să analizez îndeaproape alegerile parlamentare și prezidențiale, precum și alte evenimente de prima mîină din "noua" Rusie. Din 1991 încoace, de cînd la putere a venit Boris Elțin, rușii au trecut prin numeroase experiențe și peripeții politice și toate acestea - într-o perioadă foarte scurtă de timp. Alegerile prezidențiale din 26 martie din Rusia au fost neobișnuite după toate standardele. Gîndiți-vă că Putin, cîștigătorul alegerilor: 1) a fost o persoană aproape cu

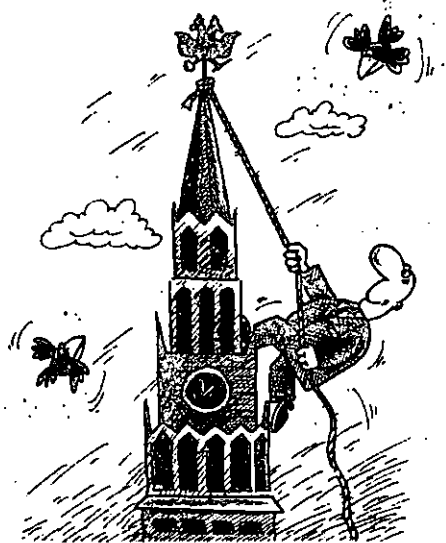
totul necunoscută alegătorilor ruși cu opt luni în urmă; 2) a venit la putere printr-un decret prezidențial și bucurîndu-se la început de simpatiile a cel mult 6 procente din populația țării; 3) a refuzat să ia parte la orice discuții cu oponenții săi; 4) nu a participat la întîlniri politice în cadrul cărora să facă agitație electorală pentru a fi ales Președinte; 5) în cadrul campaniei sale a făcut doar cîteva declarații vagi privind cursul pe care îl va urma Rusia; 6) a formulat astfel apelurile sale încît să atragă de partea sa susținătorii curentelor politice și de stînga, și de dreapta, și de centru, încercînd să marginalizeze totodată reprezentanții de seamă ai acestor curente; 7) Putin a acumulat în urma alegerilor 52, 5 procente din numărul total de voturi, adică mai mult decît au acumulat toți cei zece oponenți ai săi luați împreună.

Pe cînd cad bombele urcă rating-urile

Putin s-a bucurat de o ascensiune vertiginosă pe arena politică rusească după ce a fost numit în funcția de prim-ministru de către Boris Elțin în ziua de 10 august 1999. În septembrie anul trecut, m'am aflat în Moscova cînd au avut loc acele cumplite explozii care au terorizat populația moscovită. Putin a știut să nu piardă momentul și a inițiat o amplă campanie de bombardament în Cecenia unde, după spusele lui, se aflau teroriștii responsabili de aceste explozii. Popularitatea lui Putin a început să crească cu fiecare bombă aruncată pe pămîntul cecen. În decembrie anul trecut, în alegerile parlamentare cele mai multe voturi le-a întrunit partidul sprijinit de Putin cu toate că el nu făcea oficial parte din el. Succesul acestui partid a fost copleșitor, luîndu-se în considerație faptul că și acesta a apărut nu demult pe arena politică rusească.

Contrastul cu Elțin

Putin, cel de 47 ani în haine de karatekă legat cu brîu negru, întotdeauna gata de "luptă și apărare", contrastează foarte mult cu predecesorul său Elțin, un lider bătrîn și bolnav de 69 ani care a devenit ca Președinte jenant pentru majoritatea rușilor, în special în ultimul an al președinției sale. Ca prim-ministru și Președinte în exercițiu

Putin s-a mișcat rapid și mîna lui tare și fermă s-a făcut imediat simțită în Rusia. Putin a evitat să facă remanieri și s-a străduit să pară o figură cît mai stabilă, previzibilă și redutabilă spre deosebire de Elțin care mai cî nu-și schimba prim-miniștrii și cursul politic în fiecare lună.

Rusia la răspîntie de drumuri

Putin rămîne în continuare o întrebare fără răspuns nu numai pentru comunitatea internațională, ci și pentru propriul său popor. Alegătorii au riscat să pună miza pe o figură nouă. Celelalte figuri, politicieni vechi și foarte cunoscuți, cu programe bine stabilite și conturate, au pîlit cu toții odată cu apariția acestui Putin enigmatic despre care se știe așa de puțin. În cursul ultimelor luni Putin a sugerat următoarele: o guvernare mai puternică și mai centralizată, "o dictatură a legii"; mai puțini funcționari publici aleși direct de populație (și mai mulți numiți direct de Președinte), un termen de șapte ani pentru exercitarea funcției de Președinte al țării și posibilitatea ca Rusia să intre în structurile... NATO. Dacă Boris Elțin ar fi sugerat măcar ceva asemănător cu cele menționate mai sus, popularitatea lui ar fi coborât mult sub zero cu toate că ea nici nu a atins cote înalte în ultimii săi ani de președinție. Și totuși, alegătorii au recepționat dacă nu călduros, cel puțin neutru la aceste propuneri ale lui Putin, pe care l-au considerat atît un om de acțiune, cît și un om de acțiuni pragmatice. Cu toate că democrația rusă este încă foarte fragilă, nu trebuie să uităm că aproximativ 68 procente din numărul total de cetățeni cu drept de vot s-au prezentat la urnele de vot în ziua de 26 martie, adică cu 20 procente mai mult în comparație cu numărul de cetățeni cu drept de vot care s-au prezentat la urnele de votare în 1996 în alegerile prezidențiale din SUA.

Mai sînt numeroase întrebări fără răspuns în ceea ce îl privește pe președintele Putin. Oricum, cu timpul vom afla dacă el se va dovedi un susținător al reformelor democratice care au avut loc în Rusia din 1991 încoace, sau va întoarce acele ceasornicului înapoi către un regim autoritar despre care mulți cred că a dispărut în negura vremurilor. ■

(Textul de față reprezintă traducerea și adaptarea unor fragmente din articolul *Will Putin Lead His Country Back To The Future?* Revista electronică *Post-Dispatch*, aprilie 2000. Toate drepturile aparțin editorilor.)

(Vocea Civică nr. 2 (29), martie-aprilie 2000)

Partidele și alte organizații social-politice

Igor Boțan

Procesul de modificare a Constituției și a altor acte legislative este justificat de clasa politică din Moldova prin necesitatea depășirii *romantismului democratic* și reconsiderarea principiilor democratice prin prisma pragmatismului și eficienței. O astfel de abordare pare a fi logică și firească. La urma urmei, pluralismul și democrația sînt doar instrumente care garantează competiția ideilor și alegerea de către cetățeni a celor ce urmează să aplice aceste idei spre binele public.

În Moldova există destul de mulți lideri ambițioși cu foarte multe idei, iar proverbul ne avertizează - ce-i mult n-ri bun. De aceea, problema selectării celor mai *bune* idei și concepții privind dezvoltarea societății rămîne una prioritară. Circa 30 de partide și alte organizații social-politice înregistrate de către Ministerul Justiției cu tot cu scopurile lor de program pretind că pot propune soluții reale pentru multiplele crize cu care se confruntă societatea. Unii lideri politici sînt de părerea că însuși numărul de partide marchează o criză de inflație a pseudoideilor și, de aceea, acum doi ani, a fost lansată ideea *salubrității spectrului politic*. Aplicarea acestei idei s-a redus la ridicarea unor obstacole în calea înregistrării partidelor și a altor organizații social-politice. Mai tîrziu s-a dovedit că, de fapt, obstacolele au fost ridicate în activitatea Ministerului Justiției care fu pus în condiții extreme de a controla autenticitatea a aproximativ 200.000 de semnături timp de o lună de zile. Rezultatul îl cunoaștem - numărul partidelor și altor organizații social-politice a scăzut de 2 ori, iar în același timp numărul total al membrilor de partid a crescut de aproximativ 5 ori; atingînd proporția de 10% din numărul cetățenilor cu drept de vot. Efectul, însă, a fost practic nul - numărul concurenților electorali din campania electorală posteroară acestei reforme a coincis cu cel din campania

anterioară. Pentru toți a fost evident că numărul de aproximativ 7 000 - 8 000 de semnături ale membrilor pentru fiecare din cele 25 de partide este o mistificare. De aceea, a urmat, în mod logic, următorul pas spre *salubritate* - ridicarea pragului electoral până la 6% și neadmiterea timp de 2 ani a noilor formațiuni politice în competiția electorală. Ultimele modificări pot contribui la reducerea numărului fracțiunilor parlamentare, dar pun sub mare semn de întrebare necesitatea păstrării actualului sistem electoral proporțional. Într-adevăr, sistemul electoral proporțional are pe lângă avantajul că este foarte ieftin și cel că permite reflectarea cât mai adecvată a preferințelor electorale ale cetățenilor. Ridicarea pragului de reprezentare reduce considerabil acest avantaj. La ce bun să păstrezi un sistem electoral care introduce o distorsiune în reprezentarea opțiunilor electorale echivalentă cu cea de pe urma folosirii sistemului majoritar, dacă pe lângă aceasta mai încurajezi *ruperea* aleșilor de alegători? În același timp, sistemul electoral proporțional impune necesitatea unei legi a partidelor foarte restrictivă.

Este evidentă corelația foarte strânsă între sistemul electoral și legea partidelor. Dar, această corelație ar trebui să asigure cât mai plener drepturile cetățenilor la asociere și la administrarea treburilor publice, la garantarea eficienței acestei administrări. Dreptul la asociere, inclusiv în partide politice, este unul fundamental, de aceea, orice restrângere a acestui drept este întimpinată cu mari rezerve. Utilizarea în ultimii 7 ani a sistemului electoral proporțional a demonstrat că alegătorii preferă să voteze mai degrabă formațiunile politice decât candidații independenți,

aceștia din urmă acumulând în total doar între 2 - 6% din voturi. În asemenea condiții poate fi înțeleasă dorința de a pune anumite bariere în calea accesului partidelor la putere. Problema este - cum se pun aceste bariere? În Republica Moldova s-a mers pe calea cea mai simplă. S-a decis punerea barierei în calea înregistrării partidelor. Este foarte greu să apreciezi cât de arbitrar este să impui existența a cel puțin 5 000 de membri unui partid sau mișcări politice aflate în stare embrionară. Unica scuză în acest sens este practica internațională. Într-adevăr, există țări, chiar membre ale Uniunii Europene, unde legislația respectivă este extrem de dură. De exemplu, în Portugalia legea cere existența a cel puțin 4 000 de membri pentru ca un partid să fie înregistrat, iar articolul 51 din Constituția acestei țări conține unele prevederi foarte restrictive, referitoare la activitatea partidelor politice. Astfel, este interzisă folosirea de către partidele politice a denumirilor care conțin termeni ce au relație directă cu vreo religie sau biserică, sau folosirea emblemelor ce pot fi confundate cu simbolurile naționale sau religioase. De asemenea, este interzisă constituirea partidelor a căror denumire sau scopuri indică natura regională a activității lor. Aceași Constituție a Portugaliei prin articolele 154 și 155 stabilește modul de desemnare a candidaților și sistemul electoral proporțional. Am fi putut trage concluzia că sistemul electoral proporțional este de natură să justifice existența unor cerințe foarte dure pentru înregistrarea partidelor politice, dacă n-ar exista exemplul Spaniei. În Spania a fost introdus sistemul electoral proporțional limitat. Membrii Parlamentului sînt aleși în baza listelor de partid întocmite la nivel de provincie. Dar, în același timp, Constituția (art.6) și legea partidelor, practic, nu pun nici un fel de obstacole în calea înregistrării partidelor, dacă ele se conformează principiilor constituționale. Deși în Spania există sute de partide politice guvernarea în această țară este considerată destul de eficientă.

Ne-am convins, prin exemplele de mai sus, că în Republica Moldova limitarea accesului partidelor la înregistrare nu are nici un efect asupra numărului concurenților electorali și nici nu contribuie la sporirea eficienței guvernării. De aceea, pare a fi mult mai logică adoptarea unei noi legi a partidelor în

care să fie fixate câteva principii foarte simple și clare. Aceasta lege nouă ar putea fi corelată cu amendamentele constituționale.

În primul rând, ar merita introducerea unei distincții clare între partide și organizații social-politice. Actuala lege nu face, practic, nici o distincție între aceste două categorii de formațiuni politice. Diferența, dacă există, este de ordin propagandistic. Cerințele pentru înregistrarea ambelor categorii sînt aceleași. Alte prevederi legate de funcționarea și drepturile de proprietate sînt, de asemenea, echivalente. Există, însă, o experiență care ne demonstrează că mișcărilor, fronturile care stau la începutul consolidării unor idei politice apar în anumite circumstanțe. La început ele nu au nevoie de membri, fiind susținute de largi categorii sociale. În dependență de rapiditatea atingerii scopurilor acestea se transformă în partide politice cu acceptarea statutului de membri pentru aderenții săi. Acesta este un proces firesc, de aceea, pare a fi absurdă înaintarea aceluiași cerințe față de partide și organizații (mișcări) politice: de a avea înainte de înregistrare 5 000 de membri. Prevăd dezacordul celor care vor zice că în conformitate cu articolul 41 din Constituție partidele și alte organizații social-politice sînt egale în fața legii. Dar, se pare că aici există o neînțelegere. *Între a fi egal în fața legii și a fi tratat în același fel* de către legea care-ți stabilește cadrul legal există, totuși, diferențe. De exemplu, nimănui nu-i trece prin cap să afirme că legea pensionării care prevede vîrsta de pensionare de 65 de ani pentru bărbați și 60 de ani pentru femei încalcă articolul 16 din Constituție, care stipulează egalitatea cetățenilor în fața legii indiferent de sex etc. Același lucru se referă și la unitățile economice, care sînt egale în fața legii, dar au cadre regulatorii diferite, în dependență de forma de proprietate. Deci, articolul 41 din Constituție n-ar trebui să fie o piedică în stabilirea unor reguli diferite de înregistrare, acces la proprietate, lichidare a partidelor și organizațiilor (mișcărilor) social-politice. La urma urmei, poate fi elaborată o asimetrie compensatoare pentru scoaterea în evidență a specificului fiecărei asemenea organizații și pentru asigurarea egalității.

Partidele, de obicei, sînt formațiuni ce împărtășesc o anumită ideologie sau

doctrină. Aceste doctrine ar trebui să fie principalii gluanți care cimentează rîndurile interne. Cetățenii ar trebui să accepte să devină membri de partid doar în cazul în care împărtășesc doctrinele sau ideologiile respective. Programele politice bazate pe anumite principii doctrinare pot servi doar pentru atragerea alegătorilor în campaniile electorale. De aceea, pare a fi logică cerința de a avea un anumit număr de membri - fie și 5 000. În schimb, pentru acest efort permanent partidele ar trebui să fie scutite de colectarea semnăturilor în campaniile electorale, exact ca și în prezent. În același timp, termenele de înregistrare a partidelor politice trebuie să fie mai îndelungate pentru a permite organului abilitat cu înregistrarea lor să poată verifica în mod eficient autenticitatea semnăturilor membrilor. Această perioadă ar putea dura, să zicem, 6 luni de zile.

Scoaterea în evidență a specificului partidelor și mișcărilor social-politice este importantă și din alt punct de vedere. Este evident că mișcările politice pot avea programe politice bazate pe niște idei oportune într-un anumit moment, ceea ce nu diminuează necesitatea lor. Ratarea momentului oportun face inutilă consolidarea politică în jurul ideii respective. La ce bun ar trebui, în acest caz, puse mișcările politice în același rînd cu partidele. Este evident că înregistrarea mișcărilor social-politice ar trebui să fie efectuată într-un regim foarte simplificat și rapid, să zicem, timp de 2 - 3 luni. În schimb participarea la alegeri să fie condiționată de colectarea a unui anumit număr de semnături ale simpatizanților. Aceasta ar fi necesar pentru a demonstra organelor electorale că ideile mișcărilor respective au o anumită susținere în societate.

Cel mai bun exemplu în acest sens este cel recent, din Rusia, unde anumite idei foarte simple au căpătat susținere masivă doar cu 2 - 3 luni înainte de alegeri. Mai tîrziu, după atingerea unui succes, s-a realizat trecerea de la organizația (mișcarea) social-politică la organizația de partid. În Rusia pîna în prezent nu este adoptată o lege a partidelor, acestea funcționînd în baza legii asociațiilor obștești și legislației electorale. Este adevărat că în spațiul postsovietic emanația politică a *partidului puterii* poate căpăta proporții îngrozitoare datorită factorului administrativ, dar este la fel de adevărat că nu orice astfel

de emanații prind rădăcini. Cazurile *Gaidar* și *Cernomîrdin* sînt elocvente în acest sens. Totuși, pe lîngă factorul administrativ mai trebuie să existe și ideea consolidatoare propriu-zisă. Și în Republica Moldova o astfel de idee este căutată de mai mulți ani. Faptul că ea nu a fost găsită pîna în prezent nu înseamnă că ea nu poate fi găsită în principiu. Problema e că dacă ea apare, va trebui realizată rapid și nu peste 2 ani așa cum se cere în prezent. Dacă în Rusia ar fi existat o lege a partidelor foarte restrictivă, atunci nu ar fi existat nici un dubiu că *partidul puterii* ar fi inventat un subterfugiu pentru a depăși impedimentele. Putem doar să ghicim la ce bun servesc legile restrictive.

Ce ar da un tratament diferențiat al partidelor și organizațiilor social-politice? În primul rînd, nimeni n-ar putea zice că în Republica Moldova dreptul la asociere în formațiuni politice este anevoios și nedemocratic. În al doilea rînd, ar dispărea senzația potrivit căreia *carul a fost pus în fața boilor*, într-un cuvînt: că se cere existența unui număr foarte mare de membri înainte ca formațiunea respectivă să poată să-și propage ideile în mod legal. Este evident că cetățenii cu idei originale ar putea, pentru început, să înregistreze o organizație (mișcare) social-politică, iar apoi, dacă aceasta *prinde rădăcini*, să fie reorganizată în partid politic, cu numărul necesar de membri, așa precum, de obicei, se întîmplă. Pentru că în societatea moldovenească ideea *salubrității spectrului politic* este una obsedantă, cred că am putea apela la experiența mexicană. Experiența respectivă ar putea ajuta la menținerea unui anumit echilibru pe scena politică. Acum cîțiva ani în Mexic a fost efectuată o reformă electorală. Unul din elementele acestei reforme este legat de *salubritatea* permanentă a spectrului politic. Astfel, formațiunile politice care s-au lansat în campania electorală și n-au fost în stare să acumuleze 2% din numărul de voturi valabil exprimate se dizolvă imediat după alegeri. Și în Republica Moldova s-ar putea introduce o astfel de regulă. Dacă pragul electoral de reprezentare în Parlament nu-i poate determina pe unii lideri politici să coopereze, atunci perspectiva de a dispărea definitiv de pe arena politică ar fi un instigator foarte bun. În același timp nimeni

nu va putea reclama negarea accesului la asociere în organizații social-politice. Acest drept este oferit. Faptul că el nu poate fi valorificat este o altă problemă. Se pare că și efectele unei astfel de *salubrități* ar fi pozitive. Cooperarea dintre partidele mici ar crește simțitor, asigurînd o competitivitate "partidelor istorice" care de zece ani, trecînd prin 5 campanii electorale, se mai mențin, practic, la același nivel și întreprind totul pentru a nu admite noi concurenți.

Lucrurile expuse mai sus pot fi îmbunătățite cu noi idei. Un lucru este cert, ele pot fi utile în cazul păstrării sistemului electoral proporțional. În cazul trecerii la sistemul electoral majoritar toate aceste lucruri își pierd sensul. Experiența țărilor în care se utilizează sistemul majoritar este elocventă în acest sens. În astfel de cazuri legea partidelor trebuie simplificată simțitor în partea ce ține de înregistrarea partidelor și considerată foarte minuțios în partea ce ține de finanțarea lor. Ultima parte, oricum, trebuie să fie extrem de importantă indiferent de sistemul electoral în baza căruia se aleg candidații. În orice caz, problema finanțării campaniilor candidaților în circumscripții electorale uninominale capătă conotații deosebite, alături de factorul administrativ. În Republica Moldova acest lucru va fi amplificat și de subdezvoltarea mijloacelor locale de informare în masă care ar trebui să fie instrumentul de baza în cursul campaniilor pe circumscripții uninominale.

Adoptarea sistemului electoral mixt va necesita găsirea unui compromis foarte sensibil pentru toate problemele menționate mai sus. Altfel sistemul majoritar, cît și cel mixt, scot în evidență necesitatea întăririi puterii executive astfel încît conformismul candidaților independenți să fie adus într-o anumită albie. În Republica Moldova frica de candidații independenți este una falsă. Este evident că fracțiunile parlamentare constituite pe baza partidelor și blocurilor electorale se ruinează cu ușurință, iar *grupurile independente* capătă proporțiile unor fracțiuni parlamentare. ■

(Centrul pentru Dezvoltarea Democrației Participative)

(Vocea Civică nr. 3 (30), mai-iunie 2000)

Comparați și judecați

Charles Lasham

Am sosit în Moldova în ziua de 15 iulie și mi s-a spus că alegerile prezidențiale prevăzute pentru decembrie 2000 s-ar putea, de fapt, să nu aibă loc. Cu toate că acestea ar fi trebuit să constituie obiectivul principal al activității mele aici, m-am folosit în schimb de ocazia de a mă ocupa de alte activități în care este antrenat biroul IFES din Moldova pe o perioadă de câteva luni înainte. În acest sens este de o importanță covârșitoare faptul că eu pot continua relațiile bune pe care le-a dezvoltat predecesorul meu Dorin Tudoran.

“Dacă alegerile prezidențiale nu vor avea loc în decembrie”, mă întreb eu, “atunci ce se va întâmpla după 15 ianuarie când mandatul dlui Lucinschi expiră?” O întrebare bună își așteaptă întotdeauna răspunsul. La momentul când citiți aceste rânduri lucrurile urmează să se clarifice. Cu toate acestea, a apărut un număr de chestiuni de ordin constituțional ce trebuie soluționate. Inclusiv Comisia Electorală Centrală are câteva probleme de rezolvat. În Marea Britanie (patria mea) noi nu avem o constituție scrisă. Mai mult, în prezent noi nu avem echivalentul Comisiei Electorale Centrale. Dat fiind că a ajuns vorba despre

Constituție, noi ne bazăm în schimb pe un număr de documente cu caracter constituțional de la *Magna Carta* din 1215 pînă la diverse legi ale parlamentului, legislația europeană și dreptul comun. Noi am trecut printr-o “criză” constituțională interesantă în perioada 1998/99, cînd Camera inferioară (Lower House) a Parlamentului britanic, sau mai bine-zis Casa Comunelor (House of Commons), a dorit să introducă reprezentarea proporțională pentru alegerile în Parlamentul European, iar Camera superioară a Parlamentului britanic, sau mai bine-zis, Casa Lorzilor (House of Lords), nu a fost de acord cu anumite clauze ale proiectului de lege și a refuzat să-l adopte. O constituție scrisă ar fi fost de mare folos aici. Proiectul legii a fost remis înapoi către Casa Comunelor, aceasta l-a trimis la rîndul ei înapoi Casei Lorzilor care iarăși a refuzat să-l adopte. Atunci membrii aleși ai parlamentului (adică ai Casei Comunelor, pentru că membrii Casei Lorzilor nu se aleg) s-au consultat îndelung și în cele din urmă au invocat o lege parlamentară la care se apelează extrem de rar pentru a trece peste refuzul Lorzilor nealeși și să elaboreze în 1999 noua Lege cu privire la alegerile europene care a intrat în vigoare cu câteva luni înainte ca aceste alegeri să

aibă loc în iunie 1999. Toate acestea au darul să ne spună că nu numai Moldova este cea care se confruntă cu probleme constituționale.

Una din cele mai controversate probleme a fost legată de alegerea sistemului proporțional care urma să fie aplicat pe teritoriul britanic de bază. În Irlanda de Nord a fost folosit singurul vot transferabil (SVT) al sistemului proporțional timp îndelungat. Tot acest sistem a fost folosit și în alegerile

europene. Cu toate acestea, sistemul D'Hondt a fost ales pentru Anglia, Scoția și Țara Galilor. Tot aici s-a folosit în același timp și sistemul închis de liste bazat pe 11 Regiuni. În fiecare din aceste Regiuni se aleg între 4-11 membri ai Parlamentului European (MPE), numărul aleșilor fiind determinat de numărul de alegători din Regiune. Cu toate că Marea Britanie are 87 reprezentanți aleși în Parlamentul European, doar foarte puțin alegători ar fi în stare să explice pe cine-i reprezintă aceștia acolo.

Sistemul a fost ales de Ministrul de interne (Home Secretary) ca drept cel mai potrivit pentru alegerile în Parlamentul European. El și funcționarii săi publici au hotărât ceea ce trebuie să fie drept cel mai bun sistem, au convenit asupra lui cu cabinetul dlui Blair și apoi l-au adus în Parlament unde sperau că sistemul va fi aprobat fără mari probleme. De fapt, cât privește acest sistem, nu au existat nici o consultație serioasă asupra lui, nici o testare a calităților lui, nici o consultație convenită cu poporul. Să fi existat o Comisie Electorală Centrală (CEC), ea ar fi fost cea care să se ocupe nemijlocit de toate acestea care ar fi constituit o parte a muncii lor de zi cu zi. Este important ca să existe o CEC care în permanență să pună întrebări în legătură cu sistemele electorale folosite, înregistrarea alegătorilor, înregistrarea partidelor politice, metodele moderne de instruire, progresele în noile tehnologii, probleme de mass media, actele de reglementare a activității observatorilor locali și străini. În Marea Britanie, acolo unde spunem cu mândrie că noi sîntem mama tuturor parlamentelor, de-abia acum se ajunge la concluzia că este necesară crearea unei CEC dacă se dorește ca treaba să fie făcută cum se cuvine.

Din fericire, Moldova are o CEC și, din cîte mi s-a spus: una care este receptivă și muncește din greu. Marea Britanie va avea pentru prima oară o Comisie Electorală doar în acest an. Agenda ei va include unele din problemele menționate în alineatul de mai sus. Pe lângă acestea, comisia va mai avea și alte responsabilități. Ele includ elaborarea și perfecționarea legilor care

reglementează finanțarea partidelor politice, reconsiderarea hotarelor circumscricțiilor electorale, reconsiderarea cursurilor de instruire pentru funcționarii electorali, posibile schimbări în alegerile membrilor Parlamentului. Cel mai interesant lucru este legat de realizarea unei promisiuni din manifestul Partidului Laburist unde se spune că va exista o asemenea reconsiderare. O comisie a fost creată sub președinția unui politician proeminent cum este Lordul Jenkins din Hillhead, și în cele din urmă trebuie să aibă loc un referendum privitor la întrebarea dacă Marea Britanie trebuie să mențină sistemul electoral al simplei majorități, sau dacă noi ar trebui să optăm pentru o formă a sistemului proporțional. Dacă oamenii se pronunță în favoarea unei schimbări a sistemului actual, Marea Britanie se va mișca spre un sistem mixt unde anumite locuri în Parlament vor fi alese pe bază de proporționalitate, iar altele - în anumite circumscricții pe baza simplei majorități. Un astfel de sistem s-ar asemăna cu cel adoptat în Germania unde alegătorul are dreptul la două voturi: unul pentru un candidat într-o circumscricție unde poate fi ales un singur membru în Parlament, și celălalt pentru lista de partid de reprezentare proporțională.

Orice ar alege alegătorii, una din speranțele majore este că ei vor manifesta un interes mai mare față de politica britanică. Numărul mic de alegători ce se prezintă la urnele de vot este considerat una din problemele principale care urmează să fie abordate cu toată seriozitatea. La alegerile locale numărul mediu de alegători care votează este de 30 de procente din numărul total de alegători, iar la alegerile parlamentare - de aproximativ 65 de procente.

Comparînd diferite sisteme electorale trebuie să înțelegem că cele ce funcționează bine în anumite țări nu vor fi la fel de eficiente și în altele.□

(Vocea Civică nr. 4 (31), iulie-august 2000)

De unde vin durerile noastre de cap?

Igor Boțan

Proverbul spune că există probleme pe care le putem rezolva noi înșiși, sau doar timpul. Majoritatea problemelor cu care se confruntă clasa politică din Moldova și societatea în întregime pare a face parte din cea de a doua categorie. Afti liderii politici de cel mai înalt nivel, cft și presa, susțin că aceste probleme sînt cauzate de lipsa de tradiții democratice și mentalitatea elitelor noastre.

Un alt proverb spune că orice comparație șchiopătează. De aceea, apelînd la modele străine trebuie să luăm seama ca similitudinile aparente să nu eclipseze diferențele fundamentale. În ultimul timp, se observă fără mare efort un lucru interesant și anume: clasa politică din Moldova se inspiră din modelul grecesc de reformă constituțională și electorală. Se pare că Moldova urmează exemplul Greciei pînă și în detalii. În prezent, doar Grecia și Moldova utilizează pragul electoral de 3 % pentru candidații independenți. Exemplul Greciei pare atractiv din simplul motiv că timp de un sfert de secol această țară a parcurs o cale spinoasă, dar impresionantă, de la dictatură spre stabilitate politică bazată, practic, pe un sistem bipartit și prosperitate economică relativă. Multe din procesele ce se desfășoară în Moldova se aseamănă cu cele prin care au trecut Grecia și alte state balcanice. În acest sens este extrem de interesant studiul profesorului George Katrougalos care a încercat să găsească caracteristicile de bază ale dezvoltării constituționale din Balcani în ultimii 150 de ani. În opinia lui, acestea sînt:

- *ambivalența procesului de vesternizare/occidentalizare*. Se consideră că o societate premodernă ce se angajează în aplicarea unor valori liberale după secole de dominație imperială nu poate scăpa de apariția tensiunilor între grupările politice, precum și între stat și societate. Aceste lucruri au avut la bază contradicția dintre aspirațiile prooccidentale ale unei părți a elitei politice, și tradiționalismul la nivel local exprimat de cealaltă parte a acestei elite;

- *discrepanța dintre textele constituționale scrise și realitate*. Se consideră că deși textele constituționale și legile de bază ale țărilor balcanice sînt în evidență un atașament fidel față de valorile democratice occidentale, adesea există o discrepanță foarte mare între valorile declarate oficial și practicile autoritare ale puterii executive;

- *centralismul excesiv și funcționarea mecanismului de stat pe baza clientismului*. Statele Balcanice moderne sînt relativ tinere și dispun de resurse economice limitate. Aceasta determină caracterul intervenționist al statului în economie ceea ce dă naștere relațiilor clientare, mai ales că nu există o societate civilă dezvoltată, capabilă să se opună acestui proces. În astfel de condiții nu industrializarea țărilor, ci accesul la mijloacele bugetare modeste devine principala preocupare a elitelor;

- *influența semnificativă a marilor puteri*.

Constituirea sau reconstituirea statelor balcanice moderne, chiar și trasarea hotarelor acestora, s-au făcut cu concursul direct sau indirect al marilor puteri, care ulterior au influențat în mod cardinal dezvoltarea acestor state.

Dacă ne referim în mod direct la procesele constituțional și electoral observăm că stipulările constituțiilor Greciei și Moldovei referitoare la rolul principalelor instituții ale statului și sistemele electorale sînt în concordanță cu canoanele dreptului constituțional modern. Afti Constituția Greciei (art.51(2)), cft și cea a Moldovei (art. 68), stipulează că deputații reprezintă în Parlament națiunea, sau se află în serviciul poporului. Stipularea respectivă arată, potrivit experților, că parlamentarii nu pot reprezenta vreo circumscripție electorală, nici alegătorii care i-au votat, precum și că ei nu sînt dependenți de partidele politice care i-au promovat pe listele lor.

Se consideră că utilizarea sistemului electoral proporțional este cea mai adecvată pentru reprezentarea întregii națiuni. Numai că dezvoltarea sistemului electoral în Grecia se deosebește, totuși, de cea din Moldova.

Legea electorală a Greciei prevede împărțirea teritoriului țării în 56 de circumscripții electorale cu mai multe mandate. Numărul de mandate disputate în fiecare circumscripție se calculează în baza datelor ultimului recensământ (recensămintele se desfășoară în Grecia o dată la 10 ani) și se stabilește, la fel ca și circumscripțiile electorale, prin decret prezidențial. Astfel, numărul aproximativ de mandate disputat într-o circumscripție electorală este de 5. Grecia utilizează așa numitul sistem electoral *proporțional fortificat* pentru a favoriza constituirea unei majorități parlamentare. În acest scop distribuirea mandatelor se efectuează în 3 etape. Nu se aplică vreo formulă de distribuire a mandatelor, cum ar fi d'Hont etc., ci se găsește pentru început media de voturi necesară pentru un singur mandat. Prima distribuire are loc în urma împărțirii numărului total de voturi, acumulat de fiecare partid într-o circumscripție, la această medie. Evident, restul obținut în urma împărțirilor este destul de semnificativ și se distribuie în mod proporțional în 13 circumscripții mai largi care cuprind toată țara. A treia etapă de distribuire proporțională a mandatelor are loc în circumscripția electorală națională în care se dispută a 1/20 parte din locurile din Parlament în conformitate cu stipulările din Constituție. Dar, oricum ar fi modelat sistemul electoral, el nu poate garanta cu siguranță o majoritate parlamentară și o guvernare stabilă. De aceea, Constituția Greciei prevede un mecanism care s-a dovedit destul de eficient la formarea și acordarea votului de încredere guvernului. Astfel, în urma alegerilor parlamentare președintele țării îi numește în funcția de prim-ministru pe liderul partidului care a obținut majoritatea absolută de locuri. Dacă nici un partid nu a obținut o astfel de majoritate, președintele țării îi oferă liderului partidului ce a obținut majoritatea relativă un mandat *explorator* pe o perioadă de trei zile pentru ca acesta să încerce formarea coaliției de guvernământ. Dacă acesta nu reușește, atunci un astfel de mandat i se acordă liderului celui de al doilea după importanță partid parlamentar, apoi celui de la treilea. Dacă nici cea de a treia tentativă nu reușește, președintele țării îi convoacă pe liderii tuturor partidelor parlamentare pentru a stabili posibilitatea

formării și acordării votului de încredere unui guvern. În caz de reconfirmare a imposibilității votului de încredere pentru guvern, se încearcă constituirea unui guvern provizoriu care să asigure desfășurarea alegerilor noi. Dacă și măsura respectivă eșuează, președintele țării este obligat să se adreseze președinților Consiliului de Stat și Curții Supreme de Justiție pentru a contribui la formarea unui guvern cu cea mai largă participare posibilă înainte de a dizolva parlamentul și a organiza alegeri noi. Face, totuși, să menționăm că orientarea spre asigurarea unei majorități parlamentare prin tehnici electorale și artificii constituționale nu i-a scutit pe greci de șocuri politice. Astfel, în perioada 1974 - 1999, numai Parlamentul ales în iunie 1985, și-a exercitat mandatul pînă la sfârșit, în celelalte cazuri fiind nevoie de alegeri anticipate. Se pare că această consolidare a majorităților parlamentare și a bipartitismului rezidă, mai degrabă, în modalitatea de finanțare a partidelor politice și a factorului administrativ utilizat de partidul puterii, mai ales datorită controlului cvasi-total al acestuia asupra mass mediei electronice.

De asemenea, face să amintim că procesul constituțional și sistemul electoral grecesc s-au configurat în urma unor conflicte foarte pronunțate între liderii Partidului Noii Democrații (PND) și Mișcarea Socialistă Pan-Helenică (PASOK). Timp de 15 ani, scena politică grecească a fost dominată de conservatorii din PND conduși de K. Karamanlis. Începînd cu 1981, pentru prima dată președintele conservator a trebuit să coabiteze cu un prim-ministru socialist - A. Papandreou. În această perioadă foarte complicată, consensul național a fost determinat de orientarea strategică similară a ambelor partide - integrarea cîm mai adincă în structurile NATO și EU (un fel de idee națională grecească). În cele din urmă, clarificarea relațiilor între conservatori și socialiști s-a produs odată cu operarea modificărilor în Constituție în 1986. După aceste modificări scena politică grecească a fost dominată preponderent de către socialiști. Sistemul electoral a fost modificat în sensul renunțării la sistemul proporțional preferențial (alegătorii stabileau ordinea candidaților în listele de partid) și intro-

ducerii sistemului electoral proporțional limitat cu liste de partid închise. Formarea listelor de candidați la nivel de circumscripție a scos în evidență rolul filialelor de partid și a contribuit în mod crucial la fortificarea partidelor.

Experiența străină ne face să constatăm că intenția parlamentarilor moldoveni, exprimată în declarația din 26 iunie 2000, de a opera modificări în Codul electoral, nu pare a fi suficientă pentru asigurarea unei majorități parlamentare. Această idee de revizuire a sistemului electoral - de natură să favorizeze constituirea majorității parlamentare - a fost impulsionată de președintele țării. Dar propunerile făcute sînt numai o alternativă la actualul sistem electoral proporțional deplin care ar urma să fie substituit cu sistemul mixt, sau în cel mai rău caz, cu cel proporțional limitat (liste de partid în circumscripții cu mai multe mandate). De fapt, o astfel de tentativă a avut loc deja în februarie 2000, cînd Parlamentul Moldovei a încercat introducerea sistemului electoral proporțional limitat ceea ce n-a fost susținut de deputați. Acestea sînt, mai degrabă manevre politice. Nu există nici o garanție că un sistem electoral sau altul poate asigura o majoritate parlamentară. Apoi, ne amintim de experiența alegerilor din 1994. Ea ne arată ce se poate întîmpla cu o majoritate parlamentară în lipsa unui pivot strategic.

Oricît de atractiv ar fi exemplul grecesc trebuie să se ia în considerație faptul că pentru țările postcomuniste din regiune, pe lîngă moștenirea balcanică comună, mai este extrem de important și impactul procesului de redistribuire cardinală a proprietății care s-a produs aici de două ori pe parcursul a doar 50 de ani. Acest proces istoric unic, într-un domeniu din cele mai sensibile, nu poate să nu provoace serioase turbulențe politice și sociale. Chiar dacă elitele politice moldovenești se referă la modelul constituțional și electoral grecesc, comportamentul lor pare a fi influențat, de voie bună sau nu, de comportamentul elitelor politice din spațiul postsovietic, mai ales de cel al elitelor din Ucraina și Rusia. Similitudinea proceselor socio-economice și spațiul informațional comun contribuie în mod cardinal la formarea reflexelor *behaviouriste* (de comportament).

Și în Rusia cercurile politice vehiculează cu insistență ideea potrivit căreia cadrul legislativ poate fi modelat astfel încît acesta să încurajeze apariția unui sistem bipartit: *partidul puterii - opoziție*. Se înțelege de la sine că elementul de bază al *partidului puterii* ar trebui să-l constituie funcționarii din administrația publică de toate nivelele (în Grecia, PASOK-ul utilizează un astfel de mecanism cu maximă eficiență, deși Constituția interzice în mod expres partinitatea funcționarilor publici). În acest sens susținătorii președintelui rus fac propuneri pentru a permite funcționarilor publici să devină membri de partid. Aplicarea modelului bipartit presupune adoptarea unei legi a partidelor care să îngreuneze semnificativ modul de constituire a partidelor; introducerea obligatorie a unui număr foarte înalt de membri pentru înregistrarea partidelor; eliberarea obligatorie a carnetelor de membri fără care să nu poată fi nici vorbă despre înregistrare; metode drastice de control etc. Apoi, stipulările legii referitoare la finanțarea partidelor trebuie să fie de natură să favorizeze identificarea intereselor businessului mare cu interesele unuia din partidele sistemului bipolar la fel precum mecanismul *soft money* lucrează în SUA pentru democrați și republicani. În plus se prevede finanțarea partidelor parlamentare de la bugetul de stat în mod proporțional cu numărul de voturi acumulate la ultimele alegeri parlamentare, în timp ce finanțarea din alte surse să fie supusă unui control foarte strict. Astfel se consideră că noii deținători ai puterii vor face marele business dependent de putere, inversînd situația existentă pînă nu demult. Într-adevăr, în 1996, în Rusia, ratingul unui președinte extrem de nepopular a fost adus prin intermediul mass mediei și tehnologiilor PR, elaborate pe banii marelui business, la nivelul necesar pentru a învinge în alegeri. Mai tîrziu, în 1999 și 2000, același business mare s-a angajat, probabil în virtutea inerției, în mod benevol să asigure victoria informațională a deținătorilor puterii. În aceste condiții cei care și-au căpătat mandatele nu s-au mai simțit obligați față de *creditorii* lor. Este curios că cei care au animat mișcarea pro-prezidențială *Edinstvo* acum un an, sînt astăzi antrenaji în

organizarea unei mișcări de opoziție, președintelui Rusiei. Această mișcare urmează să se bazeze pe guvernatorii *obijduiți* de președinte în cadrul reformei verticalei administrative. Adică, unei puteri bazate pe administrația centrală și se încearcă contrapunerea cu o altă mișcare bazată pe birocrăția administrației regionale. Dacă tentativa respectivă nu va fi înăbușită, atunci ea poate aduce mari perturbații în modelul *putere - opoziție*. Apoi, chiar dacă se vorbește despre introducerea unor schimbări în sistemul electoral, toți înțeleg că nu acesta poate influența trecerea la sistemul bipartit, ci resursele materiale de care dispun partidele pentru a-și promova candidații și implicit accesul la mass media. Așa că inițiativa susținătorilor președintelui de a alege 70% din deputați în circumscripții uninominale și numai 30% în circumscripția federală poate atinge doar interesele partidelor mici care, de altfel, au reacționat imediat, propunând varianta inversă. Tocmai aici iese în evidență raționamentul autorilor ideii de a forma o mișcare federală bazată pe puterea guvernatorilor. Vorba este că în conflictul cu președintele țării guvernatorii au întreprins un *pressing* masiv asupra deputaților aleși în circumscripții uninominale, amintindu-le acestora că ar trebui să fie promotori ai intereselor regionale odată ce sînt aleși acolo. Deocamdată acest lucru n-a reușit, dar semnalul este extrem de interesant. În cazul în care inițiativele prezidențiale vor continua să antagonizeze diferite grupări politice și economice acestea se pot uni pentru a forma o opoziție comună, paralelă cu opoziția comunistă permanentă. Pentru noi această experiență a proceselor din Rusia este importantă în sensul că ne arată cum deputații aleși în circumscripții uninominale pot deveni promotorii direcți ai intereselor administrației regionale în relațiile cu centrul, mai ales că toți sînt conștienți de puterea factorului administrativ în organizarea alegerilor. Acest lucru, în dependență de contextul socio-politic, poate fi un factor cu conotații atât pozitive, cât și negative.

Din cele menționate mai sus vedem că procesele politice și experiența diferitor țări se corelează foarte strîns cu ale noastre.

Însă, intenția de a face lucrurile mai eficiente trebuie realizată cu mare precauție. De asemenea, este necesară găsirea unor ieșiri din situații de posibil blocaj. În acest sens, un subiect extrem de interesant este legat de posibilitatea desfășurării alegerilor parlamentare anticipate. Politicienii din diferite tabere s-au referit la posibilitatea dezamorsării conflictului constituțional din țara noastră prin autodizolvarea Parlamentului și desfășurarea alegerilor parlamentare anticipate. Problema este că în conformitate cu art. 85 din Constituție alegerile anticipate pot avea loc numai dacă președintele țării dizolvă Parlamentul în cazurile cînd acesta nu este în stare să acorde vot de încredere guvernului, sau dacă blochează procedura de adoptare a legilor timp de 3 luni. Posibilitatea autodizolvării Parlamentului din considerente de oportunitate politică nu este prevăzută de Constituție în mod expres și Curtea Constituțională a fost sesizată pentru a da o interpretare în acest sens.

Hotărîrea 31/10.11.97 a Curții Constituționale spune că autodizolvarea se poate produce în cazul renunțării benevole a tuturor deputaților și candidaților supleanți la mandate ceea ce ar semnifica lipsa cvorumului și implicit ar presupune blocarea procesului legislativ. Fără îndoială, hotărîrea Curții Constituționale este absolut corectă și reiese din contextul legal existent la data adoptării hotărîrii. Însă, aici apare un șir de întrebări. De ce în cazul lipsei cvorumului, adică a blocării *a priori* a procesului legislativ este nevoie să treacă 3 luni pentru ca Parlamentul să fie dizolvat de către președinte? Apoi, se pare, că în cazul schimbării contextului ar putea exista și o altă interpretare. Într-adevăr, Curtea Constituțională a adoptat hotărîrea în condițiile existenței sistemului electoral proporțional și a procedurii completării vacanțelor din Parlament prin validarea mandatelor deputaților supleanți. În acest context nu pare deloc trivială modificarea Codului electoral prin care candidații supleanți erau declarați drept *deputați supleanți*. Însă, Curtea Constituțională a declarat neconstituțional un astfel de tratament al candidaților supleanți, deși, după cum am văzut, tot ea mai înainte hotărîse drept imposibilă autodizolvarea

Parlamentului fără acceptul candidațiilor supleanți. Problema este că alegerea sistemului electoral (modul de alegere a deputaților și completarea vacanțelor) este o prerogativă exclusivă a parlamentului și el poate apela la ea din motive de oportunitate. De exemplu, dacă Parlamentul ar decide trecerea la sistemul electoral majoritar, hotărârea Curții Constituționale n-ar mai fi relevantă. Problema autodizolvării Parlamentului este una de principiu și n-ar trebui să depindă de modul de alegere a deputaților și de completare a vacanțelor. În primul rând, în cazul alegerii unui Parlament în baza sistemului majoritar lipsa cvorumului poate fi constatată doar dacă o jumătate din deputați depun cereri de demisie, ci nu întregul corp de deputați cum s-a decis în cazul sistemului proporțional. Dar, să admitem că într-un Parlament ales în baza sistemului majoritar toți deputații au depus cereri de demisie. Ce poate urma în acest caz? Dacă decizia de imposibilitate de autodizolvare a Parlamentului este una principială, ar trebui să se organizeze alegeri parțiale în toate circumscripțiile din țară pentru completarea vacanțelor care, de fapt, nu s-ar deosebi prin nimic de alegerile generale anticipate. Aceasta, însă, ar ridica o altă problemă. Alegerile parțiale se vor organiza pentru aceeași legislatură și deci mandatul deputaților noi aleși va dura pînă la sfîrșitul legislaturii respective. Care ar fi sensul venirii unui corp de deputați absolut nou pentru terminarea mandatului unui Parlament vechi? Neorganizarea alegerilor parțiale timp de 3 luni pentru a aduce procedura de dizolvare sub incidența art. 85 din Constituție pare artificială și ar contribui doar la prelungirea agoniei unui Parlament muribund timp de o jumătate de an, lucru inacceptabil pentru o țară măcinată de tot felul de crize și conflicte.

Exemplul de mai sus este unul ipotetic, dar valoarea lui constă în a ne arată că în principiu ar fi necesară existența unei proceduri de autodizolvare a Parlamentului de natură să permită evitarea organizării premeditate a crizelor guvernamentale și a blocării artificiale a procesului legislativ. Dacă Parlamentul ar adopta o lege privitoare la procedura de autodizolvare cadrul legal s-ar schimba și este interesant

cum ar interpreta Curtea Constituțională conformitatea ei cu prevederile constituționale. Doar Constituția permite Legislativului să adopte legi organice în domenii în care aceasta consideră că e necesar, iar intrarea în vigoare a unei astfel de legi s-ar face printr-o simplă promulgare de către președinte, chiar și în timpul ultimelor 6 luni ale mandatului acestuia. Experiența internațională arată că o astfel de procedură de autodizolvare a Parlamentului există în Israel și este stipulată în mod expres de Legea cu privire la Knesset (Parlamentul izraelit). Art. 34 al acestei legi spune următoarele: Knessetul nu poate adopta o decizie de autodizolvare înaintea expirării termenului prevăzut de lege decât numai prin adoptarea unei legi în acest sens cu majoritatea voturilor membrilor Knessetului. Israelul folosește un sistem electoral echivalent cu al nostru. Este adevărat că Israelul nu are o Constituție scrisă, iar Legea cu privire la Knesset face parte din setul de legi de bază față de care există o singură cerință fundamentală - de a nu conține prevederi ce vin în contradicție cu Declarația de Independență. De aceea, este greu să judecăm cît de relevant este exemplul Israelului pentru canoanele dreptului constituțional în general și pentru contextul constituțional din Moldova. Dat fiind că mulți insistă asupra neglijării experienței străine și explorării mai adînci a specificului nostru național, cred că ar fi pe înțelesul tuturor recurgerea la metoda asociațiilor în perceperea fenomenelor sociale. De obicei, peste tot în lume, elitele politice sînt asociate cu *producătorii de democrație*, în timp ce simplii cetățeni sînt considerați doar consumatori ai acesteia. În acest sens compararea tinerilor democrații din spațiul postsovietic cu democrațiile occidentale provoacă asocierea comparării vinului maturizat cu *tulburelul*. Dacă e așa, atunci ne dăm lesne seamă de unde vin durerile noastre de cap. *A propos*, vine toamna. ■

(Centrul pentru Dezvoltarea Democrației Participative. 10 august 2000)

(Vocea Civică nr. 4 (31), iulie-august 2000)

Proportional la pătrat

Igor Boțan

Introducere

Domeniul electoral se dezvoltă la fel ca oricare altul. Și aici apar idei de natură să îmbine principiile testate de vreme cu principii mai noi în scopul de a sintetiza sisteme originale. Până în prezent, au fost testate zeci de sisteme electorale care, de fapt, sînt combinații și variații ale sistemelor majoritar și proporțional. Relativ recent, a fost elaborat un nou sistem care îmbină avantajele și diminuează dezavantajele sistemelor majoritar și proporțional. Denumirea noului sistem este *PR-Squared (proporțional la pătrat)*. Autorul ideii este britanicul Julian D.A. Wiseman care și-a plasat rezumatul invenției pe Internet acum 2 ani. Evident, un om cu un astfel de nume nu putea propune ceva rău. Intenția autorului a fost să depășească tradiționalismul electoral britanic, păstrînd modalitatea de votare și schimbînd doar modalitatea de calculare a rezultatelor. O astfel de abordare a problemei scoate în prim plan grija față de alegător și deprinderile acestuia. În schimb, toate problemele legate de însușirea inovațiilor revin funcționarilor electorali. Pentru clasa politică din Moldova acest sistem nou ar putea prezenta un anumit interes, mai cu seamă că Parlamentul s-a angajat prin declarația de la 26 iulie să revizuiască sistemul electoral.

Înainte de a descrie noul sistem, ar fi util să stabilim ierarhia principiilor ce ar trebui să stea la baza unui sistem electoral care i-ar satisface atât pe liderii partidelor politice, cît și pe alegătorii simpli. În acest context e necesar să menționăm că deputații aleși în Parlament reprezintă întregul popor, indiferent de modul cum au fost aleși. De aceea, pentru liderii de partide este extrem de important ca numărul de mandate obținut de formațiunile pe care le conduc să fie proporțional cu numărul de voturi obținut pe țară (ei acceptă doar disproporții ce-i avantajează în urma stabilirii pragurilor electorale). Alegătorii, în principiu, n-au nimic împotriva reprezentării proporționale la nivel național, dar ei ar vrea să știe cine

din deputați este legat în mod nemijlocit de circumscripția în care votează ei. De aceea, ei ar prefera ca alegerile să aibă loc în circumscripții uninominale. În plus, alegătorii ar avea certitudinea că alegerile se desfășoară în baza unei proceduri simple și pe înțelesul tuturor. De asemenea, alegătorilor le-ar conveni ca alianțele dintre partide să se coaguleze înainte de alegeri pentru a vedea programul electoral bazat pe principii doctrinare, ci nu după alegeri, cînd partidele sînt ghidate, mai degrabă, de algoritmi partajării posturilor. Liderii partidelor, însă, recurg la alianțe preelectorale în cazurile în care există pericolul ca formațiunile lor să nu poată depăși pragurile electorale. De cele mai multe ori ei preferă să-și măsoare puterea electorală fără aliați, pentru a nu fi măcinați ulterior de gîndul că aliații au profitat mai mult de pe urma alianței a cărei *locomotivă* au fost anume ei. Există lucruri care pot conveni, în egală măsură, atât liderilor de partide, cît și alegătorilor. Și unii și alții sînt interesați de existența unui mecanism care poate asigura mai lesne constituirea unei majorități parlamentare. În condițiile Republicii Moldova unde există o animozitate cronică între lideri de aceeași orientare politică, este extrem de important să fie găsit un mecanism de natură să-i determine pe lideri să formeze alianțe. Impunerea prin lege a unui mecanism ce asigură cea mai mare probabilitate de constituire a unei majorități parlamentare absolvește liderii politici de a explica motivele pentru care au acceptat să facă alianță cu cei pe care anterior îi considerau drept oponenți personali ireconciliabili. E simplu, sistemul însăși impune formarea coaliției. Este important ca să existe o formulă explicită care nu ar permite manifestarea voluntarismului ca în cazul stabilirii pragurilor electorale etc. În sfîrșit, toți sînt interesați să existe un sistem electoral cît mai puțin costisitor, care să permită desfășurarea alegerilor într-un singur tur de scrutin.

Autorul noului sistem electoral pretinde că *proporționalul la pătrat* poate oferi un compromis rezonabil pentru alegători și partidele politice.

Descrierea sistemului

În conformitate cu cerințele sistemului *proporțional la pătrat* țara, la fel ca și în cazul sistemului majoritar, se împarte în circumscripții electorale uninominale numărul cărora coincide cu numărul de deputați ce urmează a fi aleși. Partidele politice și blocurile electorale pot înainta în fiecare circumscripție câte un singur candidat. Candidații independenți își pot înainta candidatura la fel ca și în prezent, adunând un anumit număr de semnături. Alegătorii votează, ca de obicei, pentru un singur candidat. Protocoalele referitoare la rezultatele alegerilor se întocmesc în secțiile de votare și în consiliile electorale de circumscripție. Diferențele dintre sistemul majoritar și sistemul *proporțional la pătrat* încep a se manifesta la stabilirea bilanțului alegerilor. În primul rând, bilanțul alegerilor nu se face la nivel de circumscripție, ci la nivel național, de către Comisia Electorală Centrală. Acest lucru reiese din principiul asigurării reprezentării proporționale a concurenților electorali, iar proporționalitatea poate fi stabilită doar la nivel național. Scopul sistemului *proporțional la pătrat* este ca mandatele să fie distribuite în circumscripțiile uninominale astfel încât ele să maximalizeze, în conformitate cu anumite reguli, numărul de mandate ale formațiunilor care au obținut cele mai multe voturi pe țară. Deci, în acest sistem fiecare vot contează, spre deosebire de sistemul majoritar. Chiar dacă se votează la nivel de circumscripție uninominală rezultatele votării influențează indicii pe întreaga țară.

Distribuirea mandatelor are loc după cum urmează: se calculează numărul total de voturi obținut de fiecare partid politic pe țară; numărul de voturi obținut de fiecare partid se ridică la pătrat; pătratele tuturor numerelor obținute se adună; suma pătratelor obținută se raportează la numărul total de mandate ce urmează a fi distribuite partidelor, după cum pătratul numărului de voturi obținut de fiecare partid se raportează la numărul de mandate ce urmează să se distribuie. Evident, în această situație apare problema resturilor de pe urma împărțirilor, însă ea poate fi rezolvată prin metoda atribuirii mandatelor suplimentare celor mai mari resturi.

Mai jos este simulată o astfel de situație. Pentru a scoate în evidență efectele sistemului *proporțional la pătrat* se simulează și rezultatele ce pot fi obținute în urma folosirii sistemului majoritar și a celui proporțional obișnuit, dacă în loc de listele de partid s-ar utiliza alegerile în circumscripții uninominale. Într-adevăr, nu există nici un impediment pentru a folosi distribuirea proporțională a mandatelor în cazul alegerilor pe circumscripții uninominale. Deosebirea între sistemul proporțional și cel *proporțional la pătrat* ar fi doar de ordin aritmetic - în cazul sistemului proporțional distribuția mandatelor se face fără ridicarea la pătrat a numărului de voturi obținut de fiecare partid politic.

Să admitem că la alegeri participă patru partide politice și un candidat independent: A, B, C, D și respectiv I. Să admitem, de asemenea, că urmează a fi aleși 10 deputați în 10 circumscripții uninominale care cuprind teritoriul întregii țări. Pentru comoditate presupunem că la alegeri au participat în total 1000 de cetățeni, câte 100 în fiecare circumscripție electorală. În urma alegerilor am obținut rezultatele indicate în tabelul #1.

Din tabelele #1 și #2 vedem că dacă am aplica sistemul majoritar simplu atunci mandatele ar fi distribuite candidaților ce au obținut cel mai mare număr de voturi în circumscripțiile respective după cum urmează (în ordinea descreșterii numărului de voturi acumulate): #16, #C4, #C3, #C7, #C2, #C9, #B8, #C5, #D1, #D10 (D10 - unde D indică partidul, iar 10 indică circumscripția unde a fost cucerit mandatul).

Dacă am folosi sistemul proporțional atunci partidul A ar fi obținut 1 mandat, D - 2 mandate, B - 3 mandate, C - 4 mandate, iar independentul n-ar fi obținut nici un mandat, cu toate că el a acumulat majoritatea absolută de voturi în circumscripția unde a candidat. Pentru a asigura distribuirea mandatelor obținute către fiecare partid este necesar ca distribuirea mandatelor în circumscripții să înceapă în ordinea descreșterii numărului de voturi acumulate în circumscripțiile uninominale, urmărindu-se ca partidele ce au obținut numărul necesar de mandate să fie excluse din distribuirea de

mai departe. Astfel, ordinea distribuirii va avea loc după cum urmează: #C4, #C3, #C7, #C9, #B8, #B2, #D1, #D10, #B5 și #A6 (vezi tabelul #2).

Dacă am folosi sistemul *proporțional la pătrat* atunci partidul A n-ar fi obținut nici un mandat, B - 3 mandate, C - 6 mandate, D - 1 mandat, iar independentul n-ar fi putea să și cucerească mandatul. Folosind același algoritm de distribuire a mandatelor ca și în cazul sistemului proporțional, descris mai sus, am obține distribuirea mandatelor după cum urmează: #C4, #C3, #C7, #C2, #C9, #B8, #D1, #B10, #B5, #B6 (vezi tabelul #2).

În mod surprinzător descoperim că efectele sistemului proporțional la pătrat sînt similare cu cele ale sistemului majoritar simplu. În ambele cazuri partidul C a acumulat 60% din mandate, deși pentru el au votat doar 40% din alegători. Observăm că din perspectiva asigurării majorității parlamentare *proporționalul la pătrat* lucrează foarte eficient. Spre exemplu, în cazul utilizării sistemului proporțional obișnuit partidul C ar fi acumulat doar 40% de

mandate (nu s-a luat în considerație pragul electoral) și ar fi fost nevoie de constituirea unei majorități de coaliție. De asemenea, vedem că sistemul *proporțional la pătrat* corectează nedreptățile sistemului majoritar. Într-adevăr, partidul B a obținut un număr de voturi mai mare cu 1/3 decît numărul obținut de către partidul D, însă în conformitate cu sistemul majoritar partidul D ar fi obținut mai multe mandate decît B. Sistemul proporțional simplu corectează această nedreptate, iar sistemul *proporțional la pătrat* scoate în evidență avantajul partidului ce a acumulat mai multe voturi pe țară.

Avantajele noului sistem

După cum am văzut, noul sistem electoral are cîteva avantaje cruciale și anume el este ocel ce răspunde în modul cel mai adecvat cerințelor ce i-ar satisface în egală măsură și pe alegători, și pe liderii partidelor politice. Acestea sînt: asigurarea unui mecanism de votare simplu și pe înțelesul tuturor cetățenilor; menținerea relației strînse între alegători și aleși; asigurarea proporțio-

Tabelul#1. Distribuirea voturilor și mandatelor

P#	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	MJ - M	V- MP	SQ2- M
A	4	8	10	12	3	18	5	8	10	3	0	81 - 1	6561 - 0
B	20	40	15	35	24	14	30	45	23	25	1	271 - 3	73441 - 3
C	36	45	48	50	42	14	47	37	45	35	6	399 - 4	159201 - 6
D	40	7	27	3	31	3	18	10	22	37	2	198 - 2	39204 - 1
I	-	-	-	-	-	51	-	-	-	-	1	51 - 0	2601 - 0

Tabelul#2. Distribuirea mandatelor partidelor în circumscripții

MJ	D	C	C	C	C	I	C	B	C	D
MP	D	B	C	C	B	A	C	B	C	D
SQ2	D	C	C	C	C	B	C	B	C	B

(# - indică numărul circumscripțiilor electorale, P - partidele, MJ - M - numărul de mandate obținut de concurenți în cazul sistemului majoritar, V - MP - numărul de voturi obținut de concurenți și numărul de mandate distribuit în mod proporțional, SQ2-M - numărul de voturi la pătrat și numărul de mandate obținut în conformitate cu sistemul proporțional la pătrat. În tabelul #2 este arătat rezultatul distribuirii mandatelor în cazul celor trei sisteme)

nalității forțelor politice în Parlament; încurajarea formării unei majorități parlamentare; descurajarea participării partidelor mici la alegeri în afara alianțelor; eliminarea pragurilor electorale și a elementului arbitrar legat de fixarea lor, și în sfârșit desfășurarea alegerilor într-un singur tur de scrutin.

Dezavantajele noului sistem

Principalul dezavantaj al noului sistem electoral este că el nu a fost aplicat vreodată în realitate. Un alt dezavantaj serios este că el nu oferă șanse reale de a fi aleși candidaților independenți. Totuși, aceste dezavantaje pot fi depășite. Pentru a oferi șanse reale candidaților independenți este de ajuns să se stipuleze că dacă unii din candidații independenți au acumulat 50%+1 din numărul de voturi valabil exprimate în circumscripțiile lor, atunci li se atribuie mandate în mod necondiționat. Apoi numărul de mandate obținut de candidații independenți se scade din numărul total de mandate ce urmează a fi distribuite pentru a determina câte din ele vor fi distribuite. Un alt neajuns al sistemului respectiv este că el nu permite completarea vacanțelor din Parlament la fel ca în cazul sistemului proporțional pe liste de partid. Deci, va fi necesar de a se organiza alegeri parțiale în baza sistemului majoritar.

În unele circumscripții, ca de exemplu în #10 din exemplul nostru de mai sus, mandatele se atribuie candidatului care a acumulat mai puține voturi decât cel care a acumulat cel mai mare număr de voturi și care ar fi fost declarat câștigător în baza sistemului majoritar. Pentru alegători aceasta ar putea fi o surpriză neplăcută, însă *nefericirea* la nivel de circumscripție este substituită cu *fericirea* la nivel național, ceea ce nu este chiar atât de rău. Astfel de lucruri se pot întâmpla din cauza că partidul din care face parte candidatul respectiv a acumulat mai multe voturi pe țară.

Concluzii

Este puțin probabil ca politicienii din Moldova să-și asume riscurile pionieratului, adoptând un sistem electoral netestat încă în practică. În același timp, nu încape nici o

îndoială că este necesară căutarea unor soluții pentru depășirea greutăților legate de dispersarea forțelor politice din țară și de asigurare a conexiunii dintre aleși și alegători. S-a văzut din cele menționate mai sus că anumite sisteme pot impune reguli de comportament electoral de natură să impulsioneze colaborarea forțelor politice, în pofida antagonismelor de ordin personal dintre lideri. Într-adevăr, în cadrul sistemului electoral existent în prezent în Moldova liderul politic este *locomotiva* care trage după el candidații din listă electorală. În cazul sistemului proporțional în circumscripții uninominale dispare motivul pentru a ajunge în topul listei electorale. Toți candidații vor trebui să muncească în condiții de egalitate, prețuind fiecare vot al alegătorului. Aceasta va scoate de pe agendă speculațiile cu privire la posibilele cazuri de corupție. Liderii de partid vor avea doar posibilitatea de a hotărî în ce circumscripții să-și plăseze camarazii, dar acest lucru se va face reieșind din necesitatea acumulării maximumului de voturi. Același lucru se profilează și în cazul alianțelor electorale. Nu există teme pentru algoritizarea ocupării locurilor în lista electorală. În prezent, chiar și candidații partidelor cu șanse reale luptă pentru a fi printre primii 10 - 20 din listă, în cazul *proporționalului la pătrat* importând coalizarea cu partidele ce împărtășesc valori comune pentru a promova candidați comuni în circumscripțiile unde aceștia au șansele cele mai mari, iar circumscripții sînt tocmai 101. În sfârșit, *proporționalul la pătrat* încurajează atât de mult învingătorii că este previzibilă impulsivitatea stabilirii unui sistem alcătuit din trei sau chiar două blocuri politice, bazate pe afinități doctrinare. În această situație ideile originale și liderii veritabili vor deveni adevăratele centre de atracție electorală.

(Centrul pentru Dezvoltarea Democrației Participative, 16 octombrie 2000.)

(Vocea Civică nr. 4 (32), septembrie-octombrie 2000)

Rolul partidelor în procesul de constituire a sistemului politic din Republica Moldova

Vlad Darie

Procesul de constituire a sistemului politic moldovenesc are un caracter complex și contradictoriu. El este, în mare măsură, influențat de evoluția partidelor politice și a structurării lor doctrinare. Alegerile parlamentare din 1994 au semnalat începutul pluripartidismului în Moldova. Pentru prima dată, după o întrerupere de mai bine de jumătate de secol, forul legislativ superior a fost format pe baza unui scrutin în care formațiunile politice au propus electoratului listele de partid. Sistemul proporțional a permis o relativă obiectivitate reflectată în raporturile interpartinice din actualul Parlament.

Alegerile parlamentare din 1994 au însemnat sfârșitul presiunilor de stradă ale partidelor și legiferarea corelației putere-opoziție. Astfel a început structurarea doctrinară a formațiunilor politice și crearea celor două poliuri pe eșichierul politic - stînga și dreapta. Moștenirea lăsată de sistemul totalitar comunist și-a lăsat amprenta asupra fizionomiei stîngii moldovenești. Numeroasele derivate ale Partidului Comunist (PDAM, "Unitatea-Edinstvo", Partidul Socialist etc.) constituie un conglomerat eterogen, fără o identitate doctrinară pronunțată. Fiind, de fapt, forțe reziduale, aceste formațiuni au îmbrăcat forme ideologice primitive menite să îndreptățească stoparea reformelor și tendințele de refacere a fostei URSS.

Partidul Social-Democrat din Moldova (1990) s-a străduit de la bun început să capete o distinctă coloratură doctrinară, însă surprinzătorul eșec din 1994 l-a împins spre alianții dubioase cu forțele neocomuniste și proimperiale, astfel știrbindu-i substanțial identitatea. Actuala divizare a social-democrațiilor nu face decât să reflecte antagonismele celor două grupări: una conjuncturistă, capabilă să sacrifice imaginea unei autentice social-democrații europene, și alta ce refuză conlucrarea cu forțele marginale și, în fond, antinaționale. Pe dreapta, în mod sigur, s-au plasat actualele partide de opoziție: PFD, FPCD, LDCF, PL, PTDC, PRCM etc. O pronunțată identitate doctrinară o au în acest context Frontul Popular Creștin-Democrat, Partidul Țărănesc Democrat-Creștin, Partidul Liberal, Partidul Forțelor Democratice și Partidul Renașterii și Concilierii nu și-au axat

deocamdată programele pe o doctrină clară, mizînd mai mult pe mesajul național-patriotic.

Alegerile prezidențiale din toamna anului 1996 au cristalizat și mai mult opțiunile politice ale formațiunilor, grupîndu-le clar în jurul polurilor antagoniste: stînga și dreapta. Ar fi firesc să vorbim de crearea unui sistem politic clasic cu stînga și dreapta, cu putere și opoziție, care să prevadă separația strictă a puterilor în stat etc. Însă aici intervine o particularitate dominantă în Republica Moldova: prezența unui grup de presiune (circa 30%), alcătuit din alogeni, care resping categoric ideea integrării în societatea moldovenească și își construiesc programele politice din perspectiva revenirii la situația de pînă la 1989-1990. Acest lucru, în mare măsură, deformează eșichierul politic clasic, imprimînd disputelor electorale o coloratură cu totul deosebită. În asemenea condiții forțele de dreapta vin să participe la alegeri dintr-o poziție defavorabilă din start, deoarece stînga nostalgică coalescează, în ultima instanță, și cu formațiunile mai moderate din preajmă.

O autentică structurare doctrinară a electoratului alogen e posibilă doar într-o perspectivă mai îndepărtată, cînd vor fi risipite iluziile privind revitalizarea imperiului sovietic și se vor schimba definitiv raporturile de proprietate. Această particularitate a fost reflectată cu plenitudine de rezultatul alegerilor din ultimii ani și de orientarea politică a actualului Parlament și a ultimelor guverne. Or, perioada de tranziție care presupune reforme profunde de tip liberal nu poate fi dirijată de forțe care văd în transformări propria lor înfrîngere. Tergiversarea reformelor și a integrării firești a Republicii Moldova în structurile euro-atlantice pot aduce la un total eșec economic, social și instituțional cu consecințe imprevizibile. Conștientizarea de către liderii formațiunilor de dreapta a pericolului enorm cu care s-ar solda un nou insucces al opoziției în viitoarele alegeri parlamentare, poate duce la găsirea singurei soluții salvatoare nu numai pentru viitorul reformelor și democrației, ci și pentru cel al fragilului sistem politic moldovenesc luat în ansamblu. ■

(Vocea Civică nr.3 (12), mai-iunie 1997)

Partidele politice în societatea moldovenească

Aurel Cepoi

Partidele politice sînt asociații benevole, constituite din cetățeni cu interese, idealuri, concepții comune. Ele pretind să exprime voința politică a anumitor clase, straturi, grupuri sociale. Pentru a-și realiza scopurile de program, partidele concurează la alegeri și, în dependență de succesul electoral, își propulsează activității în componența autorităților publice, mai ales în Parlament și guvern. Astfel, partidele participă prin reprezentanții lor la elaborarea și realizarea politicii statului.

În Moldova partidele s-au activizat, mai ales, în ajunul alegerilor parlamentare din 1994. În anul ce a precedat acest eveniment, formațiunile politice au beneficiat de timpi de antenă la radioteleviziune, făcîndu-și popularitate în rîndul cetățenilor interesați de politică. Au mai urmat două campanii electorale de proporții pe parcursul cărora au fost formulate mesaje politice dintre cele mai diverse. Studiarea comparată a acestora denotă că sistemul politico-partinic de la noi este încă în stare de devenire și poate fi asemuit cu o garnitură de locomotive, unele dintre ele învechite de-a binelea, echipele de mașiniști ale cărora doresc să meargă în direcții diferite. Asociații politice influente își propun reconstituirea cardinală a sistemului existent pe criterii ce se exclud reciproc. Unele partide de dreapta receptează actualul stat moldovenească doar ca o realitate provizorie. În partea opusă a spectrului politic activează partide ce speră că în viitorul apropiat Moldova va deveni parte componentă a unui stat unional în hotarele fostei URSS. Există partide compuse în majoritate din membrii unui singur grup etnic. Adeseori partidele de extremă dreapta și stînga nu numai că apără valori național-statale diferite, dar își și dispută înțîietatea în limbi diferite. Avem în asemenea condiții un sistem partinic pluralist-polarizant, în care partidele sînt separate ideologic de mari diferențe, ceea ce face puțin posibilă negocierea unor programe de acțiuni comune.

Divergențele existente alimentează scepticismul populației în ceea ce privește posibilitățile partidelor de a integra interesele grupurilor rivale și a propune soluții acceptabile pentru depășirea crizei cu care se confruntă societatea moldovenească.

Totuși, puterea politică de la noi nu este într-afît de dispersată încît să facă orice guvernare întru totul dificilă. Domeniul în care partidele au un rol important în ultimii ani este depistarea și recrutarea liderilor potențiali. În atenția opiniei publice au fost aduse mai multe personalități cu aptitudini de politicieni ce influențează azi activ procesul decizional în republică. Acestea rămîneau în anonim dacă nu ar fi fost atrase în orbitele partidelor. Doritorii de a accede în funcții publice importante sînt tentați să colaboreze cu liderii partidelor care îi pot recomanda. Deși componența echipelor guvernamentale este negociată cu fracțiunile partidelor dominante în Parlament, majoritatea candidaților la fotoliile ministeriale nu sînt membri ai partidelor și nici nu le reprezintă acolo. Chiar în anii 1994-1995, cînd majoritatea în legislativ o deținea PDAM, liderii acestuia afirmau că doar cîțiva miniștri erau membri ai partidului democrat-agrar. Puțini dintre demnitarii actualului executiv doresc să fie identificați cu un partid anume. Această situație paradoxală are mai multe explicații. Partidele de guvernămînt nu au o rezervă suficientă de specialiști dotați, dar nici grupul profesionaliștilor de elită nu se grăbește să treacă sub flamurile vreunui partid. În situația cînd în Moldova există un număr exagerat de mare de partide și mișcări social-politice, antrenate într-un proces continuu de scindări, blocări, apariție a formațiunilor noi, sînt puțin doritori de a-și prejudicia cariera, pactizînd cu vreun partid. Comportamentul profesionaliștilor mai este ghidat și de consecințele partizanatului politic în cazul succesiunii partidelor la guvernare. După alegeri, partidele învinse lansează cu regularitate declarații și apeluri despre constrîngerea și îndepărtarea

adeptilor lor din structurile puterii. Este și acesta un simptom ce spune mult despre rolul partidelor în Moldova. Dat fiind că ele nu dispun de suficientă experiență în promovarea cursului propriu, deja după alegeri se produc regrupări serioase ale forțelor în interiorul echipei de vîrf a conducerii. Conștientizarea propriei slăbiciuni generează procesul de grupare și coalizare a formațiunilor politice. După alegerile din 1994 cîteva partide de dreapta s-au contopit, iar în primăvara curentă au fuzionat mai multe partide de centru-sfînga. Consider, însă, că mai este mult pînă cînd partidele de la noi vor deveni veritabile centre de selectare și propulsare a candidaților în diferite esaloane ale puterii. Votînd un partid sau altul, deoarece asta e regula competiției electorale - nefavorabilă candidaților independenți, majoritatea alegătorilor au totuși în vedere mai mult calitățile personale ale oamenilor înscrși pe liste și mai puțin identitatea partidelor respective. Edificator în această privință este exemplul partidului democrat-agrar care, după ce a învins detașat la alegerile din 1994 și 1995, a suferit un eșec răsunător în ultimul scrutin. Partidele politice de la noi s-au impus, mai ales, în calitate de mecanisme pentru mobilizarea alegătorilor, ele împînzind țara cu afișe, pliante, fotografii și foi volante, aplicînd tactica propagandei din casă în casă. Dar ultimele alegeri prezidențiale au demonstrat că nu mai puțin eficiente în această privință sînt și grupurile de inițiativă în sprijinul candidaților independenți, mai ales dacă sînt dotate și dirijate corespunzător. Asemenea grupuri, cu ajutorul mijloacelor de informare în masă, pot face pe viitor o concurență serioasă partidelor.

Deși acestea sînt puțin stimate în cele mai multe țări, datorită egoismului care le este caracteristic, existența lor e un rău mai mic decît îngrădirea drepturilor cetățenilor la întruniri și asociere. Partidele politice din Moldova se vor afirma plenar doar în cadrul unui sistem politic echilibrat ce va consfinți anumite tradiții democratice și va funcționa conform unei legislații, inclusiv electorale, stabile!□

(Vocea Civică nr.3 (12), mai-iunie 1997)

Partidele politice și procesele electorale

Pierre Brechon

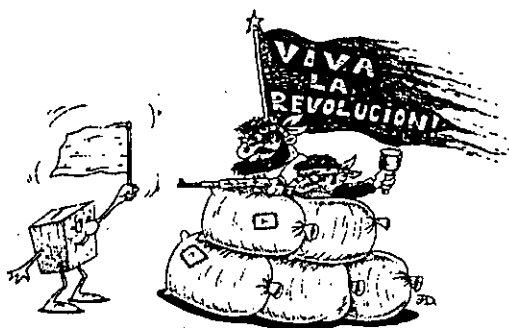
Viață colectivă nu poate fi concepută în afara conflictelor pe care le provoacă. Afit indivizii, cît și grupurile sociale, nu au nici interese, nici obiective identice, cît privește viitorul societății lor. Cum e posibil atunci să canalizezi cursul conflictelor și să nu le lași să degereze în lupte armate? Aceasta este problema fundamentală cu care trebuie să se confrunte orice societate. Caracteristica principală a societăților occidentale rezidă pe bună dreptate într-o pacificare progresivă. Democrațiile au trebuit să repartizeze pîrghiile puterii și să-i convingă pe cetățeni că doar prin mecanismele electorale este permis să decizi orientările politice a țării și să alegi oamenii capabili care să le promoveze. Astfel, limbajul urnelor a înlocuit încetul cu încetul pe cel al armelor, iar bătăliile electorale au substituit în cele din urmă revoluțiile violente. Iar partidele politice au apărut anume în acest context de reducere a conflictelor. Cu toate că anumite partide, chiar de la apariția lor, s-au declarat partide revoluționare, ele s-au văzut nevoite să reintre, cu voie sau fără voie, în legalitate. Cîteva partide au ieșit pe scena politică ca o expresie a revendicărilor unui grup social. Toate partidele muncitorești au întruchipat în mod special modelul respectiv. Alte partide politice au fost înființate în urma scindărilor intervenite în cadrul grupurilor parlamentare. Orice adunare a reprezentanților poporului avea tendința de a-și regrupa forțele. Inițiatorii fiecărei tendințe de acest gen organizau grupuri noi pentru a-și populariza orientările social-politice și a crea condiții favorabile realegerii lor. În ceea ce privește provincia, alesul unui sat sau unei regiuni,

de asemenea, trebuia să asigure constituirea comitetelor electorale, chiar dacă în acele vremuri existența lor era mai mult episodică. Pas cu pas, coordonarea comitetelor electorale și a grupurilor parlamentare a dat naștere la organizații politice structurate, având o activitate permanentă și filiale pe întreg teritoriul țării.

Deci, partidele politice exprimă clivajele și conflictele majore ale unei societăți. Deținând un rol cheie în procesul de dezvoltare a sistemelor democratice, partidele exprimă aceste conflicte prin intermediul mijloacelor democratice: discursuri, propagandă și recurgerea la legitimarea electorală.

Scopul final al tuturor partidelor politice este de a ajunge la putere. Pentru a-l atinge, fiecare din ele trebuie să exercite trei funcții principale: elaborarea unui program propriu, mobilizarea opiniei publice și selectarea elitelor politice. Adoptând o anumită ideologie sau câteva valori de referință, fiecare partid elaborează un ansamblu de măsuri ce urmează a fi întreprinse de către puterea executivă. Aceasta presupune un efort de coerență, precum și arbitraje între interesele divergente ale diferitor categorii sociale. Programul respectiv urmează a fi revizuit periodic pentru a ține cont de evoluția opiniei publice și de schimbările conjuncturii economice și sociale. Pe lângă program, un partid mai trebuie să caute cele mai eficiente

modalități de mobilizare a cetățenilor pentru a-i convinge că este necesar ca aceștia să adereze anume la proiectul politic al partidului respectiv și să voteze pentru acei candidați ce-l întruchiează cel mai bine în bătăliile electorale. Cît privește funcția selectării elitelor politice, partidul trebuie să aleagă dintre militanții săi pe acei care în opinia lui sînt cei mai apti pentru a-l reprezenta și a vorbi în numele lui. De-a lungul anilor, toate partidele, chiar și cele extremiste, au acordat o importanță din ce în ce mai mare proceselor electorale. Cu toate acestea, anumite formațiuni politice revoluționare au continuat să considere alegerile drept un fel de mascaradă: gloate necunosctîndu-și propriile interese, manipulate de către clase dominante, votînd mereu pentru dușmanii propriilor lor clase. Doar acțiunile minorităților politice conștiente și active erau considerate ca fiind eficiente și promițătoare. Pe parcursul evenimentelor din luna mai a anului 1968, sloganul extremei stîngi era: "Prin alegeri vi se întinde cursa...". El exprimă elocvent orientarea respectivă. De fapt, pînă și partidele extremiste au ajuns la concluzia că se poate obține avantaje importante de pe urma proceselor electorale. Cel mai eficace mijloc pentru un partid mic de a se face auzit și de a accede la mijloacele de informare în masă constă în a fi în permanență prezent în vîltoarea bătăliilor electorale. În cele din urmă, este mult mai avantajos să folosești mijloacele campaniei oficiale decît să fii obligat să investești în fapte vitejești pe larg mediatizate ce nu fac decît să confirme încă odată zicala "Nu face pielea cît dubala"...■

(Textul de față reprezintă traducerea și adaptarea unor fragmente din lucrarea "La France aux urnes, cinquante ans d'histoire electorale." Editura La documentation Française, Paris, 1995. Toate drepturile sunt rezervate editorilor.)

(Vocea Civică nr.1 (16), ianuarie-februarie 1998)

De câte partide politice are nevoie Moldova?

Igor Boțan

Există câțiva factori care accentuează rolul deosebit al partidelor politice în societatea moldovenească. Deși istoria pluripartidismului în Moldova numără doar aproximativ 8 ani, în cele două campanii electorale pentru alegerea Parlamentului, în 1994 și 1998, partidele politice au avut o dominație absolută față de candidații independenți. Fără îndoială, acest rol important al partidelor politice este datorat în mare măsură sistemului electoral proporțional. De fapt, întărirea partidelor politice a fost unul din scopurile alegerii sistemului electoral proporțional pentru organizarea scrutinului parlamentar. Acest argument a prevalat și în timpul elaborării Codului electoral în 1997. Considerențele de fortificare a partidelor politice sînt în perfectă conformitate cu scopurile edificării unei societăți civile ale cărei elemente constitutive sînt și partidele. Vom aminti aici afirmațiile unui faimos teoretician al dreptului constituțional, Hans Kelsen - *Democrația nu poate să existe cu adevărat decît dacă indivizii se grupează în funcție de scopurile și afinitățile lor politice, adică numai dacă între individ și stat se inserează aceste formațiuni colective, fiecare reprezentînd o anume orientare comună pentru membrii săi, un partid politic. Democrația este deci în mod necesar și inevitabil un stat-de-partide. Scopul partidelor este, așadar, de a reglementa și raționaliza modalitățile de concurență politică.*

Pe de altă parte, există și baza sceptică a unei astfel de abordări a rolului partidelor. Ea este susținută, inclusiv, de celebrul politolog, Maurice Duverger: *Organizarea partidelor politice nu este în mod cert conformă ortodoxiei democratice. Structura lor interioară este în mod esențial autocratică și oligarhică.* Este greu de contestat acest lucru, dacă ne amintim că în toată lumea viața partidelor politice este însoțită de numeroase scandaluri publice legate de rivalitățile dintre lideri, cazuri de finanțare ilegală a campaniilor electorale, de întocmire netransparentă a listelor de candidați pentru participarea în alegeri etc. Aceste lucruri sînt caracteristice și pentru partidele noastre. Deci, situația de conflict, legată de rolul partidelor iese în evidență atunci cînd descoperim că, pe de o parte societatea democratică presupune controlul reprezentanților de către reprezentați, iar pe de altă parte, aceștia din urmă pentru a ajunge să ne reprezinte trebuie să treacă prin structurile *autocratice și oligarhice* de partid, incompatibile cu normele democratice. O soluție pentru depășirea acestui conflict este oferită de sociologul român Gheorghe Voicu, care în studiul *Sistemele de partid în democrațiile occidentale* susține că *democrația nu rezidă în partide, ci între partide, adică în interacțiunea dintre ele* (Revista de cercetări sociologice nr.1, 1996).

În acest sens, inițiativele de modificare a prevederilor *Legii privind partidele și alte organizații social-politice* suscită un mare interes în rîndurile clasei politice din Moldova. Evident, aceste inițiative sînt susținute de reprezentanții partidelor mari, care optează pentru *salubritatea spectrului politic*, și dezaprobată de reprezentanții partidelor mici, extraparlamentare. Acestea din urmă vîd în ele mai degrabă o tendință a partidelor din actuala alianță de guvernămînt de a exclude rivalitatea politică cu cei care deocamdată nu au reușit să se impună în fața electoratului.

IFES-Moldova a fost solicitată de către reprezentanții ai partidelor politice, experți ai Ministerului Justiției și Direcției Juridice a Parlamentului să participe la discutarea problemelor legate de aceste modificări. În cele ce urmează vom expune punctele de vedere, argumentele atât *pro* cât și *contra* propunerilor de modificare a legii menționate.

Adepții măririi numărului de membri de la 300 pînă la 10 000 pentru înregistrarea unui partid politic afirmă că este un lucru anormal ca într-o țară cu doar 2,5 milioane de alegători să existe mai mult de 50 de partide. În opinia lor, marea majoritate a acestor partide se constituie în ajunul alegerilor pentru a încerca accesarea la putere. Ele nu reprezintă pe nimeni afară de fondatori și rudele acestora. Activitatea lor se limitează la organizarea conferințelor de presă în cadrul cărora se fac *declarații incendiare*. Mai mult ca atât, ei susțin că aceste partide ar fi lansate pe eșichierul politic în mod special pentru a deruta electoratul. De aici, zic ei, reiese și necesitatea *salubrității spectrului politic*. Aceste puncte de vedere sînt împărțite, cu mici diferențe, de cele mai puternice componente ale Alianței pentru Democrație și Reforme (ADR), și sînt răspîndite pe larg de massmedia.

Pe de altă parte, cei ce se opun acestor inițiative vin, la rîndul lor, cu un șir de argumente împotriva introducerii oricărui criteriu numeric pentru înregistrarea partidelor. În opinia lor, a pune întrebarea așa cum este ea formulată în titlul acestui articol este un nonsens, răspunsul fiind evident - *Moldova are nevoie de atîtea partide cîte fondează cetățenii*. Dezvoltarea argumentelor începe de la punctul de vedere că dreptul la asociere este unul fundamental și nu poate fi îngrădit din considerente de *salubritate a spectrului politic* sau de raționalizare a vieții politice. Dreptul la asociere este consacrat prin articolele 20 al *Declarației Universale a Drepturilor Omului* și respectiv 11 al *Convenției Europene pentru Apărarea Drepturilor Omului*. Conținutul acestor articole scoate în evidență faptul că libertatea asocierii este unicul mijloc prin care oamenii pot să-și facă cunoscute scopurile pe care le urmăresc în mod

colectiv. Acest drept poate fi îngrădit de către guverne numai în cazurile în care scopurile asociațiilor vin în contradicție cu alte drepturi fundamentale. Constituția Republicii Moldova, prin articolul 41, *Libertatea partidelor politice și a altor organizații social-politice*, la fel ca și constituțiile altor state, se referă în mod explicit la cazurile în care partidele politice pot fi puse în afara legii. Nici vorbă nu poate fi de vreun criteriu numeric pentru asigurarea dreptului la asociere. Față de partide ar trebuie să fie aplicate aceleași cerințe pe care Codul Civil le prevede pentru orice persoană juridică ce își revendică calitatea de subiect colectiv de drept. Adică, în principiu, 2 persoane asociate ar putea să-și revendice dreptul de persoană juridică. Totuși, ei sînt de acord că un criteriu numeric este necesar a fi luat în considerație atunci cînd vine vorba despre asigurarea funcționalității partidelor politice. Însă, acest criteriu nu se poate extinde mai departe de asigurarea completării structurilor partidului. Maximum ce poate cere criteriul numeric este stabilirea modului de reprezentare a membrilor de partid în organele sale de conducere. Funcționalitatea partidului este dictată de structura organelor de conducere ale acestora, care la rîndul lor sînt prevăzute de statute. Statutul unui partid nu este altceva decît o normă *cvasi-juridică* care capătă valoare juridică abia după ce este recunoscut de organele puterii de stat, adică după înregistrare. Atunci de ce legea trebuie să fixeze *a priori* numărul de membri necesar pentru înregistrarea partidului? Numai avînd calitatea de persoană juridică partidul poate activa, acumulînd resurse, inclusiv financiare, pentru promovarea ideilor, și respectiv lărgirea rîndurilor sale. Aceasta este calea firească pentru ca un partid politic să devină reprezentativ și să încerce accesarea la putere. Și nu invers, cum li se impune - de a avea un anumit număr de membri, stabilit în mod arbitrar, înainte de a avea posibilitatea propagării în mod legal a ideilor ce ar contribui la atingerea acestui număr. Deci, afirmă asemenea voci, în situația pe care o avem în Moldova, pentru a evita discuțiile neproductive, cel mai bun lucru ar fi ca un criteriu numeric să fie combinat cu unul istoric, adică legea să fie lăsată așa cum a fost în acești opt ani. La urma urmei, problema cu numărul prea mare de partide

este una falsă. În ambele campanii electorale au învins doar 4 formațiuni din cele 13 și respectiv 15 câte au participat la alegeri. Deci, electoratul se descurcă perfect. În acest context s-au făcut referiri la experiența internațională. Astfel, în unele țări legislația privind partidele nici nu se referă la un număr oarecare de membri necesari pentru înregistrare. În Spania, spre exemplu, *Legea partidelor nr. 54/1978* spune că partidele politice pot căpăta personalitate juridică prin înscrierea într-un registru deținut în acest scop de către Ministerul Afacerilor Interne. Pentru înscriere este necesară prezentarea unui act notarial de constituire a datelor de identificare a partidului și statutul. Nici un fel de cerințe referitoare la numărul de membri. În schimb, legea se referă în detaliu la probleme legate de modul de funcționare democratică a partidelor și finanțarea acestora. Pe nimeni nu deranjează că în acest registru sînt introduse mai mult de o mie de partide, deși se cunoaște foarte bine că mai mult de 90 procente din ele nu au nici o activitate. Dacă luăm cazul României, *Legea 27 din 04/26/96* privind partidele prevede ca printre actele ce sînt prezentate Camerei de înregistrare să fie și *actul de constituire cu lista semnăturilor de susținere a cel puțin 10 000 de membri fondatori domiciliați în cel puțin 15 dintre județele țării*. Admițînd că exemplul României este unul bun, n-ar trebuie să uităm că România are un electorat de 5 ori mai mare ca al nostru.

Probabil că la mijloc este o confuzie legată de înțelegerea eronată a dreptului la asociere în partide politice și a dreptului de a participa la guvernarea treburilor publice care, de fapt, este scopul principal al oricărui partid politic. Participanții la discuții au menționat că aceste două drepturi nu trebuie confundate din simplu motiv că au la bază două principii diferite. Primul se bazează pe principiul liberei asocieri a cetățenilor și nu poate fi îngrădit în nici un fel, iar cel de al doilea pe principiul reprezentativității. Deci, *salubritatea* trebuie să vină nu de la îngrădirea dreptului la asociere, ci de la introducerea unor bariere pentru participarea partidelor la guvernare, lucru care ar spori considerabil potențialul de coalizare a partidelor mici. Dar, aceasta ține de domeniul legislației electorale care, ce e adevărat, pune o barieră de 4 procente pentru ca un partid să fie reprezentat în Parlament, în schimb nu pune nici o barieră pentru participarea la alegeri. În

majoritatea țărilor astfel de bariere există, și ele constau în cerința de a colecta semnăturile simpatizanților în număr de aproximativ 1 procent din numărul total de electori, aceasta pentru a demonstra că sînt reprezentative. Și în cazul nostru s-ar putea găsi o variantă de compromis. De exemplu, partidul care nu are un anumit număr de membri, să zicem 4 000 sau 10 000, va trebui să colecteze semnăturile susținătorilor în număr de 20 000 pentru a participa la alegeri, ceea ce reprezintă aproximativ 1 procent din numărul total de alegători, exact ca și în cazul alegerilor prezidențiale. Sau să fie practică altă experiență conform căreia numai partidele parlamentare, învingătoare în ultima campanie electorală, sînt scutiute de procedura de colectare a semnăturilor datorită faptului că prezența lor în Parlament este cea mai bună dovadă a reprezentativității. Participanții la discuții au recunoscut că verificarea valabilității semnăturilor este un lucru anevoios, însă nu este mai puțin anevoios nici controlul numărului de membri ai partidului. Ținînd cont de experiența ultimilor ani, cînd în plină campanie electorală se produceau scindări, sau filiale înțregi ale partidelor făceau declarații de desolidarizare de conducerea de vîrf, trecînd în tabăra adversarilor, ne putem imagina cîte cereri de verificare a numărului de membri se vor face. De altfel, proiectele de modificare a legii se referă numai la numărul de membri necesar pentru înregistrarea partidelor și nu spun nimic despre modul de control pe parcursul timpului. De exemplu, dacă în urma scindării, sau părăsirii partidului de către unii membri, numărul total de membri scade sub 10 000 va trebui oare partidul respectiv să fie lichidat? Nu va fi oare aceasta o armă de manipulare pentru concurenți, mult mai periculoasă decît pretinsa lansare de partide fantomă?

O altă concluzie care a fost expusă pe parcursul discuțiilor s-a referit la influența pe care ar avea-o asupra democratizării vieții interne de partid sistemul electoral proporțional aplicat în mai multe circumscipții electorale. Aceasta ar permite menținerea rolului important al partidelor, dar ar oferi și posibilități pentru afirmarea cu adevărat plenară a membrilor filialelor, încurajînd competiția democratică în interiorul partidelor. ■

(Vocea Civică nr.4 (19), iulie-august 1998)

Efectele reînregistrării partidelor politice

Igor Boțan

Alegerile locale din 23 mai a.c. se vor desfășura în condiții marcate de câteva evenimente de ordin legislativ menite să genereze schimbări importante în diferite domenii ale vieții social-politice. În primul rând, noua legislație privind administrația publică locală și organizarea administrativ-teritorială conferă un rol extrem de important autorităților locale în condițiile autonomiei locale bazate pe o relativă autosuficiență economico-financiară a județelor. În al doilea rând, modificarea Legii privind partidele și alte organizații social-politice facilitează creșterea rolului partidelor puternice în societate. Acest lucru devine semnificativ, dacă observăm că și legislația electorală, atât prin sistemul electoral prevăzut pentru alegerea Parlamentului și consiliilor locale, cât și prin barierele puse în calea candidaților independenți, urmărește același scop.

Codul electoral a unificat procedurile electorale pentru orice tip de alegeri, accentuând rolul deosebit al partidelor politice, inclusiv în alegerile locale, și punând capăt polemicilor experților locali de acum câțiva ani referitoare la ponderea relativă a caracterului politic sau administrativ al alegerilor locale. Consecințele pentru administrația publică locală sînt evidente. În primul rând, prefectii în noile județe au fost numiți, luîndu-se în considerație printre altele și apartenența politică a potențialilor candidați. Mai mult, unul dintre ei a subliniat public că pentru munca pe care o vor desfășura prefectii este de primă importanță setul valoric, adică doctrina politică în baza căreia se proiectează viitoarele reforme și dezvoltarea teritoriilor în care ei vor conduce serviciile desconcentrate ale administrației centrale. Acest lucru se corelează bine cu campania din ultima vreme în cadrul căreia un număr de partide puternice scot cu insistență în prim plan apartenența doctrinară, deși s-ar părea că în ajunul alegerilor locale ar trebui să domine aspectul administrativ al mesajului politic. Am putea presupune că această întoarcere spre

doctrină este efectul campaniei de reînregistrare a partidelor politice.

La 12 martie, a luat sfîrșit perioada de 3 luni, destinată reînregistrării partidelor politice în conformitate cu prevederile Legii privind modificarea și completarea Legii privind partidele și alte organizații social-politice. Un prim rezultat al reînregistrării, așteptat oarecum, este micșorarea numărului de partide de la 50 la 24. La prima vedere - un rezultat destul de impresionant. Dar mulți dintre cei care au susținut ideea *salubrității spectrului politic* din Republica Moldova au recunoscut că scopul scontat nu a fost atins, dat fiind că potențialul partidelor de a recruta noi membri permite o depășire substanțială a pragului de 5000 de membri stabilit de lege. Putem presupune că procesul de înregistrare a partidelor va continua dar, probabil, foarte lent. Cele 24 de partide care s-au grăbit să se reînregistreze în termenii prevăzuți de lege au urmărit două scopuri - asigurarea continuității în activitatea formațiunii și participarea în calitate de concurenți electorali la campania pentru alegerea organelor autoadministrării locale. Aceste lucruri au fost realizate practic de către toate partidele mai mult sau mai puțin importante care reprezintă niște potențiale centre de atracție în privința formării eventualelor blocuri electorale. În consecință, am putea afirma că nu se prevede micșorarea numărului concurenților electorali, ceea ce ar fi trebuit să fie adevăratul scop al reînregistrării. Din spectrul politic au dispărut doar partidele mici, care în ultimele campanii electorale au jucat rolul de sateliți ai unor partide mai puternice, iar elitele lor au fost absorbite de acestea din urmă. A doua categorie de partide care a dispărut din registrul Ministerului Justiției nu "deranja" electoratul prea mult nici pînă la începerea procesului de reînregistrare.

Al doilea rezultat, neașteptat de această dată, este că cetățenii Republicii Moldova au

dat dovadă de o misterioasă *elasticitate politică*. Astfel, numărul cetățenilor care sînt membri de partid a crescut, cel puțin, de două ori în urma reînregistrării. Această concluzie se bazează pe informațiile date publicității de către Ministerul Justiției. În conformitate cu datele respective, după reînregistrare aproximativ 200 000 de cetățeni au devenit membri ai celor 24 de partide, adică aproximativ 9 procente din cetățenii cu drept de vot. Un sondaj de opinie realizat de IFES și SISI - *Opinia* în martie 1995 atestă că doar aproximativ 4 procente din cetățenii cu drept de vot se declarau la acel moment membri ai unui partid. Evident, sondajele au o marjă de eroare, dar se pare că de data aceasta efectul este într-adevăr semnificativ.

Un al treilea rezultat al reînregistrării, tot neașteptat după cum s-a menționat, este scoaterea în evidență a mesajului doctrinar care în campaniile electorale precedente a mobilizat într-o măsură neînsemnată voința alegătorilor. Explicația acestui efect ne-o oferă chiar unii lideri ai partidelor ce au trecut recent procedura de reînregistrare. În opinia lor, în campaniile electorale vor continua să predomine mesajele cu caracter mai mult sau mai puțin populist, însă mobilizarea liderilor locali pentru colectarea celor 5 000 de semnături a necesitat

schimbarea și diferențierea mesajului politic adresat acestora. Al doilea lucru este că perspectiva deschisă de reforma administrației publice locale, cînd o bună parte din puterea reală va trece în organele administrației locale, necesită pregătirea adecvată a cadrelor promovate preponderent de partide în aceste organe. Iar, după cum bine ne amintim, *cadrele hotărâsc totul* și trebuie instruite pe baza valorilor autentice. Al treilea moment se referă la perspectiva în care elitele locale din județe vor înțelege propria importanță în viața social-economică a țării și vor încerca să joace un rol tot mai independent de elitele de la nivel central. Dacă acest lucru se va întîmpla, procesul de democratizare interioară a partidelor va fi inevitabil, mai cu seamă, fiindcă legea modificată a partidelor nu lasă loc pentru constituirea partidelor regionale. În aceste condiții, unul din principalele elemente de legătură între elitele de partid centrale și cele locale va deveni doctrina. Optica respectivă ne lasă să întrezărim în viitor și posibile cerințe ale elitelor județene privind modificarea sistemului electoral pentru alegerea Parlamentului pe baza listelor constituite la nivel județean, și nu la nivel central, cum se întîmplă astăzi. Practic, alegerile în consiliile județene vor constitui prima experiență în acest sens, modul lor de desfășurare fiind

	>4% pe raion	4 - 10%	10 - 20%	20 - 30%	30 - 40%	40 - 50%	> 50%
Partidul Democrat -Agrar	14	176	103	37	17	6	8
Alianța Civică "Fumica"	8	182	33	11	6	2	
Alianța Forțelor Democratice	4	111	31	10	3		1
Partidul Dreptății Social-Economice	2	128	37	10	5		1
Partidul Social-Democrat	4	118	34	6		1	1
Blocul Unitatea Socialistă	2	25	5				
Blocul Social-Democrat "Speranța"		43	9		4	1	1
Partidul Socialiștilor	1	9	1		1		
Partidul Reformei		9	2				
Uniunea Creștin-Democrată		10	4	1			

identic cu cel pentru alegerea Parlamentului în mai multe circumscripții. Concluzia este că va crește rolul mesajului politic diferențiat: doctrinar pentru potențialii liderii locali și populist pentru marea majoritate a electoratului. Campania electorală care a început recent vine doar să accentueze o dată în plus acest lucru, mai ales în cazul formațiunilor cu șanse mari de succes. Astfel, liderii Frontului Popular Creștin Democrat (FPCD) sînt tot mai insistent numiți *creștin-democrați* de către presa care-i simpatizează, liderii Partidului Forțelor Democratice (PFD) își demonstrează și reafirmă opțiunea liberală, Alianța Civică pentru Reforme (ACR) face bloc comun cu Partidul Social-Democrat (PSD), păstrînd în denumire apartenența doctrinară social-democrată, Blocul Comuniștilor, Agrarienilor și Socialiștilor merg în alegeri cu simbolul PC, iar centristii care au mizat pe *îndepărtarea de extreme* i-au atras de partea lor pe unii lideri politici cu viziuni social-democrate, accentuîndu-și în acest fel apartenența doctrinară. Din formațiunile mari doar Convenția Democrată (CD) nu a făcut deocamdată declarații cu caracter vădit doctrinar, mizînd mai mult pe autoritatea liderului său, deși alianța cu Liga Creștin-Democrată a Femeilor (CDF) și Partidul Ecologist (PE) oferă o imagine grăitoare în acest sens. În același timp, platformele electorale ale candidaților înaintați de aceste formațiuni poartă un caracter cît se poate de simplu, bazat pe promisiuni de a rezolva rapid cutare sau cutare problemă de importanță imediată.

Concluzia de mai sus are și o anumită bază empirică. Este de ajuns să se facă o simplă analiză a rezultatelor alegerilor precedente pentru a înțelege cui îi este adresat mesajul doctrinar. Din lipsă de spațiu ne vom referi doar la ultimele alegeri parlamentare. Dacă în localitățile urbane și rurale relativ mari - în care practic se decid rezultatele alegerilor - factorii importanți ce determină opțiunea electoratului au fost analizați și definiți destul de bine, atunci în localitățile mici, cu numărul de locuitori mai mic de 1500, se pare că aceștia fuseseră ignorați. Însă, cea mai mare parte a celor 25 procenteș de voturi distribuite proporțional partidelor ce

au trecut pragul de 4 procente se găsesc în aceste localități mici. Tocmai în localitățile respective iese la iveală în mod vădit rolul jucat de liderii locali. Influența lor se datorează așa-numitei mentalități parohiale. În aceste localități biserica, școala primară și dispensarul reprezintă principalele instituții în care activează potențialii lideri cu o educație relativ foarte bună a căror autoritate a crescut mai ales după desființarea colhozurilor. O privire aruncată asupra rezultatelor alegerilor din 1994 și 1995 ne arată că succesul Partidului Democrat Agrar (PDA) a fost în mare măsură bazat și pe utilizarea iscusită a culturii politice parohiale. După sciziunile succesive ale PDAM liderii din aceste localități au rămas oarecum dezorientați, iar celelalte partide mari erau preocupate de întărirea pozițiilor în localitățile cu un număr mare de alegători. Partidele mici au folosit pe deplin această nișă neexplorată de cele mari pentru a se afirma. Exact în majoritatea localităților date, cu populație redusă, partidele mici și cele exotice au depășit pragul electoral de 4 procente (vezi tabelul). Altfel, cum am putea explica faptul că în imediata vecinătate - unde principalii parametri socio-economici sînt practic aceiași - voturile alegătorilor sînt distribuite în mod absolut diferit?

Comasarea localităților mici în comune cu cel puțin 2 500 de locuitori va tinde să șteargă această diferențiere, atrăgîndu-le în cîmpul de vedere al partidelor mari, iar cooptarea liderilor locali devine extrem de importantă în acest sens. Ar fi prematur să credem că mesajul doctrinar adresat liderilor locali va avea efecte imediate, analiza parametrilor ce motivează în mod cardinal comportamentul electoral al alegătorilor din Moldova ne demonstrează că acești parametri se află în afara spațiului doctrinar. Totuși, în perspectivă, se pare că politicienii care fac declarații publice precum că mesajul politic bazat pe doctrină nu are nici o importanță practică în condițiile Republicii Moldova fac o mare greșală. ■

(Vocea Civică nr.2 (23), martie-aprilie 1999)

Baza sceptică a democrației

Roland N. Stromberg

De la Epoca Rațiunii pînă la Era Teroarei și Dictaturii, lecția principală care urma a fi însușită a constat în înțelegerea faptului că orice efort de a impune unui stat mare și puternic un caracter uniform se soldează inevitabil cu tiranie. Democrația pură este incompatibilă cu orice credință în standardele obiective ale adevărului. Democrația modernă este așezată pe temelii de scepticism sau de adevăruri multiple; de "politeism", dacă e să vorbim în termenii unui analist (Georges Guy-Grand), sau de "relativism social" (filosoful american John Dewey credea mai tîrziu că versiunea sa privitoare la pragmatism era singura filosofie compatibilă cu democrația). Dacă ar exista un standard absolut de adevăr, cineva ar putea să-l afle, fie pe cale rațională fie prin revelație? Dacă, așa cum scria T.C.Hall, "suveranitatea lui Dumnezeu nu așteaptă votul majorității", atunci nu o face nici suveranitatea rațiunii. *Vox populi*, remarcă Coleridge, urmează a fi judecată "prin prisma rațiunii și voia lui Dumnezeu". Astfel, vocea poporului este justă doar dacă e în concordanță cu cei doi factori ce nu depind de hațîrul maselor. "Este o teologie foarte stranie aceasta potrivit căreia Dumnezeu vorbește prin 51 de procente și nu prin 49", a exclamat un creștin demodat al secolului nostru (Lordul Percy din Newcastle). Bigoții dogmatici, de toate soiurile, ar trebui să

rețină că nici o formă de guvernămînt nu este superioară alteia prin ea însăși. Ca raționaliști dogmatici ce-au fost, filosofii secolului optsprezece nu au făcut decît să transfere acest standard absolut de la revelație spre rațiune; ei n-au abjurat toate standardele în favoarea a ceea ce francezul creștin-democrat Marc Sangnier numea "tirania stupidă a majorității oarbe".

Vox populi devine acceptabilă și într-adevăr necesară ca modalitate de a lua decizii atunci cînd am renunțat să mai credem în standarde absolute ale adevărului, ajungînd la concluzia fie că astfel de standarde pur și simplu nu există, fie că sînt incomensurabile, fie că noi nu suntem deocamdată capabili să ne pronunțăm cu certitudine asupra existenței sau inexistenței lor. Iar cei ce nu sînt siguri de adevărul absolut, vor găsi că este rațional să nu se apuce să-l caute în alegeri. Noi nu admitem ca numai deciziile majorității din clasă, laborator sau birou să conteze. Dacă acest lucru este în general valabil pentru societate privită ca un tot întreg, atunci el se datorează faptului că oamenii au înțeles în mod treptat și dureros că nu există vreun adevăr politic absolut asupra căruia toată lumea să cadă de acord. Cu toate acestea, secolul optsprezece a abundat în iluzii pline de speranță că o asemenea știință politică sau relații sociale există. Așa-zisele științe economice, iar mai apoi și sociologia, au înflorit în secolul nouăsprezece și au supraviețuit mai mult sau mai puțin pînă în prezent după ce au suferit un șir de crize spre sfîrșitul aceluia secol.

Pe cînd John Stuart Mill își punea speranțele într-o știință politică generală asupra căreia "persoanele educate" ar putea cădea de acord, Lordul Acton, faimosul istoric liberal catolic, tot mai visă în 1860 la o știință care ar "așeza politica statului pe un fundament sigur, dincolo de antagonismul claselor și tumultul opiniilor schimbătoare" și ar "triumfa

asupra ignoranței și erorii, pasiunii și interesului, iresponsabilității autorității tradiției, precum și asupra forței oarbe a numerelor”.

Ați Herbert Spencer, sociologul din epoca victoriană, cît și Bayle sau Condorcet, au considerat “forța oarbă a numerelor” drept un principiu irațional de guvernare. Spencer califica “dreptul divin al parlamentarilor” drept “cea mai mare superstiție politică a prezentului”. Reformatorii sociali de diferite doctrine de asemenea împărțeau concepții similare; Robert Owen, de la care Karl Marx a învățat socialismul, era convins că o guvernare desemnată de un parlament ales în mod democratic este una din cele mai absurde noțiuni de care s-a auzit vreodată. În orice caz, toți absolutiștii moraliști gîndesc la fel. Thomas Carlyle, marele critic social al epocii romantismului, pur și simplu se înfiora la auzul ereziei legii întruchipate de urna de votare. În viziunea sa, aceasta echivala cu a te lepăda cu desăvîrșire de urmărirea a tot ce este nobil și adevăr. Pînă în zilele de astăzi, mai există mulți care își doresc un standard sigur al adevărului pe baza căruia să funcționeze statul. Acest standard poate să provină atît dintr-un context religios, cît și dintr-un laborator de științe sociale. Adepții acestui mod de gîndire nu acceptă democrația pentru că o consideră drept un fel de negație a standardului adevărului absolut, nedorind să recunoască faptul că opinia unui om poate fi tot atît de bună ca cea a altuia, cu toate că sînt diferite.

(Textul de față reprezintă traducerea și adaptarea unor fragmente din lucrarea *Democracy, a Short, Analytical History*. Editura M.E. Sharpe, Inc., 1996. Toate drepturile aparțin editorilor.)

(Vocea Civică nr.3 (18), mai-iunie 1998)

Libertatea cuvîntului în SUA: aspecte istorice

*Kenneth Janda, Jeffrey M.
Berry și Jerry Goldman*

Congresul nu va elabora nici o lege care să stabilească o religie sau să interzică practicarea liberă a unei religii, sau să reducă libertatea cuvîntului sau a presei, sau dreptul poporului la întrunire pașnică sau de a adresa Guvernului cereri privind repararea nedreptăților.

(Primul Amendament la Constituția SUA, 1791)

Versiunile inițiale ale clauzelor legate de libertatea cuvîntului și presei din Primul Amendament au fost introduse de către James Madison în ziua de 8 iunie 1789. Una din ele stabilea că “oamenii nu vor fi lipsiți de dreptul de a vorbi, scrie ori publica ceea ce simt și gîndesc, iar libertatea presei, ca unul din cele mai mari bastioane ale libertății, este inviolabilă”. Această versiune a fost rescrisă de cîteva ori, apoi unită cu clauzele legate de religie și întrunirea pașnică, ca să ia în final forma Primului Amendament.

Din nefericire, nu dispunem de nici un fel de proces-verbal privitor la discuțiile din Congres și Senat ce au premers adoptarea amendamentului respectiv. Dar o analiză atentă a stării de lucruri din acea perioadă din Statele Unite ne-ar sugera ideea că prin clauza de presă se interzicea impunerea unei **constrîngerii premergătoare** - cenzura dinaintea publicării. Editorii nu puteau apela la protecția legală a Primului Amendament în cazul în care materialele care au fost deja publicate se dovedeau mai tîrziu a fi incorecte, calomniatoare sau ilegale.

Limbajul sobru al Primului Amendament pare a fi foarte clar: “Congresul nu va elabora nici o lege care să...reducă

libertatea cuvîntului sau a presei". Cu toate acestea, Curtea Supremă de atunci nu a căzut de acord că "cea mai măreață garanție" ar fi absolut inviolabilă. Istoricii au încercat să stabilească ani în șir adevăratele intenții ale autorilor amendamentului privitoare la clauzele respective. Punctul de vedere dominant este că aceste clauze conferă dreptul de a discuta fără nici o constrîngere doar afacerile publice. Alți cercetători sînt de părerea că doar cîțiva din autorii documentului au înțeles clar clauzele respective. Mai mult, ei afirmă că Primul Amendament nu are nici o legătură cu declarațiile care incită la rebeliune și subminarea puterii de stat. Adoptarea în 1798 a Legii privind agitația antigubernamentală (Sedition Act) confirmă parțial această afirmație. Legea care stabilea pedepsirea "scrierilor mincinoase, scandaloase și malițioase îndreptate împotriva Guvernului Statelor Unite" pare să fie în conflict cu clauzele legate de libertatea cuvîntului și presei stipulate în Primul Amendament. Administrația președintelui John Adams s-a folosit de Legea privind agitația antigubernamentală pentru a se răfui cu oponenții politici ai acestuia, pretextînd că ei au publicat declarații disprețuitoare și umilitoare la adresa autorităților guvernamentale. Thomas Jefferson și aliații săi l-au criticat aspru pe Adams pentru folosirea "abuzivă" a acestei legi; ei, dimpotrivă, promovau o viziune cît mai largă asupra protecției oferite de Primul Amendament. Banii grei pe care criticii lui Adams s-au văzut

constrînși să-i plătească sub formă de amenzi felurite conform Legii privind agitația antigubernamentală au fost înapoiți mai tîrziu acestora printr-o lege specială adoptată de Congres, iar Jefferson, succesorul lui Adams, i-a grațiat pe toți cei condamnați și întemnițați conform legii menționate mai sus.

Libertatea de a discuta nestingherit afacerile publice este departe de a-i încuraja pe mulți americani să spună lucruri nesăbuite pe marginea celor mai controversate probleme. Restricții subtile au fost "cusute" în "țesătura" societății americane. De exemplu, riscul de a fi criticat sau chiar ostracizat de către familie, colegii de lucru, tot felul de șefi și patroni, poate limita practica libertății cuvîntului. Doar cei mai îndrăzneți indivizi își asumă acest risc. După cum remarcă Mark Twain: "Prin bunăvoința lui Dumnezeu putem să ne bucurăm de trei lucruri nespuse de prețioase în țara noastră: libertatea cuvîntului, libertatea conștiinței și prudența de a nu practica niciodată nici una din ele".

Viziunile lui Jefferson constituie baza perspectivei moderne asupra clauzelor privitoare la libertatea cuvîntului și presei din Primul Amendament. Actualmente, se consideră că tocmai acestor clauze se datorează preîntîmpinarea principalelor forme de cenzură. Totodată, potrivit interpretărilor curente, ele preîntîmpină orice persecuție bazată pe motive politice.

(Textul de față reprezintă traducerea și adaptarea unor fragmente din lucrarea *The Challenge Of Democracy. Government In America*. Editura "Houghton Mifflin Company, 1989. Toate drepturile aparțin editorilor.)

(Vocea Civică nr.1 (22), ianuarie-februarie 1999)

Cele cinci principii de bază ale unei comunități prospere

Michael K. Briand

Există cinci principii de bază pe care trebuie să le respecte o comunitate pentru a-și asigura prosperitatea și dezvoltarea normală: 1) includerea; 2) înțelegerea; 3) deliberarea; 4) cooperarea și 5) realismul.

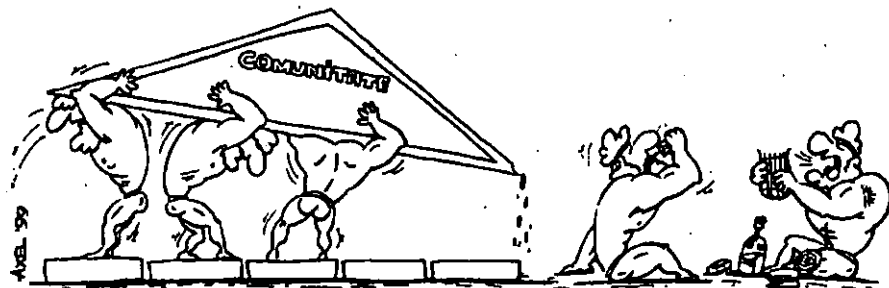
Eu le numesc drept "cinci principii pentru o comunitate care funcționează", întrucât ele se referă la o comunitate reală și nu la una ideală, adică la o comunitate care reacționează eficient și prompt la tot felul de probleme, provocări și posibilități, și în consecință ia niște decizii în concordanță cu cele principii menționate mai sus.

Includere înseamnă că procesul de stabilire a modului în care să fie abordate problemele publice presupune participarea activă a unui număr cât mai mare de persoane simple, nu doar cea a reprezentanților autorităților publice. Aceasta este o cerință practică necesară identificării și aplicării unor politici publice cu adevărat efective. Dacă cetățenii simpli urmează să fie afectați într-un fel sau altul de modul în care o problemă urmează a fi abordată și soluționată, ei trebuie neapărat incluși în procesul de discutare și soluționare a chestiunii respective. Dacă acest lucru nu este posibil, ei trebuie bine informați despre ce este vorba, iar punctele lor de vedere să fie luate în considerație.

Înțelegerea înseamnă că procesul de luare a deciziilor privind treburile publice trebuie să înceapă cu oferirea unor informații și analize

ample, detaliate privind problema în discuție pentru ca fiecare cetățean să înțeleagă cât mai bine despre ce e vorba și să poată emite opinii chibzuite și bazate pe informații veridice. Înțelegerea înseamnă să privești lucrurile din perspectiva cetățenilor simpli, să "intri în pielea" lor. Dacă procedez astfel, atunci ceea ce înțeleg eu corespunde lucrurilor pe care eu le voi simți și nu cel în situația căruia încerc să intru. Cu cât sîntem mai diferiți, cu atât mai adînc trebuie să "sondez" pentru a localiza acel nivel motivațional la care sîntem "aceeași".

Deliberarea. Pe parcursul vieții noastre, sîntem deseori puși în situația de a alege între lucruri diferite pe care le considerăm drept bune și valoroase. Activitățile, afacerile și stilurile de viață pe care noi, ființe umane, le judecăm și care, în schimb, ne motivează să acționăm într-un fel sau altul, sînt adeseori incompatibile. Ne întrebăm mereu căror lucruri să acordăm o importanță mai mare. De exemplu, ce să alegem: satisfacția și bucuria de a avea și crește copii, ori libertatea și plăcerea de a trăi viața doar pentru noi înșine, fără să avem nici un fel de obligații față de cineva care depinde de noi? Sîntem adesea în fața unei dileme, unei alegeri dificile și imprevizibile. Orice chestiune de interes public ridică asemenea probleme. Oamenii se văd nevoiți să aleagă între mai multe soluții. Fiecare din ele pare mai atractivă. De exemplu, cum ar trebui să cheltuim banii în

cazul criminalilor: pentru asigurarea unei securități mai mari a populației și instituțiilor, ori pentru reeducarea și reintegrarea criminalilor în societate?

Cooperare înseamnă a lucra împreună, în interes reciproc. Cooperarea trebuie deosebită de colaborare care înseamnă o formă mai pronunțată a cooperării și este posibilă doar în urma stabilirii unui scop comun. Este important să le distingem una de alta, pentru că deosebirea respectivă ne reamintește că interesele politice pe care le urmărim adesea se bat cap în cap. Ea ne mai reamintește că noi trebuie să lucrăm împreună și de comun acord, pentru că aceasta este în interesul nostru al tuturor - nu pentru că noi dorim exact același lucru ca și persoanele ce nu sînt de acord cu noi, dar fiindcă noi înțelegem că putem profita și câștiga mult mai mult de pe urma deciziei pragmatice de a lucra împreună, încercînd să diminuăm divergențele pornind de la faptul că oricine din noi vrea să trăiască în condiții normale și stabile de viață, decît să ne angajăm într-o concurență acerbă ce s-ar dovedi dăunătoare tuturor părților concurențiale implicate.

Realism înseamnă recunoașterea și acceptarea unui număr de obstacole - unele mai mari, altele mai mici - care stau în calea unei aplicării durabile și productive a politicilor practice și benefice pentru comunitate.

Cetățenii trebuie să arate prin exemple concrete că politicile pot fi practice, deci și efective. Cetățenii nu trebuie să se arunce val-vîrtej spre victorii mărețe și glorioase al căror preț îl constituie de cele mai multe ori nenumărate sacrificii, lipsuri și nedreptăți, ci să-și îndrepte comunitățile pe acel drum al victoriilor mici, sigure și stabile care este cunoscut sub numele de democrație. **Adevărata democrație. ■**

(Textul de față reprezintă traducerea și adaptarea unor fragmente din lucrarea *Five Principles For A Community That Works*. Revista *National Civic Review*, vol.87, nr. 3, octombrie-noiembrie 1998. Toate drepturile aparțin editorilor.)

(Vocea Civică nr.2 (23), martie-aprilie 1999)

Kant și societatea civilă

James Schmidt

Cei care au căutat să reînvie conceptul de societate civilă și-au găsit punctele de plecare, de regulă, fie în operele lui Hegel, fie în cele ale lui Tocqueville. Astfel ei au tîns să neglijeze contribuția unui mare gînditor care a elaborat relația între iluminism și societatea civilă într-o manieră foarte sugestivă: Immanuel Kant. În 1784, Kant a publicat două eseuri: "O idee pentru o istorie universală cu finalitate cosmopolită" și "Ce este iluminismul?". Aceste două eseuri oferă cercetătorului contemporan un remediu pentru eliminarea a cel puțin cîtorva confuzii ce planează asupra discuțiilor privitoare la conceptele de iluminism și societate civilă. Ele pun în discuție o definiție a iluminismului care se bazează pe concepția nouă de "folosire publică a rațiunii" și scot în evidență deosebirea dintre folosirea publică și cea privată a rațiunii pentru a distinge societatea civilă de cea cosmopolită. În acest context, perspectiva unei societăți cosmopolite ipotetice îi oferă lui Kant materialul necesar pentru diferite analize referitoare la societatea civilă.

Distincția pe care o face Kant între folosirea publică a rațiunii și cea privată joacă un rol important în concepția sa asupra societății civile. În "Ce este iluminismul?" el afirmă că atunci cînd indivizii sînt antrenați într-o folosire "privată" a rațiunii - o folosire limitată de cerințele și convențiile, îndatoririle și responsabilitățile pozițiilor pe care ei le dețin în societate - aceștia funcționează ca părți "pasive" ale "mașinării" societății civile. Dar indivizii nu sînt niciodată simpli membri ai societății civile. În orice moment ei sînt, de asemenea, membri ai "societății cosmopolite" și ca membri ai acestei comunități ei se bucură de dreptul la folosirea publică liberă și nelimitată a rațiunii lor. Ca participanți la această societate cosmopolită de scriitori și cititori indivizii au dreptul să critice cerințele ce li se impun ca la membri ai societății civile.

Folosirea privată a rațiunii este limitată de presupuziția că ea trebuie, pur și simplu, să

fie acceptată drept o condiție indispensabilă ocupării unui post anume. Kant aduce drept exemplu preotul, a cărui predică trebuie să fie în concordanță cu doctrinele, dogmele bisericii căreia îi aparține și nicidecum altfel.

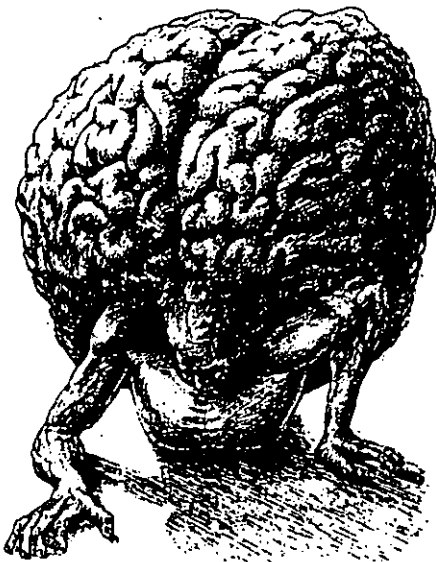
Societatea civilă își confruntă membrii cu o multitudine de reguli și restricții care trebuie pur și simplu să fie acceptate necondiționat. Doar atunci când aceeași indivizi se vor percepe pe ei înșiși drept cetățeni ai unei societăți cosmopolite ei vor fi capabili să examineze raționalitatea practicilor în care sînt antrenați în urma rolului de membri ai societății civile pe care îl au de jucat. Opoziția dintre punctul de vedere civil și cel cosmopolit este astfel definitorie pentru înțelegerea lui Kant a naturii iluminismului. În opinia marelui gânditor german cea mai mare problemă a speciei umane este găsirea unei asemenea societăți civile care să "administreze justiția în mod universal". Totuși, soluția se dovedește a fi subordonată problemei relațiilor externe cu alte state. Justiția nu poate fi obținută în cadrul societății civile, atît timp cît statele sînt antrenate în pregătiri constante pentru a face față conflictelor ce se pot isca între ele. Dar, anume aceste cheltuieli enorme legate de război și pregătirile militare trebuie să constituie cel mai puternic mobil exterior pentru state în direcția modificării constituțiilor lor, precum și în direcția

formelor republicane de guvernare. Forța motrice ce stă în spatele întregului proces este noțiunea paradoxală de "sociabilitate nesocială": tensiunea - atît de caracteristică speciei umane - a dorinței de a trăi în societate laolaltă cu alții și totodată ca individ. Kant privește societatea civilă ca pe una hărțuită de tot felul de antagonisme și tensiuni ce oferă impulsul necesar creării unei ordini cosmopolite care, în schimb, oferă condițiile necesare apariției unei ordini civile.

Este destul de dificil să faci compatibilă concepția lui Kant despre societatea civilă cu discuțiile moderne privitoare la acest subiect. Filosoful german o aseamuește cu o mașină unde indivizii nu sînt altceva decît niște simple rotițe înșingurate și pasive. O asemenea "sociabilitate nesocială" este, bineînțeles, foarte departe de concepțiile contemporane potrivit cărora "societatea civilă este puternică, ea dă căldură și viață comunității". În contrast cu cei ce caută să explice schimbările din societatea politică prin coliziunea forțelor economice și sociale din domeniul numit de către ei drept "societate civilă", argumentația lui Kant se bazează pe opoziția dintre societatea civilă (care, potrivit părerilor multor cercetători, la Kant adesea înseamnă stat, deși nu în accepțiunea modernă a cuvîntului) și cea cosmopolită. Impulsul pentru schimbări în natura vieții publice pornește de la indivizi care învață să se considere drept membri ai unei societăți care se extinde în afara marginilor statului individual și nu de la acei indivizi pentru care universul se limitează la familia și statul lor. Cu toate că argumentația lui Kant are și părți vulnerabile, concepția sa privind societatea civilă nu trebuie neglijată sau subestimată în nici într-un caz. În special în ziua de azi, cînd teoreticienii se confruntă cu mari greutăți, încercînd să derive norme etice și juridice din concepțiile curente despre societatea civilă. ■

(Textul de față reprezintă traducerea și adaptarea unor fragmente din lucrarea *Civility, Enlightenment, And Society: Conceptual Confusions And Kantian Remedies*, revista *American Political Science Review*, vol. 92, nr. 2, iunie 1998. Toate drepturile aparțin editorilor.)

(Vocea Civică nr.4 (25), iulie-august 1999)

M. Zlatovskii

Sectorul trei și globalizarea

Anthony Giddens

Primul impact al activităților sectorului trei este globalizarea. La prima vedere, termenul "globalizare" s-ar părea că nu are nici o legătură cu organizațiile filantropice și societatea civilă, dar vreau să accentuez faptul că lucrurile nu stau așa. Globalizarea se referă la interdependența crescândă între oamenii, statele, regiunile din toată lumea, la impactul faptului că trăim și muncim într-o singură piață globală. Mai mult, ea se referă la schimbările fundamentale din instituțiile noastre. Globalizarea ne schimbă viețile tot așa de mult ca și instituțiile majore ale societăților noastre. Ea schimbă natura statelor și accepțiunea modernă a cuvântului "suveranitate". De asemenea, ea are un impact tot mai mare asupra familiilor și emoțiilor noastre. Într-un cuvânt, globalizarea este un set de transformări profunde a modului nostru de a fi și a gândi.

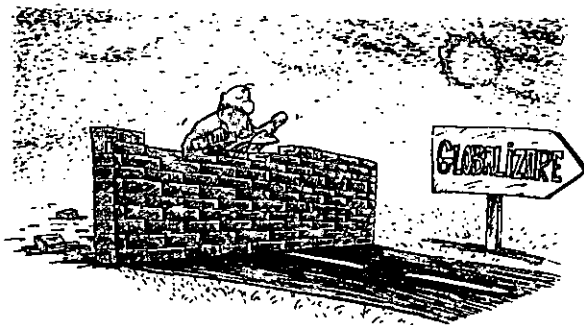
Aș vrea să accentuez trei efecte majore ale globalizării:

1) **Schimbarea caracterului statului național.** Dezvoltarea unei piețe globale diminuează puterea statului național și controlul politicienilor asupra economiei naționale. Globalizarea contribuie la creșterea puterii și identității comunităților locale. Descentralizarea este o parte integrantă a proceselor de globalizare. Ea creează noi regiuni economice și culturale. Guvernele nu mai pot nici neglija, nici evita efectele globalizării de acum înainte. Aceasta este importantă pentru sectorul trei, întrucât presupune noi forme de dezvoltare a

comunității și o reîntoarcere către formele democrației locale autentice.

2) **Inovațiile științifice și schimbările tehnologice.** Globalizarea aduce cu sine numeroase inovații științifice și schimbări tehnologice substanțiale. Când vorbim despre schimbările tehnologice, tindem să avem în vedere în special "tehnologiile informaționale" și este foarte adevărat că acestea revoluționează atât economiile naționale, cât și sistemele de comunicație. Probabil cea mai mare combinație a secolului a fost cea a tehnologiilor informaționale cu cele de comunicație. Altminteri, lumea occidentală nu ar fi avut acele piețe de bani și burse ce funcționează 24 ore din 24 și sînt atât de importante pentru economiile capitaliste moderne. De asemenea, nu putem să nu vedem ce impact au asupra noastră inovațiile științifice. Știința însăși a devenit, hai să-i spunem, globalizată. Ea ne influențează acum viețile într-un mod mult mai direct și profund decît înainte. Atitudinea noastră față de știință s-a schimbat. În calitatea noastră de cetățeni simpli, "dialogurile" noastre cu știința sînt mult mai frecvente decît în trecut. Cînd auzim că se vorbește despre clonare, schimbările genetice din om, animale și plante, de regulă, avem senzația că toate acestea sînt cazuri izolate și doar aici avem de a face cu impactul inovațiilor științifice. Vreau să vă asigur că lucrurile stau complet altfel. Inovațiile respective sînt simptomatice pentru tot felul de situații de risc pe care va trebui să le înfruntăm în viitor și vor avea inevitabil efecte politice și sociale directe.

3) **Schimbarea obiceiurilor și tradițiilor.** În linii generale, obiceiurile și tradițiile se schimbă practic în toată lumea. Acțiunile și viața generațiilor trecute au fost determinate în mare parte de tradiții și obiceiuri fixe. Aceasta este mai puțin adevărat pentru noile generații. Drept exemple putem aduce instituția familiei și rolul femeii în societatea

modernă. Dacă v-ați fi născut femeie acum 30 ani, veți fi știut mai mult sau mai puțin ce viață vă era rezervată - statul acasă, creșterea copiilor, spălatul rufelor, pregătirea mâncării etc. O asemenea soartă este privită în zilele de astăzi cu mult dezgust și dispreț de majoritatea femeilor moderne. Cineva mi-ar putea reproșa că nu este cazul țărilor musulmane, Indiei, Pakistanului etc., dar schimbările în această direcție se produc deja și acolo, fie și cu pași mai mici. Toate aceste schimbări nu mai pot fi oprite. Ele distrug formele politice vechi. Formele politice noi care apar stabilesc relații noi între guvernare și societatea civilă (înțeleg prin societate civilă acea parte a societății în care operează tradițional sectorul trei). Socialiștii vechi au crezut că instituțiile societății civile pot fi înlocuite cu cele de guvernare. Ei au tins să înlocuiască baza însăși a societății civile cu administrații și birocrății guvernamentale, motivând că ele s-ar dovedi mai eficiente pentru "administrarea" soției omenești. Rezultatele dezastruoase ale acestui experiment sînt cunoscute de toată lumea. De altă parte, neoliberalii "fundamentalisti" au propus ca statul să se "care" definitiv din societatea civilă și să n-o mai "necăjească", argumentînd că atunci în mod misterios toată lumea va începe dintr-o dată să trăiască în pace și armonie. Nici aceste viziuni nu se mai justifică astăzi. Efectele globalizării ne arată necesitatea stabilirii unui parteneriat adevărat între guvernare și societatea civilă. Pentru ca o societate să prospere, e nevoie să existe un echilibru între trei factori: guvern, piață și societatea civilă. Dacă unul din acești factori "o ia razna" și începe să domine în detrimentul celorlalți, ne putem aștepta cu siguranță la mari neplăceri și necazuri. E nevoie să găsim cele mai eficiente formule de echilibru între acești factori în fascinanta eră de globalizare în care ne-a fost dat să trăim. ■

(Textul de față reprezintă traducerea și adoptarea unor fragmente din lucrarea *The Role Of The Third Sector In The Third Way*. Revista *Focus*, nr. 2, septembrie 1999. Toate drepturile aparțin editorilor.)

(Vocea Civică nr.5 (26), septembrie-octombrie 1999)

Ce înseamnă acreditarea pentru sectorul non-profit?

Andrew Kingman

Cum putem ști dacă o organizație non-profit (ONP) este una serioasă și nu e riscant să ai încredere în ea? Cum putem ști dacă banii pe care îi dăm nu sînt folosiți de ea pentru a satisface interesele personale ale membrilor ei, ci pentru desfășurarea anumitor activități cu adevărat de interes public? Acestea sînt întrebări de o importanță deosebită atît pentru ONP-uri, cît și pentru donatori și sponsori.

Cît privește sfîrșitul secolului 20, toată lumea civilizată înțelege că anume consumatorul este regele. Standardele din industrie, producția alimentară, medicina etc. sînt stabilite și reglementate după placul consumatorului. Însă, ce consecințe poate avea concepția potrivit căreia consumatorul trebuie privit ca donator? Trebuie să fie posibil de a identifica un set de criterii universal acceptabile pe baza cărora să se tragă niște concluzii obiective pe marginea credibilității, corectitudinii și eficienței ONP-urilor. Asemenea standarde universale deocamdată nu există. Bineînțeles, donatorul nu este singurul care este interesat să afle cum se descurcă ONP-urile. Mai degrabă cele mai interesate sînt comunitățile în cadrul cărora ONP-urile activează și cei mai interesați sînt oamenii cărora ele își adresează serviciile. Dacă vom reformula întrebarea în maniera "Putem fi siguri că organizațiile non-profit pe care le sprijinim sînt oneste, bine-organizate și efective?", atunci problema va fi abordată practic din aceeași perspectivă atît de donatori, cît și de beneficiari. Puțini donatori vor fi satisfăcuți doar cu convingerea că ONP-urile cărora ei le-au încredințat banii sînt corecte. Majoritatea donatorilor vor să fie siguri că oamenii sau cauza care au motivat donația vor beneficia direct de pe urma generozității lor.

Deci, trebuie să acceptăm că onestitatea, eficiența organizațională și eficiența (impactul) sînt cele trei dimensiuni ale ONP-urilor de care sînt interesați în primul rînd donatorii. Cum pot fi, însă, evaluate și monitorizate aceste dimensiuni?

Evaluarea onestității. Înregistrarea convenită efectuată de către o autoritate publică stabilește statutul de organizație non-profit. Altfel, Pentru că dacă numărul de înregistrare al ONP-urilor dintr-o țară slab dezvoltată poate satisface un donator din acele părți, el nu înseamnă prea mult, sau cel puțin nu spune prea mult, vreunui donator, de exemplu, din SUA, Germania sau Marea Britanie, pentru că în aceste țări este foarte ușor să înregistrezi o organizație filantropică și non-profit. De exemplu, în Marea Britanie încrederea donatorilor se bazează pe niște tradiții de aproape patru secole. Cît privește țările unde sectorul non-profit este relativ nou, nu pare deloc stranie și jignitoare suspiciunea și prudența donatorilor. Aceasta este adevărat în special acolo unde finanțarea internațională a încurajat o expansiune fulgerătoare a sectorului respectiv. Lucrurile stau simplu: înregistrarea oficială a statutului de organizație non-profit nu garantează în mod automat încrederea donatorului.

Evaluarea eficienței organizaționale. La ora actuală există o diversitate copleșitoare de materiale care stabilesc tot felul de modele de practici în domeniul conducerii ONP-urilor. În majoritatea cazurilor, aceste ghiduri sînt doar pentru folosința ONP-urilor și nu conțin informații privitoare la mecanismele

de control pe care le pot folosi donatorii sau beneficiarii pentru a verifica ce standarde aplică ONP-urile în activitatea lor. Una din puținele încercări de a stabili un set universal de standarde ce pot fi judecate nu numai de ONP-uri, ci și de donatori, a fost întreprinsă de Consiliul Internațional al Organizațiilor Finanțatoare (CIOF) care are membri în 11 state. Este greu să conștăți bunul simț și caracterul practic al majorității standardelor propuse de organizații ca CIOF. Cu toate acestea, susținătorii acestui tip de acreditare trebuie să ia în considerație că standardele lor nu pot impune un anumit model organizațional importat, bunăoară, din sectorul privat. Numeroase ONP-uri au elaborat sisteme și structuri de conducere proprii care le permit să întrețină personal voluntar și plătit și reprezintă o parte importantă a noțiunii de ONP.

Evaluarea impactului. Evident, este mult mai dificil să elaborezi un set de standarde universale de evaluare a impactului. Cu toate acestea, dacă o organizație non-profit vrea să câștige încrederea și simpatia donatorilor, ea trebuie să-i convingă că donațiile și contribuțiile lor vor avea efecte benefice substanțiale. Organizațiile finanțatoare și donatorii particulari așteaptă evaluări și rapoarte care să ilustreze ce impact au avut contribuțiile lor. Pentru majoritatea finanțatorilor din țările puternic dezvoltate, cu un sector non-profit bine conturat și structurat, asemenea rapoarte și comunicări sînt suficiente. Putem spune că în acest sens funcționează mecanismul pieței: arena publică în care operează ONP-urile permite finanțatorilor să afle foarte repede "who's who" (cine este ce) în rîndurile ONP-urilor. ■

(Textul de față reprezintă traducerea și adaptarea unor fragmente din lucrarea *Accreditation - A Kitemark For The Non-Profit Sector?*, revista *Alliance, Building Resources For The Community Worldwide*, vol. 4, nr. 3, 1999. Toate drepturile aparțin editorilor.)

(Vocea Civică nr.5 (26), septembrie-octombrie 1999)

De ce democrația nu este un cuvânt de oară

Mathew Gandal și Chester E. Finn, Jr.

Democrația a devenit o necesitate în toată lumea. Conștient, inconștient, unde de bună voie, unde sub ghionturile lecțiilor oferite de istorie și ale presiunilor procesului de globalizare, unde sub lucrarea invidiei față de bunăstarea și belșugul țărilor în care democrația este democrație și nu anarhie în sensul cel mai prost al cuvântului, popoarele se îndreaptă - unele mai încet, altele mai repede - spre ea. Ele o încearcă cum ar încerca cineva cu vârful degetului valurile unui ocean necunoscut. Un ocean și atrăgător, și înfricoșător, prin necunoscutul ascuns în el, cu atât mai mult cu cât îl vezi pentru prima oară. Aceasta este mișcarea istoriei și oricât i s-ar opune fundamentalistii și dictaturile de toate culorile, mai devreme sau mai târziu, valurile acestui ocean le va acoperi și cum îți ai aduce aminte de o bubă pe vremuri periculoasă, rău mirositoare, dar acum cicatrizată și inofensivă, tot așa și popoarele își vor aduce aminte de toți acești pigmei fundamentalisti și dictatori, "fii ai Soarelui", fie cu zîmbete filantropice și dulcegi pe față, fie cu

expresii taciturne și mizantropice, care pe suferințele, ignoranța și sărăcia oamenilor și-au construit lor și clanurilor lor familiale o bunăstare criminală și aureole de "conducători" divini ai oamenilor.

Evenimentele ultimei decade a secolului douăzeci - colapsul lagărului totalitarist din Europa de Est, lupta victorioasă împotriva apartheidului, mișcările curajoase pentru libertățile politice în China și Birmania, lupta pentru alegeri libere și corecte în multe țări unde dictatura a fost o tradiție seculară și, bineînțeles, prăbușirea Uniunii Sovietice - toate acestea atestă o dorință înăscută și universală pentru libertățile și drepturile politice.

Cum prinde rădăcini democrația

Pe când noile societăți democratice încearcă să-și reconstruiască țările sub aspect politic, economic și social și să confere cetățenilor lor drepturile și libertățile fundamentale, un singur lucru este cert: succesul eforturilor lor va depinde într-o mare măsură de cât de repede și adânc vor prinde rădăcini principiile și instituțiile democratice în inimile și mințile cetățenilor. Dacă idealurile ce au alimentat luptele populare împotriva dictaturilor și opresiunilor rămân "intacte" și "valabile" în continuare, oamenii trebuie să ajungă a înțelege corect ce înseamnă democrația, cum ar trebui să le fie viața într-o societate liberă, ce aranjamente instituționale și comportamente personale sînt necesare ca o astfel de societate să

funcționeze și să prospere. Cetățenii simpli trebuie să învețe să dezvolte și să deprindă anumite obiceiuri, atitudini și valori care fac democrația posibilă și viabilă, precum și atașamentul și entuziasmul necesare pentru a o menține. Doar dacă fiecare generație ajunge să înțeleagă și să aprecieze cum se cuvine democrația și nu ca pe o junglă anarhică, doar atunci forma respectivă de guvernare se va dovedi stabilă și eficientă.

Acest lucru este valabil nu numai pentru tinerele democrații. Educația civică și democratică este la fel de importantă în democrațiile mature, dar din nefericire, ea este adesea aici ignorată. Oamenii au sentimentul că sistemul lor politic dacă funcționează bine, atunci nici nu face măcar să te întrebi dacă merită sau nu să studiezi și înveți ce-i aia democrație. Unii merg chiar așa de departe în direcția relativismului sau criticii sistemului democratic, încât ajung să-și piardă în general încrederea în democrație. O asemenea atitudine, dacă se răspîndește prea tare, ajunge să fie periculoasă și servește drept punct de plecare pentru demagogi și cei care duc dorul "mîinilor de fier".

Deși dorința de a fi liber poate fi înnăscută, știința cum funcționează democrația trebuie învățată și studiată. Orice societate care dorește să rămînă liberă trebuie să aibă grijă ca toți cetățenii săi să fie educați în spiritul și practicile democrației. O parte din această responsabilitate revine școlilor care îi pot învăța pe copii bazele democrației nu neapărat prin lecții oficiale, ci și prin metode și lecții, adunări extrașcolare. Însă școala oficială nu constituie singura influență educațională într-o societate liberă. Sursele neoficiale - cursuri și ateliere de lucru pentru adulți, programe la televiziune și radio, articole în ziare și reviste, activități organizate de

grupuri locale de cetățeni - toate acestea îi pot ajuta pe oameni de diferite vârste să învețe ce înseamnă democrația.

Cei care mai au îndoieli privind importanța politică a educației și sistemului de învățămînt ar face bine dacă ar lua seama cît de energic acționează sistemele totalitare și autoritare pentru a obține un control cît mai complet asupra informației care este diseminată prin grădinițele de copii, școli, universități, mass media și alte surse de informare. Cei care au luptat cu succes pentru a distruge asemenea regimuri detestă această practică de îndoctrinare și încearcă să ia măsurile necesare ca societatea să o evite în viitor. Dar absența unei guvernări totalitariste - așa cum ne-o demonstrează cu prisosință experiența fostelor republici sovietice - nu duce în mod magic la edificarea unei democrații puternice, stabile și efective. Democrația nu cade din ceruri și nu se învață de la sine. Dacă responsabilitățile, avantajele și beneficiile democrației nu sînt clare pentru cetățeni, democrația poate deveni în scurt timp cuvînt de ocară, fără ca oamenii să-și dea seama că ei ocărăsc cu totul altceva și democrația adevărată nu are nimic în comun cu acel hibrid politico-social monstruos asociat, de regulă, cu o tranziție care șchiopătă în mod cronic. Astfel se poate ajunge la situația cînd puțini vor fi aceia care se vor hotărî deschis să-i apere valorile. De aceea, ca noțiunea de "democrație" să nu fie înlocuită în mod subtil și diabolic cu cele de "junglă" și "haos", educația civică trebuie abordată în maniera cea mai conștiințioasă și serioasă.■

(Textul de față reprezintă traducerea și adaptarea unor fragmente din lucrarea *Teaching Democracy*, 1995. Toate drepturile aparțin Agenției Statelor Unite pentru Informații (*United States Information Agency*).)

(*Voce Civică nr.1 (28), ianuarie-februarie 2000*)

Mass media în campaniile electorale

Sandra Coliver & Patrick Merloe

Analiza libertății partidelor politice de a-și exprima opiniile în timpul alegerilor trebuie să ia în considerație acele limite juridice care stabilesc posibilitățile partidelor de a aduce la cunoștința societății programele lor electorale. De asemenea, trebuie să examinăm atent pașii întreprinși de guvern în vederea înlăturării inegalității care influențează capacitatea partidelor de a-și face cunoscute viziunile politice. Acest ultim factor este de o importanță substanțială, mai cu seamă pentru țările aflate într-o etapă de tranziție de la un regim militar sau monopartit spre o democrație adevărată.

Rolul mijloacelor de informare în masă - mass media - în acest context este condiționat de mai mulți factori, inclusiv de libertatea partidelor de a organiza întruniri electorale, mitinguri, difuzarea foilor volante, precum și libertatea comunicării cu potențialii alegători. Problemele cu care se confruntă partidele în realizarea acestor obiective pot fi relevante pentru multiplele presiuni la care sînt supuse mijloacele de informare în masă. Cu toate că adesea drepturile presei la o informare liberă și corectă pot fi garantate de legislația în vigoare, în fapt, ele pot fi ușor anihilate prin

violență, șantaj, corupere, mită sau alte modalități mai subtile.

Contextul istoric al libertății presei dintr-o țară anumită constituie de asemenea un factor semnificativ de apreciere a libertății de exprimare pe parcursul campaniilor electorale.

Importanța mijloacelor de informare în masă crește odată cu mărginirea accesului la ziarele și materialele publicate de partidele politice. Structurile naționale de difuzare a presei pot funcționa inegal în ceea ce privește distribuirea publicațiilor în afara orașelor mari. Pe lângă aceasta, forțele politice aflate la putere, intenționînd să obțină mandatul și pentru următorul termen, obstrucționează adesea difuzarea presei independente și de opoziție. Asemenea probleme au apărut în România în timpul campaniilor electorale din 1990.

Nu poate fi vorba de o presă independentă și obiectivă atunci cînd există limite privind difuzarea publicațiilor unor partide, în special a celor mici. Lipsa de hîrtie, cerneală tipografică, accesul limitat la mijloacele de informare în masă și chiar prețurile ziarelor cîntăresc foarte greu în acest sens.

Cenzura

Dreptul presei de a-și exercita liber funcțiile pe parcursul desfășurării procesului electoral este frecvent pus sub semnul întrebării în statele postcomuniste în urma unor restricții tacite sau oficiale în ceea ce privește criticarea activității guvernului sau a forțelor guvernante, anchetarea cazurilor de corupție în eşaloanele de sus ale puterii. În majoritatea țărilor cu un regim democratic precar mijloacele de informare în masă se confruntă cu multiple presiuni din partea guvernanților, presiuni care iau de cele mai multe ori forma cenzurii. Există numeroase cazuri cînd ele sînt amenințate direct, fizic și moral, de structuri criminale organizate sau tolerate de guvern.

Romeo Schișco

Cenzura include cele mai diverse modalități de funcționare, de la simplul avertisment verbal pînă la asasinat. Pentru exemplificare am mai putea menționa cenzura efectuată de presa controlată de guvern, interzicerea accesului la mijloacele de informare în masă pentru anumite partide politice, suspendarea arbitrară a funcționării posturilor independente de radio sau TV, a publicațiilor neagreate de cercurile guvernamentale, confiscarea și acuzațiile de propagandă antiguvernamentală, amenințarea cu cenzura, intimidarea, atacurile și incapacitatea guvernului de a apăra mijloacele de informare în masă, atacurile guvernamentale la adresa jurnaliștilor, arestarea jurnaliștilor și urmărirea lor penală, incapacitatea guvernului de a-i apăra pe jurnaliști de atacuri.

Reflectarea campaniilor electorale în mass media poate fi divizată în trei direcții principale:

1. Adresările directe ale partidelor politice sau candidaților către alegători, ceea ce frecvent este numit publicitate politică.
2. Modalitățile utilizate de mass media în buletinele de știri sau emisiunile informative speciale pentru oglindirea activității candidaților, partidelor politice și a problemelor importante legate de campania electorală.
3. Informația necesară privind instruirea alegătorilor, examinarea procesului electoral și participarea la alegeri.

Cel mai important lucru pe care îl reclamă mișcările democratice, militante pentru niște alegeri libere și echitabile, este accesul la televiziune și radio. Respectarea unor valori ca libertatea presei, îndeosebi în timpul campaniilor electorale, constituie una din cele mai incontestabile garanții ale victoriei democrației. În țările post-comuniste, colaboratorii mijloacelor de informare în masă nu dispun deseori de experiența necesară pentru a reflecta obiectiv procesul electoral, sau a realiza interviuri imparțiale și dezbateri politice relevante. Partidele de opoziție, chiar acele populare în rândurile electoratului, pot înfrunța greutăți financiare în procesul elaborării unor programe publicitare care ar fi competitive cu programele partidului de guvernământ. Intimidarea și persecutarea jurnaliștilor duc

adesea la distorsionarea de către aceștia, din motive de frică și autoapărare, a informațiilor privind activitatea candidaților înaintați de forțele politice aflate la putere. Este obligația directă a guvernului sau a conducerii principalelor mijloace de informare în masă de a asigura o informare completă, imparțială și corectă a alegătorilor, ceea ce le va permite să-și exercite dreptul la un vot conștient.

Accesul campaniilor electorale la mijloacele de informare în masă

Una din problemele majore ale reflectării campaniilor electorale în mass media se referă la alegerea modalităților directe de adresare către alegători. Reprezentanții partidelor politice, candidații pot apărea în direct pe micul ecran sau în emisiuni filmate în prealabil. Asemenea emisiuni oglindesc programul partidului ori al candidatului și oferă alegătorilor posibilitatea de a compara viziunile competitorilor politici. La fel, emisiunile care includ adresările directe către electorat permit alegătorilor să-și creeze o părere anumită cu privire la candidatul sau partidul respectiv. Ele pot lua forma unor scurte spoturi publicitare sau blocuri informative mari. Adesea conținutul lor se reduce la simpla expunere a programelor electorale. Candidaților și partidelor politice trebuie să li se asigure o libertate reală de a alege cuprinsul adresărilor și modalitățile lor de prezentare. Cu toate acestea, cel mai important lucru constă în posibilitatea de a se adresa în direct alegătorilor.

A doua problemă legată de organizarea programelor de propagandă electorală se referă la volumul de timp ce se alocă pentru difuzarea lor. Distribuirea spațiului de emisie necesar popularizării programelor electorale nu trebuie să favorizeze pe cineva în detrimentul altcuiva, ci urmează a fi efectuată pe bază de egalitate. În acest context, este dificil uneori să propui anumite soluții, întrucît ele depind de numărul candidaților și al problemelor majore, abordate de-a lungul campaniilor electorale, de experiența populației în participarea la alegeri.

O problemă aparte o constituie orele de transmisie la televiziune și radio a

campaniilor electorale. Este important ca ele să fie difuzate atunci când populația este capabilă să le recepționeze cel mai bine. În acest sens, putem menționa doi factori de o semnificație covârșitoare: a) etapa în care se află desfășurarea campaniilor electorale când sînt difuzate emisiunile de agitație electorală; b) la ce oră a zilei sînt difuzate. Durata perioadei campaniei electorale și timpul rămas de la data anunțării zilei alegerilor pînă în ziua desfășurării lor constituie doi factori pe care politicienii serioși nu-i neglijează niciodată. Nivelul de organizare a partidelor politice joacă și el un rol important înaintea campaniei electorale. Într-o societate democratică stabilă, când principalele partide politice s-au constituit deja și sînt cunoscute, iar problemele de interes major pentru țară au fost delimitate demult, necesitatea unor emisiuni de agitație electorală directă nu se face resimțită pe parcursul unor lungi perioade de timp. Însă, în cazul când partidele și/sau candidații sînt relativ necunoscuți, asemenea emisiuni urmează a fi realizate pe perioade mai lungi, pentru a oferi partidelor posibilități egale în ceea ce privește popularizarea pozițiilor lor.

Finanțarea accesului partidelor politice la mijloacele de informare în masă

Spațiul de emisie la radio și televiziune costă. Accesul direct al partidelor politice la ele este finanțat fie de guvern, fie de înseși mijloacele de informare în masă, fie de formațiunile politice. În situația dată este important ca mijloacele financiare alocate pentru desfășurarea campaniei electorale să fie distribuite în mod egal și echitabil. Lucrurile se pot complica odată cu invocarea de către guvern a lipsei de bani.

Cumpărarea spațiului de emisie a fost permisă în mai multe țări cu un regim politic posttotalitar. Totuși, această măsură nu asigură partidelor posibilități egale în popularizarea programelor electorale. Partidele de opoziție își pot permite rareori cumpărarea spațiului necesar de emisie. În plus, ele sînt adesea împiedicate să participe activ în viața politică și să-și desfășoare nestingherit propaganda electorală, ceea ce sporește importanța accesului liber la mijloacele de informare audiovizuale. De

cele mai multe ori ele se află sub controlul forțelor guvernante, ceea ce defavorizează partidele de opoziție în promovarea campaniilor electorale. Chiar în cazurile când există posturi de radio sau TV independente, patronii lor pot limita accesul opoziției la ele pentru "a nu se pune rău cu puterea".

Programele de propagandă electorală ale partidelor politice oferă cetățenilor posibilitatea de a recepționa informația necesară realizării drepturilor lor electorale. De asemenea, ele oferă partidelor politice posibilitatea de a-și exercita dreptul la libertatea opiniei pe parcursul alegerilor. De aceea, este echitabil și binevenit ca guvernele țărilor cu regimuri democratice de tranziție să alocе mijloace financiare speciale pentru acoperirea cheltuielilor legate de cumpărarea spațiului de emisie. Problema accesibilității prețurilor pentru serviciile publicitare poate fi soluționată la fel pe calea alocării partidelor politice a unor subsidii directe de către stat, în baza unui acord special cu privire la finanțarea campaniilor politice.

Favoritismul politic constituie și el o piedică serioasă în ceea ce privește accesul partidelor de opoziție la mijloacele de informare audio-vizuale. Adesea, cercurile de conducere ale posturilor de radio și televiziune de stat și independente oferă unor formațiuni politice sau candidați pe care îi "simpatizează" reduceri substanțiale de prețuri pentru prestarea serviciilor publicitare. Această problemă poate fi rezolvată prin introducerea unor măsuri drastice care asigură partidelor/candidaților un acces egal la publicitatea electorală. Asemenea măsuri sînt prevăzute de principiul juridic al nediscriminării. ■

(Textul de față reprezintă traducerea și adaptarea unor fragmente din lucrarea *Regulile reflectării de către mijloacele de informare în masă a campaniilor electorale în țările cu regimuri democratice de tranziție*. Editor Programul "Article 19", International Center Against Censorship, London, 1994. Toate drepturile aparțin autorilor.)

(Vocea Civică nr.4 (7), iulie-august 1996)

Mass Media din Moldova: Între partizanatul politic și jurnalismul liber

Constantin Marin

Presă scrisă și cea electronică de la noi pot fi asemuite cu omul care încearcă febril să-și primenească mentalitatea și străiele pentru a nu rămîne prea în urmă de carul economiei de piață. Uneori aceste străduințe dau rod bun, altele ele arată că mai plătim tribut practicilor anterioare.

În ultimii ani, domeniul comunicațional local a fost marcat de spulberarea monopolului unui singur partid, promovarea pluralismului de opinii, apariția sectorului privat atât în presa scrisă, cît și în mijloacele audiovizuale. Fenomenele în cauză, precum și altele au fost semnalate și estimate pozitiv de un șir de observatori ai evoluției procesului informațional național (a se vedea, de exemplu, *Mass Media din Moldova*, buletin analitic editat de Centrul Independent de Jurnalism de la Casa "Lumea Deschisă", 1995, August). Scrutinul prezidențial consumat recent a scos la iveală în același timp un șir de carențe care, în opinia mea, stăvilesc

afirmarea principiilor jurnalismului liber în spațiul Republicii Moldova. Mass media, cu unele excepții, acceptă în continuare să fie instrument al politicianului. În linii mari, presa nu se vrea instituție economică, refuzînd implementarea regulilor economiei de piață în propria funcționare. Informația se transformă în ostaticul opiniei.

Partizanatul politic

În esență, veșmîntul mass mediilor actuale e de fabricație trecută. El, în opinia mea, ar putea fi calificat drept partizanat politic. Înainte vreme a fost presa scrisă, cît și cea electronică, gravitau în jurul unei doctrine - a celei comuniste. Materializarea ei constituia obiectivul lor suprem. Doleanțele și opțiunile politice ale consumatorilor de informație erau cu totul ignorate. După 1990, odată cu înlăturarea Partidului Comunist de pe arena politică locală, situația, în aparență, s-a schimbat: pluripartidismul a substituit monopartidismul. Structural presa, însă, a rămas intactă. Ea a devenit doar multipolară. Mass media a rămas fidelă vechilor tipare, a servit și servește o instituție politică, lăsînd ca și mai înainte cititorul, telespectatorul și radioascultătorul de izbeliște.

Un prieten, jurnalist de profesie, deseori repetă unul și același lucru. Pe timpuri, afirmă el, presa noastră era cea mai independentă din lume. Ea se supunea doar unui singur om - secretarului general. Astăzi, presa urmează să fie dependentă. De cititor. E mai mult o doleanță decît o realitate. Căci, în acest moment, situația e de așa natură încît presa depinde doar de mai mulți secretari generali. Faptul dat își are o explicație. Cu toții am fost obișnuși că editor al ziarului poate fi numai partidul. În conformitate cu această instruire, noi, indiferent de apartenența doctrinară, am știut cu ce să începem. Adevărat, libertatea

cuvîntului și a opiniei, accesul liber la presă al partidelor de orientare diferită semnifică o izbîndă pe făgașul democratizării mass mediilor locale. Practica mondială ne convinge însă că perspectiva aparține presei neangajate politic care deservește un spectru larg de cititori. Astăzi, discuțiile din stradă despre numărul excesiv al partidelor au trecut în Parlament. Poate ar fi cazul să vorbim și despre numărul nejustificat de mare al ziarelor de partid. Or, în toată lumea democratică, formațiunile politice editează doar, sau mai degrabă, buletine de interes intern sau reviste teoretice.

Partizanatul politic al ziarelor de partid derivă din statutul acestora. El poate fi motivat, cel puțin tolerat, dacă nu acceptat. Inexplicabil însă mi se pare partizanatul publicațiilor independente și al instituțiilor informaționale publice. Profesîndu-l în mod distinct, acestea prejudiciază ideea de presă liberă, induc în eroare publicul nostru care continuă să mai creadă în cuvîntul tipărit. Independența presei, consider, presupune în mod categoric neangajarea politică, imparțialitatea în reflectarea evenimentelor, respectarea dreptului fiecărui cititor de a-și forma și a conștientiza liber opțiunile sale politice. În context, mai remarcăm intoleranța reciprocă a ziarelor doctrinare, pretenția acestora de a deține în exclusivitate adevărul și de a fi promotorul valorilor autentice; tendința ziarului cutare, deși promovează deslușit o anumită platformă politică, de a se impune în calitate de exponent al tuturor. Pe fundalul general de partizanat politic al mass mediei locale, țin să evidențiez unele tentative, după mine, relevante pentru acoperirea prioritară a necesităților informaționale ale publicului. Edificator și pilduitor a fost în acest sens ziarul "Observatorul de Chișinău" (chiar dacă a fost publicație a Partidului Reformei dispărut azi de pe arena politică). Practica lui demonstrează că și în cazul unui ziar de partid, profesionalismul jurnaliștilor poate să primeze. La același capitol poate fi examinată și experiența postului național de radio. Seminarul din 15 decembrie 1996, la care am participat reprezentanții tuturor candidaților la scrutinul prezidențial,

a scos la iveală un adevăr simplu: corectitudinea și echidistanța postului național de radio au plăcut practic tuturor partidelor. Reuniunea la care ne referim a mai demonstrat că imparțialitatea începe să devină și la noi mai rentabilă decît partizanatul politic. Măsurătoarea ei e mult mai complexă decît, să zicem, tirajul publicației. Să nu uităm că și "Moldova Socialistă" a avut un tiraj mare.

Întreprindere economică sau una politică ?

Antreprenoriatul în domeniul mass mediilor ar putea servi ca remediu promițător contra partizanatului politic, o opțiune convingătoare în favoarea jurnalismului liber.

În timpul întîlnirii cu studenții de la Facultatea de Jurnalism și Științe ale Comunicării, la întrebarea care sînt sursele financiare de existență ale ziarului pe care-l conduce, un redactor-șef a răspuns evaziv: ele constituie o taină comercială. Într-adevăr, la ora actuală nu dispunem de date în acest sens. Solidaritatea redactorilor la acest capitol e totală. Solicitarea transparenței activității financiare e interpretată de *mauvais ton*. În aceste circumstanțe, concluziile mele au la bază observațiile personale. Deși sînt vulnerabile, îmi asum riscul de a le expune. Presupun că ziarele noastre supraviețuiesc grație altor surse decît celor provenite din vînzare sau prestarea serviciilor publicitare. Excepție ar putea face publicațiile de lectură lejeră sau, cum obișnuim să le mai numim, de bulevard, cele specializate (în reclamă, bunăoară), unele posturi private de radio. Dacă e așa, atunci am putea afirma că avem o presă în bună parte subvenționată. Faptul dat ne îndeamnă să facem încă o presupunere: mijloacele noastre de comunicare sînt concepute nu ca instituții economice, ci ca unele politice. Diferența dintre aceste două tipuri de instituții e binecunoscută. Cele politice fac propagandă, iar cele economice își vînd marfa, adică informația. Aceasta determină interesul consumatorului și gradul de atractivitate, să zicem, a ziarului pentru furnizorii de reclamă. De aici rezultă rentabilizarea instituției mass mediei,

relativa independență economică a ei, crearea premiselor economice pentru evoluarea mass mediilor în putere, a patra, ca în lumea democratică.

Oare dispunem noi de asemenea publicații? Oare avem nevoie de ele? Consider aceste întrebări drept retorice. Pornind de la necesitățile în cauză, la noi s-ar impune deetatizarea presei, desfășurarea procesului de privatizare în sectorul comunicațional, elaborarea cadrului legal de funcționare economică a presei scrise și electronice, inclusiv în domenii ca publicitate, fisc, investiții străine, antimonopol etc. Instituționalizarea economică a mass mediilor va facilita acreditarea lor socială, căci în sprijin vor avea satisfacerea necesităților informaționale.

Densitate sau inconsistență informațională?

În ultimul timp, mass media de la noi își pierde treptat valențele informaționale. Un om neavizat răsfoind ziarele locale își poate crea impresia că pe această palmă de pământ nu se întâmplă nimic sau de aproape nimic. Adevărat, Chișinăul nu e Roma sau Paris. Moldova nu e Italia sau Franța. Oricum, și aici au loc evenimente, mai mari sau mai mici, care influențează viața noastră cotidiană. Ele însă nu-și găsesc reflectare complexă în presa scrisă. Noroc de cea electronică, care este mai sensibilă la ceea ce se întâmplă în jur. Inconsistența informațională, în viziunea mea, constituie cauza esențială care a curmat interesul cititorului față de presa locală. Dispariția cotidianului (fapt ce denotă declinul profund al presei noastre scrise), rămânerea publicațiilor ce apar de două-trei ori pe săptămână în urma evenimentelor curente, inserarea știrilor cu barbă - acestea și alte cauze generează situația în care un număr tot mai mare de cititori încetează să mai considere ziarul ca o sursă de informare. Să sperăm că această stare de lucruri se va ameliora într-un fel, odată cu lansarea cotidianului "FLUX".

Penuria de informație din presa locală e secundată de distorsiunea ei. Transfor-

marea mesajului gazetăresc în spectacol derivă atât din dorința de a servi constant cititorului o informație care să-l distreze, să-l captiveze, precum și din slăbiciunea unor jurnaliști de a-și articula forțat propriile virtuți sau de a onora ostentativ comanda celor care plătesc. În consecință, suferă conținutul mesajului. Marginalizarea știrilor locale, distorsionarea informației în funcție de simpatiiile de partid și inspirația ziariștilor se produc la noi alături sau concomitent cu ceea ce aș numi jurnalismul compilativ, căruia unii îi mai zic și de birou. Animatorii acestui soi de gazetărie pregătesc pagini întregi despre, de exemplu, președinți bărboși și fără de barbă, demnitari bătrâni și mai tineri etc, sporind astfel tirajul presei...străine. Strădaniile lor sînt prețioase, dacă ținem cont că nu prea avem parte de ziarele europene și americane, scrise într-o manieră elegantă, elevată, pe alocuri cu nițel umor și ironie. Articolele inserate sînt curioase, amuzante, spectaculoase, poate utile. Abundența lor însă seamănă cu un mod deosebit de evadare din realitățile noastre crude sau cu o tentativă de a tempera spiritele, în opinia unora, suprapolitizate. Insist asupra acestui fapt, deoarece se face simțită tendința periculoasă de a sacrifica informarea coerentă, deplină, echidistantă despre realitățile curente în numele divertismentului. Acesta, fără îndoială, are dreptul la existență în paginile presei, dar - în plan secund. Inconsistența informațională a mass media facilitează manipularea opiniei publice, iar densitatea informațională cultivă și edifică conștiința socială. Ce alegem?

În preajma gării din Chișinău se înalță un zgîrie nor nefinisat. După mai mulți ani, îl vedem astăzi iarăși împrejmuit de un gard. Gurile rele zic că edificiul a fost privatizat și în curînd lucrările de construcție vor fi reluate. Aceasta inspiră încredere că cele începute vor fi terminate pînă la urmă. Deci, presupunem că și edificarea mijloacelor de informare în masă, aflate în prezent între partizanatul politic și jurnalismul liber, va continua. ■

(Vocea Civică nr.1 (10), ianuarie-februarie 1997)

Problemele reflectării campaniilor electorale în emisiunile informative

Sandra Coliver & Patrick Merloe

Asigurarea caracterului liber și corect al alegerilor depinde într-o mare măsură de profesionalismul informațional al mijloacelor de informare în masă. De regulă, în emisiunile de știri sau alte emisiuni informative trebuie să primeze principiile de exactitate, obiectivitate și echidistanță.

Afirmarea principiilor jurnalismului profesional constituie o problemă dificilă de-a lungul unei campanii electorale în orice condiții. Obiectivitatea poate presupune adesea necesitatea popularizării unor fapte care afectează interesele vreunui participant la cursa electorală. Interesele exactității pot reclama prezentarea evenimentelor într-o lumină diferită de abordarea problemei respective de către concurenții politici. De asemeni, nu este ușor să fii echidistant în reflectarea evenimentelor, dar aceasta trebuie să fie scopul suprem al tuturor emisiunilor radio și TV. O reflectare informațională echidistantă nu necesită respectarea unei exactități exagerate la distribuirea spațiilor de emisie tuturor partidelor politice și candidaților care participă în lupta electorală. Ea preîntâmpină o reflectare informațională disproporționată a unui partid sau candidat anume într-o lumină pozitivă sau negativă în scopul obținerii de avantaje de către unii dintre candidați în detrimentul altora.

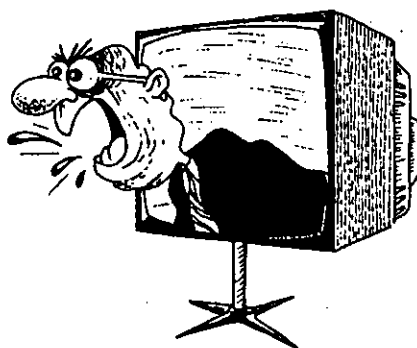
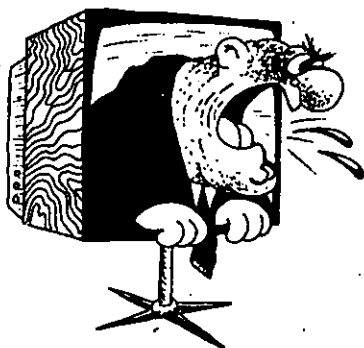
O impresie deosebită lasă cazurile când guvernul și mass media încearcă să prezinte poporului o imagine denaturată a realităților social-politice pentru a păstra puterea în mâinile cercurilor guvernante.

Deși problemele legate de reflectarea informațională a campaniei electorale sînt foarte diverse, cele mai multe dintre ele duc la următoarea întrebare centrală: cît de onest va fi comportamentul cercurilor guvernante pe parcursul procesului electoral?

Cea mai frecventă problemă legată de reflectarea procesului electoral de către audiovizual în condițiile tranziției spre un regim democratic real constă în acoperirea informațională părtinitoare a campaniilor electorale, partidelor politice și candidaților, atît pe plan calitativ, cît și pe cel cantitativ. De cele mai multe ori partidului de la putere i se acordă mai multă atenție decît opoziției, guvernării fiind astfel prezentată într-o lumină extrem de binevoitoare, iar opoziția într-o lumină negativă.

Diferențierea activității funcționarilor publici și a propagandei electorale a candidaților

Cea de-a doua mare problemă legată de reflectarea procesului electoral de către mijloacele de informare ale audiovizualului

constă în necesitatea trasării unei limite între activitatea funcționarilor publici ce țin nemijlocit de obligațiile lor de serviciu și activitatea electorală a acestor persoane. Funcționarii publici îndeplinesc o serie importantă de acțiuni în cadrul obligațiilor lor administrative și legislative de-a lungul campaniei electorale. Adesea, ei încearcă să pună la cale cu minuțiozitate acțiuni care ar atrage asupra lor atenția alegătorilor.

Pe lângă aceasta, în timpul campaniei electorale, funcționarii publici obișnuiesc să apară la mitinguri, să ia cuvântul la adunările organizațiilor obștești și să participe la tot felul de manifestări culturale. Pentru mijloacele de informare ale audiovizualului este extrem de important să știe cum să delimiteze aceste două feluri de acțiuni. Diferența dintre ele nu este întotdeauna foarte clară, și s-ar putea ca opinia oficială referitoare la un eveniment sau altul să nu coincidă cu punctul de vedere al mijloacelor de informare în masă. În acest context, problema rezidă în asigurarea societății cu informații importante despre activitatea guvernului, ignorându-se strădaniile cercurilor guvernante de a-și face publicitate suplimentară.

De asemeni, audiovizualul trebuie să zădărnicească încercările funcționarilor publici de a dobândi anumite avantaje pentru campaniile lor electorale pe seama reflectării unor manifestări care în opinia acestora se desfășoară în cadrul activității lor oficiale. De exemplu, în toiuil alegerilor din Guatemala, în 1990, președintele țării a ținut un discurs televizat de-a lungul căruia era prezent pe micul ecran simbolul partidului politic prezidențial și nu stema statului.

Manipularea procesului de reflectare a campaniei electorale

În unele cazuri, frecvența manipulării știrilor de către mass media în reflectarea campaniilor politice este determinată de încercările intenționate ale radioului și televiziunii de a influența rezultatele alegerilor. Aceasta devine evident când principiile de obiectivitate în difuzarea informațiilor sînt încălcate în așa măsură

încît buletinele de știri și emisiunile informative sînt folosite în manipularea opțiunii de vot a alegătorilor.

În timpul alegerilor din Albania, în 1991, camerele de luat vederi filmau mitingurile partidului de la putere sub un astfel de unghi ca ele să pară cu mult mai masive decît erau în realitate. În comunicările despre adunările opoziției se menționa foarte laconic conținutul cuvîntărilor, iar numele vorbitorilor erau pur și simplu ignorate. Cu ajutorul acestei maniere neobiective de reflectare, partidul privilegiat este prezentat drept cel mai puternic. Folosirea permanentă a acestei strategii se poate solda cu o situație în care cei mai mulți dintre telespectatori și ascultătorii posturilor de radio vor acorda voturile lor partidului respectiv. Manipularea procesului de reflectare a campaniei electorale se poate extinde și la emisiuni care nu sînt informative. De exemplu, în timpul cursei electorale din Taiwan, în 1991, atît posturile de stat de televiziune, cît și cele particulare, se întreceau în invitarea candidaților din partea partidului de la putere să participe activ la tot felul de show-uri, cluburi de discuție și emisiuni distractive. Iar unele emisiuni de muzică ușoară ajunseseră să folosească pînă și lozincile și sloganele partidului respectiv.

Edițiile informative speciale

Edițiile informative speciale pot lua forma unor interviuri cu candidații sau reprezentanții partidelor politice, precum și forma unor dezbateri între candidați. Asemenea emisiuni sînt de un real folos pentru reflectarea campaniei electorale de către mijloacele de informare în masă, atît pentru informarea cetățenilor despre pozițiile partidelor politice în ceea ce privește problemele stringente ale țării, cît și pentru a oferi candidaților posibilitatea de a se adresa în direct alegătorilor.

Interviurile individuale și cele în grup

Interviurile permit candidaților și reprezentanților partidelor să-și expună opiniile, adresîndu-se direct poporului. Interviuul poate fi realizat de o singură persoană sau un grup de jurnaliști (și nu numai ei). Auditoriul poate participa și ei,

adresând întrebări din studiou sau din alte locuri, dacă mijloacele tehnice disponibile permit acest lucru.

La realizarea unor astfel de emisiuni sînt de o mare importanță imparțialitatea și capacitatea jurnalistului de a nu-și afișa preferințele politice. Grupul de persoane care realizează interviul poate fi alcătuit din reporteri independenți și jurnaliști care simpatizează diferite tendințe politice, astfel încît el să fie echidistant față de fiecare partid.

Întîlnirile candidaților și discuțiile

Mijloacele de informare ale audiovizualului pot organiza o masă comună de discuții într-o emisiune de schimb de opinii, invitînd la ea diferiți candidați și reprezentanți ai partidelor politice. Avantajul acestor emisiuni constă în faptul că ele permit telespectatorilor și ascultătorilor să compare părerile candidaților și să-și creeze o imagine mai vie despre ei cînd aceștia "se iau la harță" cu adversarii lor. Acest gen de emisiuni poate fi realizat fie de un singur jurnalist, fie de mai mulți. Ca și în cazul interviului, la discuții poate participa și un auditoriu. De obicei, întîlnirile candidaților oferă acestora posibilitatea de a-și expune opiniile fără a intra în mod necesar în polemică. Discuțiile însă se desfășoară după o schemă mai rigidă. Ambele genuri de emisiuni se bazează pe un set de întrebări stabilit dinainte sau pe răspunsuri la aceleași întrebări. Numărul participanților poate complica condițiile de desfășurare a emisiunii. La orice întîlnire sau pe parcursul discuțiilor participanții trebuie să dispună de timp suficient pentru a-și prezenta opiniile în fața auditoriului.

Emisiunile combinate

Ideal ar fi ca de-a lungul campaniei electorale să fie difuzată întreaga paletă de ediții informative speciale. Fiecare gen de emisiuni are avantajele sale - pentru partidele politice, în ceea ce privește popularizarea platformelor electorale, iar pentru potențialii alegători, în ceea ce privește obținerea de informații necesare în formarea unei opinii. Fără o asemenea opinie, votul este manipulat sau împlîntor.

Sondajele de opinie și pronosticarea rezultatelor alegerilor

Popularizarea rezultatelor sondajelor de opinie referitoare la șansele de cîștig la alegeri ale partidelor politice sau ale candidaților constituie o problemă aparte în reflectarea campaniei electorale de către mijloacele de informare ale audiovizualului. Asemenea sondaje pot avea loc de-a lungul campaniei și pot include chestionarea alegătorilor după ce aceștia au votat. Pe lîngă aceasta, pronosticurile referitoare la rezultatele eventuale ale alegerilor mai pot fi efectuate în baza rezultatelor numărării parțiale de voturi. De regulă, sondajele de opinie și pronosticarea rezultatelor alegerilor sînt efectuate de către organizații neguvernamentale, instituții de cercetări, partide politice și mijloacele de informare în masă.

Reflectarea datelor respective de către mass media este adesea contradictorie. Aceasta se referă în special la rezultatele sondajelor și pronosticurilor ale căror autori provoacă dubii la capitolul credibilitate. Rezultatele sondajelor de opinie și pronosticurile exercită mai degrabă o influență ascunsă asupra posibilului rezultat al alegerilor decît lasă să se vadă.

În cadrul emisiunii trebuie de menționat autorii sondajului de opinie, limitele corectitudinii lor statistice, perioada de realizare a sondajului, numărul de persoane chestionate și alte informații utile pentru consolidarea încrederii în asemenea sondaje și în realizatorii lor. De asemeni, urmează a fi comunicate rezultatele tuturor sondajelor de opinie care inspiră încredere, pentru a nu permite exagerarea importanței rezultatelor unui singur sondaj. BBC, de obicei, nu menționează sondaje de opinie aparte, întrucît rezultatele lor nu pot fi considerate întru totul veridice. ■

(Textul de față reprezintă traducerea și adaptarea unor fragmente din lucrarea *The Rules of Media Coverage of Elections in the Countries in Transition to Democracy*. Editor: Programme "Article 19", International Center Against Censorship, London, 1994. Toate drepturile aparțin editorilor.)

(Vocea Civică nr.1 (10), ianuarie-februarie 1997)

Presă tânără și presă de tineret

Paul Strutzescu

"Numim om liber pe acela care își este singur scop și nu este un scop pentru altul..." (Aristotel)

Nimic nu poate fi de sine stătător într-o societate dominată de aprecierea valorică palpabilă. Nimeni și nimic nu poate fi cu adevărat liber, darămite presa. De ce presa tânără și presa de tineret? Tangențele sînt foarte multe, deoarece și una și alta s-au manifestat ca expresie veridică a proceselor socio-politice și culturale; și presa tânără, și presa de tineret, au avut de trecut aceleași baricade, dar fiind plasate deopotrivă în avangarda publicisticii autohtone, există ceva ce le împiedică să devină vîrf de lance.

Publicațiile periodice apărute în ultimii ani, agențiile de presă și audiovizualul au avut doar de profitat de zdreanța de democrație din republică. Mijloacele de informare în masă și-au creat o anumită imagine publică dependentă în mare măsură de corectitudinea și promptitudinea informațiilor pe care le oferă, precum și de cum reușesc să valorifice temele *tabu*. Totodată, a apărut riscul de a deveni falșiți, în anumite etape de activitate, din următoarele motive:

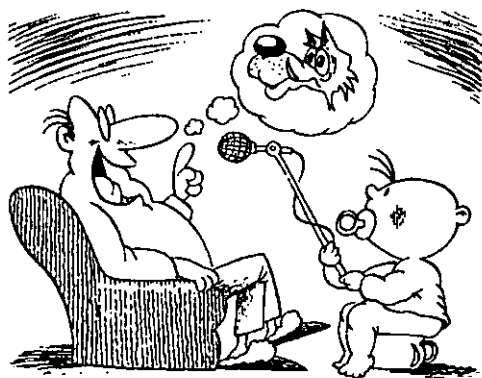
- lipsa resurselor financiare (doar unele

segmente ale mass media sînt subvenționate);

- părtinirea (aderarea fățișă la mișcări, partide, platforme politice);
- necorespunderea obiectivelor cu scopurile propuse (aici a eșuat paradigma comunistă de a înșela prin expunerea parțială a adevărului);
- vehicularea intensă a unor teme aflate în neconcordanță cu principiile cîtorva generații (de exemplu, presa de divertisment).

Toate acestea puteau și pot fi depășite, dacă vacuumul respectiv nu ar fi fost creat în mod artificial în scopul ținerii "la par" a presei autohtone.

Spațiul geografic restrîns, arealul de influență denaturat și absența unei concurențe sănătoase constituie consecințele încorsetării liderilor de presă în propriile interese, lipsei permanente de evenimente și influenței copleșitoare a presei ruse la Chișinău, care e zgomotoasă și familiară cititorului autohton, fiindu-le impusă pe parcursul mai multor decenii. Noile publicații au resimțit la un moment dat nevoia de a implica în activitățile lor ziașiți tineri, a căror mentalitate nu a avut de suferit prea mult de pe urma învățaturii marxist-leniniste. Acestea fiind spuse, e amuzantă situația cînd o echipă (X sau Y) se apucă să vehiculeze ideea, prinsă din zbor, a democratizării societății, dar nu găsește argumentele necesare pentru a explica, cel puțin pentru sine, cauzele dezastrului socio-ecologic. O prioritate ar trebui să fie informarea corectă despre toate cîte se întîmplă, dar mediatizarea la comandă a unor

evenimente nu poate duce decât la diminuarea prestigiului publicației și al autorului.

Presa de tineret a apărut fără timbru de calitate. Printr-un mof și un act de curaj. Din dorința de manifestare a tineretului creator. Toate sînt bune și frumoase pînă la un timp - au de trecut și tinerii ziaristi prin școala maturității profesionale. Problema e alta: toți inovatorii, pionerii dintr-un anumit domeniu sau gen al presei trebuie să-și aplice ideile fanteziste mai întîi pe propria piele, ci nu pe seama cititorului deocamdată credul și neinițiat în chestiuni complexe de religie, politică, economie etc..

În ceea ce mă privește, prefer investigațiile în atelierul interior al preocupărilor personale.

Presa tînă și presa de tineret de la noi mai are de crescut, multe de învățat, dar ea trebuie încurajată, protejată și dezvoltată prin: cultivarea gustului estetic al cititorului; amplificarea dorinței lui de a ști și cunoaște din presă; transformarea lecturilor într-o tradiție. De cele mai multe ori, tinerilor ziaristi le vine foarte greu să nu nimerească în plasa vechilor tipare pe baza cărora dăinuiește mass media locală. Cu atît mai mult cu cît metodele occidentale moderne de colectare, difuzare și recepționare a informației au puțini sorți de izbîndă de a prinde rădăcini în viitorul apropiat într-o societate în care mentalitățile socialist-patriarhale se află în stare de semi-putrefacție, iar cele noi suferă de o anumită confuzie și inconsistență. Cel puțin, tinerii ziaristi se pot consola cu iluzia că stă în puterile lor de a schimba lucrurile în bine.

(Vocea Civică nr.2 (11), martie-aprilie 1997)

Televiziunea și alegerile

Ellen Mitskevicz și Charles Firestone

Televisiunea a ajuns să aibă acces la cele mai îndepărtate locuri de pe glob, iar numărul telespectatorilor a cunoscut între timp o creștere uriașă. Deși nu constituie singurul factor care influențează procesele democratice, televiziunii îi revine un rol central în cadrul lor.

În 1989, timp de cîteva luni, geografia politică a Europei de Est s-a schimbat cu desăvîrșire. Unul după altul, regimurile dictatoriale au început să se prăbușească, agățînd-se cu disperare de rămășițele puterii, în pofida recesiunii economice și tulburărilor sociale. În același an, în fosta URSS au fost desfășurate pentru prima dată alegeri generale libere. Procesul de distrugere a vechiului sistem s-a accelerat mai ales după 1991, cînd a eșuat tentativa de a readuce Uniunea Sovietică la un model centralizat și represiv, tentativă care s-a soldat cu haos în rîndurile serviciilor secrete și unirea puterilor locale cu cetățenii simpli în toate orașele mari ale Rusiei. De asemeni, trebuie să remarcăm că de-a lungul anilor '90', după perioade îndelungate de regim dictatorial, primele alegeri generale libere au fost desfășurate și în țări ca - Brazilia, Argentina, Panama, Nicaragua, Mongolia, Zambia etc.

Democrația cunoaște în egală măsură momente de criză și momente de prosperitate. În ultima instanță, alegerile libere și corecte constituie doar prima etapă a spinosului proces de democratizare a țării și de soluționare a celor mai stringente probleme. Restructurarea economiei, activitatea dificilă de creare a unor instituții sociale și politice noi, corupția în eșaloanele

de vîrf ale puterii, criminalitatea furibundă, sărăcia și degradarea spirituală a populației - toate acestea constituie de cele mai multe ori însoțitorii tăcuți ai alegerilor. Eficiența opțiunii electorale este determinată de faptul dacă guvernul nou ales va da dovadă de promptitudine și profesionalism în abordarea și soluționarea problemelor sociale.

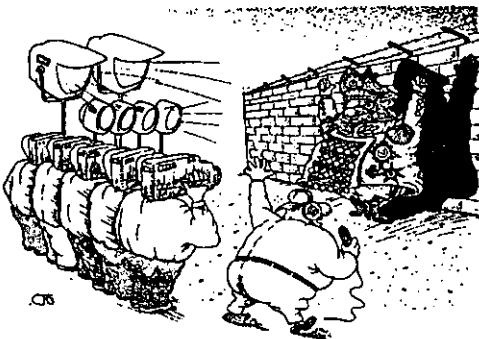
Bastioanele vechii puteri urmează a fi cucerite înainte de desfășurarea alegerilor. În Europa de Est acest lucru s-a întâmplat atât de brusc și rapid încît experții locali și cei din străinătate au rămas pur și simplu stupefiați. Nimeni nu a luat atunci în considerație noul membru al conducerii politice mondiale - mijloacele electronice de informare în masă, capabile să pătrundă în cele mai ascunse locuri. Întreaga lume urmărea acest proces, avînd senzația că Europa de Est este străbătută de un val democratic întreținut de o sursă nouă de energie. Toate aceste revoluții puteau fi urmărite în direct cu ajutorul televiziunii. Pe lîngă faptul că ea a oferit opoziției din regiunea respectivă posibilitatea de a-și consolida și largi rîndurile, datorită ei informația privind răsturnările politice și speranțele de eliberare de acolo ajungeau în țările vecine aflate încă sub regim dictatorial. Milioane de telespectatori puteau urmări lîngă micul ecran cum sînt doborîte și fărîmițate monumentele marilor "părinți" ai poporului și simbolurile partidului

comunist. Capacitatea televiziunii de a difuza cu promptitudine informația nu a fost niciodată pînă atunci așa de evidentă. Cele mai importante probleme pe care trebuie să le înfrunte populația unei țări de-abia ieșite de sub jugul totalitarist se referă la crearea instituțiilor democratice. Primul pas de la autocrație la democrație îl constituie organizarea și desfășurarea unor alegeri generale libere și corecte. Ca opțiunea electorală a alegătorului să fie pe deplin conștientă, este nevoie de o presă liberă, deschisă, independentă și responsabilă.

Capacitatea televiziunii de a-i informa pe alegători despre mersul campaniei electorale este cu adevărat copleșitoare. Atît în țările care de-abia au pășit pe drumul democrației, cît și în cele cu vechi tradiții democratice - pretutindeni televiziunea constituie cea mai importantă sursă de informație și un puternic mijloc de formare a opiniei publice. Importanța acestei instituții presupune o mare responsabilitate. În țările democratice, cetățenii își dau perfect seama că funcția principală a televiziunii este de a-i informa pe telespectatori. Dacă televiziunea va îndeplini în mod eficient această funcție, atunci vor fi atinse două obiective majore: 1) implicarea cetățenilor în campaniile electorale și participarea lor la votare; 2) opțiunile electorale ale unor cetățeni bine informați pot contribui la victoria celui candidat (formațiune politică) care cu adevărat ar putea scoate din impas țara. Ca televiziunea să poată juca acel rol de care are nevoie o guvernare democratică, presa trebuie să fie independentă, iar informația (imparțială și obiectivă) - difuzată cu promptitudine. ■

(Textul de față reprezintă traducerea și adaptarea unor fragmente din lucrarea *Televiziune i vihor*. Editura fundației internaționale "Inițiativa Culturală", Moscova, 1993.)

(Vocea Civică nr.5 (14), septembrie-octombrie 1997)

Mass media în America

S. Robert Lichter, Stanley Rothman & Linda S. Lichter

Nu este o simplă întâmplare faptul că America, în pofida istoriei sale relativ scurte, a devenit prima țară care s-a bucurat de la bun început de o presă mai mult sau mai puțin liberă. Democratizarea rapidă - determinată de ideologia clasică liberală care a definit națiunea - a societății americane este, fără îndoială, explicația acestei dezvoltări fără precedent a presei.

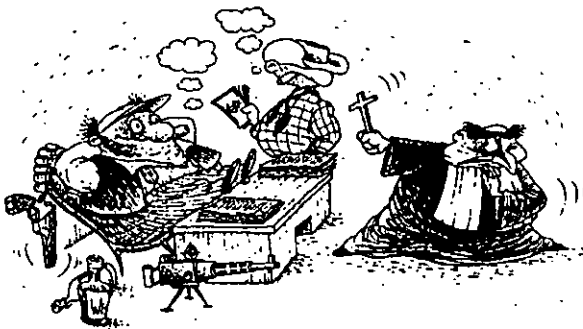
Din punct de vedere ideologic, America a fost și rămâne o națiune prin excelență burghezo-capitalistă. Liberalismul clasic și valorile individualismului, libertății, egalității, proprietății private, democrației, au oferit temelia filosofică necesară constituirii și dezvoltării doctrinelor promovate în politica americană de către liberali și conservatori. Această ideologie liberal-capitalistă a apărut în Anglia sub forma unei versiuni secularizate a calvinismului. Afiț în Anglia, cît și în Europa, liberal-capitalismul s-a dezvoltat în mijlocul unor societăți de-abia ieșite din întunericul feudalismului - societăți compuse din aristocrații, țărani și tradiții istorice îndelungate.

În Europa, liberal-capitalismul era o componentă a unui tot întreg; în America

el însemna totul. În America nu exista o clasă de țărani, deci nu exista și o aristocrație autentică. America nu era împovărată de o moștenire feudală, deci îi lipsea o istorie cu care să se compare. Din aceste motive, America a dezvoltat o clasă de mijloc și o clasă muncitoare a căror natură excludea apariția unor antagonisme bazate pe conștiința apartenenței de clasă.

Această moștenire a determinat parțial faptul potrivit căruia jurnalismul de masă s-a dezvoltat mai întîi în Statele Unite, apoi în Anglia și alte țări din Europa de Vest. Absența unor prejudecăți și disensiuni sociale bazate pe apartenența de clasă a facilitat progresele presei de masă din America. În continuare, Statele Unite au dezvoltat baza tehnică a presei de masă, industria automobilelor și televiziunea pentru mase, deținînd primul loc în lume în desfășurarea unor asemenea activități. Cu toate că America și Europa de Vest au contribuit în egală măsură la apariția presei libere, presa americană (inclusiv televiziunea) s-a deosebit dintotdeauna de presa europeană din motive culturale, economice, politice și teritoriale.

În primul rînd, mass media din Statele Unite a constituit de la bun început o afacere indisolubil legată de proprietatea privată, chiar dacă radioul și televiziunea operează în conformitate cu regulamentele publice. În majoritatea țărilor europene, însă, afiț radioul, cît și televiziunea, au fost mai întîi instituții publice. Chiar dacă posturile private de televiziune și radio din Europa au început în ultimul timp să joace un rol

cu mult mai important decât înainte, ele nu au cea popularitate și acel impact asupra publicului de care se bucură cele din Statele Unite.

În al doilea rând, deși ziarele și revistele din Statele Unite și Europa de Vest constituie întreprinderi private, tradiția istorică din Statele Unite diferă de cea europeană. În Europa, majoritatea publicațiilor au apărut ca organe de presă ale partidelor politice față de care au trebuit să fie în permanență loiale. Altele și-au început activitatea ca publicații ale bisericii catolice, în special în țări ca Germania, unde catolicii se considerau drept o minoritate inatacabilă, sau Franța unde biserica se vedea obligată să-și apere cu îndrăjire turma credincioșilor de tendințele anticlericale și de secularizare venite din partea presei politice de stînga.

Modelul american s-a dovedit a fi foarte diferit de cel european, cu toate că în Statele Unite de asemenea au existat publicații afiliate partidelor politice, iar presa catolică (deopotrivă cu publicațiile altor grupuri religioase) a jucat un anumit rol. Totuși, pe la mijlocul secolului 19, doar foarte puțini editori ar fi îndrăznit să accentueze ori să afișeze cu ostentație asemenea atașamente de grup. Aceasta le-a permis jurnaliștilor să-și exprime liber opiniile și să se concentreze asupra știrilor și modalităților de obținere a unor profituri cât mai mari. Idealul reportajului obiectiv începuse să prindă contur în Statele Unite de-abia la sfîrșitul secolului 19, cînd editorii și reporterii încă nu făceau parte din așa-zisa pătură de intelectuali. Ei nu puneau mare preț pe tot felul de poziții ideologice la care, în schimb, țineau foarte mult colegii lor din țările europene. ■

(Textul de față reprezintă traducerea și adaptarea unor fragmente din lucrarea *The Media Elite, America's New Powerbrokers*. Editura Adler & Adler, Publishers, Inc. Toate drepturile aparțin editurii.)

(Vocea Civică nr.5 (14), septembrie-octombrie 1997)

Accesul la informație în Republica Moldova

Alexandru Canțîr

De-a lungul ultimilor ani presa locală a oferit adesea un cadru larg pentru tot felul de discuții și controverse pe marginea independenței mass mediei, codului deontologic al jurnalistului, reflectării campaniilor electorale în presă, partizanatului politic excesiv al cavalerilor condeiului etc. Cu toate acestea, problematica accesului liber la informație este aproape în mod constant trecută cu vederea, sau tratată cu mult sentimentalism și tangențial. La ora actuală nu există vreun studiu care să explice cum stau cu adevărat lucrurile în domeniul respectiv. De asemenea, trebuie să constatăm că nu există vreo lucrare amplă și bine încheată privind evoluția mass mediei locale în ultimii 10 ani și legislația care reglementează activitatea ei. Măsura în care se exercită dreptul la informație într-o societate dată poate fi considerată drept revelatorie pentru gradul de democratizare pe care aceasta l-a atins.

Drept exemplu pot servi statele puternic dezvoltate, unde accesul la informație este garantat printr-un șir de acte legislative ce stabilesc totodată distincția dintre informațiile privind secretul de stat și cele de interes public. În SUA, de exemplu, accesul cetățeanului la informația de interes public este asigurat de legea "Freedom to Information Act" care specifică și cazurile în care acest acces este limitat; în Norvegia - "Public Access Act"; în Germania - "Lander Press Law", o lege privind secretul de stat și alte acte administrative etc.

Moldova continuă să fie împovărată de tradițiile de secretomanie pe care le-a

moștenit *in corpore* de la fostul regim sovietic. La ora actuală avem un șir de acte legislative și administrative extrem de restrictive în ceea ce privește accesul la informație. Să menționăm doar Legea cu privire la secretul de stat, Legea presei, Decretul Președintelui Republicii Moldova (no. 26 din 14 februarie 1996) cu privire la Comisia interdepartamentală pentru apărarea secretului de stat și alte acte normative printre care și cele ce indică cine are acces la secretul de stat. Pe de altă parte, nu există prevederi legale ce ar defini ce se înțelege prin informație de interes public, avem doar legi care definesc foarte riguros și pe larg noțiunea de informație ce ține de secretul de stat, astfel încât nu mai încap spațiu și pentru cea de interes public. Totodată, nu există proceduri clare de obținere a informației de interes public, deși ar părea straniu ca ele să existe atât timp cât autoritățile vor pretinde că ele înțeleg prin informație de interes public una, iar jurnaliștii - alta. La ora actuală nu dispunem de vreun act legislativ care să prevadă nici cea mai mică posibilitate de a trage la răspundere un funcționar public care refuză să ofere informații de interes public. Situația e de așa natură că orice funcționar este în drept să pretindă că informațiile solicitate fie că nu țin de competența funcției sale, fie că țin de secretul de stat.

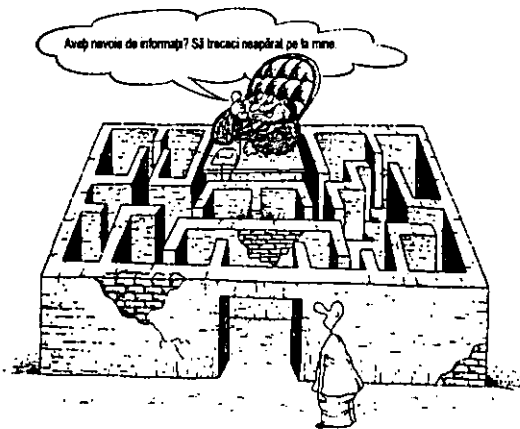
În schimb Constituția stipulează clar și fără echivoc, prin articole speciale, libertatea opiniei și exprimării, precum și dreptul la

informație. Astfel, potrivit articolului 32 din Constituție - "Oricărui cetățean îi este garantată libertatea gândirii, a opiniei, precum și libertatea exprimării în public prin cuvânt, imagine sau prin alt mijloc posibil". În articolul 34 se menționează că "Dreptul persoanei de a avea acces la orice informație de interes public nu poate fi îngrădit". În conformitate cu punctul 2 al aceluiași articol, "Autoritățile publice, potrivit competențelor ce le revin, sînt obligate să asigure informarea corectă a cetățenilor asupra treburilor publice și asupra problemelor de interes personal". Cenzura este interzisă prin prevederile punctului 5 al aceluiași articol 34: "Mijloacele de informare în masă nu sînt supuse cenzurii".

Cu toate acestea, trebuie să recunoaștem că există o discrepanță vizibilă între principiile democratice proclamate în Constituție și transpunerea lor în viață. Legea presei asigură doar la modul declarativ dreptul ziaristului "să obțină și să difuzeze informația" (art.20.1). Nu există un mecanism prin care ziaristii ar ataca refuzul de prezentare a informației de către funcționarii de stat. Nu există deocamdată o lege a accesului la informație care ar consacra, preferabil pînă în detalii, mecanismul obținerii informației de la funcționari de diferite ranguri.

Prevederile din legislație referitoare la liberul acces/dreptul la informație nu sînt sprijinite nici pe de parte de instrumente practice. Infrastructura necesară prin care instituțiile posesoare de informație de interes public ar comunica cu cetățenii abia urmează să fie creată. În consecință, asigurarea dreptului fundamental la informație, a liberului acces al cetățeanului și presei la informația de interes public rămîne la liberul arbitru al funcționarilor (instituțiilor) de stat. Transparența parlamentară, instituțională în general poate fi oricînd periclitată sau limitată. ■

(Vocea Civică nr.6 (15), noiembrie-decembrie 1997)

Crearea unor mijloace de informare în masă libere și independente

David Webster

Țările care și-au luat rămas bun de la regimurile autoritare și totalitare descoperă că modelul politic de guvernare democratică presupune mai întâi de toate existența unor mijloace de informare în masă libere și independente. De vreme ce democrația include discuții publice și adoptarea deschisă a soluțiilor de interes public, schimbul liber de idei, opinii și informații este de o importanță vitală. Ziarele, revistele, posturile de radio și televiziune servesc drept surse de informare și mijloace de desfășurare a discuțiilor pe baza cărora pot fi luate anumite decizii.

Edificarea unei societăți deschise nu a fost niciodată o treabă ușoară. Dacă noile democrații intenționează să păstreze și să dezvolte libertățile cucerite atât de anevoios, este nevoie ca ele să creeze atât în sectorul public, cât și în cel privat, instituții care să reflecte și să sprijine liberul circuit al informației. Aceste instituții noi ar trebui să-i facă pe jurnaliști și politicieni cu adevărat responsabili de ceea ce fac și desfac.

Jurnaliștii, politicienii și persoanele cu funcții de răspundere trebuie să însușească arta dificilă a cooperării într-o societate liberă și deschisă. Chiar în țările cu vechi tradiții democratice acțiunile

reprezentanților acestor categorii sociale au un caracter de luptă. De aceea, cu atât mai dificilă și necesară este însușirea artei de a coopera în țările care abia au pășit pe făgașul democrației.

Gradul de libertate și independență a mijloacelor de informare în masă depinde de trei factori principali: 1) existența unui cadru juridic corespunzător; 2) manageri pricepuți și capacitatea de a supraviețui în condițiile economiei de piață; 3) nivelul profesional și simțul responsabilității. Mass media este controlată de stat în societățile totalitare. Pe măsură ce multe țări își liberalizează sistemul politic și cel economic, ele se confruntă cu necesitatea de a elibera presa de patronajul sufocant al statului. Problema reglementării activității presei scrise este destul de simplă. În general, nu văd aici rostul unei asemenea reglementări, cu excepția a câtorva legi privind drepturile de autor și interzicerea defăimării, acceptate în toată lumea civilizată. Oricine are dreptul să activeze în presa scrisă în limitele mărginirilor stabilite de legile menționate mai sus. Cât privește audiovizualul, aici este nevoie de anumite limitări de ordin tehnic. Numărul potențial al canalelor de televiziune și radio este determinat de capacitatea diapazonului de frecvențe. De aceea, cineva trebuie să hotărască cine va emite pe anumite frecvențe. În consecință, apare necesitatea reglementării acestei proceduri. Cu toate acestea, controlul statului asupra audiovizualului trebuie să fie minim pentru a se asigura circuitul liber al informației. Funcția statului este de a contribui la sporirea independenței posturilor publice și private de radio și televiziune. Primul Amendament la Constituția SUA: "Congresul nu va adopta niciodată vreo lege..., care să limiteze libertatea presei", poate servi drept un bun exemplu în acest sens.

Controlul politic asupra conținutului emisiunilor nu doar înăbușă libertatea. El se poate solda cu o adevărată farsă. De exemplu, atunci cînd Germania făcea presiuni în vederea recunoașterii diplomatice a Croației, conducerea postului național de televiziune a acestei țări a interzis difuzarea filmelor despre cele două războaie mondiale unde Germania era prezentată în cele mai sumbre culori. Nu este atât de simplu pentru noile democrații să renunțe la controlul de stat asupra mass mediilor. Libertatea expresiei și a reflecției evenimentelor constituie doar o verigă a lanțului comunicațional din cadrul presei scrise și audiovizualului. Alte verigi de o importanță vitală sînt tipărirea și distribuția (presa scrisă), achiziționarea unor emițătoare moderne și puternice (audiovizualul). Limitările respective au mai degrabă un caracter economic decît politic. În unele țări tipografiile sînt controlate de stat. Guvernul este în stare să "cumințească" orice publicație, stabilind prețuri absolut arbitrare sau creînd alte dificultăți una mai ingenioasă decît alta.

Pe lîngă aceasta, statul deține adesea monopolul asupra procesului de distribuire a publicațiilor prin controlarea riguroasă a serviciilor poștale și a chioșcurilor.

Organizarea slabă a serviciilor poștale, iar uneori simplul refuz de a difuza o anumită publicație chiar sub cel mai absurd pretext, pot de asemenea duce la imposibilitatea realizării dreptului la informație, ceea ce reprezintă nici mai mult nici mai puțin o manifestare indirectă a cenzurii.■

(Textul de față reprezintă traducerea și adaptarea unor fragmente din lucrarea *Building Free and Independent Media*. Toate drepturile sînt rezervate Serviciului de Informație al Statelor Unite.)

(Vocea Civică nr.3 (18), mai-iunie 1998)

Rolul mijloacelor de informare în masă într-un stat democratic

George A. Krimsky

Despre rolul mijloacelor de informare în masă în condițiile democrației s-au scris volume întregi. Slăbiciunea unor asemenea studii rezidă în faptul că esența problemei s-ar putea să ne scape din cauza unui strat gros de banalități și fraze răsuflate. Întrebările ce se pun privind capacitatea presei de a fi soluția optimă a problemei relațiilor dintre oameni în statele democratice, devin tot mai semnificative spre sfîrșitul acestui secol pentru a fi tratate subiectiv.

Înainte de a trece la o analiză mai detaliată, trebuie să precizăm terminologia respectivă. În sensul cel mai larg al cuvîntului mijloacele de informare în masă (mass media) includ televiziunea și industria cinematografică, cele mai diverse publicații periodice. Mai putem adăuga aici publicitatea și producția instituțiilor responsabile de "relațiile cu publicul". Se consideră că "presa" este unul din membrii principali ai acestei familii, întrucît ea își concentrează atenția și activitățile asupra vieții reale (fanteziile și ficțiunile artistice nu au ce căuta aici) și se adresează celei mai mari audiențe. Un termen bun folosit în locul celui de "presă" este cuvîntul "news-media" (știri). Astfel, accentul este pus pe conținut, adică pe știri și nu pe partea tehnologică sau metodele de furnizare a informației către consumatori, dat fiind că actualmente poți primi presa - cel puțin în țările dezvoltate - prin Internet, fax sau undele de radio.

○ societate unde există autogovernarea trebuie să adopte decizii bazate pe

Mass Media

informații sigure și verificate, schimbul deschis de opinii. Această concepție a fost formulată în modul cel mai clar și scurt de Abraham Lincoln: "Dați-le oamenilor posibilitatea de a ști faptele și toată țara va fi în afara pericolului".

Unii apreciază punctul de vedere al lui Lincoln drept puțin naiv, în special luându-se în considerație relațiile socio-economice și tehnologiile complicate din secolul XX, cu toate acestea, necesitatea de a informa societatea a constituit de la bun început piatra de căpătii a sistemului social-politic american. Thomas Jefferson lupta întrafrit de categoric pentru libertatea expresiei încât a făcut o declarație care ar putea apărea absurdă persoanelor cu viziuni antidemocratice: "De-ar fi să decid dacă trebuie să avem un guvern fără ziare sau ziare fără un guvern, nu aș ezita nici o clipă să prefer cea de a doua alternativă". Sensul acestei declarații se reduce la faptul că autogovernarea socială este mai importantă decât guvernarea de stat ca atare. În cele din urmă, cuvintele lui Jefferson nu mai par absurde când ne confruntăm cu un regim autoritar și represiv.

După succesul revoluției americane s-a decis că țara are nevoie de un guvern propriu care să se supună voinței poporului și să-l reprezinte. Pe de altă parte, poporul putea cere guvernului socoteală doar în cazul în care știa cu ce se ocupă acesta. Doar astfel ar fi fost el capabil să intervină în activitatea guvernului, folosindu-și în acest scop voturile la alegeri, de exemplu. Rolul de "cîine de pază" a fost asumat de presă, iar Guvernului Statelor Unite nu i s-a permis să-i mărginească într-un fel sau altul libertatea. Acestuia din urmă îi aparțin și i se supun acele mijloace de informare în masă ce emit pentru țări străine, ca "Vocea Americii", de exemplu. Legea interzice acestui post de radio să emită pe teritoriul Statelor Unite. De

asemenea, guvernul subvenționează parțial posturile de televiziune și radio publice, dar în același timp "cîinele de pază" al presei le apără de orice imixtiune politică din afară.

Întrucît Constituția este legea supremă în stat, orice încercări din partea legiuitorilor sau reprezentanților organelor de justiție de a limita libertatea presei garantată de această Constituție pot fi în majoritatea cazurilor preîntîmpinate. Când e vorba de teorie lucrurile par destul de simple, însă care este situația în practică? În general, în SUA ea este mai mult sau mai puțin satisfăcătoare, deși e nevoie să aperi libertatea expresiei în fiecare zi. Presa americană s-a bucurat dintotdeauna de o influență imensă, uneori era temută și rareori a fost iubită. Trebuie să remarcăm printre altele că potrivit rezultatelor sondajelor de opinie, jurnaliștii reușesc să ocupe aproape întotdeauna ultimele locuri la capitolul popularitate. Pe de o parte, societatea este de părere că aceștia sînt prea influenți, pe de altă parte societatea nu are o încredere prea mare în ei. La început presa americană reprezenta mai mult o industrie a pamfletelor și propagandei politice, aflată la cheremul forțelor politice concurente. Pe atunci nimeni nu punea problema credibilității presei. Motivul pentru care presa a devenit un instrument democrat constă în pluralismul opiniilor pe care le exprimă.

(Textul de față reprezintă traducerea și adaptarea unor fragmente din lucrarea *Hold the Press: The Inside Story on Newspapers*. Editura Louisiana State University Press, 1996. Toate drepturile aparțin editorilor.)

(*Vocea Civică nr.3 (18), mai-iunie 1998*)

Relațiile dintre mass media, nemulțumirea politică și comportamentul electoral

Bruce E. Pinkleton, Erica Weintraub Austin și
Kristine K. Fortman

Negativismul față de reflectarea campaniilor electorale în mijloacele de informare în masă reduce credibilitatea lor și în consecință folosirea lor în acest scop, iar cinismul față de sistemul politic reduce eficacitatea politică. În pofida neliniștilor exprimate de unii cercetători și jurnaliști în legătură cu impactul negativ al reflectării superficiale a campaniilor electorale în mass media asupra participării politice, acestea (mass mediile) sînt capabile să prezică de cele mai multe ori comportamentul electoral al alegătorilor. Mai mult, se pare că negativismul față de tacticile campaniei electorale nu este condiționat de participarea politică.

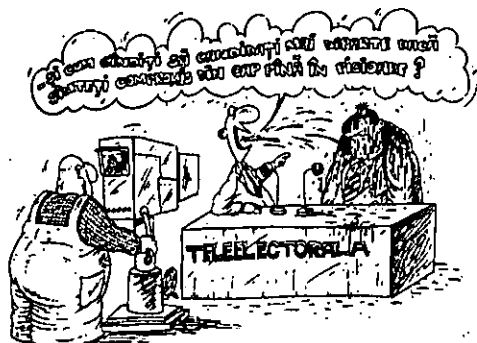
De regulă, prin cinism se înțelege o neîncredere profundă față de sistemul politic, inclusiv față de aleșii poporului și instituțiile de bază ale statului. Cu toate acestea, negativismul se referă la sentimentele de dezgust față de tacticile campaniei politice sau reflectarea ei în mass media.

Rolul mass mediei în campaniile politice contemporane a generat discuții nenumărate. În special, există suspiciuni și neliniști în privința actualelor tactici de organizare și desfășurare a campaniei și reflectarea lor în mass media în contextul negativismului și apatiei ce periclitează, în

opinia unora, viabilitatea însăși a proceselor democratice. De obicei, cercetătorii și observatorii politici învinovătesc mass media în general și emisiunile informative televizate în special de a reflectare superficială și uneori chiar incorectă a alegerilor ceea ce are darul de a frustra alegătorii ce caută știri sau analize substanțiale. În mod similar, publicitatea politică negativă este dezaprobată pentru că se bazează pe atacul la persoană și jumătăți de adevăr ceea ce se presune că duce la o nemulțumire și apatie politică generală.

Toate acuzațiile respective tind să devină prea categorice și să ignore complexitatea participării cetățenilor la procesul electoral. Relațiile dintre mass media, nemulțumirea politică și comportamentul electoral al alegătorilor se bazează pe raporturile complexe dintre diverse variabile care nu au fost încă înțelese de către sociologi. De exemplu, anumiți cercetători au sugerat că încrederea în informația electorală mediatizată contribuie la proliferarea unor cunoștințe politice insuficiente și de calitate dubioasă și la stîrnirea dezgustului în rîndurile alegătorilor. Alții au ajuns la concluzia că urmărirea selectivă a emisiunilor informative televizate poate fi asociată în mod pozitiv cu o cunoaștere mai bună a treburilor publice și sporirea participării politice. Pe cînd numeroși cercetători consideră nemulțumirea și apatia politică drept o caracteristică generală, au apărut studii ce au încercat să demonstreze că diferite aspecte ale nemulțumirii și apatiei au ca rezultat o varietate de efecte asupra eficacității politice, comportamentului și opțiunilor electorale.

Una din cauzele inconsistenței concluziilor cercetătorilor pe marginea subiectului

respectiv îl constituie lipsa de precizie în folosirea termenelor/variabilelor cheie din procesul politic de luare a deciziilor. De exemplu, mediile globale, tratându-i pe alegători ca pe niște consumatori pasivi de informație, tind să-și camufleze totodată rolul activ în procesul de luare a deciziilor politice.

Nemulțumirea politică pare să fie un fenomen complex și multilateral ale cărui aspecte pot încuraja ori descuraja participarea alegătorilor la procesul electoral. În cele din urmă, numeroase studii asupra comunicării politice consideră mass media drept o variabilă independentă care este capabilă să prezică participarea și predispozițiile politice.

Potrivit perspectivelor asupra socializării ce se bazează pe principiul competenței, procesul de socializare reprezintă un proces interactiv prin care indivizii caută să-și dezvolte capacitatea de a activa ca membri competenți ai societății. Astfel, cetățenii sînt înclinați să participe la procesul electoral în măsura în care ei cred și simt că participarea lor poate să influențeze ori să schimbe ceva. Potrivit acestei perspective asupra socializării, oamenii mai degrabă interacționează cu mediul înconjurător decît reacționează pasiv la mesaje. De aceea, înțelegerea proceselor motivaționale ale cetățenilor devine de o importanță majoră, dacă cercetătorii vor reuși să explice cum se folosesc indivizii de mass media pentru a dezvolta competiția politică și încrederea că eforturile lor pot influența sistemul (adică eficacitatea politică). Cercetătorii trebuie să recunoască direct sau indirect diversele dimensiuni ale nemulțumirii politice în rîndurile alegătorilor. ■

(Textul de față reprezintă traducerea și adaptarea unor fragmente din lucrarea *Relationships Of Media Use and Political Disaffection To Political Efficacy and Voting Behavior*. Revista *Journal Of Broadcasting and Electronic Media*, noiembrie 1998.)

(Vocea Civică nr.6 (21), noiembrie-decembrie 1998)

Mass media în campaniile electorale

Bruce E. Pinkleton, Erica Weintraub Austin și Kristine J. Fortman

Potopul de acuzații, învinuiri și insinuări mai mult sau mai puțin grave prin care se caracterizează de obicei campaniile electorale trezește în rîndurile alegătorilor, în special din țările aflate în tranziție, un profund sentiment de cinism - una din formele principale ale nemulțumirii politice. Trebuie să ne îngrijoreze faptul că acesta duce la o neîncredere generală într-un sistem politic dat și pavează drumul spre putere al minților înfierbîntate și al celor care flutură mult lăudata flamură a *mîinii de fier*. De exemplu, publicul poate deveni cinic față de orice încercare a guvernanților, fie ea și sinceră, de a eradica sărăcia și opri creșterea criminalității. În asemenea condiții, eforturile guvernanților (mai ales dacă sînt întreprinse pe fundalul unor insulte putrede de bogății și lux exorbitant, înconjurate de o mare de sărăcie) vor părea mai degrabă niște acte de ipocrizie. Cu atît mai mult cu cît vor fi însoțite de tot felul de baluri înduioșătoare de caritate la care se strîng fărîme din bani adesea furați de la acea populație pauperizată în numele căreia sînt colectate fărîmele respective.

De regulă, cetățenii afectați de acest cinism politic urmăresc rar sau sporadic presa. În mod voit, se retrag în afara procesului politic, considerîndu-l irelevant pentru viața lor personală. Cu toate acestea, este prematur să afirmăm categoric că doar mediile sînt cele care produc cinismul politic, sau că îl determină pe cetățean să nu urmărească activ presa. Există totodată probe care arată că folosirea activă a mass mediilor duce adesea la cunoașterea mai bună a vieții politice și poate servi drept un imbold puternic pentru o participare politică mai activă.

Cetățenii cinici tind să-și cultive o profundă neîncredere față de instituțiile

guvernamentale, iar această poziție îi face să simtă o neputință totală și dureroasă de a influența într-un fel sau altul ceea ce întreprinde guvernul. Lucrurile stau în felul următor: cetățeanul se convinge tot mai mult, în special pe măsură ce sărăcia din jur crește, că guvernanților, fie că sînt corupți, fie că sînt incompetenți, nu le poți încredința îngrijirea măcar a unui pui de găină, dar mi-te frîiele puterii, de aici rezultă lipsa eficacității politice, sentimentul durerii și înjositor de neputință și ironia faptului că încrederea în instituțiile democratice scade odată cu creșterea numărului de alegeri ce nu sînt capabile să schimbe situația în bine. Numeroși experți sugerează că alegătorii, în special alegătorii tineri, se pomenesc într-o capcană, sau mai bine-zis, într-un cerc vicios unde cinismul diminuează eficacitatea percepută ceea ce are drept rezultat sporirea cinismului și a apatiei politice.

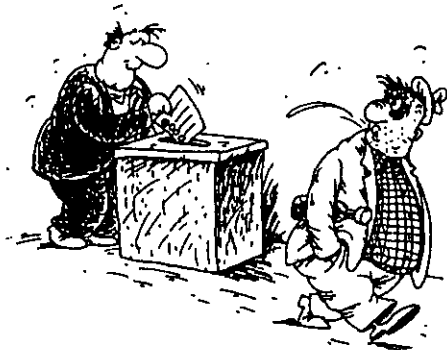
S-a vorbit mult despre impactul pe care-l are campania electorală, bazată pe publicitatea electorală negativă, asupra participării politice și proceselor democratice. Numeroși analiști au afirmat că rezultatele publicității electorale negative sînt numărul mic de cetățeni care consideră că face să votezi și apatia politică. Există, însă, cercetători care încearcă să demonstreze că lucrurile nu stau chiar așa și că negativismul politic este de fapt un cuțit cu două muchii, iar mass media sînt folosite ca o variabilă mijlocioare importantă. Vorbind în termenii tacticilor negative ale campaniei electorale, cercetătorii afirmă că în general alegătorii nu sînt încîntați de publicitatea politică negativă pe care o găsesc drept neinformativă, neetică și păcălitoare. De asemenea, publicitatea electorală negativă poate contribui la

diminuarea receptivității față de mesajele vehiculate în cursul campaniei.

Dacă negativismul slăbește interesul și atenția alegătorului față de reflectarea campaniei electorale în mass media, acest lucru poate avea consecințe nefaste asupra procesului de luare a deciziilor politice, din cauza relației strînse în care se află el cu participarea politică. Cu cît cetățeanul manifestă un interes mai mare față de treburile politice, cu atît mai folosite sînt sursele de informații. Căutarea activă a direcției este conștientă și presupune efortul de orientare. Negativismul față de mass media pe lîngă faptul că îi determină pe alegători să nu mai creadă în forța votului lor (deci, la alegeri se prezintă tot mai puțini alegători), îi înstrăinează de mass media și respectiv împuținează cunoștințele lor despre realitățile politice și participarea politică pe întreg cuprinsul țării date. Dacă alegătorul rezistă șuvoiului de murdărie cu care se împoașcă concurenții electorali în mass media, acest lucru va lăsa o amprentă adîncă asupra percepțiilor și viziunilor sale politice, împingîndu-l spre niște concluzii care nu fac decît să-i sporească și mai mult cinismul. Dacă însă negativismul îi înstrăinează pe cetățeni de mass media cu toate partizanatele ei politice mari și mici, sincere și cumpărate, asumate de bună voie sau în urma pumnului fluturat sub ochi, aceasta nu înseamnă totuși că ei refuză total să participe la procesele politice. Dimpotrivă, se poate înregistra uneori în rîndurile cetățenilor un efect invers: aceștia vin să voteze în masă mai degrabă pentru a-și exprima nemulțumirea față de acei aleși publici care li se par cei mai odioși dintre toți, decît să voteze pentru altcineva ale cărui promisiuni puțin probabil că mai pot impresiona chiar pe cei mai naivi. E vorba aici de așa-numitul *vot de protest*, caracteristic în special țărilor împotmolite rău de tot în labirintele tranziției. ■

(Textul de față reprezintă traducerea și adaptarea unor fragmente din lucrarea *Relationships Of Media Use And Political Disaffection To Political Efficacy And Voting Behavior*. Revista *Journal of Broadcasting and Electronic Media*, noiembrie 1998. Toate drepturile aparțin editorilor.)

(Vocea Civică nr. 4 (25), iulie-august 1998)

Integrarea țărilor din Europa Centrală și de Est în structurile Uniunii Europene

John Bell

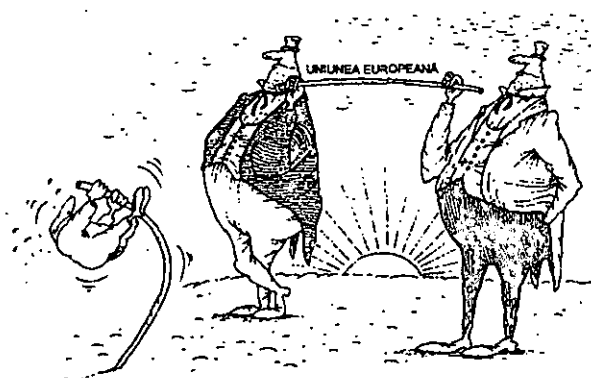
Realizarea intenției țărilor din Europa Centrală și de Est de a se integra în structurile Uniunii Europene reprezintă un adevărat tur de forță pentru capacitatea administrațiilor lor naționale de a adopta și aplica acte legislative incluse în așezisa *achiziție comunitară* (*acquis communautaire*). În cazul în care aceste țări au semnat ori sînt pe cale de a semna *Acordurile Asociative* (*Acordurile Europei*), principala lor obligație față de Uniunea Europeană va consta în alinierea legislațiilor lor naționale la standardele celor 20 000 acte legislative de bază ale *achiziției comunitare*. Astfel, țările candidat vor face primul pas spre o economie de piață dezvoltată în care concurența liberă va duce la o creștere a calității, productivității și volumului de investiții străine, precum și la o soluționare mai eficientă a problemelor legate de inflație, industrie și lipsa de capital străin. Sarcina administrațiilor naționale de a elabora, administra și monitoriza programele naționale de standardizare a legislației (în concordanță cu legislația Uniunii Europene) este extrem de dificilă. Progresul procesului de reformare a structurilor judiciare și administrative din țările candidat depinde în mare măsură de tradițiile lor privind elaborarea și aplicarea unor legi democratice și eficiente. Pentru a

putea face față acestui examen legislativ, administrația urmează să dezvolte o structură care să fie responsabilă de elaborarea minuțioasă a unor programe de standardizare a legislației pe baza cooperării cu ministerele de resort ale Uniunii Europene, precum și cu toate instituțiile internaționale implicate în procesul respectiv. Realizarea acestor programe va da naștere inevitabil unor conflicte serioase între diferiți factori de decizie, însă structurile responsabile de standardizarea legislației trebuie neapărat să aibă acces la pîrghiile puterii politice pentru a asigura executarea corectă și neîntîrziată a deciziilor lor. Aceasta însă presupune prezența unui număr suficient de administratori bine instruiți în cadrul structurilor administrației naționale, precum și obținerea resurselor tehnice necesare. Dat fiind faptul că administrațiile publice se află într-o situație gravă, recrutarea și remunerarea unor astfel de persoane instruite implică nenumărate dificultăți.

Dezvoltarea capacităților instituționale

Gradul de aliniere a legislațiilor naționale la standardele *achiziției comunitare* se află în strînsă legătură cu dezvoltarea următoarelor capacități instituționale:

- 1) folosirea analizelor economice pentru a stabili prioritățile reformei legislative;
- 2) elaborarea unei legislații care să corespundă din punct de vedere lingvistic și juridic intențiilor *achiziției* (actelor legislative) Uniunii Europene;
- 3) asigurarea compatibilității între diferite acte legislative și eliminarea redundanțelor de ordin legislativ;
- 4) îmbunătățirea executării și interpretării legilor pe baza structurilor judiciare. Dezvoltarea

acestor capacități ce fac parte dintr-un singur proces legislativ implică o reorganizare temeinică a structurilor administrative, precum și investiții importante în procesul de instruire a administratorilor, sistemele informaționale și resursele tehnice la toate nivelele de guvernare.

Pe măsură ce se intensifică relațiile de cooperare dintre Uniunea Europeană și statele asociate pe parcursul perioadei premergătoare cooptării oficiale, Comisia Europeană și țările partenere sînt dispuse să acorde o asistență mai substanțială. Comunitatea și țările asociate vor organiza periodic întâlniri la nivel înalt pentru:

- 1) a discuta progresele sau insuccesele înregistrate pe parcursul procesului de armonizare a legislațiilor naționale cu standardele Uniunii Europene;
- 2) a identifica noile priorități și posibilitățile de acordare a asistenței tehnice;
- 3) a soluționa probleme complexe într-un context instituțional constructiv.

Cadrul juridic al Acordurilor Europene permite Comunității Europene să acorde asistență tehnică în scopul sprijinirii eforturilor țărilor candidat. *Cartea Albă* (ghid legislativ) adoptată de Comisie în 1995 în vederea formării unei Piețe Comune a constituit un instrument important în această privință. Pe lângă adoptarea *Cărții Albe*, în cadrul programelor PHARE a fost înființat Oficiul pentru asistență tehnică (TAIEX) menit să organizeze și să ofere o gamă largă de servicii, inclusiv cursuri de instruire, seminarii, documente, baze de date, consultații juridice pentru țările asociate. TAIEX se va dovedi o sursă de informație inestimabilă privind Piața Comună. ■

(Textul de față reprezintă traducerea și adaptarea unor fragmente din articolul *Preparing for EU Membership: the Approximation of Laws*. Buletinul informativ *Public Management Forum*, Vol.III - No. 1, 1997. Toate drepturile aparțin editorilor.)

(Vocea Civică nr.5 (14), septembrie-octombrie 1997)

Reforma sistemului juridic în Europa Centrală și de Est

G.H.Baker

Mișcarea pentru reforma sistemului juridic în Europa Centrală și de Est s-a născut ca rezultat al vacuumului care s-a creat în urma prăbușirii regimurilor comuniste spre sfîrșitul anului 1989. Aceste ținere și fragile democrații trebuiau sprijinite și încurajate. Regiunea a devenit un laborator modern în toată legea unde savanții puteau să aplice în practică teorii studiate timp îndelungat. Analizilor constituțiilor li s-a oferit o posibilitate istorică de a contribui "pe viu" la alcătuirea contractului social de bază. Mulți au considerat aceste revoluții de catifea drept o fereastră rară care permitea edificarea unor democrații constituționale durabile într-o regiune agitată și imprevizibilă. Adepții pieței libere comune au fost de aceeași părere și au privit evenimentele respective ca pe o posibilitate unică de a și materializa planurile. Atît Europa Centrală și de Est, cît și Occidentul, au căzut de acord asupra tezelor principale cuprinse în lucrările lui F.A.Hayek și Ludwig von Mises. Primele zile ale împăcării dintre cele două părți s-au caracterizat printr-un romantism aproape livresc. La cîrma Ungariei se afla un poet, țara care încă se numea atunci Cehoslovacia era condusă de un dramaturg, iar Polonia - de un simplu electrician.

A început să plouă cu ajutoare de tot soiul din Vest. Statele Unite, prin figuri publice și particulare, au jucat un rol major în sponsorizarea inițiativelor regionale. Sume uriașe de bani au fost alocate pentru a susține eforturile de implicare a experților și consultantților de toate rangurile în procesul de consolidare democratică din regiune. Motivațiile acestor eforturi reprezentau interesele unei multitudini de organizații și erau de natură ideologică și economică. Industriile au fost unul din primele domenii asupra cărora s-a abătut focul reformei

juridice. Nu era greu să prezici reacția localnicilor: asistența a fost primită cu recunoștință și privită cu suspiciune. "Calul de dar nu se caută la dinți" este un proverb care își are echivalent în orice limbă. De obicei, neliniștile privind paternalismul și imperialismul juridic au fost rostite cu voce joasă astfel încât să nu ajungă la urechea donatorului străin. Au existat tot atât de multe motivații pentru cooperare în ceea ce privește realizarea proiectelor cât și programe propuse de indigeni în acest scop. Unele obiective ținteau într-adevăr la îmbunătățirea situației, altele - la satisfacerea unor interese personale meschine. Pas cu pas, țările din regiune au început să-și formuleze necesitățile și problemele într-un mod mai onest. La o conferință consacrată acestui subiect în Budapesta, în timp ce un profesor american de drept vorbea despre posibilitatea soluționării oricărei probleme de ordin juridic dacă știi cum să te folosești de analize economice corecte, un tânăr jurist ungar l-a întrerupt politicos, menționând cu sarcasm că "...cei din Estul Europei cunosc foarte bine acest lucru, căci l-au studiat îndelung pe Marx la școală".

Era de așteptat ca problema reformei sistemului juridic va lua o mare amploare în Europa Centrală și de Est și multe s-au schimbat în bine între timp. Unele schimbări s-au datorat naturii progresive a reformei, altele - dezvoltării celorlalte sisteme, cum ar fi cel economic, precum și formulării unor priorități noi. La început, reformele au fost însoțite de manifestații largi de protest și

greve, mai târziu - de amenzi. În parte, această evoluție poate fi explicată prin apariția unor probleme neașteptate. Eforturile de reformare adeseori trebuie îndreptate când spre merituosă și luminoasă activitate de edificare a democrației, când spre o muncă mult mai prozaică și ingrată - cea de a nu lăsa o situație periculoasă să degeneze în catastrofă. Războaiele din Balcani au determinat ca destinația ajutoarelor disponibile să se schimbe astfel încât să se creeze condiții mai favorabile diminuării și stopării crizelor ce tind să provoace confruntările militare. Actualmente mai multe reforme de ordin juridic sînt menite să mențină o pace foarte fragilă într-o regiune hăituită de ură interetnică și religioasă, și să aducă în fața justiției criminalii de război.

Odată cu destrămarea Uniunii Sovietice, ajutoarele au luat calea Nailor State Independente. Din fericire, datorită ajutoarelor s-au înregistrat succese importante în domeniul reformei juridice. Din nefericire, multe succese se datorează diminuării entuziasmului pentru asemenea proiecte în ultimii șase ani în raport cu micșorarea sponsorizărilor, determinată de deficitul bugetare din lumea întreagă.

Pentru numeroși donatori, reforma sistemului juridic nu mai e în vogă. Obiectivul încercării de a cataloga, într-o manieră coerentă, diferiți parteneri atât din Statele Unite, cât și din țările gazdă, precum și inițiativele lor corespunzătoare în domeniul reformei sistemului juridic, este de a oferi informații exhaustive privind identitatea partenerului și ocupațiile sale. Altfel, ar fi imposibil de evaluat forța și eficacitatea proiectelor catalogate ca fiind din domeniul "reformei sistemului juridic". ■

(Textul de față reprezintă traducerea și adaptarea unor fragmente din articolul *Exporting Legal Reform and the Rule of Law to Central and Eastern Europe*, publicat în lucrarea *Fortifying the Foundations: US Support for Developing and Strengthening Democracy in East Central Europe*. Toate drepturile aparțin Institutului de Studii Internaționale din New York.)

(Vocea Civică nr.2 (17), martie-aprilie 1998)

Integrarea europeană și administrația publică

Jacques Fournier

În primul rând, trebuie să menționăm că în textul Legii europene (*acquis communautaire*) nu există nici o referire privitoare la organizarea generală a administrației publice. Conform principiului de subsidiaritate, această chestiune urmează a fi soluționată în mod individual atât de către actualele state membru ale Uniunii Europene (UE), cât și de către cele ce vor adera ulterior.

În al doilea rând, statele membru se supun unei reguli numite de avocați drept "condiția performanței", ceea ce înseamnă că ele trebuie să aibă potențialul necesar pentru a fi în stare să implementeze în cadrul teritoriilor lor legislația și politicile UE. În această privință ele sînt interdependente. Buna funcționare a UE ca un tot unitar și interesele particulare ale țărilor membre depind de capacitatea lor administrativă. UE este de fapt un lanț de administrații naționale. Este destul ca o singură verigă să slăbească și aceasta se reflectă imediat asupra celorlalte verigi componente, ca de exemplu în cazul controlului granițelor. Comisia Europeană (CE) nu pierde nici o ocazie pentru a sublinia acest lucru. Pentru prima oară, capacitatea administrativă a țărilor - ce aspiră la calitatea de membru al UE - de a implementa Legea europeană într-o perioadă de durată medie a devenit un factor decisiv în procesul de integrare europeană.

În al treilea rând, potrivit poziției CE, țările candidat din Europa Centrală și de Est mai au de parcurs un drum lung și sinuos pînă a obține această capacitate. Țările-candidat urmează să-și alinieze legislația la cea europeană în domenii care sînt considerate drept sectoare de bază: competiție, telecomunicații, impozitarea indirectă, protecția faunei și florei, transporturile, inspectarea condițiilor de muncă, protecția consumatorului, controlul granițelor, cooperarea dintre ministerele naționale de interne, vămile, auditul etc.) Chiar dacă CE încearcă să nu impună un anumit model, pe lângă domeniile menționate anterior există și altele unde țările candidat au de înlăturat numeroase obstacole pentru a facilita implementarea legislației UE. În primul rând e vorba de lipsa unui plan general al reformei administrative, apoi urmează legislația imperfectă, lipsa unor cadre profesionale, resurse naturale sărace, eșecurile în coordonarea interministerială și proliferarea corupției și a crimei organizate.

Luînd în considerație toți acești factori, o evaluare generală a țărilor-candidat trebuie să fie pe cît de prudentă, pe atît de calificată. După opinia CE, nici una din țările care aspiră la calitatea de membru al UE, nu este capabilă să implementeze pe deplin legislația UE pe teritoriul lor pe parcursul unei perioade de durată medie. Cu toate acestea, se consideră că patru din ele se apropie mult de standardele impuse în acest sens de UE, iar alte șase au șansa - cel puțin teoretic - de a satisface într-un viitor mai mult sau mai puțin îndepărtat standardele respective. Toate țările-candidat au fost sfătuite să nu-și cruțe eforturile cînd e vorba de reforma administrativă. În dependență de țară, aceste eforturi vor trebui să fie "substanțiale", "importante", "deosebit de intense", "susținute", "ferme" sau "semnificative". Fiecare din țările-candidat vor sesiza cu siguranță diferențele aproape imperceptibile dintre adjectivalele de mai sus.

Una din cele mai mari probleme cu care se confruntă țările-candidat în perioada de pre-cooptare se referă la definirea politicilor lor viitoare. Pentru a facilita soluționarea problemei, CE alcătuiește pentru fiecare țară-candidat un plan care se mai numește "Parteneriatul de adeziune" (Accession Partnership). Acesta este hotărîtor pentru deschiderea și mersul negocierilor.

Este evident că țările-candidat trebuie să demonstreze mai întîi că sînt capabile să controleze evoluția reformei administrației lor publice. Ele însele trebuie să constituie forța motrice care să impulsioneze pregătirile pentru parteneriatele de adeziune. Aceasta este în deplină concordanță cu principiile ce reglementează relațiile dintre țările membre ale UE și totodată o chestiune de bun simț. Reformele pot avea succes doar dacă se bazează pe o cunoaștere profundă a realităților din țara în cauză și dacă cei care o realizează sînt cu adevărat interesați de atingerea scopurilor ei. ■

(Textul de față reprezintă traducerea și adaptarea unor fragmente din lucrarea *European Integration and Public Administration: What Progress Has Been Made? What Remains To Be Done?* Buletinul informativ *Public Management Forum*, Vol.III, Nr.6, 1997. Toate drepturile aparțin editorilor.)

(Vocea Civică nr.4 (19), iulie-august 1998)

Reconstruirea Balcanilor

Bob Bonwitt

După 50 ani de pace postbelică cum a putut o regiune din inima Europei să fie aruncată în hăul unor cumplite războaie și uri interetnice și religioase? Ce-ar putea să învețe administratorii publici din această tragedie? Sau - ceea ce este mai important - ce ar putea ei oferi, ce ar putea face pentru a contribui la reinstaurarea păcii?

Caducitatea instituțiilor publice a fost unul din factorii cheie în colapsul supremației legii, încălcarea drepturilor omului și distrugerea economiei din regiune. Noi unii credem că pacea durabilă și regenerarea economiei vor veni doar după ce instituții publice credibile, responsabile și transparente vor activa conform legii și sub supravegherea organismelor internaționale. Reconstruirea podurilor și drumurilor nu trebuie să constituie singura problemă asupra căreia să ne axăm. Instituțiile publice urmează să fie în centrul planului de reconstruire pentru orice stat din Balcani.

Statele din regiunea balcanică au intrat în anii '90, fiind mult mai mult dezavantajate decât țările din Europa Centrală și de Nord practic din toate punctele de vedere. În primul rând, statele balcanice nu au cunoscut tradiții democratice de guvernare. Procesele de tranziție au decurs aici foarte dureros, iar populația de cele mai multe ori le-a asociat cu proliferarea corupției, creșterea criminalității și a sărăciei etc. Au fost chiar cazuri când anumite state balcanice și-au

pierdut controlul asupra teritoriului lor, iar integritatea lor teritorială a trebuit să fie sprijinită de intervențiile puterilor vecine. În analizele sale privitoare la zece ani de tranziție în Balcani, vicepreședintele Băncii Mondiale, Joseph E. Stiglitz, privește statul drept piatra de temelie a economiei de piață. El demonstrează că activitățile economice pur și simplu se blochează atunci când guvernele nu acționează conform legii, iar parlamentul și justiția nu mai sînt în stare să controleze puterea executivă, lăsînd-o să-și facă de cap cum vrea. De exemplu, atît timp cît nu este creat un cadru juridic corespunzător, privatizarea va duce întotdeauna la corupție și hoția cea mai ordinară și sistematică. Cazurile țărilor din Comunitatea Statelor Independente și Balcani ilustrează cel mai bine acest adevăr. O economie nedezvoltată este rezultatul direct al unui stat slab sau falit. Greutățile economice și sărăcia crescîndă duc inevitabil la exploatarea nepedepsită a cetățenilor și încălcarea drepturilor lor fundamentale. Adică spre ceea ce a descris Thomas Hobbes în 1651: "Aici nu mai există arte, aici nimeni nu mai scrie scrisori, aici stăpînește frica și pericolul de a muri ca un cîine încolțit, aici trăiesc oameni foarte săraci, înrăiți, brutali, ignoranți și agresivi, de care se tem pînă și fiarele".

Dacă nu se aplică și asigură supremația legii, drepturile omului, democrația, alegerile libere și corecte, nu sînt altceva decît niște vorbe goale, niște idealuri intangibile ca și cele mai îndepărtate stele. Dacă statul nu reușește să asigure funcționalitatea organelor responsabile de păstrarea ordinii publice și securitatea cetățenilor, funcțiile lui vor fi preluate pas cu pas de către tot soiul de structuri mafioate. Corupția va fi un fel de carte de vizită a statului respectiv, economia lui se va baza în special pe minciună, exploatare și jefuirea sub toate formele posibile a cetățeanului. Toate conflictele sociale și etnice latente vor răbufni la un moment dat cu o putere neașteptată. În

Ami Vitale \ILLUSTRIOUS\MAXPPP

pericol va fi însăși ordinea constituțională. Fragilitatea statelor se manifestă în special prin incapacitatea lor de a reacționa prompt și eficient la tot felul de șocuri politice, sociale, ecologice etc. Criza "piramidelor" din Albania a arătat cât de repede și lesne se poate pomeni în haos un stat slab și cât de greu este apoi să ieși din el. Integrarea în sistemul regional, global și în special în sistemul european politic și economic constituie unul din scopurile majore ale statelor din regiune. Comunitatea internațională, de asemenea, privește această integrare ca pe o măsură de asigurare a păcii în Balcani. Faptul că statul este slab blochează integrarea în structurile europene din două motive. Primul, pentru că astăzi integrarea se bazează pe respectarea legii ceea ce presupune o administrație publică onestă, profesionistă și eficientă care se bucură de încrederea și sprijinul populației. Al doilea, statele ale căror instituții suferă de boala secretomaniei și sînt ireponsabile și încalcă legea după bunul lor plac reprezintă o amenințare directă sau indirectă la adresa securității statelor vecine și minorităților etnice. Într-un cuvînt, pacea se va instaura în Balcani doar atunci cînd instituțiile statelor din regiune vor acționa transparent, cu responsabilitate și conform legii. De regulă, prin "supremația legii" aici se înțelege felul în care guvernul controlează societatea. Pe cînd adevărul este altul: "supremația legii" se referă la modul în care societatea controlează guvernul. De aceea e nevoie de stabilirea unui sistem de control și verificare care să fie alcătuit din următoarele componente: 1) instituții oficiale ca parlamentul, curțile de audit, justiția administrativă, și 2) mecanisme neoficiale: mass media și societatea civilă. ■

(Textul de față reprezintă traducerea și adaptarea unor fragmente din lucrarea *Re-Building the Balkans*, revista *Public Management Forum*, vol. V, nr. 4, iulie/august 1999. Toate drepturile aparțin editorilor.)

(Vocea Civică nr.6 (27), noiembrie-decembrie 1999)

Pentru ce s-a luptat în Europa de Est ?

Philip Dine

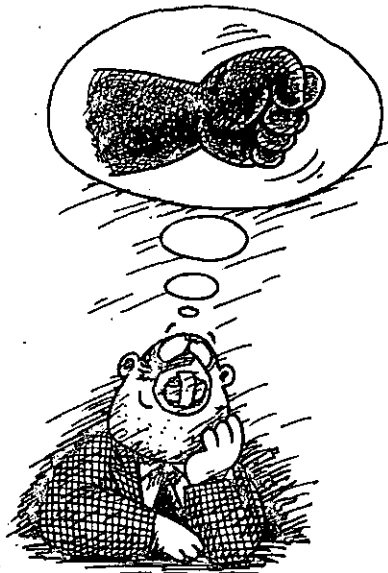
- un punct de vedere "capitalist" -

Acum zece ani Occidentul saluta călduros și ușurat prăbușirea regimurilor totalitare din țările Europei de Est, considerînd acest eveniment drept o prevestire a instaurării democrației în regiune. Într-un cuvînt, doi iepuri au fost prinși odată: Occidentul a fost cel care a cîștigat în cele din urmă Războiul Rece, iar oamenii aflați în robia regimurilor blocului socialist și-au redobîndit drepturile și libertățile fundamentale, avînd posibilitatea de-acum încolo să-și dezvolte potențialul uman plener și liber. În realitate, însă, situația s-a dovedit aici mult mai complexă, iar entuziasmul și frenezia revoluționară n-au ținut mult și au fost urmate în curînd de scepticism, cinism, neîncredere generală și adesea nostalgii după timpurile socialiste. Zeci de ani oamenii au trăit și au fost educați sub "acoperișul" anumitor valori și doctrine. Încercările de a le schimba mentalitatea, ba încă și rapid, au eșuat de prea multe ori pentru a mai lăsa loc la tot felul de speranțe și iluzii prin care s-a caracterizat începutul anilor nouăzeci. La zece ani după prăbușirea comunismului, noul sistem democratic de guvernare a dezamăgit foarte multă lume în Europa de Est. Numeroși cetățeni, nefiind în stare să reziste presiunilor sociale și psihologice produse de un capitalism primitiv și "sălbatic" (dacă e să-l cităm pe George Soros) au prins a se tot uita în urmă, înjind după siguranța și liniștea trecutului. Oamenii au ajuns să aibă încredere în militari și ură amestecată cu dispreț pentru aleșii publici considerați adesea de cetățeanul simplu drept "corupți", "filhari" și "neprofioniști". Este dureros să constăți că oamenii privesc corupția și criminalitatea furibundă, disensiunile politice și haosul, ca pe niște consecințe "firești" ale democrației. Potrivit recentelor sondaje de opinie efectuate în țările Europei de Est încrederea oamenilor în guvernele naționale a scăzut imens de la 1990 încoace. În Cehia - de la 88 procente la 22, în Slovacia - de la 81 procente la 35, în România - de la 78 procente la 19, în Polonia - de la 63 procente la 25. Doar în Bulgaria ea se mai menține cît de cît în jurul a 44 procente și numai în Ungaria ea a

crescut de la 46 procente la 55. Din nefericire, tot mai mulți oameni în Europa de Est încep a crede în felul următor: "Dacă am putea găsi un lider de genul *mină de fier* de care am fi siguri că este în stare să soluționeze problemele țării, nu ne-ar părea rău prea mult, dacă el ne-ar lipsi de majoritatea libertăților politice pe care le-am cîștigat în urma prăbușirii comunismului."

Inexistența societății civile

Un factor cheie în tranziția belicoasă din Europa de Est este faptul că oamenii nu au reușit încă să se unească și să acționeze de comun acord pentru a îmbunătăți starea de lucruri. Când intensitatea fricii cauzată de umbrele încă vii ale unui trecut totalitar a început să scadă, a apărut atunci un nou și puternic obstacol în calea democrației - șubrezenia, vecină cu lipsa aproape totală, a ceea ce se numește în Occident societate civilă. Observatorii au remarcat de multă vreme că ceea ce dă vigoare și viață democrației americane este anume acea societate civilă robustă și dinamică formată din nenumărate grupuri, cluburi și asociații obștești unite prin unul și același scop: îmbunătățirea vecinătăților în particular și societății în general, promovarea și apărarea valorilor democratice. Dar în Europa de Est liderii comuniști au încercat să-i facă pe oameni cât mai vulnerabili și docili îndociri-

nărilor de tot soiul, izolându-i unul de altul și interzicînd acele activități ce nu puteau fi controlate de către stat. În consecință, aici lipsesc tradițiile de cooperare cît privește desfășurarea unor activități de utilitate publică. Atunci cînd nu ai ce pune pe masă ca să-ți hrănești propria-ți familie, nu ai chef de "interesul public" - o noțiune care nu a prins deocamdată rădăcini în niște societăți bîntuite de sărăcie, corupție și instabilitate. Este știut de mult că fără acea temelie care se cheamă *societatea civilă* sistemele democratice riscă să rămînă o colecție curioasă de constituții, sisteme electorale, parlamente, guverne etc. Fără o societate civilă viabilă și bine conturată democrația devine foarte vulnerabilă, ba uneori chiar se cuvînt de ocară după cum ne-o demonstrează unele țări din Europa de Est. Polonezul Andrzej Rzeplinski, profesor de drept în Varșovia, unul din cei mai cunoscuți promotori ai valorilor democratice în Polonia, constată astăzi cu amărăciune: "Oamenii nu cred în viața publică nici la nivel local, nici la nivel național. Oamenii nu cred că ei ar fi în stare să schimbe ceva, sau că protestele și acțiunile lor pot avea un impact decisiv asupra oficialităților. Eu cred că situația actuală s-a înrăutățit în comparație cu cea de acum opt ani, pentru că a existat atunci un entuziasm nemărginit că societatea civilă ar putea schimba orice."

Tranziția către democrație este aici într-adevăr o problemă majoră. Zeci de ani de existență sub un regim care apela fie la poliția secretă, fie la lagăre de concentrare, fie la instituții psihiatrice, alte represalii menite a înăbuși din fașă orice lăstar de gîndire sau inițiativă independentă, i-au făcut pe oameni să se retragă în sine, ca melcul în cochilia sa, să devină suspicioși, neîncrezători, apatici și să lase pasiv pe seama statului asigurarea necesităților lor de bază. Plus că aceste regimuri totalitare au fost precedate în majoritatea cazurilor de alte regimuri, de asemenea, totalitare, sîngeroase și ostile valorilor democratice. Încă la începutul anilor nouăzeci s-au auzit voci care susțineau cu tărie că toate aceste probleme psihologice, adesea de o complexitate înspăimîntătoare, au fost neglijate cu o nonșalanță uimitoare atît de guvernele naționale ale țărilor respective, cît și de Occident și agențiile internaționale care, în schimb, și-au concentrat atenția asupra politicului și indicatorilor economici. Aceste voci au preîntîmpinat, în special mințile

prea entuziasmate, că dacă accentul nu va fi pus pe dimensiunea umană, tranziția spre democrație riscă să se înglobeze și să atingă scopuri absolut contrare valorilor democratice. Astăzi vedem că preînțîmpinările lor s-au dovedit complet justificate. Este curios să observi cum pe de o parte politicienii nu mai încetează să tot vorbească de reforme economice, reforme politice, reforme constituționale, iar pe de altă parte restul națiunii o face pe spectatorul mut la teatru. O adevărată tradiție-tragi-comedie. "Spectatorul" crede că democrația e ceva care urmează să pogoare "de sus", pe cînd aceasta trebuie să pornească de la el, fiind un proces și nu o hotărîre guvernamentală. Și cum marasmul economic din aceste țări ilustrează cu prisosință acest adevăr, nu este de mirare că oamenii aici nu-și cred guvernele. Acest adevăr este valabil nu numai pentru Europa de Est. Țările puternic dezvoltate se conving tot mai mult de necesitatea sprijinirii societății civile și cooperării între aceasta și guvernantați. Procesele electorale reprezintă partea vizibilă a ghețarului, dar nici pe de parte dedesubtul lui.

Eforturi civice

Așa cum am menționat mai sus, puține țări din Europa de Est s-au bucurat de niște tradiții de guvernare cît de cît democratice. Atunci cînd sute de ani la rîndul ba un rege îngust la minte și mediocr, ba un împărat pervers și războinic, ba un comisar crud și neîndurător, și-au bătut joc de oameni cum au vrut, indicîndu-le ce trebuie să facă, cum să o facă, căruia Dumnezeu să se închine, cioplit sau necioplit, subjugîndu-le voințele și hotărîndu-le destinele, trebuie să treacă foarte mult timp și trebuie depuse eforturi uriașe ca să-i convingi pe acei oameni că nimeni nu are dreptul să le poruncească cum să-și trăiască viața, să gîndească și că totodată libertatea nu înseamnă haos și abrogarea oricăror legi etice și morale. Oamenii trebuie să se deprindă treptat cu această libertate, să o simtă, să o "pipăie", să o "miroasă". Oamenii trebuie să învețe a discuta problemele comunității în care locuiesc în primul rînd la nivel local. Oamenii trebuie să învețe a controla ei înșiși ceea ce se întîmplă în comunitatea lor și nu să lase acest lucru pe seama altora. Mentalitatea predominantă a multora mai este că marii "boși" din capitală vor rezolva toate problemele. Într-un cuvînt, mai degrabă fiecare va suferi pe ascuns de unul singur decît să se unească cu alții pentru a

încerca să le rezolve în comun. Dacă înainte pentru o gîndire prea "îndrăzneată" sau critica cea mai umilă la adresa mai marilor zilei oamenii se temeau să nu fie bătuți sau arestați, acum le este frică să nu fie concediați. Birocrațiile centrale intolerante și ostile, instruite în timpurile vechi să fie autoritare și nemiloase, rezistă cu înverșunare aplicării *practice* a libertăților și drepturilor indicate în constituție și tot felul de legi. Este clar că acei ce au supraviețuit, ținîndu-și permanent capul plecat și neîndrăznind să aducă măcar un mic reproș puterii, ezită și astăzi să le ceară socoteală autorităților.

Cetățenii țărilor Europei de Est își doresc un guvern care să le garanteze mai degrabă o stare economică cît de cît suportabilă decît libertatea cuvîntului sau alegeri libere și corecte. Aici democrația este asociată mai întîi de toate cu prosperitatea economică și cetățenii nu o văd și nu speră să o vadă în curînd. În schimb, ei văd altceva: funcționari publici și medici corupți, învătători flămînzii, șomaj, neachitarea pensilor și salariilor, lăsarea celor neajutorăți și bolnavi în plata Domnului, înjosiri la tot pasul.

Atît timp cît cetățenii vor continua să rămîna niște observatori pasivi al căror grad de încredere în instituțiile democratice este direct proporțional cu situația politică și economică la un moment dat, democrația riscă să devină un țap ispășitor în timpurile grele și să se asocieze în mințile oamenilor tot mai mult cu un cuvînt de ocară.

Doar atunci cînd valorile și practicile democratice vor deveni o parte integrantă a vieții de cu fiecare zi a cetățeanului simplu, oamenii nu vor mai învinovăți întregul sistem democratic de guvernare de toate nevoile și grijile lor. Altminteri se va ajunge la acea situație cînd - figurat vorbind - cei care s-au născut în pușcărie nu vor mai fînji după libertate, ci vor dori să devină ei înșiși temnicieri.■

(Textul de față reprezintă traducerea și adaptarea unor fragmente din lucrarea *Is This What They Fought For?*, revista electronică *Post-Dispatch*, noiembrie 1999. Toate drepturile aparțin editorilor.)

(Vocea Civică nr.6 (27), noiembrie-decembrie 1999)

Tiparul executat sub comanda nr. 7
la Tipografia "Reclama", Chişinău, str. Alexandru cel Bun, 111

Fundația Internațională pentru Sisteme Electorale (IFES) și-a lansat programul de asistență tehnică în alegeri, educație civică și electorală în Republica Moldova în ianuarie 1994, cu sprijinul financiar al Agenției Statelor Unite pentru Dezvoltare Internațională (USAID).

Obiectivele programului IFES în Moldova sînt formarea unui electorat mai activ și mai informat, elaborarea unui cadru juridic favorabil procesului democratic și alegerilor libere și corecte, promovarea unor autorități publice locale eficiente și responsabile, edificarea și instituționalizarea societății civile și dezvoltarea unor mijloace de comunicare în masă libere și independente.

Programul de asistență tehnică al Fundației IFES este aplicat în mod coordonat în patru domenii operaționale: administrarea alegerilor, mass media, administrație publică locală și societate civilă.

Centrul pentru Dezvoltarea Democrației Participative (CDDP) este o asociație obștească, non-profit, neguvernamentală și neafiliată politic, deținătoare a statutului de utilitate publică. CDDP este organizația succesoare a programului Fundației IFES în Moldova.

Misiunea CDDP este de a promova și sprijini participarea civică la toate aspectele vieții publice din Moldova. CDDP își propune să devină un centru analitic și practic care să ofere în mod profesionist consultanță și informație cu privire la procesul electoral și alte procese democratice din Europa de Sud-Est și Noile State Independente.

Obiectivele CDDP sînt consolidarea instituției alegerilor libere și corecte în Moldova, dezvoltarea sectorului asociativ ca structură de bază a societății civile, dezvoltarea locală, comunitară și regională, informarea opiniei publice internaționale asupra transformărilor politice, economice și sociale din Moldova, precum și realizarea unui schimb de date și informații cu centre similare din întreaga lume.